MIRCEA BĂLAN

ISTORIA TRĂDĂRII LA ROMÂNI

Volumul I
DE LA ORIGINI PÂNĂ LA MIHAI VITEAZUL
Ediția a III-a

Editura Eurostampa

Motto:

„Iubesc trădarea, dar îi urăsc pe trădători"

INTRODUCERE

Arheologia trădării

În limba română cuvântul „trădare" vine din latinescul „*tradere*". Documentele medievale românești folosesc pentru „*trădare*" termenii de „*hiclenie*" sau „*viclenie*", de la maghiarul „*hitlen*". Sinonime sunt și formele „*hainie*", „*hitlenie*" ori „*nota infidelitatis*" în Transilvania. În Occident, încălcarea contractului feudal, al credinței pe care vasalul era obligat să o poarte suzeranului, se numea „*felonie*".

În „*Dicționar rumân*", de G.M. Antonescu, 1862, trădarea e definită prin „*vindere, predare*". „*Enciclopedia Română*", C. Diaconovich, Sibiu, 1900, numește trădarea „*faptul de a înșela țara sau capul statului*", iar „*Dicționarul limbii române moderne*" ca „*Acțiunea de a (se) trăda și rezultatul ei; lipsă de credință, infidelitate*". A trăda e definit prin „*A înșela în mod perfid încrederea cuiva, săvârșind acte care-i sunt potrivnice, pactizând cu dușmanul etc.; a fi neloial față de cineva sau ceva... A se abate de la o linie de conduită, a dovedi inconsecvență față de o acțiune, de o idee etc. A se comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie, a înșela*". „*Dicționarul politic*" consideră trădarea o infracțiune gravă antistatală, vizând suprimarea sau știrbirea unității, suveranității sau independenței, subminarea economică ori politică a țării. Tot „*ca trădare sunt calificate acțiunile comise, în timp de război, de natură să favorizeze activitatea dușmanului, să slăbească puterea de luptă a propriei armate... precum și transmiterea secretelor de stat unei puteri sau organizații străine*". După „*Grand Larousse*" există alături de trădare și o „*înaltă trădare*" considerată crimă politică și ea se referă la trădarea de țară, actul criminal contra securității statului. Alte forme ale trădării sunt încetarea de a mai fi credincios, fidel, unui grup, partid sau cauză, trădarea unui angajament, a cuvântului dat, a încrederii cuiva, denaturarea, alterarea gândirii. Uneori rezultatele trădează așteptările, speranțele. Se mai poate trăda un secret, un sentiment, iar în literatură uneori, o traducere reușește să trădeze originalul.

Trădarea este un atribut eminamente uman, nici o altă viețuitoare a planetei necomițând un asemenea act. E însă trădarea un simplu accident, o abatere pe parcursul vieții morale, o disjuncție funcțională, un element apărut arbitrar, prin hazard, o excepție, ori are conotații mult mai adânci, fiind inerentă firii umane ? Cu alte cuvinte e ceva dobândit ereditar, moștenit prin gene, ca talantul la pictură de exemplu și care iese la iveală într-o anumită conjunctură specială, e un blestem legat de păcatul originar – Adam și Eva înfăptuiesc în fond prima trădare umană – sau e un act de excepție?

Iuda l-a trădat pe Iisus, „*Iar Iisus i-a zis: Iuda, prin sărutare-L vinzi tu pe Fiul Omului ?*" Iisus, un adânc cunoscător al firii umane, cu toată măreția și nimicnicia ei, i-a spus lui Petru: „*Înainte ca să cânte cocoșul te vei lepăda de Mine de trei ori*". Emil Cioran l-a acuzat și pe Sfântul Pavel, „*un evreu neevreu, un evreu pervertit*", de trădare a esenței creștinismului.

Trădarea trebuie să aibă un obiect – pe cine sau ce să trădezi – și o motivație, indiferent de natura ei, o cauză și un scop. Un asemenea act poate avea o dublă repercusiune: pe de o parte asupra trădătorului, acționând în sfera lui intimă, psiho-afectivă, pozitiv sau negativ – remușcarea lui Iuda – ori asupra statutului lui social, manifestându-se din nou bipolar, pozitiv sau negativ, urmarea putând fi între triumf și moarte și pe de altă parte asupra beneficiarului actului comis. Sunt cazuri când cineva trădează în favoarea unui individ, a unui grup sau stat și trădătorul poate fi răsplătit, ignorat ori chiar ucis – Ginghiz-Han se folosea de trădători apoi îi executa – sau când între trădător și cel trădat – de la simplu particular, la șef de stat – nu există terțe persoane, și trădătorul devine beneficiarul direct.

Sfera trădării are o largă cuprindere, începând cu domeniul privat – trădarea față de sine, față de idealuri, trădarea unui maestru spiritual, adulterul și terminând cu cel politic, militar, religios, social, cultural. Cesare Pavese a afirmat că „*Există o singură plăcere, aceea de a fi viu, tot restul e mizerie*", dar el se va sinucide și-și va trăda astfel crezul. Trădarea îmbracă mai multe forme: poate fi inconștientă, din greșeală, silită, în urma unor presiuni de varii nuanțe și în sfârșit, liber consimțită, voită, gândită și bine pusă la punct în prealabil. În ceea ce privește aspectul voit al actului trădării,

el poate fi urmarea unui gest spontan, al unui impuls de moment, ură, mânie, invidie, avantaj material sau o acțiune îndelung pregătită. Trădarea voită și gândită presupune existența unei naturi umane duplicitare, care oscilează între principiile eticii și tendința de încălcare a lor, o îmbinare de gândire și patimă, generozitate și viclenie unită cu o mare doză de cruzime. Machiavelli spunea „*că principii care au săvârșit lucruri mari au fost aceia care n-au ținut prea mult seama de cuvântul dat și care au știut, cu viclenia lor, să amețească mintea oamenilor, iar la sfârșit i-au înfrânt pe aceia care s-au încrezut în cinstea lor*" și că „*un stăpânitor înțelept nu poate și nici nu trebuie să-și țină cuvântul atunci când acesta s-ar întoarce împotriva lui*". Cioran consideră că „*Marile însușiri nu exclud mai marile vicii: dimpotrivă, le cheamă și le adâncesc*".

Trădarea e o încălcare a normelor de conduită morală, o impietate, un sacrilegiu, o crimă și, chiar dacă e dictată de înalte rațiuni – salvarea patriei, de exemplu –, rămâne condamnabilă din punct de vedere etic și creștin. Nici butada că Talleyrand nu a trădat Franța, ci numai pe Napoleon, nu-l disculpă pe protagonist. Trădătorul tot încărcat de oprobiu rămâne – cine a trădat o dată, va mai trăda și a doua oară – chiar dacă el uneori crede sincer în binele faptei sale. Boierii trădători din Țările Române, care înfăptuiesc răsturnarea și uneori uciderea Domnului, își trădează jurământul de fidelitate față de „*unsul lui Dumnezeu*" și comit un regicid, deși actul lor e justificat ca justițiar și salvator de țară. Trădarea aceasta care ia un aspect „constructiv" e disimulată într-o mare iubire față de popor. E paradoxul „mântuirii prin trădare", sufletele „nobile" care o comit pozând în chip de Mesia. Dar poporul, scria Cioran, „*se știe prea bine la ce e sortit: să îndure evenimentele, capriciile guvernanților, acceptând proiecte care-l secătuiesc și strivesc. Orice experiență politică, oricât de «înaintată», se face pe socoteala lui*", căci poporul de la „*Potop și până la Judecata de apoi, nu poate aspira decât să-și îndeplinească onest vocația de învins*". La sfârșitul secolului al XIX-lea, istoria noastră a înregistrat așa numita trădare a „generoșilor".

O cugetare persană spune că: „*Dacă cineva trădează azi, fii convins că mâine va fi și el trădat*". Într-adevăr, o trădare deschide

un adevărat lanț, iar grecii din proprie experiență știau că „*nu există nimic mai rău decât un trădător*".

Trădarea îndelung gândită presupune un anumit grad de inteligență din partea celui ce o face, o gândire globală și de perspectivă, imaginație, fantezie, curaj, un anume tip de personalitate și o voință puternică. „*Cine n-a cunoscut ispita de-a fi întâiul în cetate*, afirma Cioran, *nu va pricepe nimic din jocul politic, din voința de a-i supune pe ceilalți pentru a-i transforma în obiecte*". Oamenii politici trebuie să fie invidioși și răzbunători, continuă gânditorul citat și trădarea, nu e nici un secret, face parte din arsenalul lor. Trădătorul își calculează la maxim șansele și roadele gestului lui, speculând un profit plenar, spiritual și material și dacă se poate, de lungă durată. Există mai rar și aspectul trădării de dragul trădării, trădarea gratuită, ce ține mai ales de un caracter deficitar sau de boală.

Trădătorul, comițând fapta reprobabilă întotdeauna, indiferent de avantajele dobândite, s-a sinucis moral. Trădarea nu e apanajul unei anumite clase sociale și gradul de cultură nu e criteriul fundamental, deși în cazul intelectualilor, mobilitatea spirituală și o anume filosofie, ancorarea în paradox, cinism ori amoralitate, negație, pot duce mai ușor la ea. Au fost de-a lungul vremii și trădători analfabeți și intelectuali de rasă, oameni de modeste obârșii ori din ilustre familii. Motivațiile trădării sunt multiple, de la cele mai hilare și simpliste, la cele mai sofisticate. Trădătorul devine un caz și nota Cioran, „*Nu poți deveni un caz și nu prezinți cu adevărat un destin dacă n-ai unele puncte negre, negre până la strălucire...*" Trădătorul, după comiterea actului, are un comportament bizar. E în stare să recunoască fapta, să se dezvinovățească, să justifice, să explice și numai arareori să afirme că a greșit. De cele mai multe ori nu are sentimentul păcatului și fără „*sentimentul păcatului*, spune Noica, *"fără o conștiință a vinei individuale, nu există împlinire sufletească*". Trădătorul e un mutilat sufletește.

De trădări și trădători e plină istoria și toate popoarele și-au avut oile lor negre. Uneori, asupra vreunui popor cade, pe drept sau pe nedrept, anatema de „*neam de trădători*". În ceea ce-i privește pe români, întrebarea care se pune, e dacă trădarea e ceva organic, o tară caracterială, un fapt inerent, un blestem la care suntem

condamnați, ori un accident ? Trădarea e la noi un instrument politic curent, un mod de a face istorie ? De la adulter, ca trădare a fidelității conjugale, la marea trădare națională, am străbătut un lung drum și persistă întrebarea dacă suntem ori nu *„un neam de trădători ?"* Cu maliţiozitate spunea Caragiale: *„Iubesc trădarea, dar îi urăsc pe trădători"*. În ceea ce privește urmările trădării, ele pot fi, gândite în consecințe, de scurtă sau lungă durată, nule, mici, mari, enorme.

La geto-daci șefii de triburi, apoi regii ajutați de marele preot judecau delictele de trădare. În evul mediu, cnezii și voievozii, până la întemeierea Statelor făceau acest lucru și după aceea Domnul, cel mai înalt judecător, instanța supremă. Domnul judeca în divan, unde erau prezenți mitropolitul și marii dregători. În dreptul feudal blestemul era o tehnică esențială și această instituție va fi viabilă până la Regulamentul Organic. Cel ce va jura strâmb urma să fie blestemat *„de Domnul Dumnezeu și de prea curata Sa Maică și de cei 12 Apostoli și de 318 Sfinți Părinți ce au fost la soborul Nikeei; să fie vinovat focului celui veșnic și hulit Iadului celui fără sfârșit..."* Trădarea jurământului era o gravă culpă.

Judecata se făcea după *„obiceiul pământului"* și din secolul al XVI-lea pe baza textelor bizantine de legi, norme scrise. Hiclenia sau trădarea, potrivit dicționarului *„Instituții feudale din Țările Române"* era *„o infracțiune (crimă) a lumii feudale, cu o structură specifică, îndeplinind oarecum funcțiunile trădării de țară din dreptul roman și modern. Istoricește, hiclenia prin declinul ei face loc crimei de trădare în schema dreptului respectiv."* Încălcarea jurământului de credință dintre vasal-senior ducea la starea de infidelitas, felonie, necredință, viclenie, hiclenie și sancțiunea era ruperea contractului feudal, ceea ce ducea la revocarea daniei, a feudei, moșiei, dobândite *„pentru slujbă credincioasă"*. Documentele din Țara Românească vorbesc de *„prădalica"* aplicată unui sat ori moșii. Hiclenia se pedepsea cu decapitarea, în cazul, destul de rar de altfel, dacă nu intervenea iertarea sau indulgența. În timpul lui Nicolae Alexandru, (1352-1364), Domnul Țării Românești, apare pentru prima dată documentar sancționată hiclenia. Sfera trădării era foarte largă: *„militară și politică, uneltirea, rebeliunea, conspirația, exilul voluntar al boierului (pribegia pentru*

uneltiri în afară), intrarea în serviciul unui stăpânitor străin, încuscrirea cu acesta și chiar simpla cumpărare de moșii la graniță, fără voia domnului". (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*). Textele bizantine considerau trădarea ca pe o crimă de drept public, iar Domnii Țărilor Române au avut tendința „*să aplice, la cazurile de hiclenie, regimul trădării bizantine, într-un stil autocratic, fără judecată publică, adesea la mânie (ira regis), cu confiscarea totală a averii, chiar mobile.*" (ibidem)

Acuza de trădare în evul mediu cădea invariabil asupra acelei partide boierești care era învinsă în tentativa ei de a-și impune propriul candidat la domnie. Tendințele autocratice ale multor domnitori se loveau de opoziția boierimii. Nesupunerea ei în fața politicii autoritare era percepută de voievod ca o trădare. La rându-i boierimea considera că Domnul autocrat îi trădează interesele, nu-i mai „iubește" și ocrotește, deci încalcă contractul feudal. Sub impactul otoman „*continua nevoie de a alege între supunerea dureroasă față de Poartă și o eroică rezistență, cu necesar sprijin de la puteri din afară, au ridicat hiclenia și represiunea ei, inclusiv ispititoarea confiscare a satelor, la rang de primă armă politico-economică a domniei față de boierime, în cadrul conflictului dinlăuntrul clasei dominante... Majoritatea vicleniilor nu se oglindesc în documente decât indirect sau tardiv.*" (ibidem) În evul mediu neamul juca un rol deosebit și el gira patrimoniul, așa că era deosebit de sensibil la orice îl putea afecta. Hiclenia vreunui membru al familiei ducea la confiscarea averii și pierderea capului, în cazul în care nu reușea să fugă, a vinovatului. Dacă își salva viața, trădătorul nu-și putea însă salva averea și de aici ofensiva boierimii asupra domniei pentru impunerea principiului bizantin, potrivit căruia „*nu bunurile săvârșesc crima, ci cei care stăpânesc aceste bunuri*". Trădătorii virtuali se străduiau să-și salveze averile de „*prădalica*", confiscare, ca ele să rămână în continuare neamului, chiar dacă ei piereau ori plecau în exil. Pravilele din secolul al XVII-lea încercau să facă o distincție în evaluarea patrimonială a neamului, disociind „*baștina*", averea moștenită, de „*agonisită*", care putea fi și rezultatul deținerii unei dregătorii domnești. În timpul lui Ștefan Tomșa, Radu Mihnea, Gașpar Grațiani, familiile boierilor

acuzați de trădare au cerut să se excludă de la confiscare „*baștina*", rămânând în discuție doar „*agonisita*". Domnul Moldovei Miron Barnovschi a acceptat acest principiu, și a afirmat într-un document din 1627, că „*nu se cuvine să se piarză nici un sat pentru hiclenie*". Viclenii au triumfat, singura lor grijă fiind de acum doar aceea de a fugi la timp din țară, în cazul în care complotul lor eșua.

Potrivit noilor realități politice de la sfârșitul secolului al XVI-lea și din secolul al XVII-lea, agravarea dominației otomane, hiclenia boierilor a intrat în „*cadrul dreptului suveranității, boierii fiind considerați că se pot vicleni direct față de Poartă... În această epocă, unii domni supuși Porții ajung să considere orice ridicare împotriva lor ca un act de hiclenie nu numai față de țară, ci și față de Poartă*". (ibidem) Leon vodă va confisca în 1632 averea agăi Matei din Brâncoveni, cu motivația că acesta și-a pierdut satele „*cu rea hiclenie, ca fiind un dușman al cinstitului împărat și al țării*", prin „împărat" subînțelegându-se sultanul. Tot „*viclean împăratului și țării*" e declarat și Vasile Gealalăul de către Domnul Moldovei Ștefăniță Lupu. În 1720, Nicolae Mavrocordat va deveni executantul condamnării pronunțate de sultan contra lui Gheorghe și Toma Cantacuzino, care „*s-au făcut haini și hicleni de către puternica împărăție și s-au dat, din porunca împărătească, toate satele și moșiile lor pre seama domniei*". Conform așa numitelor „capitulații" româno-turce din secolele XV – XVI, care stipulau că turcii nu au dreptul de a stăpânii pământ în Țările Românești, domnitorii vor fi obligați să răscumpere de la Poartă moșiile confiscate pentru hiclenie de către otomani.

Dicționarul instituțiilor feudale consideră că hiclenia „*este o structură personalistă*", dar că din secolele XVII – XVIII „*își pierde acest caracter, devenind o infracțiune împotriva domniei și țării în același timp. Hainirea împotriva țării se desprinde de persoana domnului pentru a deveni o infracțiune contra statului, sancționată de pravilă, care favorizează mult această evoluție*". În hrisovul din 1658, Mihnea al III-lea spune că Preda vornicul, Istrate postelnicul și Pârvu vistierul „*s-au sculat asupra domniei mele și țării... ca niște oameni răi și călcători de jurământ și au rămas toate moșiile lor spre seamă domnească*". Pe vodă îl afecta în primul rând

călcarea, trădarea jurământului de credință față de el, pe urmă hiclenirea față de țară. *„În culegerile de legi bizantine din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în cele românești dintre 1780 – 1826 precumpănește concepția bizantină a trădării, a uneltirii și rebeliunii față de domn ca șef al statului, evoluție accentuată de noul impact al dreptului burghez iluminist."* În *„Condica criminalicească a Moldovei (1821 – 1826)"*, trădarea devine faptă *„criminalicească"* împotriva stăpânirii și a patriei și e declarată *„cea mai mare faptă de vinovăție"*. În paragraful 188 se precizează ridicarea contra *„persoanii stăpânitorului"*, *„oborârea alcătuirii ocârmuirii și a orânduialelor cealor legiuite a patriei"* prin *„tăinuite ispitiri"*, *„răzvrătirea și rădicarea de arme"*, *„invitări aievea spre vătămarea patriei"*. *„Obștească adunare a divanurilor pământești"* aplica pentru trădare: moartea, ocna pe viață, temnița, pierderea rangului sau doar *„defăimarea în fața obștei prin îmbrăcarea de sucman"*, potrivit gradului de vinovăție. Proiectul de constituție al „cărvunarilor" moldoveni din 1822, prevedea la articolul 11, că acel ce face *„entrigă și spionlâc, prigonire sau viclenire, precum și tot cel ce ar ridica tulburare sau răzvrătire împotriva binelui patriei, să fie neapărat supus pedepsei pravilnicești"*. Prin aceste legiuiri se poate considera închisă cariera istorică a trădării feudale.

BIBLIOTECA V.A. URECHIA GALAȚI

I. ANTICHITATEA

Trădarea la geto-daci

În societățile primitive, sfera trădării se circumscrie vieții private și economice. Adulterul soției era trădarea cea mai mare și aducea după sine de cele mai multe ori moartea. Adulterul soțului nu era luat în seamă. Mai apăreau cazuri de trădare a vreunui legământ între parteneri militari sau economici ori al unui jurământ religios. În democrația militară, în triburile geto-dacice și în uniunile de triburi, sfera trădării se lărgește și ea cuprinde fie căpetenia, fie întregul trib. Răsplata pentru trădător era mult râvnita bogăție și putere, implicit și schimbarea statutului social.

În lucrarea „*Din psihologia poporului român*", a lui D. Drăghicescu, se afirmă că „*nu există o conștiință socială ... ci numai conștiințe individuale*", conștiința individuală fiind ea însăși de natură socială. Clima, considera Fouillée, are influență asupra temperamentului unui popor, iar Montesquieu era de părere că nestatornicia e o însușire sufletească datorată climei temperate. Asupra caracterului uman, configurația solului și aria geografică au jucat un mare rol. Caracterul și mentalitatea unui popor sunt, după D. Drăghicescu, „*un produs exclusiv istoric și social. Numai acele popoare au avut și au un caracter determinant si o mentalitate definită, cari au avut o lungă desfășurare istorică definită, și au ajuns să se cristalizeze într-o societate statornică, constantă și regulată*". Caracterul unui popor se schimbă o dată cu modificările survenite în structura social-politică și economică și „*individualismul profund, sentimentul personalității puternice nu se pot dezvolta în societățile unificate, centralizate puternic...*"

Herodot îi considera pe daci „*cei mai viteji și mai drepți dintre traci*", popor cu o „*inteligență vioaie, ingenioasă, născătoare, o imaginație bogată*". Populațiile tracice aveau „*un caracter cumpătat, însă viclean, perfid și înșelător. Duplicitatea dacilor era proverbială în antichitate*" (D. Drăghicescu). Ștefan Zweig afirma că: „*Trădarea s-a sprijinit întotdeauna pe ruda ei umilă, fățărnicia*". Tarele morale ale geto-dacilor vor fi conjucate cu influențele

1109926

caracteriale negative ale grecilor și romanilor, care se vor afla în contact strâns cu strămoșii noștri de-a lungul istoriei. În ansamblu se poate vorbi deci de o matrice favorabilă plămădirii unui suflet de trădător în lumea dacică.

E greu de știut care a fost primul act de trădare la daci și cine a avut „*meritul*" de a fi primul trădător. Pompeius Trogus, în „*Historiae Philippicae*", scrie că prin anul 200 î.H., dacii, în timpul regelui Oroles, pentru că nu s-au luptat bine împotriva bastarnilor, ca pedeapsă pentru lașitatea lor, au fost siliți, din ordinul regelui, ca atunci când se culcau *„să-și pună capetele în locul picioarelor și să facă nevestelor serviciilor care obișnuiau înainte să li se facă lor înșiși*". Avem de-a face cu o trădare față de jurământul dat de armată „*regelui*" Oroles, că va lupta vitejește, și o trădare militară, trădare față de interesele tribale.

De la Burebista la Decebal

Primul act de trădare al geto-dacilor, intrat zgomotos în istorie și având în timp consecințe dintre cele mai negative, dezmembrarea statului și declinul sub toate aspectele, a fost împotriva lui Burebista, *„cel dintâi și cel mai mare dintre regii Traciei*", după cum grăiește inscripția de la Dionysopolis. Strabon nota: *„Iar Burebista a sfârșit prin a fi răsturnat de niște răsculați înainte ca romanii să fi pornit o armată împotriva lui. Cei care i-au urmat, au îmbucătățit întinderea stăpânită de el, în mai multe părți"*. E o trădare a aristocrației tribale, tarabostes organizând un complot, care va avea drept urmare regicidul din 44 î.H. Nu cunoaștem numele trădătorilor, iar cauzele și scopul care i-au determinat să ia arma în mână contra șefului statului, Burebista, le putem doar deduce. R. Vulpe acredita ideea că asasinatul lui Caesar ar fi servit drept exemplu. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că spiritul dacic era extrem de sensibil și receptiv la marile acte de trădare desfășurate în lumea largă.

Un stat centralizat inhibă individualismul profund, sentimentul personalității puternice, sacrifică individul în profitul statului. Câțiva tarabostes, foști șefi a unor uniuni de triburi, doreau redobândirea independenței lor și a formațiunilor politice avute, fapt pentru care îl trădează pe Burebista. Beneficiarii actului nedemn

vor fi doar ei, satisfăcându-și orgoliul și setea de putere. Efectele acestei trădări, cea mai înaltă de pe palierul sferei acțiunilor de acest fel, va lovi însă societatea geto-dacică în ansamblul ei. Statul se împarte în patru părți și e de presupus că șefii noilor formațiuni politice vor fi căpeteniile trădătoare. Implicați sau nu în trădare și regicid, romanii vor scăpa de un potențial pericol, pe care statul lui Burebista îl proiecta asupra Romei.

Machiavelli, în „*Principele*", spunea că „*un principe nu trebuie să se teamă de conspirații atunci când poporul îi este favorabil. Dar dacă poporul îi este dușman și-l urăște, el trebuie să se teamă de orice lucru și de orice om. Statele bine organizate și principii înțelepți s-au străduit întotdeauna să nu-i împingă la deznădejde pe cei mari și totodată să satisfacă poporul, făcându-l să fie mereu mulțumit...*" Deducem că lui Burebista nu-i erau favorabile nici poporul, nici nobilimea. Și dacă am lua în considerare doar stârpirea viței de vie din ordinul lui Burebista și impunerea forțată a abstinenței de către el și Deceneu, marele preot, am putea bănui motive puternice de nemulțumire din partea supușilor.

Geto-dacii au fost receptivi și sensibili la actele de trădare din Imperiul Roman și simpatiile lor înclinau invariabil spre trădător. Burebista l-a contactat pe Pompeius, considerat de Caesar drept un trădător, la Heraclea Lyncestis (Bitolia) din Macedonia, unde trimișii lui, în frunte cu Acornion, perfectează o înțelegere cu generalul roman, în 48 î. H. Dezastrul de la Pharsalus, suferit de Pompei din partea lui Caesar, a făcut caduc însă actul de alianță. În 42 î. H., regele dac Coson a intrat în legătură cu Brutus, trădătorul lui Caesar și i-a oferit sprijin armat contra triumvirilor. „*Probabil că regele dac i-a dat lui Brutus ostași, primind în schimb o mare sumă de bani*" (H. Daicoviciu). La Philippi, în 42 î. H., Brutus va fi bătut de Octavianus. Coson, cu toate că a primit bani de la Brutus, după căderea acestuia din urmă, va intra în relații cu însuși Octavianus, ba mai mult, nota Suetonius, a proiectat și o încuscrire cu el. Când Marcus Antonius a trădat interesele Romei – el dorea să scoată Egiptul de sub dominația Romei de dragul Cleopatrei – și a intrat în conflict deschis cu Octavianus, geto-dacii vor fi din nou prezenți, ca aliați, firește, tot ai trădătorului. Plutarh scrie că regele dac

Dicomes i-a promis lui Antonius „*că-l va ajuta cu armată numeroasă*". Dio Casius vorbește „*despre dacii care își oferiseră serviciile mai întâi lui Octavianus, dar nedobândind nimic din cele cerute, trecuseră de partea lui Antonius*" (H. Daicoviciu). Trecerea dintr-o tabără în alta nu înseamnă pentru daci o problemă insurmontabilă, trădarea unei cauze fiind o procedură curentă în politica lor.

Pentru realizarea visurilor de mărire, satisfacerea orgoliului, întinderea puterii, unele căpetenii geto-dacice comiteau acte de trădare, care uneori periclitau chiar interesele lor de neam. Astfel, Rholes, în dorința lui de a ajunge stăpânul Dobrogei întregi, nu pregetă să-și trădeze, fie voit, fie fără să-și dea seama, tot neamul. Devenit aliatul și prietenul Romei, după vizita la Corint, va apela în 28 î.H. la ajutorul lui Crassus pentru a-l sprijini, în conflictul pe care l-a iscat cu Dapyx, vecinul din centrul Dobrogei. Poate că având o gândire politică limitată, Rholes nu a sesizat că Roma dorea să se infiltreze în Dobrogea și că apelul la romani, le făcea în fond jocul și astfel trăda cauza geto-dacică sau pur și simplu nu-i păsa de acest lucru, de consecințele trădării, dorind să devină cu orice preț stăpânul întregului teritoriu dintre Dunăre și Mare. Cu ajutor roman, Rholes îl învinge pe Dapyx și acesta se refugiază într-o cetate. Crassus începe asediul și un trădător din anturajul lui Dapyx se înțelege cu el, „*în limba greacă*", să deschidă porțile cetății. După comiterea trădării a urmat masacrul. Nu cunoaștem nici numele și nici soarta trădătorului.

Rholes îl va ataca și pe Zyraxes, care stăpânea nordul Dobrogei și devenea astfel, sub control roman, stăpân între Dunăre și Mare. De trădarea intereselor geto-dacice de către Rholes va profita însă Roma, care va penetra flancul de S-E al Daciei și va pune stăpânire pe Getia Minor. După moartea lui Rholes teritoriul intră sub protectoratul regatului Odrys din Tracia, client al Romei. Trădarea a avut bătaie lungă și efecte dezastruoase pentru geto-daci.

Decebal și diplomația trădării

„*Decebalus*" e „*supernomen*"-ul dat lui Diurpaneus după victoria categorică din 87 împotriva generalului roman Cornelius Fuscus. „*Decebalus*" înseamnă, potrivit lui N. Gostar, „*Dece cel*

puternic" sau „*regele Dece*". Dio Cassius i-a făcut ultimului rege dac următorul portret: „*era priceput în ale războiului și iscusit la faptă; meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrângere; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut*".

Dacii, afirma D. Drăghicescu, erau vicleni și perfizi, dibaci în a înșela, iar duplicitatea le era proverbială. Toate aceste trăsături, la care se adaugă și influențele popoarelor din jur, l-au făcut pe Kekaumenos să-i considere mincinoși și înclinați la sperjur, organic aplecați spre trădare.

În anul 89 se va încheia o pace între Dominițian și Diurpaneus-Decebal, prin care regele dac devenea client al Romei, urmând să se alinieze politicii imperiale. În calitate de rege clientelar și pe considerentul că a acceptat drept prieteni și dușmani pe prietenii și dușmanii Romei, Decebal va primi de la Domițian bani și meșteri. Marea problemă însă, nota H. Daicoviciu, „*era cum avea să utilizeze mijloacele ce i se puneau la îndemână: cu credință față de Imperiu sau cu viclenie și în detrimentul acestuia?*" Din înalte rațiuni politice, Decebal va alege trădarea, motivația actului stând în salvarea statului. Acest lucru, cu toată cauza nobilă, nu-l disculpă pe Decebal de acuza de trădător. Fapta rămâne și istoria a consemnat-o ca atare.

Decebal, afirma H. Daicoviciu, „*diplomat abil...izbutește să-l înșele pe Domițian asupra intențiilor sale și să-și realizeze planurile antiromane chiar cu ajutorul roman!*" Înfrânt în primul război cu Traian, Decebal va fi silit să accepte pacea din 102, ale cărei condiții însă se gândea să le încalce imediat, „*un act desperat și cu puține șanse de reușită*". În 105 a început al doilea război de cucerire a Daciei.„*Ceea ce era și mai grav*, sublinia H. Daicoviciu, *unele căpetenii dace, ademenite de aurul Romei sau înspăimântate de puterea armelor ei, trecuseră împreună cu oamenii lor de parte împăratului*". Faptul că „*mulți daci trecuseră de partea lui Traian*", după cum scria Dio Cassius, denotă o trădare în grup. Este o trădare de patrie, aflată pe ultima treaptă a scării trădării. Trădarea căpeteniilor militare, motivată de lăcomia de bani sau de frica pentru propria viață, e odioasă. Efectul ei psihologic a fost desigur terifiant. Decebal, deși partida a fost jucată, încearcă în extremis „*cu vicleșug*

și cu înșelăciune", cum spune Dio Cassius, să-l asasineze pe Traian. Nereușind, va recurge la altceva. Tot Dio Cassius nota: „*Decebal, momind pe Longinus, comandant de oaste, care se dovedise de temut în războaie, și înduplecându-l să vină la o întâlnire sub cuvânt că va face tot ceea ce i se va porunci, puse mâna pe el și-l întrebă în fața obștii ce planuri are Traian și fiindcă acela nu voi să spună nimic, îl puse sub pază...*". Decebal nu a avut scrupule să-și încalce jurământul că nu va atenta la libertatea ofițerului roman. Rațiuni superioare îl împingeau spre trădare. Romanul a refuzat să trădeze și, dând o lecție de mare demnitate, s-a sinucis. Ultimul act de trădare din istoria geto-dacilor îl va semna Bicilis. Trădătorul, evident din considerente materiale și de parvenire pe plan social în noua ocârmuire, le-a arătat romanilor locul unde erau ascunse, sub râul Sargetia, comorile lui Decebal.

II. LA ÎNCEPUT DE EV MEDIU

Profilul moral al poporului român în zorii formării lui

Etnogeneza, procesul de formare a poporului român și a limbii române, e o problemă fundamentală a istoriei noastre. La întrebările *„unde, când și cum?"* s-a produs *„miracolul"*, care e poporul român, răspunsurile au fost diverse și de cele mai multe ori aflate sub incidența politicului și nu a adevărului istoric. Geto-dacii au constituit substratul etnogenezei, romanii, stratul, iar slavii, ad stratul.

Dacii au practicat o trădare la toate nivelurile în tumultoasa lor istorie și ea, fie individuală, fie în grup, a jalonat toate marile momente ale existenței lor. De la Bicilis, simplu particular, la căpeteniile militare și politice, ca Rholes și până la regele Decebal, strămunii noștri au comis actul reprobabil al trădării. Au comis adulter, trădarea fidelității conjugale, au înșelat voit și perfid încrederea altora, a lui Domițian și Longinus, bunăoară, au trădat cuvântul dat, promisiunile făcute, interesele de neam, au pactizat cu dușmanul, trădând patria ca în războiul din 105, l-au trădat pe șeful statului, Burebista, comițând și un regicid. Motivațiile actului au fost multiple: cupiditate, venalitate, salvarea vieții și rangului, a privilegiilor, satisfacerea orgoliului, a urii și răzbunării... Au fost însă și motivații de altă esență, înalte rațiuni politice, salvarea patriei. Indiferent însă de mobil, meschin ori nobil, actul trădării e sancționat ca atare de istorie și cine îl comite, tot trădător se numește în fața instanței morale și divine. Beneficiarii trădării au fost de cele mai multe ori alții, romanii în speță.

Giovani Bovio considera firea romanilor violentă, temperamentul coleric, iar caracterul perfid și viclean. Înzestrați cu geniul politic, sacrificând individul în favoarea statului, romanii nu erau străini de trădare în toate compartimentele existenței ei. Cuvintele lui Iugurta la adresa Romei sunt elocvente: *„Oraș corupt, oraș de vânzare nu-ți lipsește decât cumpărătorul"*. Romanii, afirma D. Drăghicescu, *„Întăriră perfidia și viclenia dacilor prin perfidia*

lor egoistă și hrăpitoare și, la înșelătoria dibace în a întinde curse a acestora, adăugară dibăcia de a înșela".

Potrivit lui Emile Fouillée, slavii erau înclinați spre anarhie, nu recunoșteau autoritatea și nu agreau disciplina și ierarhia. „*Nestatornicia slavului îl face să treacă de la o margine la alta.. Elasticitatea lui îi îngăduie însă de a reveni și de a se regăsi*". Slavii, după D. Drăghicescu, „*de o moralitate îndoioasă, mai aduseră, cu lipsa lor de cinste, și spiritul de înșelătorie în afaceri*".

Vorbind de fizionomia sufletească a românilor din secolul al X-lea, D. Drăghicescu conchidea că ei erau cruzi și violenți, încăpățânați, impulsivi, nestatornici, cu o voință de fier, inteligenți, dotați cu imaginație, umor și înclinați spre batjocură. Sub raportul caracterului erau „*vicleni, perfizi, hrăpitori și fățarnici, puțin onești în afaceri*".

Despre profilul moral al poporului român în zorii formării lui, Kekaumenos scria: „*Să știți de la mine, voi și ai voștri, că al valachilor neam este necredincios la culme și stricat, nici lui Dumnezeu ținând credință dreaptă, nici împăratului, nici rudei sau amicului, ci silindu-se a-i amăgi pe toți. Mari mincinoși și tâlhari vestiți, ei sunt pururea gata a jura prietenilor cele mai grozave jurăminte, și a le călca apoi cu ușurință; – făcând frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin ele pe proști. Ei sunt așa-numiți daci și bessi. Niciodată n-au fost ei cuiva cu credință, nici chiar vechilor împărați ai romanilor*".

Poporul român, „*un copil rămas orfan încă de la naștere*, după expresia lui D. Drăghicescu, *căci, părinții lui muriră în ziua chiar în care el văzu lumina zilei*", va suferi în vremea migrațiilor și influențele negative ale năvălitorilor. Trădarea la barbari, deși nu era chiar simplă formalitate, cuprindea aproape toate sferele. Adoptarea creștinismului, la comandă, a fost în fond o trădare față de vechii zei, de spiritualitatea ancestrală. Faptul a șocat și nu prea, convulsiile nefiind de mari proporții.

„*Sufletul românesc era gol, secătuit și sărăcit ca un burete stors și uscat. Față cu sufletul românesc, în acest chip sărăcit și golit de conținut, mentalitatea slavo-bulgară se înfățișa ca o atmosferă încărcată cu umezeală...sufletul românesc...va fi de o simplitate care-i va da un caracter primitiv, un aer rudimentar,*

necioplit, brut. Voința lor, scăpată de frânele spiritului rafinat, va fi parcă și mai viguroasă, și mai ales impulsivă și mai puțin ordonată ca a românilor. Caracterul român, nedomolit de o minte culturală și îmbogățită, va fi mai violent, perfidia lui va fi mai izbitoare; viclenia, în nemeșteșugirea ei, va fi mai brutală...Condițiile neomenoase, la care-i reduseră barbarii, îi înrăiră, îi barbarizară și-i sălbăticiră aproape...inteligența românilor, la începutul întemeierii principatelor, trebuie să fi fost foarte sărăcită..." (D. Drăghicescu).

Despre români, P. Mutafciev scria că sunt „*singurul dintre popoarele europene care nu are istorie proprie până la sfârșitul evului mediu*". Cioran, care iubea „*trecutul României cu o ură grea*", era obsedat de „*ce vom fi făcut o mie de ani?!*", timp în care istoria s-a făcut peste noi. Este în fond o trădare de sine, dureroasă și tragică.

Obsedantul mileniu

În „*Schimbarea la față a României*" Emil Cioran punea o gravă întrebare: „*Doamne! Ce vom fi făcut o mie de ani?!*" și răspundea că „*O mie s-a făcut istoria peste noi; o mie de ani de sub-istorie*" și că „*Din punct de vedere istoric, am pierdut o mie de ani*". Monotonia sub-istorică milenară, multiplicarea monstruoasă a unui singur moment, e firește rezultatul trădării de sine a acestui popor, România devenind „*timp fără istorie*". Trădându-ne destinul, devenind „*superflui*", expresie geografică, fataliști, sceptici, resemnați, ratați, ne-am „*savurat ironic agonia*". Mai mult, „*Există un viciu substanțial în structura sufletească a românului, un gol inițial din care derivă seria de ratări ale trecutului nostru*" și „*Înfrângeri de o mie de ani au născut lichele înfumurate de o istețime stearpă*".

Licheaua e definită ca un om de nimic, lipsit de demnitate, un netrebnic, o secătură, trădătorul ideal. Clocit un mileniu, oul fatal a scos până la urmă puiul, licheaua, care e un personaj omniprezent și în România de azi. Nu degeaba Gabriel Liiceanu a adresat chiar un „*Apel către lichele*". Tot un virtual predispus la trădare e insul „*călduț*", despre care Noica are o întreagă teorie. Cioran spune răspicat că românii „*au fost totdeauna prea călduți*".

Mircea Vulcănescu vorbea de mai multe ispite care se află în sufletul nostru, română, slavă, franțuzească, țigănească, evreiască, balcanică, în fond o *„formă nouă a ispitei bizantine trivializate"*. Am avea astfel, o simțire slavo-țigănească, o cugetare traco-germană, o expunere franco-iudaică și o făptuire balcano-bizantină. Mai ales în Ardeal am avea de-a face cu *„o ispită polono-maghiară de trufie"*. Românul *„caută să uimească prin sclipire și nu se ține de cuvânt"*, el creând, după M. Vulcănescu, *„o stranie impresie de secătură seducătoare"*.

Dintre multele vorbe uzitate de români, două cel puțin pun pe gânduri: *„Fă-te frate cu dracul, până treci puntea"* și *„să nu pierdem trenul"*, trenul României, evident. În ambele transpare vizibil îndemnul la trădare, ca unică șansă salvatoare. Te faci *„tovarăș"* cu oricine, trădându-ți idealurile, crezul, tabăra, pentru a ieși la liman, după care o nouă perspectivă de trădare va apare, de această dată a noului partener, a tovarășului de conjunctură. Să nu pierzi ultimul tren, presupune acceptarea compromisului, oportunismului și evident a trădării, fiind de acord fără rezerve că scopul, oricare ar fi el, scuză mijloacele, oricât de ticăloase s-ar dovedi.

„Românitatea e o caracteristică spirituală imuabilă", spunea M. Vulcănescu și *„neamul nostru nu este decât în ceea ce vom fi noi în stare să facem din el"*.

Între latinitate și slavonism

Eminescu era de părere că, dacă am fi fost catolici, ne-am fi aflat acum pe o treaptă de civilizație superioară. Cioran recunoștea veridicitatea tezei, dar o amenda în sensul că atunci noi nu mai eram noi. Dintre toate popoarele romanice, numai românii sunt ortodocși, și nu catolici.

Prin secolul al X-lea, românii vor renunța la liturghia latină din Biserică, introducând slavona. Din Biserică, limba slavonă, de fapt medio-bulgară, va intra în uzul cancelariilor domnești, cronici, literatură. Nenorocirea slavonă, și în parte ortodoxia a ridicat un zid între noi și Occident, astfel că am fost frustrați de lumina culturi europene. Xenopol considera că: *„La noi slavonismul tâmpit, orb*

și lipsit de orice idee, apasă ca un munte asupra cugetului poporului român, fără să-i aducă nici un folos, îngroșând tot mereu întunericul care-i cuprinse mințile, în loc de a-l împrăștia." Această trădare a latinismului duce la întreruperea comunității intelectuale cu popoarele din Occident și inerent adoptarea slavonismului cultural, va înăbuși gândirea românească. „*De aceea,* continuă Xenopol, *pe când în Apusul Europei întrebuințarea limbii latine aduse și efecte pozitive și rodnice asupra cugetării omenești, la români predominarea slavonismului distruse numai cât, fără a crea nimic*". Potrivit lui N. Cartojan, trădarea latinității și intrarea noastră în zona culturii sud-slave „*a fost fatală pentru toată cultura noastră veche*".

După schisma din1054, românii alegând ortodoxia, se vor posta, spune Xenopol, „*contra creștinilor apuseni*". Opt veacuri limba slavonă „*ca un munte zăcu...pe întreaga comoară intelectuală a poporului român*". Cultura slavă, spunea P. P. Panaitescu, „*este o cultură bizantină pentru popor*". Tradiția bizantină, nota Cioran, a fost o plagă, pentru că „*suflul spiritualității bizantine...altoit într-o cultură străină devine anchiloză, schematism abstract, iar pe plan politic și cultural, reacționarism organizat...Toată cultura bizantină n-a fost decât un văl negru, care ne-a ascuns lumina, un doliu sinistru al mizeriei noastre naționale*".

Trădarea aceasta la nivelul spiritualității, al ethosului, ne-a ținut într-o stare de inferioritate față de celelalte popoare, a împiedicat progresul, a rupt legăturile cu originile noastre romane, a întrerupt firul destinului nostru cultural. Esența ortodoxismului la noi, potrivit lui D. Drăghicescu „*sta în afirmarea credinței nețărmurite, nu în realizarea în faptă a legilor morale*" și „*legea creștină, biserica noastră duce neamul românesc în mai multe rânduri, la marginea pierzării*". Astfel, dacă „*neamul nostru se păstră și scăpă nu fu prin, ci peste biserică*".

Bizanțul sau școala trădării mondiale

Culme a civilizației medievale din Europa creștină, Bizanțul, prin covârșitorul său prestigiu, a exercitat multiple și felurite influențe din Orient până în Occident. Bizanțul este o sinteză

compusă din ideea romană, religia ortodoxă, influența orientală și elenism, „*o autocrație temperată de revoluție și asasinat*", după expresia lui Mommsen. Ch. Diehl. observa: „*Oricărei categorii sociale i-ar aparține, bizantinul apare în general ca un om nervos, impresionabil, pios, superstițios și pasionat...are un fond sufletesc nu lipsit de cruzime; iubește luxul și plăcerile, dar este totodată nemilos și lipsit de scrupule*", având „*gustul intrigilor (necesare pentru a putea parveni), al flatării, calomniei și corupției*". Moralitatea bizantină era mediocră și îndoielnică, spiritul neliniștit și de o rafinată subtilitate. Omul bizantin e inconstant în raporturile sociale până la amoralitate. „*Dacă inteligența lui este evidentă și adeseori cu totul remarcabilă, în schimb caracterul său, luat în general, nu este de loc la înălțimea spiritului său*". În sufletul său se dă o permanentă luptă între bine și rău. Omul bizantin dă imaginea trădătorului clasic.

În Imperiu de Răsărit, trădarea a atins nebănuite culmi și a cuprins ca o caracatiță, o multitudine de sfere, de la cele private, la cele religioase. În Bizanț, trădătorul devine un artist, iar trădarea e ultra rafinată, o adevărată operă de artă, egalată poate doar de Renașterea italiană. S-ar putea spune că trădarea ajunsese uneori chiar un mod de viață, în care infidelitatea, adulterul, înșelătoria, perfidia erau la ordinea zilei. Din trădarea jurămintelor de credință, a patriei, a basileului, bizantinii au făcut capodopere. Din cei 109 împărați, 12 vor fi siliți să abdice în urma trădărilor, 20 vor fi asasinați, 12 întemnițați, 18 mutilați și 3 lăsați să moară de foame, deși potrivit doctrinei bizantine, basileul era o divinitate terestră, isapostolos, egalul în rang al apostolilor. „*Boala purpurei*" făcea trădarea endemică. Este trădat soțul, amantul, fiul, aliatul și chiar Biserica participă la comploturi trădătoare.

Domnii români, nota Iorga, vor fi moștenitorii împăraților bizantini, iar influența bizantină în Țările Române va fi covârșitoare. O dată însă cu tot ce a fost bun și a dat măreție Imperiului, am moștenit și ceva din caracterul bizantin, gustul trădării. Cuvântul „*bizantinism*" are în vocabular un sens peiorativ, și înseamnă corupție, neorânduială politică și publică, perfidie, trădare. Bizantinizarea spiritului românesc a fost un blestem de care nici

până azi nu am scăpat. Istoria arată că din păcate acest spirit a găsit în noi, românii, un loc mai mult decât favorabil, care ne-a dus până la balcanizare, forma cea mai de jos a bizantinismului.

Trădarea în zorii feudalismului

Relațiile feudale au luat naștere la noi prin destrămarea obștilor sătești. În obști, o parte a pământului aparținea familiilor care îl cultivau și o parte se lucra în comun. Treptat, tragerea la sorți a „*delniței*lor", a pământurilor, va înceta, unele persoane, prin uzurpare, însușindu-și pământurile cele mai bune și partea cea mai mare din produse. Astfel, unii membri ai obștii ajung la o poziție materială și socială superioară altora. Ei se constituie într-o aristocrație militară, apoi într-o clasă feudală incipientă. Evident că procesul de disoluție al obștilor și ridicarea unui mic grup de oameni deasupra altora s-a făcut prin trădarea intereselor comune în scopul parvenirii sociale.

Potrivit lui Anonymus, „*magistrul P.*", notarul anonim al regelui ungar Bela al III-lea, care a scris „*Gesta Hungarum*", în prima jumătate a secolului al X-lea existau în Transilvania mai multe voievodate, numite ducate în cronică. În Crișana, între Mureș și Someș, cu centrul la Biharia, se găsea voievodatul lui Menumorut. La el vin solii lui Arpad, care-i cer fără menajamente cedarea teritoriului. Menumorut le răspunde că: „*Teritoriul însă ce l-a cerut bunei voințe a noastre nu îl vom ceda niciodată, câtă vreme vom fi în viață. Și ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie din frică, ceea ce se tăgăduiește*". Salanus deci, datorită fricii pe care i-o inspirau ungurii, ca să-și salveze viața, a trădat interesele voievodatului său și l-a abandonat cuceritorilor, la o simplă somație. E o trădare silită, provocată de amenințarea cu forța. Mai târziu, tot prin forță va fi silit însuși Menumorut să comită un act de trădare, față de sine și de voievodatul său. După ce Satu Mare cade și ungurii încep asediul Bihariei, în cea de a 13-a zi de luptă, Menumorut va accepta să-i dea lui Zoltan, căpetenia războinicilor maghiari, pe fiica sa de soție și voievodatul ca zestre.

„*Legenda sancti Gerhardi*" ne spune că în Banat, Ahtum, un urmaș a lui Glad, „*uzurpase puterea asupra sării regești ce scobora pe Mureș, punând în schelele acestui râu, până la Tisa, vameși și păzitori și supunea toate la tribut*". Prin trădare Ahtum va fi asasinat de Chanadinus, un om al regelui Ștefan. De la trădătorul Chanadinus, spune C. C. Giurescu, își trage numele cetatea Cenad. Și iată că avem și un exemplu de glorificare pentru eternitate a unei reprobabile fapte de trădare. Numele unui asasin și trădător devine nume de localitate.

Cucerirea Transilvaniei și trădarea nobilimii române

Cucerirea Transilvaniei de către unguri s-a realizat în etape, dinspre nord-vest, pe parcursul a mai bine de un secol. A început în timpul lui Geza I și Ladislau I (1074-1095) și s-a sfârșit la începutul secolului al XIII-lea. Teritoriile cucerite vor fi organizate politic și administrativ de regatul maghiar. Pentru consolidarea șubredei stăpâniri, arpadienii recurg la așezarea și colonizarea în Transilvania a unor populații străine și la atragerea elementelor feudale românești.

Orice cucerire aduce după sine mari nenorociri pe capul celor cuceriți. Foștii stăpâni, despuiați de drepturi și privilegii, se văd căzuți în starea de supuși. Pierderea statutului anterior a fost o cruntă lovitură și mulți cnezi, jupani și voievozi români nu se împacă cu decăderea socială și politică. Ei se vor orienta spre o colaborare cu noii stăpâni, trădându-și neamul, religia și aspirațiile. În 1175 sunt pomeniți în documente primii trădători români, fiii unor cnezi, care beneficiază, în urma actului comis, de danii regale. Daniile de moșii, cu titlurile juridice asupra pământului, au fost răsplata imediată primită de trădători. Unii dintre cnezii trădători, prin favoarea regelui, vor fi înnobilați, ca Stanislau din Maramureș, în 1326. El primește de la Carol Robert de Anjou moșia Surduc, pe veci și scutită de orice dări.

„*În secolul al XIV-lea și al XV-lea*, scrie C. C. Giurescu,...*înnobilarea cnezilor români se face pe o scară întinsă. Aceștia toți sunt însă pierduți pentru neamul nostru: intrând în*

mijlocul nobililor, ei devin unguri, se maghiarizează. Așa se explică numele românesc al unora dintre cele mai însemnate familii ungurești, de pildă Dragfi (din Drag), Banfi (din Ban), Kendeffy (din Cândea), Csomortani (din Ciomârtan), etc." Trădarea cnezilor și voievozilor români pentru parvenire în noua societate, transformarea lor în nobili, a fost și o trădare de sine, a propriei ființe, ei deznaționalizându-se. S-au lepădat și de ortodoxism și au comis și o trădare religioasă.

Evident, nu toți voievozii și cnezii români au fost trădători. Bogdan din Maramureș a pornit direct și deschis lupta de emancipare a românilor din Transilvania. Un document din 1343 îl numește „*infidel*", deci trădător al regelui Ungariei, iar un altul, de mai târziu, chiar „*infidel notoriu*". În 1365, regele Ludovic cel Mare îi confiscă moșia de la Cuhea „*pentru ca această ticăloșie să nu se facă altora care ar îndrăzni fapte asemănătoare*". În ochii regelui Ludovic, nesupunerea lui Bogdan și intervenția acestuia în Moldova era un act de înaltă trădare a intereselor regalității maghiare. Pentru Bogdan, trădător era neamul lui Dragoș, vândut ungurilor.

Sensul trădării se schimbă, în funcție de scop, motivație și beneficiar. Colaborarea și supunerea unor voievozi sau cnezi față de regalitatea maghiară e privită ca o trădare de către restul nobilimii românești care-și apără ființa și interesele de neam. Refuzul supunerii și al deznaționalizării era în ochii regelui o „*infidelitate*", o trădare.

Regalitatea maghiară urmărea slăbirea elitei politice românești în Transilvania și în 1366 va lua o decizie cu grave urmări pentru aceasta. Actul din 1366 va condiționa recunoașterea statutului nobiliar de apartenență la religia catolică. Florin Constantiniu, în „*O istorie sinceră a poporului român*", sublinia: „*Pentru nobilii români, hotărârea regală implică o dificilă alegere, o alternativă ai cărei termeni erau defavorabili: păstrarea calității nobiliare prin trecerea la catolicism, ceea ce înseamnă înstrăinarea de masa populației românești de confesiune ortodoxă sau fidelitatea față de confesiunea ortodoxă, ceea ce avea drept consecință pierderea privilegiilor nobiliare și decăderea în rândurile țărănimii. Măsurile lui Ludovic I nu aveau caracter național, ci confesional: nobilii români se vedeau amenințați cu excluderea din viața politică a*

voievodatului transilvan pentru că erau «schismatici», deci pentru condiția lor confesională, nu pentru, sau numai în al doilea rând pentru că erau români. O dată cu trecerea la catolicism, nobilii români sfârșeau prin a fi asimilați de nobilimea maghiară. Cazul cel mai ilustru și totodată cel mai concludent este cel al Huniazilor..."

Trădare în stil balcanic

Mânată de interese strategico-militare și economice, expansiunea bizantină s-a întins și în regiunea Dunării de Jos. Aici, în 1018, se va înființa „*tema Paradunavon*". Istoricul Mihail Attaliates vorbește de o răscoală a dobrogenilor contra stăpânirii bizantine. Ana Comnena, fiica împăratului Alexis, îi pomenește în „*Alexiada*" pe Tatos, Satza și Seslav, căpeteniile unor formațiuni politice dobrogene, care s-au ridicat la luptă contra stăpânirii Bizanțului, la începutul secolului al XI-lea. Alexios Comnenul consideră trădare lupta pentru autonomie a românilor și atacă Dârstorul-Silistra, centrul formațiunii lui Tatos.

Tot ca o trădare a Bizanțului e privită de Isaac al II-lea Anghelos și răscoala din 1185 a românilor și bulgarilor. Cronicarul Nicetas Choniates vorbește de vicleșugul la care recurseră frații români, Petru și Asan, ca să atâțe la revoltă: „*ei ridicară o biserică în Hemus, în care adunară mai mulți epileptici, pe care poporul îi credea posedați de spirite necurate, și aceștia fură învățați ca, după accesele cele îngrozitoare la care erau expuși, să spună că Sfântul Dimitrie, făcătorul de minuni din Tesalonic, s-ar fi strămutat la ei, spre a-i scăpa de jugul în care se aflau*". Speculând credulitatea poporului, Petru și Asan pornesc răscoala. În luptele care urmează, insurgenții sunt înfrânți de bizantini și Isaac Anghelos, după ce este „*înșelat prin rugăciunile de iertare ale valahilor și făgăduințele lor de supunere*", se întoarce la Constantinopol. Trădând însă jurământul de credință făcut împăratului, Petru și Asan vor continua luptele. Ei vor întemeia Imperiul Asăneștilor cu capitala la Târnovo. Boierul român Ivanco îl va trăda și asasina pe Asan, ca să scape de pedeapsă pentru că „*trăia în nelegiuire cu cumnata*" acestuia, dar

și pentru a-i uzurpa locul, îndemnat de sebastrocatorul Isaac. Petru care îi succede la putere lui Asan, va fi și el trădat de boierii români, „*tot din ginta sa*" și omorât în 1197. Motivația actului stă în nemulțumirile acestora, poate cauzate de prea marea putere de care Petru se bucura. Urmașul la tronul imperiului româno-bulgar sau al Asăneștilor va fi Ioniță, supranumit Kaloian. El va beneficia de sprijinul lui Ivanco, trădătorul și ucigașul lui Asan, care fugise la Constantinopol, dar acum își trădase patronii și revenise la ai lui. Ioniță, pentru a i se confirma titlul de țar (de împărat), de către Papa Inocențiu al III-lea, va trăda cauza ortodoxismului și va accepta supunerea față de Roma. În 1204, cardinalul Leon îl încoronează, însă numai cu titlul de rege, iar Ioniță îi dă actul prin care întregul cler ortodox se supune Bisericii romane. Acest lucru însă nu-l împiedică pe Kaloian să ridice armele contra imperiului latin din Constantinopol, prin alianța cu bizantinii. I-a trădat fără regret pe noii „frați" catolici, ba l-a avut prizonier și pe proaspătul împărat latin Balduin. Și Ioniță va cădea victima unei conspirații a boierilor care îl vor trăda și îl vor ucide.

Litovoi și trădarea spiritului medieval occidental

Din punctul de vedere al Bisericii catolice, românii ortodocși erau considerați ca niște trădători ai credinței, iar episcopii lor, „*pseudo-episcopi*". În documentul din 1234, Papa Grigore al IX-lea scria că: „*în episcopatul Cumanilor sunt, după câte aflăm, niște popoare care se numesc valahi care, deși se socotesc creștini, totuși..., având diferite rituri și obiceiuri, fac fapte care nu se pot spune. Căci disprețuind biserica romană, nu primesc tainele bisericești de la venerabilul frate al nostru, Episcopul Cumanilor, ...ci de la oarecare pseudo-episcopi ce țin de ritul grecilor*".

Acești așa numiți „*pseudo-episcopi*" erau și în voievodatul lui Litovoi, aflat între Jiu și Argeș. În vremea când Ladislau al IV-lea al Ungariei era minor, Litovoi împreună cu frații săi „*în necredința sa cuprinse pe seama sa*", spune un document din 1285, *"o parte din regatul nostru, aflătoare dincolo de Carpați, și cu toate îndemnurile noastre nu s-a îngrijit să ne plătească veniturile*

ce ni se cuveneau..." Litovoi intrase în vasalitate față de coroana ungară, dar o va denunța și va deveni astfel „*infidel*", rebel, adică trădător. Iorga vorbea de o adevărată „*repulsie pentru omagiu pe care o arată toți domnii români la rând. Pentru refuzul de omagiu și de tribut se luptă și cade Litovoi. Pentru același motiv Basarab provoacă intervenția militară a regelui Ungariei...Pe cât ține de mult suveranul să afirme aceste drepturi...pe atâta de mult...domnii noștri caută să scape de datorii feudale*". Contractul vasalic între suzeran și vasal era o realitate la modă în toată lumea medievală occidentală. Angevinii, ajunși pe tronul Ungariei, cer de la domnii români prestarea omagiului, ceea ce implicit ducea la recunoașterea lor și a statului lor. Același lucru îl cer polonii lui Ștefan cel Mare. Dar, dacă „*în declarațiile făcute regelui*, afirmă Iorga, *în actele latine date pentru știința lui*", „*Domnii acceptă formula de vasalitate, ei nu știu în diplomele interne de alceva decât de autocrația lor «cu mila lui Dumnezeu»*".Cu această repulsie față de omagiu, voievozii noștri „*au rupt cu formele occidentale de la început ale țării lor*". E o trădare a spiritului medieval occidental, fapt pentru care vecinii noștri au numit această politică o „*perfidie valahă*".

Trădarea lui Litovoi față de coroana ungară e sancționată cu un război, poate prin 1277, în urma căruia voievodul își va pierde viața, iar unul din frații lui, Bărbat, va cădea prizonier. El nu va fi executat pentru trădare, deoarece desigur, a acceptat formula omagiului și a vasalității, evident în extremis, și și-a luat angajamente solemne de viitor, pe care, o dată ajuns acasă, le-a uitat mai mult ca sigur, nefăcându-și probleme de conștiință din trădarea jurământului de vasalitate.

Basarab I și trădarea

Un document din 1324, emis de cancelaria maghiară, îl numește pe Basarab I, Întemeietorul Țării Românești, „*voievodul nostru transalpin*", iar Papa Ioan al XXII-lea, „*nobilul bărbat Basarab*", ceea ce înseamnă că relațiile cu Ungaria erau bune. P. D. Popescu e de părere că între 1310-1324, Basarab a acceptat suzeranitatea coroanei ungare. Contractul vasalic presupune omagiul

personal, jurământul de credință și învestitura. Din secolul al XII-lea, contractul vasalic din spațiul occidental va fi întocmit sub formă de act. Prin omagiu, vasalul devenea „*omul*" seniorului. O formulă de jurământ glăsuia: „*Stăpânul meu, de-acum înainte sunt credinciosul (supusul) vostru și jur să apăr onoarea voastră regală.*" Feudul constituia baza materială a raporturilor vasalice. Vasalul era obligat față de senior cu „*consilium et auxilium*", sfat și ajutor. Obligațiile vasalului au fost bine precizate în scris și dacă ele vor fi încălcate, acesta urma să fie acuzat de felonie, hiclenie, trădare. Supus oprobiului general, decăzut din drepturi, trădătorul avea ca șansă de salvare doar moartea. Voievozii noștri refuzau contractul vasalic de tip occidental, pentru că le leza dreptul de suveranitate absolută și era prea rigid, nepermițând o atitudine laxă, cum o permitea la început legătura cu turcii. În plus era și un contract scris, iar trădarea eventuală putea în felul acesta să fie invocată și făcută publică oricând.

Totuși, când forțați de împrejurări, Domnii români acceptau vasalitatea de tip occidental, ea, spune Iorga, era una „*specială, care nu încurca întru nimic jocul liber al politicii vasalului față de interesele suzeranului, rămânându-i acestuia numai dreptul de a-l declara «infidel» și a porni, dacă putea, o campanie de pedepsire*", începută de regulă prin confiscarea moșiilor pe care i le dăduse în schimbul vasalității (ca vasal). Voievozii nu se puteau alinia fără rezerve la politica suzeranului și nici nu-și legau irevocabil soarta de el, pentru că gestul le putea fi fatal și nu înțelegeau să se autodistrugă printr-o fidelitate prost înțeleasă. În politică onoarea nu prea are ce căuta. Încălcarea contractului vasalic de către Domni, trădarea altfel spus, infidelitatea, trebuia luată în considerare de către ei în sinuosul joc politic și în arta supraviețuirii. Trădarea a fost și este un mijloc eficient, deși imoral și criticabil, de a face politică, mai ales când nu ai la îndemână altceva. Iorga vorbea de „*mobilitatea elastică a acțiunii românești*", care „*observă, chibzuiește și dă lovituri, evitând cu îngrijire orice seamănă a aventuri*", de o politică „*adaptabilă împrejurărilor, reală*" și arată că „*spiritul de aventură n-a fost acceptat niciodată de înaintașii noștri... Vecinii noștri au numit această politică «perfidie valahă»;*

ca era nu numai o necesitate pentru un popor mic între dușmani puternici, dar și un caracter modern, pe care-l înfățișează tot Apusul în epoca Renașterii". Și, într-adevăr în Renaștere trădarea a devenit o capodoperă.

Aflăm din „*Cronica pictată de la Viena*" că Basarab I Întemeietorul Țării Românești își va călca omagiul de vasalitate și va fi numit de regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, „*infidel*", „*necredincios*", „*nesupus*". Fapta sa trebuia rapid și drastic sancționată. Mai mult, în întâmpinarea deciziei regale vin și Toma și Dionisie, niște sfătuitori perfizi ai Coroanei, care trădează astfel interesele lui Basarab I, pentru că-i râvneau posesiunile, pe care acesta, după prestarea omagiului, le obținuse de la rege. Așa se va ajunge la război și la faimoasa bătălie de la Posada din 1330, care a însemnat un dezastru pentru mândrul Angevin și floarea nobilimii sale. La Posada, Basarab i-a avut ca aliați pe tătari, ceea ce nu-l va împiedica ca peste câțiva ani să pornească un război împotriva lor. Aliațele de conjunctură erau la modă, la fel și trădarea lor.

Trădarea la începuturile statului moldovean

Pe teritoriul de la est de Carpați s-au închegat formațiuni politice prestatale, aflate sub dominație mongolă, controlate din centre militare. Pentru a proteja frontiera de est a Regatului ungar și a preveni posibile incursiuni mongole, regele Ungariei întreprinde câteva expediții peste Carpați, prin 1347 ori 1352-1353, prilej cu care va organiza o „*marcă*" de apărare, o unitate teritorial-politică și militară, în frunte cu Dragoș din Maramureș. Capitala acestei „*mărci*", „*Moldova mică*", era la Baia. Dragoș, care se prezenta ca supus fidel al regelui său, a stârnit antipatii, ca de altfel și prezența maghiară în Moldova, „*puternicilor acelor locuri*", feudalii, boierii.

Bogdan, stăpânul unui cnezat din Maramureș, de pe Valea Vișeului, compus din 22 de sate, cu reședința la Cuhea, a ajuns la funcția de voievod. El va intra însă în conflict cu regalitatea maghiară, care dorea implantarea formulei comitatense pentru înlocuirea voievodatului maramureșean autohton. Devine în ochii regelui „*infidel*", pe urmă „*infidel notoriu*", trădător înrăit. În

imposibilitatea de a rezista presiunilor Coroanei, Bogdan va pleca spre Moldova în 1359. Aici boierii moldoveni s-au răsculat contra Dragoșeștilor. Sas și Balc au perceput acțiunea ca pe o felonie, o trădare ce trebuia pedepsită. Poate că la provocarea răzmeriței feudalilor moldoveni contra Coroanei ungare, a contribuit și Bogdan care a pregătit din timp un complot. În ochii Dragoșeștilor, acesta era un trădător, iar ei erau considerați la fel de Bogdan.

Notarul regelui Ludovic I al Ungariei, Ioan de Kükülö, scria că „*Bogdan, voievodul românilor din Maramureș, adunând pe românii acelui district a trecut în taină în țara Moldovei, care era supusă Coroanei regatului maghiar, dar...deși el a fost combătut de mai multe ori de oastea regelui, totuși crescând numărul românilor locuitori în această țară, ea s-a extins și s-a constituit ca stat*". Bogdan devenind pentru rege „*infidel notoriu*", un trădător înrăit, va fi pedepsit de Ludovic prin confiscarea moșiei Cuhea. Balc, fiul lui Sas și nepotul lui Dragoș, va primi alături de frații săi, „*pentru serviciile sale strălucite*" moșia luată de la Bogdan, pentru că „*Bogdan și fiii lui, prin lucrarea diavolului, dușmanul neamului omenesc, depărtându-se de la credința ce ne datorau, au trecut pe ascuns din regatul nostru ungar în țara noastră amintită a Moldovei și s-au silit s-o păstreze spre ofensa Majestății Noastre*".

Noțiunea de trădare pentru Ludovic și Bogdan are sensuri diferite. Bogdan, ca supus a coroanei, își trădează suzeranul și trebuie pedepsit. El nu recunoaște însă realitatea juridică, ierarhia și-l consideră pe Ludovic uzurpator și pe Balc, unealta, „*fidelul credincios*" al acestuia, drept trădător, justificându-și astfel nesupunerea. Între Bogdan și regele Ungariei se ajunge la un război care durează până în 1365. Regele trebuia să-l aducă la ascultare pe vasalul felon, trădător, dar nu a izbutit.

Latcu, urmașul lui Bogdan, pentru a obține pentru el și pentru statul pe care-l conduce recunoașterea lumii occidentale, ia legătura cu Scaunul Papal de la Avignon și arată că e dispus să treacă la catolicism. În 1371 Andrei din Cracovia a fost numit Episcop de Siret. Convertirea voievodului la catolicism e o trădare, din motive politice, a ortodoxismului. Soția sa Ana însă a refuzat să se lepede de credința strămună și Latcu a fost gata să divorțeze de ea, trădând

și căsătoria. Papa, în 1372, îi trimite lui Latcu o scrisoare în care își arată bucuria că voievodul s-a întors „*la credința creștină și la ascultarea sfintei biserici romane*", dar că regretă „*cerbicia soției...care rămâne în erorile de mai înainte*". Latcu nu e sfătuit să divorțeze, ci să-și convertească soția la catolicism. În plus e avertizat să se păzească „*ca nu cumva din cauza conlocuirii cu acea soție*" să se lase „*înșelat de dânsa în vreun chip*" și să se retragă „*de la sfânta mărturisire*" pe care a făcut-o Bisericii catolice. Papa se temea că soția lui Latcu, cu arsenalul mijloacelor femeiești de convingere și seducție, l-ar putea determina să renunțe la catolicism, deci să trădeze papalitatea, cu atât mai mult cu cât Latcu a demonstrat că nu-și prea făcea scrupule când era vorba de interesele sale. Consecința trădării religioase a voievodului moldovean, sublinia C. C. Giurescu, a fost nulă asupra credinței poporului.

III. TRĂDAREA ÎN SECOLELE XIV – XV

Domnia, boierii și trădarea

Întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova a fost un eveniment important nu doar pentru istoria noastră, ci pentru întreg spațiul central-sud-est european.

„*Cheia organizării politice a unor societăți începătoare*, arăta A. D. Xenopol, *este capul statului, care la români poartă numele de voievod*". Șerban Papacostea nota că, „*Respingând pretențiile regelui și decis să rupă legăturile de dependență cu regatul ungar, marele voievod al Țării Românești proclamă în 1359 neatârnarea sa și a țării sale, asumă titlul de domn, autocrat sau singur stăpânitor, pe temeiul acordului încheiat cu Patriarhia constantinopolitană de unde a obținut un scaun mitropolitan și, o dată cu acesta, mijlocul propriu de legitimare a puterii*". De acum înainte șefii noilor state se vor intitula „*mari voievozi și Domni*".

Noua titulatură de Domn este expresia „*cea mai înaltă și cuprinzătoare a politicii de centralizare a puterii, în opoziție cu particularismul local și cu privilegiul de clasă sau de stare...*" De asemenea „*tranziția de la voievodat la domnie... a fost pe plan intern... și pe plan extern, o afirmare de suveranitate*". (Ș. Papacostea).

Alături de Domn se află elita politică, formată din boieri, cu și prin care acesta cârmuiește țara și la nevoie o apără.

Raporturile Domn-boieri reprezintă pe toată perioada medievală, dar și modernă a istoriei noastre, axa fundamentală în jurul căreia se desfășoară viața social-politică. A. D. Xenopol consideră că „*legal, Domnul nu era îngrădit prin nimic, în voia Domnului stătea tot ce-i trecea prin minte, și nedreptatea cea mai strigătoare la cer putea să ia ființă, de îndată ce Domnul avea inima a o împlini... Domnul român avea deci, în vremurile mai vechi ale istoriei noastre, o putere absolută în înțelesul cel mai deplin al cuvântului. Despotismul asiatic, iată caracterul domniei românești*". Teoria lui A. D. Xenopol se inspiră din lucrarea lui Dimitrie Cantemir, „*Descriptio Moldaviae*", în care voievodul

cărturar afirma că vechilor domnitori nu le-ar fi lipsit „*nici o superioritate a puterii supreme*" și că în afară de „*Dumnezeu și sabia lor, nu recunoșteau pe nimeni superiori în țară... războiul, pacea, viața, moartea și bunurile tuturor locuitorilor depindeau de voința lor și de toate aestea puteau să dispuie după voință, pe drept sau pe nedrept, fără să se poată împotrivi cineva... Toate demnitățile civile și militare stau în puterea Domnului: le dă celor iubiți, le ia celor urâți de el. În darea acestora nu este pentru principe nici o regulă. Dacă ar vrea să dăruiască pe un țăran cu titlul de logofăt mare, care e cinstea cea mai mare pe care Moldova o poate da, n-ar îndrăzni nimeni să se împotrivească fățiș...*"

Acestei teorii a „*despotismului asiatic*", al „*absolutismului*" domnesc i se opune C. C. Giurescu care nota că „*puterea Domnului în ambele principate, departe de a fi absolută, era îngrădită de o parte de așezămintele dreptului nescris, «obiceiul pământului»... de alta de sfatul principalilor demnitari, pe care îi consulta în toate împrejurările însemnate*". Abuzuri erau, dar nici amendarea lor nu întârzia. Pentru Iorga domnia ar fi autoritară, dar nu despotică, „*nepărtinitoare și miloasă... domnia mândră și bună, căreia nu i se bate din picior*". Cu alte cuvinte, puterea voievodului nu e mărginită, limitată, de boieri sau de vreo lege, ci de propria lui voință și evident de interese. Ion C. Filitti remarca faptul că domnia concentra în mâinile sale „*puterile legiuitoare, executivă și judecătorească*".

Dicționarul „*Instituții feudale din Țările Române*" precizează următoarele trăsături permanente ale domniei: că vodă era șeful unei monarhii feudale, ales, teoretic, pe viață, ca unsul lui Dumnezeu, deci potrivit unei concepții teocratice și că, în calitate de reprezentant al divinității, trebuie să practice filantropia, generozitatea, cumpătarea, justiția. Această putere domnească este absolută în sensul că nu e controlată de vreun organ politic, dar nu nelimitată, pentru că la originea domniei stă un contract feudal, legătura încheiată de voievod cu feudalii, care i-au jurat credință, devenind vasalii lui. În calitate de suzeran și vodă a jurat să-i apere pe boieri și să-i miluiască. Aceștia îi datorau ajutor și sfat, iar la încoronare i se închinau, îi jurau credință.

Boierimea a reprezentat clasa socială dominantă, elita politică, elementul de continuitate al vieții statale. „Cinul" boieresc nu se asemăna însă cu al nobilimii occidentale, pentru că el era permeabil, deschis. Oricând un țăran putea ajunge un boier, iar boierii nu aveau titulatură nobiliară și blazon. De la întemeierea Țărilor Române și până în secolele XV – XVI, în sfatul domnesc găsim alături de dregătorii domnești și boieri fără dregătorie, numiți jupani, vlastelini, pani, care sunt trecuți înaintea dregătorilor în documente. Acești mari boieri erau elementele militare de bază ale domniei. Domnia îi miluia cu pământ pentru slujba fidelă.

P. P. Panaitescu distingea în epoca noastră medievală o perioada voievodală și, din secolul al XVI-lea, una aristocratică, boierească. Indiferent însă de perioadă, boierimea nu a vrut să accepte dinastia ereditară ci ca ea să aleagă, din cadrul dinastiei, pe viitorul voievod. Asocierea la domnie pe care au făcut-o unii Domni, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, prin care doreau să aibă garanția că urmașul dorit de ei le va succeda, a fost privită rău de boierime, ca un abuz de putere. Ștefan cel Mare trebuie să se scoale de pe patul de moarte și să-și apere cu sabia urmașul desemnat. Eludarea de către un domnitor a voinței boierilor de a alege noul Domn, era privită ca o încălcare, o trădare a contractului vasalic Domn-boieri.

Florin Constantiniu afirma că „*feudalismul românesc apare ca un subtip al celui bizantin: organizării domaniale de tip seniorial i se suprapune o clasă politică – boierimea – care datorează «credincioasă slujbă» domnului, o copie în mic a basileului (împăratului) de la Constantinopol. Autoritatea centrală domnească este atotputernică și toți îi datorează ascultare; nu există o piramidă a raporturilor feudo-vasalice, ca în feudalismul clasic, adică suzeran-vasal-subvasali, ci toți stăpânii de pământ, mari sau mici, laici sau ecleziastici sunt în ascultarea domnului, de la care se consideră că, în virtutea autorității sale supreme (dominium eminens), pornesc toate stăpânirile de pământ*". Domnul are drept de viață și de moarte asupra oricărui supus, fie boier, fie țăran, fie față bisericească. „*Boierii își datorează poziția superioară în societate în dubla lor calitate, de mari stăpâni de pământ și de dregători domnești. Raportul dintre cele două ipostaze are un dublu*

sens: domnul face apel la acești maiores terrae pentru administrarea țării, pentru că sunt bogați și puternici, iar dregătorul, prin calitatea sa de agent domnesc, capătă putere și bogăție". În feudalismul nostru, ca și în cel bizantin, „*nu au existat (în comparație cu occidentul) ceremonii de depunere a omagiului de către boieri și de primire din partea domnului a stăpânirii funciare*". Raporturile Domn-boieri au la bază ascultarea din partea clasei politice, fidelitatea, iar voievodul oferă mila sa, moșii și dregătorii. Boierii sunt datori cu slujbă militară și în timp de pace ajută la administrarea țării. „*Pe moșiile lor, boierii sunt niște mici suverani... Forța politică a boierimii avea ca fundament economic stăpânirea de pământ...*"

Gh. I. Brătianu sublinia că în țările noastre nu putem nega existența obligațiunii de sfat și ajutor între boieri și domnie, dar că echilibrul lăuntric de puteri, dintre puterea centrală și sfatul boieresc, se va rupe destul de repede, mai întâi în Țara Românească, unde găsim primii boieri fugari, primii „hicleni" care de peste munți vor complota contra stăpânirii.

P. P. Panaitescu spunea că „*problema rolului boierimei în istoria noastră a fost discutată cu patimă, cu ură sau dimpotrivă cu părtinire sau exagerare*". Această clasă nobilă a umplut „*paginile istoriei cu vitejia, anarhia, rivalitățile ei*", dar „*a fost sprijinul dinastiei*", „*a apărat țara ca o moșie, ca un bun concret și aducător de venituri*" și „*n-a putut împiedica supunerea țării sub fanarioți și turci, nici împărțirea ei între vecini.*" În „*Interpretări românești*", P. P. Panaitescu susține, alături de C. Dissescu, originea străină, slavonă, a boierimii române. Slavii, care în timpul migrațiilor s-au așezat la noi, au supus populația daco-romană, sau proto românească, luându-i pământurile. Prin cucerirea fostei provincii Dacia de către migratorii slavi va apare clasa nobilă a boierilor, nume care vine din slavonă, „*boliar, boliarin*", cu semnificație dublă, în bulgara medievală, de demnitar al curții și proprietar de pământ. „*Românul devine șerb și slujea stretnului care era boier, adică slavilor cuceritori*". Așa se explică termenul de „rumân" pentru țăranul neliber, dependent și, instituția rumâniei.

În secolul al X-lea, consideră autorul citat, „*liturghia slavă și limba slavă de stat au fost introduse la români de clasa*

superioară, pentru că vorbea slavonește", era limba maternă a boierilor, „*boliarilor*". La constituirea clasei de boieri în statele feudale românești, alături de slavi, au luat parte și cumanii, deși în mai mică măsură. În secolul al XIV-lea însă, în preajma întemeierii statelor Țara Românească și Moldova, s-a încheiat procesul de românizare a boierimii slavone, proces început imediat după 602, atunci când marea masă a triburilor slave trec din nordul în sudul Dunării și boierii rămân la nordul fluviului o minoritate străină în mijlocul majorității românești. „*Boierimea română s-a primenit cu sânge de mai multe ori în decursul veacurilor*". Ea nu a fost o castă, „*ci o clasă socială permeabilă cu afluxuri de jos, dintre moșneni... proprietari autohtoni cu drepturi feudale, alături de clasa stăpânitorilor străini.*"

P. P. Panaitescu mai afirmă că după „*întemeiere, domnii creează o nouă nobilime sau mai bine zis provoacă o discriminare în rândurile boierimei; prin acordarea imunității cu hrisov se creează o nobilime privilegiată, feudală, deosebită de cea veche, care rămâne totuși în rândurile boierimei, fără privilegii și fără acte scrise.*" Această nouă nobilime feudală, sau nouă boierime, este dependentă de instituția domniei și posedă imunitate. Dinu C. Giurescu consideră însă imunitățile ca fiind rare, cel puțin pentru secolele XIV – XV. Imunitatea feudală presupunea că autoritatea statală se oprește la hotarul domeniului care dispunea de imunitate, deci un nobil, beneficiind de un asemenea privilegiu, era stăpânul unui fel de stat în stat, ceea ce uneori era teribil de periculos pentru suveran și politica de centralizare.

Faptul că nobilimea la români a fost de origine străină, slavii cuceritori, nu e un fenomen unic. În Galia, nobilimea germană a francilor a cucerit pământurile galo-romane și a creat nobilimea franceză. Mai mult, boierii slavi se vor româniza, în secolul al XIV, asimilarea lor fiind completă în marea masă a românilor. Nu etnicului primar al clasei boierești i se datorează înclinarea spre trădare, deși unele tare caracteriale ale slavilor s-au păstrat, ci unui întreg complex de factori. Afirmațiile lui D. Drăghicescu că boierii au manifestat un dispreț fățiș și brutal pentru români și că a fost mereu o insurmontabilă prăpastie între boieri și români, sunt

neîntemeiate. În evul mediu, când autorul spune că s-ar fi manifestat acest fenomen, boierii erau români. Că a existat un dispreț al boierului față de șerb, lucrul nu este exclus, dar orgolii aveau toți nobilii, indiferent de țara în care trăiau. Ceea ce observă însă autorul citat, că boierii „*au prejudecățile lor, chipul lor de a vedea și de a prețui lumea și oamenii, interesele lor cari rămân multă vreme cam aceleași*", e perfect adevărat. E corectă și sublinierea că „*Obrazele se pot schimba, clasa și spiritul de clasă rămân aceleași, căci spiritul de clasă se întipărește neapărat tuturor acelora care intră în cuprinsul ei*". Discutabilă rămâne însă aserțiunea că: „*Neavând nici o legătură de sânge și de simțăminte cu grosul neamului, pe boieri nu-i legau de pământul patriei și de neam decât interesele lor. Îndată ce interesele lor erau potrivnice intereselor neamului, istoria stă mărturie strigătoare că boierii au intrigat, au trădat și au vândut patria și neamul*".

În studiul „*Despre boieri*", Constantin Giurescu considera că boierimea e anterioară întemeierii statelor feudale și că boieri erau toți proprietarii de pământ și exista „*o boierime ereditară independentă de funcțiuni și mai veche ca ele*". Constantin C. Giurescu, în „*Istoria românilor*", afirma că „*Boieri s-au numit în epoca veche toți proprietarii de pământ, indiferent de suprafața stăpânită. Și cel care avea zeci de sate și acela care trăia în devălmășie cu rudele lui pe o parte dintr-un sat, tot boier se chema. Acest cuvânt însemna nobil, de frunte; noi l-am luat de la slavi, iar aceștia la rândul lor de la năvălitorii mongoli sau turci... mai târziu titlul de boier a ajuns să se dea în special marilor proprietari și dregătorilor, adică slujbași domnești, iar de la reforma lui Constantin Mavrocordat (1739) înainte, el a privit exclusiv pe aceștia din urmă*".

Dinu C. Giurescu, în lucrarea „*Țara Românească în secolele XIV – XV*", spune: „*Calitatea de boier este asociată cu stăpânirea unui sat sau părți din el*" și „*Stăpânii de pământ sunt numiți adeseori slugi, adică dregători: fiind în slujba domnului, este firesc să obțină hrisoave de întărire ale ocinilor...*" Documentele medievale vorbesc de boieri mici și de boieri mari, de boieri cu și fără dregătorie. Boierii mari stăpânesc mai multe sate, ca jupanul Ticuci, care în

vremea lui Țepeluș avea 26 sate, dar majoritatea nu au decât unul sau două sate. Boierii nu au blazon, imunitatea e rară și marea proprietate nu este cel puțin în secolele XIV – XV, compactată, ea nu constituie un domeniu unitar teritorial, „*ci se compunea din sate aflate la zeci de kilometri, uneori la peste 100 km distanță unele de altele.*" Boierii au o reședință, o „*curte*" pe o moșie, dar ea nu are aspectul castelului occidental și nu poate rezista nici unui asediu serios. În raport cu domnia ei sunt slabi. „*Cine s-ar încumeta dintre boierii domniei mele, mari și mici*, glăsuiește un document de la Mircea cel Bătrân, „*sau dintre dregătorii domniei mele să batjocorească acest hrisov... acela va primi urgie și pedeapsă de la domnia mea...*" Atunci când un anume boier Vlaicu, a vrut să ocupe cu de la sine putere un sat, Radu cel Mare îi scrie: „*... astfel îți vorbesc domnia mea, ca în ceasul când vei vedea această carte a domniei mele, iar tu în acel ceas să-ți încarci toată marfa și averea toată, să pleci din sat unde știi, căci acest sat, Stoicești, domnia mea l-am dat călugăriței...*"

Boierii erau vasalii domnitorului, care era suzeranul și lui îi depuneau jurământul de credință. Domnia avea „*dominium eminens*" asupra pământului vasalului, drept de proprietate suprapus, și proprietatea boierească, ocinile, reveneau domniei în caz de „hiclenie", de trădare. Obligația principală a boierilor față de domnie, era cea militară. Fiecare proprietar de moșie trebuia să-și apere pământul, țara nefiind, la urma urmei, decât suma moșiilor individuale. „*Proprietarul care nu merge la război, la chemarea Domnului*, arată C. C. Giurescu, *se face vinovat de «hiclenie» adică de înaltă trădare; el își pierde, prin această vină, moșia și, de cele mai multe ori, și capul*". În Țările Române, baza militară o constituiau boierii, „*elementul cel mai numeros și cel mai puternic; ei luptă cu mult mai mult avânt și cu mai multă tenacitate. Faptul e natural: acești proprietari de pământ alcătuiesc clasa stăpânitoare, elementul politic prin excelență; ei reprezintă în primul rând țara, «moșia» cea mare. Apărând-o, își apără fiecare moșia individuală. În această masă boierească, trebuie deosebită totuși o categorie aparte. E vorba de dregători, adică de funcționari sau slujbași*" (C. C. Giurescu).

Un boier, chiar dacă avea 30 de moșii, ceea ce era rar în secolele XIV și XV, nu putea dispune cu toate cetele sale, de o forță capabilă să răstoarne prin luptă pe domnul în scaun. Domeniul de boier al lui Mihai Viteazul numără 44 de sate. Când a devenit Domn, domeniul s-a ridicat la 149. Iancu de Hunedoara poseda un domeniu de 1000 de sate, 87 de târguri și orașe, 28 de cetăți. E o diferență enormă între boieri și nobilii ardeleni sau unguri, ca să nu mai vorbim de nobilii din Occident. Puterea unui boier nu se compara cu a ducelui de Burgundia, de exemplu, care era realmente un pericol, în anumite momente, pentru regele Franței. Pentru că nu putea direct și deschis acționa contra domnitorului, boierul se asocia cu alții, făcea o partidă potrivnică, evident trădătoare față de tron și lucra îndeobște subteran, prin intrigi, comploturi, adică felonie, hiclenie.

Pentru Xenopol, boierimea este creația domniei și pe boieri îi *„videm în necontenite răzvrătiri contra domnului ce nu le plăcea; împărțindu-se în partizi personale, sângerau țările prin luptele lor, luând calea surghiunului, când soarta armelor le era potrivnică, punând mâna pe conducerea tuturor trebilor, când norocul își pleca cumpăna în partea lor.”* Interesul personal al boierilor, spune Xenopol, era de cele mai multe ori deasupra celui obștesc, dar au avut și ei, *„din când în când momente de înalt patriotism, atunci când se trezea ca prin instinct în inima lor simțământul datoriei de a apăra țara și poporul în sânul cărora erau să trăiască urmașii lor, și de a le lăsa lor un culcuș și un loc de odihnă. Această clasă care a apărat până în ultimele timpuri interesele sale de castă cu o neîmpăcată înverșunare, care a stigmatizat prin cronicarii eșiți din sânul ei pe toți domnii ce au vrut să se atingă de ele; această clasă atât de neastâmpărată, care se juca de-a domnul în țările române aruncându-le adeseori în prăpastia pieirii, care știa să plece genunchii înaintea Caterinei a II-a, dar și să pună piept contra răpirei Bucovinei și a Basarabiei, nu putea fi o clasă de cinovnici, de oameni deprinși numai cât a-și îndoi spatele înaintea suveranului lor. Această clasă de boieri au fost nobilii națiunei române și nu numai dregătorii din cancelariile domnești.”*

Domnul putea crea și a făcut-o chiar, boieri noi, ridicând din popor elemente valoroase și credincioase. Noilor boieri trebuia să

îl nc dea o bucată de pământ sau o slujbă la curte. Aceste elemente noi, împrospătau sângele clasei nobiliare, polarizau alte interese, insuflau o nouă mentalitate. Titlurile boierilor erau netransmisibile prin moștenire, dar noblețea era ereditară, sublinia Xenopol.

Domnul avea „*dominium eminens*", stăpânire supremă, superioară, asupra întregului teritoriu al țării, vizibilă și prin „*darea calului*", care e considerată de Dinu C. Arion „*ca o reînnoire personală, în calitatea de stăpâni supremi ai întregului pământ al țării, a titlului de proprietate al bunului respectiv, răspunzând astfel solicitării proprietarului, ce purta caracterul unei recunoașteri a sus-numitei calități a domnului, de stăpân și dispensator suprem al pământului*".

Treptat însă, „*izvorul moșiilor de dăruit începu de la o vreme a se împuțina*, scria Xenopol, *pentru a seca apoi cu totul... moșiile domnești fuseseră aproape cu totul istovite, și domnii când mai dăruiau pământuri, o făceau din averile lor private... Pământurile domnești ar fi fost mult mai curând secătuite, dacă un alt izvor de reînnoire a lor nu ar fi existat, izvor ce cursese totdeauna în țările române, mai bogat însă și mai îmbelșugat niciodată ca în vremile mai din urmă, anume acel al confiscării moșiilor boierilor trădători.*"

Dacă la început boierii nu erau interesați în obținerea de dregătorii, ci de moșii, când rezerva domnească se epuizează, ei se orientează spre slujbe. „*Cu cât însă moșiile începeau a se rări și erau mai anevoie de dobândit, cu atâta boierii năzuiau tot mai mult la dregătorii*", sublinia Xenopol. Dar cum dregătoriile erau mai puține decât numărul solicitanților, boierii „*se împărțiau în tabere, fiecare cu câte un cap, pretendentul la domnie, punând în joc acele veșnice intrigi care sfâșiau țările române... Boierii tinzând acuma cu toții la dregătorii, viața pe lângă domn, la curte, cum se zicea, deveni mai căutată. Precum domnul vroia să strălucească pe tron, astfel și boierii în jurul aceluia, și mai mult decât strălucirea atrăgea pe unul și pe ceilalți însemnatele foloase bănești pe care domnia și dregătoriile le aduceau cu sine. Boierii, vroind a fi cu toții slujbași, acei ce nu puteau încăpea erau considerați ca nedreptățiți și nenorociți. Tot după analogia domnilor, care fiind*

scoși așteptau rândul lor la domnie, se dădea și boierilor ieșiți din slujbă numele de mazili."

Boierii dețineau pe moșiile lor curți, adică reședințe boierești, care sumar întărite, erau mai mult conace decât castele de tip occidental. În aceste curți își aveau reședința stăpânii de pământ, atunci când nu se aflau în funcții, în cetatea de scaun. Alături de rudele numeroase, boierul, șeful clanului, mai ales în lungile nopți de iarnă, „*punea țara la cale*", adică își dădea cu părerea despre treburile politice, bârfea, acuza, făcea ceea ce s-a numit mai târziu un „*complot de salon*", o „*opoziție de salon*". Dar din simplu cârcotaș, un boier se putea transforma și în veritabil complotist. Rar se acționa singular, de cele mai multe ori în grup, în chestiuni de intrigă politică, de urzire de comploturi. Trădătorii își căutau complici care să le împărtășească dacă nu ideile, cel puțin interesele. Interesele erau în fond cele care raliau boierii în diverse facțiuni, partide, și mai puțin ideile politice, deseori vagi, incoerente. Boierii complotiști nu afișau un program riguros, de lungă durată, pentru că nu-l aveau și nimeni nu-și bătea capul cu așa ceva. Esențial era ca interesele celor grupați într-o facțiune să coincidă și ca ele să se materializeze cât mai grabnic. Acest lucru se putea realiza doar punând în fruntea grupării un nou candidat la domnie, care odată înscăunat să le răsplătească eforturile. Actul pus la cale se numea trădare și complotiștii, ocoliți de șansă, plecau în pribegie, uneori cu nefericitul candidat în frunte, alteori separat, și asta în cazurile „fericite", căci de cele mai multe ori moartea aștepta pe aproape.

Era însă relativ greu, ca de pe moșie să poți pune la cale un veritabil complot. Reunirea mai multor boieri se făcea la petreceri, sărbători, vânători, dar oricând trădătorii puteau fi trădați la rândul lor. Avea și domnia spioni, oamenii ei, dar mai era și răsplata pentru deconspirarea trădării. De la reședința boierească, era de asemenea dificil de întreținut o cancelarie care să ia contacte cu o putere străină sau cu alți boieri. O scrisoare, care putea face dovada trădării, fiind prezentată Domnului, însemna indiscutabil condamnarea la moarte. Complotiștii, trădătorii, se fereau de orice urme scrise. Separați pe moșii, relativ izolați, fără mari posibilități de comunicare sau reunire, boierii erau mai mult cârcotași decât complotiști, cochetau cu

trădarea, dar nu o puteau pune în practică, decât foarte dificil. Acest potențial destabilizator însă, pe care boierii dovedeau că îl aveau, va fi pus în valoare mult mai bine, când ei se vor afla laolaltă, la curtea domnească, în calitate de dregători, mari sau mici.

Xenopol nota că obținerea dregătoriilor a schimbat caracterul boierilor, evident în rău, boieriile absorbind pe boieri și că „*ședereа la țară nu mai era viața lor cea mai plăcută. Ei tindeau cu toții în jurul curții, în capitală, și cei ce nu puteau încăpea la ea se considerau ca surghiuniți. De aceea în limba veche a cronicarilor mergerea boierilor la țară este tot atât ca și disgrațierea lor; chemarea lor la curte răspunde la a lor reînturnare în favoarea domnului*". Căderea Țărilor Române sub suzeranitatea otomană, în secolul al XVI-lea, transformă boierimea dintr-una militară, care își baza privilegiile pe vitejie, într-o „*clasă de privilegiați, pe care nimic*, afirmă D. Drăghicescu, *nici un merit n-o mai încuviința și n-o mai justifica. Nemaiavând nici un rol de jucat, nici o îndeletnicire spre a-și cheltui energia și nici un merit spre a-și justifica situația, boierimea română decăzu și se corupse... începură a se isca lupte între ei pe dregătorii. Aceste lupte între boieri deveniră apoi lupte între pretendenții la scaunul domniei. Fiecare Domn aducându-și boierii lui în dregătoriile statului, a lua locul acestora nu se putea decât răsturnând pe Domn. De aici lupta nenorocită și intrigile pentru domnie, care ruinară și sfâșiară, cu desăvârșire, toată energia și neatârnarea neamului nostru. La această desăvârșită ruină și corupție a caracterului și a spiritului de neatârnare, contribui chiar acest spirit de neatârnare. El se întoarse chiar împotriva celor cari-l aveau și se distruse singur, prin urmările lui cari decurgeau din pierderea neatârnării țărilor. Pierzându-și neatârnarea din afară, vechiul spirit de neatârnare se dezvolta anormal înlăuntru, în așa chip că aduse aci o adevărată anarhie și nesupunere. Boierii sufereau cu mare greutate supunerea către Domni. În toată clipa, ei erau înclinați să-l alunge și să-i ia locul sau pe acela al boierilor, pe care dânsul îi pusese în dregătorii. Ei nu sufereau să atârne nici de Domn, nici de boierii în slujbe, și această înfocare a lor, după neatârnarea din lăuntrul țării, aduse ruina desăvârșită a neatârnării din afară. Luptele și sfâșierile pentru*

tron scufundară țările într-o robie reală tot mai adâncă, pe când litera formală a tratatelor cu turcii, ca o ironie fatală, le garanta autonomia. Amestecul turcilor în trebile dinlăuntru ale țărilor române crescu pe zi ce trecea... Și ca și cum toate aceste decăderi și degradări ale țărilor române n-ar fi fost de ajuns prin ele însele, se mai adaugă la decăderea lor morală și decăderea morală a împărăției otomane, care se corupse ea însăși în privința moravurilor, pentru a ruina și corupe și mai departe țările române".

În evul mediu, în Țara Românească și Moldova, pentru trădare se foloseau termenii de *hiclenie*, *hitlenie*, *viclenie*, *hainie*, iar în Transilvania „*nota infidelitatis*", *Dicționarul Instituțiilor feudale* consideră hiclenia „*o infracțiune (crimă) a lumii feudale, cu o structură specifică, îndeplinind oarecum funcțiunile trădării de țară din dreptul roman și modern*". Raportul vasal-senior, esențial pentru lumea medievală, închinarea supusului către monarh, are la bază, expres ori implicit, un jurământ de credință. Încălcarea contractului feudal, la nivelul clasei nobiliare, producea automat starea de infidelitate, felonie, necredință, viclenie, care se sancționa fie prin revocarea daniei, fie prin decapitare. Din timpul lui Nicolae Alexandru (1352 – 1364) avem pentru prima oară documentar sancționată hiclenia. În evul mediu românesc, domnitorul era instanța supremă judecătorească, el judecând orice fel de pricini și pronunțând sentințe capitale. Deși voievodul, aparent, are o putere nelimitată, ea este totuși îngrădită atât de „*obiceiul pământului*", cât și de condiția lui de creștin. În materie de judecată, Domnul nu este deci atotputernic, dar, o dată sentința pronunțată, contra ei nu mai există nici un drept de apel și nici recurs. Doar noua domnie poate să redeschidă procesul și să schimbe sentința.

Judecarea cazurilor de hiclenie le făcea Domnul după model bizantin, „*cu ușile închise*", în mod autocratic și nu prin judecare publică. Se mai întâmpla ca judecata să fie făcută sub imperiul mâniei, fără cercetarea amănunțită a probelor sau chiar la beție. Textele bizantine consideră trădarea „*ca o crimă de drept public, unde confiscarea generală a averii, pedeapsa patrimonială de stat, înlocuia retractul feudal și distrugerea domeniului fortificat al celui necredincios*" (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*).

În peste două sute de documente medievale, din Țara Românească, e menționată instituția „*prădalica*". „*Are calitate de prădalica (sat, moșie, ocină, începând cu 1 și 12 iulie 1526, un rob fugan) care, aparținând unui «hiclean» (trădător, felon, necredincios) față de domnie, a suferit pedeapsa unei distrugeri materiale a mijloacelor lui de împotrivire și rezistență (curtea întărită, moșia, în Transilvania, castelul) înainte ca acel bun confiscat să revină în domeniul domnesc, printr-un fel de retract feudal sau, cum spun documentele, să fie luat pe seama domniei, să devină domnesc.*" (ibidem). Termenul de „*pradă*" derivă din latinescul „*praeda-praedari*" și înseamnă a distruge, a devasta, a prăda. Această pedeapsă medievală, de distrugere a unor bunuri materiale ale nobililor trădători față de domnie, preceda confiscarea bunurilor care, din cauza sancțiunii aplicate, se va numi prădalica. Cea mai veche pedeapsă a feloniei, a fost distrugerea de către șeful statului, a bunurilor celui în cauză. Din 1500, în dreptul secuilor, avem o atestare a acestei „*destructio*", urmată de un retract regal. Din Țara Românească, de la mijlocul secolului al XVI-lea, s-a păstrat un document de la Mircea Ciobanul, în care se spune: „*când au... tăiat domnia lui pre boierii... ctitori la sfânta mănăstire*" Mislea, le-a distrus centrul de rezistență și „*au prădat și mănăstirea, de au lăsat-o pustie. Și de atunci și până acum au fostu aceste moșii răsăpite și împresurate de alți boieri și de nimenea căutate*". Mai târziu prădalica „*a desemnat orice moșie reluată de domn pentru felonie și desherență, fără ca prădarea materială să mai intervină. În secolul al XVII-lea prădarea, ca termen tehnic, nu mai este folosit decât în sensul de executare... Dar prădarea ca sancțiune a feloniei nu dispare cu totul. C. Brâncoveanu o mai aplică agăi Constantin Bălăceanu, după ce-l execută ca viclean, distrugându-i curțile moșiei, dar cronica țării relatând faptul nu folosește termenul de «prădare»*". (V. Al. Georgescu, O. Sachelarie, Judecata domnească...) Mai mult de 200 de documente cuprind mențiune „*prădalica să nu fie*".

Domnul proceda la o autocratică reprimare a boierilor hicleni, netolerând opoziția politică personală și astfel confiscările alimentau domeniul domnesc, parte din ele putând fi oferite ca danii

credincioșilor lui. Moșiile confiscate în acest mod erau și o substanțială masă de manevră în mâna șefului statului, atât față de boierii fugari, cât și față de familiile boierilor acuzați de trădare. Ștefan cel Mare va duce tratative cu boierul Mihu, fugar în Polonia, promițându-i înapoierea tuturor bunurilor. Adesea moștenitorii vreunui boier fugit sau executat, ridicau pretenții asupra pământului „prădat" și uneori domnia ceda averea obținută prin retract moștenitorului ce o revendica și el devenea, cel puțin teoretic, fidel. Pentru că se temea de boieri, voievodul îi voia slabi și acest lucru nu-l putea realiza decât punându-le sub semnul incertitudinii proprietățile. Condiționarea posesiunii feudelor de credință față de „*unsul*" lui Dumnezeu, îi făcea pe stăpânii de moșii mai atenți, în confruntarea cu domnia. Cei care erau răsplătiți cu moșii și beneficiau în același timp de înscrisuri solemne de proprietate, aveau tot interesul să slujească cu abnegație pe binefăcătorul lor.

Opoziția boierimii la practica autocrată a lui Vodă de a utiliza prădalica reiese clar din hrisovul din 15 iulie 1631, pe care ei reușesc să i-l smulgă lui Leon Tomșa. Aici se cere renunțarea la prădalică și o limitare a condamnărilor pentru crima de hiclenie, deseori arbitrare, în viziunea boierilor. Citim din hrisov: „*nici un om fără judecată și fără divan să nu se omoară, ce să-l închiză întâiu, de aciia să-l scoață la divan, să-i fie vina cunoscută de toți. Atunce să piară, cumu-l va ajunge legea pre vina lui*". La 13 iunie 1588, boierii îl determină pe Mihnea Turcitul să accepte, de nevoie, formula impusă de ei, cum că: „*nu este lege ca domnul să vândă satele boierilor*".

Un alt aspect în legătură cu moșiile confiscate de domnie, în urma unei trădări, era legat de garanțiile de proprietate, pe care cel ce primea un astfel de pământ le cerea. În cazul în care trădătorul era executat împreună cu moștenitorii direcți, problema era mai simplă. Lucrurile se complicau însă când hicleanul încă mai trăia, evident refugiat peste hotare. Ca să-l atragă de partea lui, domnitorul îl momea cu retrocedarea bunurilor. Nu de puține ori vreun boier pribeag propunea el însuși împăcarea cu vodă în schimbul înapoierii averilor. În acest caz, dacă pământurile au fost date unui nou proprietar, acesta le pierdea. Mai era și posibilitatea ca în urma

schimbării de domnie vechiul surghiunit să revină în forță la curte, ca favorit, sau cel puțin rudele lui până atunci năpăstuite. Foștii proprietari își revendicau evident proprietățile. Situațiile acestea ambigue, departe de a fi reglementate de vodă, erau chiar cultivate, pentru că prin acestea, el îi făcea pe boieri mai docili, mai temători și mai dependenți de el, de favoarea lui. Domnul da, dar Domnul și lua, el era izvorul puterii, al dreptății. Astfel proprietatea era mereu pusă sub semnul întrebării și acest lucru deranja evident boierimea. Mai grav era și faptul că domnia confisca de la boieri, în caz de trădare, nu doar averea imobiliară, ci și pe cea mobiliară. Banii, aurul, „*sculele*", bijuteriile, turmele, herghelиile, puteau deveni ale stăpânirii, dacă ea îl acuza de hiclenie pe vreun boier. Acuzarea era întotdeauna similară cu o condamnare și deseori boierii se plângeau de abuz, de arbitrar, de lăcomia vreunui Domn, care, pentru a-și rotunji averile, trecea la confiscări pe baza unor false acuze și a unei judecăți strâmbe. Pe nedrept, un acuzat își putea pierde capul și averile, nefiind cu nimic dovedit a fi vinovat de uneltiri, complot, trădare. În acest caz, Domnul era cel care trăda contractul vasalic, năpăstuindu-și supușii.

Prădalica a fost interpretată „*ca o manifestare a dreptului domnesc de domeniu eminent asupra întregii țări... idee care însă în speță se îmbină cu poziția de autocrator a domnului român și cu tradiția bizantină a crimei publice de trădare (crimea lesae maiestatis) pedepsită cu moartea și confiscarea tuturor bunurilor. Și aici avem o sinteză românească a structurii autocratice bizantine, a celei de domeniu eminent și a celei de retract*". (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*).

Un alt aspect al trădării, îl constituie asocierea boierilor, în calitate de martori și semnatari, la actele de omagiu feudale, pe care unii Domni le fac față de regii Ungariei sau Poloniei. Dacă un voievod accepta vasalitatea polonă și actul era semnat de boierii lui, urmașul acestuia care avea o orientare antipolonă, îi putea considera în bloc, trădători, pe cei ce-și puseseră pecețile pe actul omagial. Și în ochii turcilor, ei aveau același statut.

În funcție de orientarea lor filocreștină sau filootomană, grupările boierești puteau fi considerate hiclene în urma aderării

lui vodă la curentul opus opțiunii făcute de ele.

De viclenie, conjurație, mai puteau fi acuzați și adepții instaurării unui regim nobiliar, care contravenea viziunii autocrate voievodale. Mai ales după anarhia declanșată în Polonia, când regalitatea devenise o simplă ficțiune, câștigă teren ideea că voievodul român să fie un fel de „*matcă fără ac*", cum transpare ea din cronici. Aceste concepte erau considerate periculoase pentru domnie și cei care le vehiculau, deveneau hicleni periculoși, complotiști înrăiți și își pierdeau capetele și averile.

„*Dicționarul Instituțiilor feudale*" semnalează ca problemă care complică și agravează trădarea „*solidaritatea de familie boierească și rolul economic și politic al moșiilor de baștină (în contrast cu cele agonisite sau de cumpărătoare) în viața fiecărui neam boieresc; acesta, fără baștină, era desființat politicește și de aceea lupta ca actul personal de trădare, dacă nu putea fi anulat, să nu fie sancționat și prin pierderea moșiilor*".

Deasemenea, o nouă dimensiune a trădării, a indus-o „*regimul dominației otomane, care a făcut că boierii să fie legați de domn prin Poartă, devenind posibilă o hiclenie (în realitate hainie) față de acesta, cu sau fără hiclenia față de domn, și uneori, în contrast cu poziția boierului față de domnul său căruia îi rămânea credincios. În noul climat, delapidarea, îndeosebi a birului către turci, și neplata birului, cu fuga moșnenilor de pe moșie, devin acte de hiclenie. Megieșii și rumânii ajung să se poată hicleni față de domnie, actul lor lezând interesele Porții și creând domniei dificultăți la plata haraciului. Primele măsuri împotriva fugarilor de bir, deveniți astfel hicleni, datează din vremea domniei lui Matei Basarab, care declara: domnia mea, văzând hitlenia rumânilor și a megieșilor cum că de la o seamă de vreme s-au învățat răi și hitleni și fugari, făcut-am sfat cu arhiereii și cu toți boiarii mari și mici și cu toată țara pentru cești oameni răi și fugari... cum care om nu-și va merge la moșia lui, să-și ia bir și taler, aceia moșie și acela om să fie pre sama (domnească) și cui voi da domnia mea și pre cine voi milui, să-i fie moșia stătătoare cu pace și lui și coconilor, în veci.*"

„*Cartea Românească de Învățătură*" și „*Îndreptarea Legii*" fac o diferențiere între boierul hiclean față de un Domn și cel hain

față de țară. De asemenea, dacă un om de rând era dovedit trădător alături de un boier, furcile spânzurătorii boierului vor fi mai înalte, pentru că vina lui se considera mai mare. În pravile găsim pomenită și hiclenia slugii față de stăpân și cazuri când slujitorul, în fond vasul, și-a trădat boierul, adică seniorul, din varii motive, cele mai frecvente fiind banii și răzbunarea. Răzbunarea avea în vedere mai ales atentatul la pudoarea nevestei ori fiicei slujitorului, pe care stăpânul le siluia după plac. Adulterul era și el o trădare, trădarea căsătoriei, dar nu intra în discuție decât adulterul femeii.

O formă de trădare mult discutată, era a călugărilor și călugărițelor față de cinul lor, unde intra lepădarea rasei și fuga pe furiș din mănăstire.

Oricâte predispoziții native, sufletești, sau caracteriale pentru trădare ar fi avut boierii, sfera lor de acțiune, atunci când se aflau risipiți pe la moșii, în casele boierești, era mult restrânsă. Altfel stăteau lucrurile însă când boierii se aflau, într-un număr relativ mare, strânși în cetatea de scaun. Boierii, cu și fără dregătorii la început, iar mai târziu numai cei cu dregătorii, formau sfatul domnesc, instituție feudală de o importanță deosebită, care ajuta și controla pe domnitor. Sfatul domnesc era consultat în toate problemele de politică internă și externă, fiind realmente un sprijin de nădejde al tronului. Totodată boierii din sfat căutau să-și impună propriile interese în fața domniei și nu de puține ori se ajungea la divergențe grave între cele două părți, domnia care se vroia autoritară, autocratică și boierimea, care îl dorea pe domn o emanație și un reprezentant al ei, dacă nu supus, cel puțin atent și binevoitor față de interesele și veleitățile sale.

Prezența boierilor la curte se explică prin contractul feudal, conform căruia vasalul era obligat față de suzeran la așa numitul „*consilium*", sfat, și prin nevoia de fast manifestată de domnie, ea având nevoie de dregători pentru ceremonii și împlinirea protocolului. Dar această prezență era o sabie cu două tăișuri. Domnul îi avea lângă el, pe cei mai importanți boieri și îi putea supraveghea îndeaproape, pe de o parte, iar pe de alta, putea să le cunoască opinia oricând și imediat să acționeze în consecință, fie prevalându-se de forță, pentru a pune capăt opoziției, fie cedând în

anumite probleme. În general domnia cunoștea adevăratul puls politic, atmosfera din rândul boierilor, interesele, opțiunile și atitudinile lor. Știa cine e potențialul trădător, cine poate deveni sau cine este capul opoziției ori al vreunui complot, cine ar avea sorți de izbândă într-o intrigă. Evident că informațiile obținute prin raportul direct cu boierii, prin diverse iscoade ori prin vreo trădare ocazională a unui membru nemulțumit în vreun fel dintr-un grup de boieri complotiști, nu erau exhaustive și extrem de precise. Suspiciunea, îndoiala, frica permanentă, ciocnirile repetate de interese, uneori paradoxale, erau o dimensiune reală a vieții la curțile domnești, unde zidurile aveau ochi și urechi și hiclenia plutea în aer. Erau și alarme false, acuze neîntemeiate, dar toate stabileau un veritabil barometru politic, în funcție de care Domnul acționa.

Boierii aflați în cetatea de scaun, la rândul lor îl supravegheau atent pe vodă, căutându-i slăbiciunile, punctele vulnerabile, veghind ca nu cumva interesele lor să sufere. Fiind tot timpul împreună, boierii de la curte, membri ai sfatului, legau între ei raporturi mult mai strânse decât dacă erau risipiți pe la moșii. Se intuiau și se căutau, cei cu opinii asemănătoare închegau prietenii, erau în permanent contact, puteau alcătui, prin atragere de prozeliți facțiuni, grupuri foarte puternice opoziționiste față de tron. Din opozanți, boierii puteau, prin formarea unei partide, să devină lesne trădători. Cunoșteau forța reală de care dispunea domnia, ce fel de om e cu adevărat voievodul, cine îi sunt partizanii și dacă ei pot ori nu să fie determinați să devină hicleni. Fiind mereu cu ochii pe vodă, din iatacul domnesc, la masă, la vânătoare, la banchete, până în cancelarie, unde el îi dicta logofătului scrisori tainice, boierii erau informați îndeaproape și permanent în legătură cu gândurile și faptele lui. Dar, uneori Domnul reușea să păcălească prin abilitate sau joc dublu toate suspiciunile, și boierii, să fie luați prin surprindere, de o acțiune fulger a lui. Atunci se lăsa cu capete tăiate, surghiun și pierderi de averi.

Sunt și cazuri, și nu puține, când Domnul însuși nu știa nimic de existența unui complot și de iminenta lui declanșare. Trădat fiind, vodă de cele mai multe ori cădea ucis, dar uneori scăpa și cu fuga.

Viața la curte nu era deloc ușoară și arareori se dovedea senină. Boierii și Domnul se suspectau reciproc, temându-se, vodă ca boierii

a nu se hiclenească, boierii, ca Domnul să nu le trădeze interesele. Consensul dorit era o utopie, un vis. Curtea se voia în schimb o mare scenă, cu actori mai buni sau mai proști, care interpretau diverse roluri și purtau măști schimbătoare. Grupările și regrupările de forțe erau frecvente, balanța înclina des când spre vodă, când spre boieri. Indiferent de raportul real de forțe boierii nu se hicleneau dacă aveau certitudinea că ceea ce vor ei se realizează. Domnii slabi, simple marionete în mâna boierilor, aveau o domnie stabilă, atunci când interesele clasei boierești erau garantate. Putea vodă să fie autocrat real și să aibă și o poziție superioară față de vasalii săi, totuși atunci când aceștia se simțeau lezați, năpăstuiți, urgisiți sau neiubiți de *„unsul lui Dumnezeu"*, nu ezitau să treacă la intrigi, comploturi, adică să trădeze. Îl trădau pe domnitor, nu domnia, dar uneori făceau și acest lucru, devenind hicleni și față de țară. Cazurile sunt mai rare, pentru că instituția domniei le garanta drepturile și chiar existența lor de boieri. Moșia lor depindea de păstrarea moșiei mai mari, care se chema țara. Ocuparea țării sau ciuntirea ei, ducea și la ocuparea sau ciuntirea moșiilor boierești. De la poloni, unguri sau turci nu au primit niciodată boierii garanții ferme că în cazul ocupării Țărilor Române își vor păstra neștirbite vechile drepturi și averi și că vor câștiga și altele noi. Exemplul vecinilor sud-dunăreni, sârbi și bulgari era elocvent. Acolo boierimea a fost desființată de către turci, ea fiind înlocuită de aristocrația musulmană.

Prin dregători, până în secolul al XVI-lea, se înțelegea atât marii demnitari cât și cei mici, iar din secolul al XVI-lea numai titularii marilor dregătorii. În secolul al XVII-lea noțiunea de dregător va ajunge sinonimă cu cea de boier, formularea *„a boieri"* pe cineva, însemnând nu a-i da pământ, ci o dregătorie. Dregătorii erau împărțiți în două categorii, cei ce slujeau statul, ca vornicul, logofătul, vistierul și cei care făceau domnitorului servicii personale, ca postelnicul, paharnicul, cămărașul. Dregătoriile au fost adoptate în Țările Române din Bizanț, prin filieră sud-slavă. De la sfârșitul secolului al XV-lea, dregătorii au început să poarte, în documente, titlul de „mare", „vel". Marii dregători în Țara Românească erau în secolul al XVII-lea: banul, logofătul, vornicul, spătarul, vistierul, paharnicul, comisul, stolnicul, postelnicul, clucerul, slugerul, pitarul,

serdarul, aga, șetrarul, portarul, armașul, iar în sfatul domnesc, denumit divan mai târziu, intrau în secolul al XVIII-lea 12 boieri, de la ban la comis și ei formau boierimea de clasa I. Ceilalți, până la clucerul de arie, erau de clasa a II-a.

În Moldova dregătorii erau: logofătul, vornicul, hatmanul, postelnicul, spătarul, paharnicul, vistierul, stolnicul, comisul, medelnicerul, serdarul, clucerul, slugerul, jitnicerul, pitarul, șetrarul, armașul și aga. De la marele logofăt, la marele vistier, dregătoriile intrau în sfat. Ierarhia a fost riguroasă, dar a variat în timp, astfel în Moldova, până la sfârșitul secolului al XVI-lea, în fruntea dregătoriilor era marele vornic, pe urmă, marele logofăt.

Atribuțiile dregătorilor erau proprii dregătoriei ori delegate, din poruncă domnească. Unii dregători îndeplineau diferite însărcinări putând fi trimiși soli în alte țări, sau chiar numiți conducători de oaste. Dregătorul putea să-și trădeze Domnul, dându-i sfaturi rele în cadrul sfatului domnesc, să nu execute o poruncă domnească, să judece strâmb, când era „rânduit", delegat să judece, să refuze să-l însoțească pe vodă la război, să dezerteze ori să treacă cu ceata lui contra oștirii domnești.

Până în secolul al XVIII-lea, dregătoriile nu erau retribuite cu leafă, dregătorii fiind răsplătiți prin scutiri de dări sau deținerea unor venituri domnești. Postelnicul avea, de exemplu, pârcălăbia Iașilor. Trăind din „*mila*" domniei, pentru slujbele făcute boierii obțineau atât venituri licite, cât și ilicite, de la mită la trafic de influență și furt de moșii. Abuzurile acestea se considerau toate trădări față de tron.

Din secolul al XVI-lea, denumirea de divan, pentru sfatul domnesc se impune, cuvântul turcesc desemnând consiliu și tribunal suprem. Sfatul de taină al domnitorului cuprindea 12 boieri în Țara Românească și 8 în Moldova și din secolul al XVII-lea, sfatul domnesc se transformă în sfatul țării. În permanență domnia căuta diminuarea rolului sfatului, sau reducerea lui la calitatea de simplu consilier. Boierii dregători din sfat, pentru a slăbi puterea domnească, căutau să crească atribuțiile sfatului, să-i mărească sfera competențelor, să impună doctrina politică conform căreia nici un domnitor nu poate conduce țara fără a se consulta în toate problemele

cu boierii, respectiv cu sfatul. Cronicarii Azarie, Gr. Ureche, M. Costin spun explicit acest lucru.

În materie de atribuții politice, în politica externă de exemplu, sfatul avea un cuvânt greu. Mihai Viteazul a fost nevoit să schimbe componența sfatului, atunci când l-a consultat în vederea reorientării politicii față de turci. Sfatului domnesc îi revenea și supravegherea vistieriei, ceea ce însemna un control asupra veniturilor și cheltuielilor domnești.

Boierii, după rang, au fost mari, mijlocii și mici sau boiernași, formând treapta sau clasa I, a II-a și a III-a. Boiernașii erau boierii mai săraci sau decăzuți și dintre ei domnitorul își recruta dregători pentru sarcini în interes personal, cămăraș, cupar. Ierarhia boierească ca și cea a dregătoriilor era păstrată strict. Până în secolul al XVIII-lea numai boierii de rangul I și al II-lea aveau drept să poarte caftan. Cuvântul „căftănire" însemna o numire în funcție. Boierii de rangul al III-lea sărutau poala caftanului celor din treapta I, iar cei din treapta a II-a, sărutau mâna celor din categoria I. Boierii de rang egal își sărutau reciproc bărbile, când se întâlneau.

Atunci când se punea la cale un complot antidomnesc, boierii din aceeași categorie, întotdeauna cei din treapta I, pentru că erau cei mai puternici, se asociau. Uneori erau racolați și cei din treapta a II-a, dar itele se urzeau întotdeauna înlăuntrul treptei I.

Prin numărul moșiilor, prin banii strânși din dregătorii, prin poziția avută în sfat și prin importanța dregătoriei, boierii din treapta I constituiau o forță reală. Lor li se alătura întreg clanul, beneficiar al poziției deținute de marele dregător. Prin intrigi se realizau facțiuni boierești pe baza intereselor comune și comploturile aveau drept scop răsturnarea domnitorului și înlocuirea lui cu altul, pe care-l puseseră în fruntea lor boierii grupării respective. O altă grupare putea avea alt candidat în frunte și grupurile rivale, nu o dată, luptau pe viață și pe moarte, pentru a-și impune candidatul și a triumfa o dată cu el. Trădarea se pritocea în timp, prin acumulare de nemulțumiri din partea boierilor. Uneori era bine pusă la punct și atunci cădea capul domnesc, alteori nu, și capetele hiclenilor cădeau.

Candidații de drept la domnie, prin sistemul hibrid de succesiune din Țările Române, erau foarte numeroși, fără să mai

adăugăm și impostorii, și ei cu toții erau în atenția factiunilor boierești. De cele mai multe ori, grupurile de complotiști apelau la un pretendent să le fie în frunte, dar și diverși pretendenți negociau cu boierii pentru a și-i face aliați.

Lecția de trădare

Regele Ludovic cel Mare al Ungariei, în proclamația sa din 1365, îl considera pe Vladislav I Vlaicu, Domnul Țării Românești, un trădător „*imitând obiceiurile rele ale părintelui său*", inclusiv refuzul de a-l recunoaște suzeran. Dar și un grup de mari boieri s-au arătat potrivnici Domnului, din motive pe care le putem doar deduce: puterea prea mare a voievodului, unele abuzuri ale lui, tendințele lor centrifuge. Boierii nemulțumiți îl trădează pe Vlaicu, fugind în 1374 din Țara Românească în Ungaria. Boierii care plecau peste hotare fără încuviințarea Domnului deveneau automat hicleni și li se confiscau averile. Transfugii ajung la curtea lui Ludovic, unde primesc azil. Ei vor însă un ajutor concret împotriva Domnului, în ideea răsturnării lui. Boierii transfugi, primul caz de acest fel menționat în istoria Munteniei, vor fi ținuți la Zolyom. Ni s-a păstrat și numele lor: Stoican, fiul lui Dragomir, Danciul, Voicu, fiul lui Radoslav și „*Șelibor, curteanul intim a lui Laicu Voievod*". Feudalii fugiți de la curtea lui Vlaicu îi aduc domnitorului acuze grave de trădare, în fața regelui Ungariei. Ei susțin că vodă s-ar fi aliat cu turcii. Sensul trădării se schimbă. Trădătorii domnești își acuză domnitorul de trădare. Alianța cu turcii înseamnă vinderea țării și a credinței creștine. Pentru această dublă trădare, Vlaicu merita cu prisosință, susțineau boierii transfugi, să fie răsturnat prin forță.

Ludovic îi va scrie lui Benedict Henfi că „*multe zvonuri despre Laicu Vodă și despre turci, cari se zic a fi confederați, ni se aduc înainte*" și-i va cere sfatul cum să acționeze. Adevărată sau nu, acuzația că Domnul s-a aliat cu necredincioșii, vine în întâmpinarea dorințelor lui Ludovic de a supune Țara Românească și el ia de bune vorbele boierilor transfugi și hicleni. Se va ajunge la un război, în care voievodul se pare își va găsi sfârșitul. Trădătorii și-au văzut visul împlinit. Fapta lor rămâne reprobabilă, fie că Vlaicu

s-a aliat ori nu cu turcii. În cazul că într-adevăr a făcut-o, „*Selibor, cumătrul intim*" a trădat regelui Ungariei un secret de stat. Dacă faptul nu era adevărat, la trădarea lor, boierii mai adaugă și o calomnie.

Urmașul lui Vlaicu Vodă va fi Radu I, care și el a refuzat suzeranitatea maghiară. A avut din două căsătorii, doi fii, pe Dan și pe Mircea.

Potrivit cronicarului Chalcocondilas, Dan I ar fi fost răsturnat de pe tronul tatălui său, Radu, în 1386, de către un complot boieresc, pentru că boierii „*obișnuiau a nu sta sub aceiași domnitori, dar după cum le pare mai bine, schimbă principii, punând când pe unul, când pe altul*". Complotul boierilor trădători a avut succes și Dan a fost omorât. La trădare, spune Chalcocondilas, boierii au fost instigați de Mircea, fratele lui Dan, care râvnea la tron. Dacă într-adevăr așa au stat lucrurile, Mircea l-a trădat nu numai pe domnitorul legitim și l-a ucis, dar a comis și zguduitoarea crimă împotriva propriului frate. Regicidul și fratricidul au fost și o trădare a moralei creștine.

Afurisenia Moldovei

Întemeierea Moldovei a implicat și organizarea unei ierarhii bisericești și Bogdan, Latcu, Petru Mușat au avut desigur la curte un episcop. Petru Mușat a cerut Mitropolitului Antonie al Haliciului, prin 1378-1387, crede C.C. Giurescu, să-i sfințească episcopi pe monahii Iosif și Meletie și a solicitat Patriarhiei de Constantinopol să-i recunoască. Recunoașterea celor doi episcopi echivala și cu recunoașterea Moldovei. Bizanțul era autoritatea supremă pentru legitimarea unui monarh, dar în cazul Moldovei curtea de la Constantinopol avea anumite reticențe. Mitropolitul Teodosie a fost trimis de Patriarhie să se informeze asupra Moldovei și asupra Bisericii ei, Constantinopolul urmând să-i preia conducerea. Domnul, boierii și clerul, care-l voiau ca Mitropolit al Moldovei pe Iosif, alungă misiunea bizantină. Patriarhul revine în forță și numește pentru Moldova, ca Mitropolit, pe Ieremia. Din nou iese la iveală reacția antibizantină a moldovenilor care-l alungă pe Ieremia. Înainte de a părăsi țara, în 1393, Ieremia a afurisit pe Domn, pe episcopii

Iosif și Meletie, boierii și poporul. Anatema aruncată a fost un fapt deosebit de grav. Blestemarea unei țări era un gest destul de rar și survenea în cazuri extreme, având adânci repercusiuni. Doar trădarea flagrantă a sfintei Biserici, erezie sau lepădarea de creștinism atrăgeau anatema, afurisenia.

Între Moldova și Patriarhia de Constantinopol s-a deschis un puternic conflict, care doar în timpul lui Alexandru cel Bun va fi aplanat. Nici Ștefan Mușat nu acceptă sugestia Constantinopolului de a-i înlocui pe Iosif și Meletie, cu ierarhii propuși de Patriarh și rămâne și el în ochii grecilor un trădător al ortodoxismului, care are drept cap suprem Patriarhia constantinopolitană. Meletie și Iosif sunt numiți *„hoți și stricați și prădători"* și i se cere lui Ștefan să-i alunge. Celebră, prin limbajul ei vehement, de loc creștin, e scrisoarea trimisă de Patriarh lui Iosif și Meletie. Ei sunt făcuți episcopi mincinoși, trădători a toate cele sfinte, *„oameni nedrepți și călcători de legi"*, *„oameni răi, și hoți și curvari și prădători"*, fapt pentru care au fost caterisiți și afurisiți.

Pentru că moldovenii nu s-au sinchisit de afurisenie și nici de voința Patriarhiei și au persistat în trădare, Patriarhul, pentru a nu pierde complet țara, trece la concesii și ridică într-o primă etapă afurisenia asupra poporului, pe urmă pe cea asupra preoților. Domnul și boierii rămân încă sub blestem, sub anatemă. Afurisenia nu i-a folosit la nimic lui Antonie, Patriarhul de Constantinopol, iar Matei, urmașul său, în timpul lui Alexandru cel Bun, îl va recunoaște în sfârșit pe Iosif. *„Afurisania"* s-a ridicat, conflictul a fost aplanat, iar moldovenii nu au mai fost considerați trădători.

O culme a trădării

Grigore Ureche scrie că pe tronul Moldovei *„pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ștefan vodă, carile au avut doi ficiori, Ștefan și Pătru...pricindu-să (certându-se) pentru domnie, au fugit Ștefan, fratile cel mai mare, la Cazimir, craiul lesescu, poftindu ajutoriu împotriva frătâne-său, lui Pătru."* Cu sprijin unguresc Petru va lua tronul, iar Ștefan, la rândul său, cu ajutor străin, polon, va veni să-l răstoarne. Pentru coroană frații intră în

război și trădează legătura de sânge și legea creștinească. Pentru atingerea țelului, (domnia), cei doi recurg la ajutor străin, acordat, evident, cu scopul satisfacerii unor interese, care nu concordă cu ale țării. Este deci și o trădare de patrie.

O cronică lituaniană vorbește de Iurie Koriatovici, pe care moldovenii l-ar fi chemat să le fie domn, iar după un timp îl vor trăda și îl vor otrăvi. În urma asasinării domnitorului, regicid, boierii fac un alt act de trădare, care se va repeta multă vreme în istoria noastră.

Prin acceptarea actului omagial din 1395, față de regele Poloniei, Ștefan Mușat comite o trădare a propriilor interese și a țării. Pentru că polonii l-au pus pe tron, el era complet înfeudat acestora. Jură că va merge la război, contra oricăror dușmani ai Poloniei, „*împotriva Craiului Ungariei, împotriva Voievodului Basarabiei, împotriva turcilor, împotriva tătarilor, împotriva prusilor*", dacă va fi nevoie, fără a ține seama dacă are sau nu vreun câștig din acest lucru, dacă e sau nu în interesul țării. Boierii jură și ei că vor face întocmai, fiind astfel părtași la trădare. În plus, boierii mai jură în fața regelui polon că dacă Domnul „*ar gândi sau ar voi să puie ceva la cale în contra*" suzeranului, atunci ei să-l părăsească și să lupte chiar împotriva lui. Acest act omagial e unic în istoria noastră și el dă dezlegare boierilor la trădarea șefului statului, dacă acesta nu urmează pas cu pas politica impusă de țara vecină. E o legitimare a trădării, o culme a ei. Cu toate că Ștefan a acceptat acest act oneros în favoarea lui Vladislav Iagello, al soției lui Hedviga și a urmașilor lor, regele își trădează fără scrupule vasalul, când e atacat de unguri. La cererea de ajutor militar, nu primește nici un răspuns.

Boierii vor prinde curând gustul trădării și luptele nesfârșite pentru tron, urmarea cea mai tristă a lipsei unui principiu ferm de succesiune la domnie le dau un minunat prilej de afirmare. „*Letopisețul de la Bistrița*" spune că pe luga Ologul, urmașul lui Ștefan Mușat, „*l-a luat Mircea Voievod*" din Țara Românească. Înțelegem că Mircea l-a răsturnat din domnie și l a făcut prizonier. Evident că și trădarea boierilor a contat în această acțiune.

Autocratul trădat și trădător

Dreptul lui Alexandru cel Bun la domnia Moldovei se întemeia pe descendența sa, fiind fiul lui Roman Mușat. Sistemul succesoral în Țările Române era electiv-ereditar și se desfășura în cadrul dinastiilor Basarabilor și Mușatinilor. Acest sistem îndreptățea aspirațiile la tron ale tuturor fiilor legitimi sau nelegitimi și chiar ale altor rude ale Domnului.

Alexandru cel Bun îl va recunoaște ca suzeran al său pe regele Poloniei, Vladislav Iagello, în 1402. Pentru încheierea actului omagial, e trimisă în Polonia o solie boierească, condusă de Costea Valahul, care e silit de Iagello să-l înștiințeze deîndată ce Alexandru și-ar schimba credința față de el, deci să-și trădeze suveranul. Actul de vasalitate va fi repetat de mai multe ori și Alexandru se va arăta loial Poloniei, ajutând-o în lupta cu teutonii. Regele Poloniei însă, își va trăda vasalul, întâi netrimițându-i nici un ajutor atunci când turcii atacaseră Cetatea Albă, pe urmă încheind tratatul de la Lublau, din 1412, cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei. Tratatul polono-ungar avea o clauză secretă, care prevedea împărțirea Moldovei între semnatari, în cazul în care această țară nu îl va ajuta pe Sigismund în războiul antiotoman. Iorga caracteriza tratatul de la Lublau ca „*un act de grosolană trădare*" a lui Iagello, față de Alexandru. Cu toate acestea, Vitold, Marele duce al Lituaniei, îl calomniază tot pe domnul Moldovei, față de Sigismund, spunând că „*unelteşte contra voastră, contra noastră, contra întregii creştinităţi*". La Luck, în 1429, Vitold și Sigismund îl acuză deschis pe Alexandru de trădare și cer împărțirea Moldovei. Falselor acuze de felonie li se opune chiar regele Poloniei.

Alexandru cel Bun, la sfârșitul domniei, nota C.C. Giurescu, își va trăda însă suzeranul, pe regele Poloniei, Iagello și se va alia cu Swidrigailo, noul duce al Lituaniei. Acesta, pentru a fi rege al unui regat independent, nu va ezita să ia armele contra Poloniei, deși Vladislav Iagello îi era frate. Sigismund, regele Ungariei, își trădează și el fostul prieten, pe regele polon și susține cauza lui Swidrigailo, aliat cu Alexandru și cavalerii teutoni. Cu sprijin tătăresc, Alexandru va ataca Liovul și Camenița și va obține o mare pradă de război. Trădarea voievodului moldav față de suzeran s-ar putea explica

prin dorința de răzbunare contra umilitorului tratat de la Lublau, care prevedea împărțirea Moldovei și despre al cărui conținut Alexandru aflase în sfârșit.

Caruselul violenței și trădării

Perioada 1432-1457, cuprinsă între moartea lui Alexandru cel Bun și urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare, e una dintre cele mai frământate din istoria Moldovei. Fiii legitimi și nelegitimi ai lui Alexandru cel Bun se luptă pentru coroană, lipsa unui sistem succesoral precis făcând posibilă competiția. Boierii se împart în tabere adverse și susțin fiecare propriul candidat, iar cei înfrânți devin „*hicleni*", adică trădători. Nu odată, o parte ori chiar toți boierii, care-l susținuseră pe vreun vlăstar domnesc, îl vor trăda, din varii motive și vor trece de partea altuia. Hiclenia, trădarea boierilor, adesea îl costa pe domnitor nu doar tronul, ci și viața. În luptele interne, e prezentă intervenția străină, polonă sau ungară și taberele vrășmașe trădează interesele țării pentru interese proprii.

Perfidia și viclenia boierilor, despre care s-a spus că ar fi de origine slavo-bulgară, corupția acestei clase sociale, aplecarea ei spre intrigi și uneltiri contra domnitorului, duc la trădarea de neam, de patrie, precum și a jurământului de credință dat „*unsului lui Dumnezeu*". Boierimea, afirma V. Drăghicescu, „*străină de sentimentele neamului de neam și de marile lui interese, a făcut că luptele pentru tron ajunseră atât de sfâșietoare la noi și duseră țara până în fundul celei mai adânci prăpăstii morale*". Dar această boierime era la urma urmei clasa conducătoare și era normal să fie preocupată de consolidarea propriei poziții și puteri. Optând pentru unul dintre candidații la tron, boierii acționau conform propriilor interese. Interesele variau de al un grup la altul, dar și de la boier la boier în cadrul aceluiași grup. În timp ce unii căutau să-și consolideze pozițiile și chiar să obțină moșii în plus, alții căutau să le ia locul. În același grup erau rivalități și frustrații deveneau virtualii complotiști și trădători. Domnul nu-și putea mulțumi toți suporterii.

Tronul lui Iliaș, urcat la domnie în 1432, era râvnit de Ștefan, fratele lui după tată. Acesta, ajutat de mama sa, Stanca, începe

urzeala unui complot, care împinge boierii la trădarea domnului legitim. Iliaș o va prinde și o va executa prin înecare pe Stanca. Între Iliaș și Ștefan va începe un război fratricid, în care boierii devin pe rând „hicleni", în funcție de sorții luptelor. Boierii Giurgiu, Mihu, Petru, Negrilă, Manoil, Oană, sub motivația că slujesc instituția domniei și nu pe domnitor, intră în caruselul trădării. Cei doi frați, Ștefan și Iliaș, de voie, de nevoie, vor ajunge la o înțelegere și vor hotărî să împartă domnia și țara. Diarhia va dura până în 1442, când Iliaș, cu toate jurămintele de credință primite de la boieri și în ciuda promisiunilor de loialitate ale fratelui său, va fi trădat și răsturnat de la tron. În 1444, pentru a i se închide definitiv accesul la scaunul voievodal, el va fi prins și orbit de Ștefan. Dar autorul teribilei mutilări nu va scăpa de griji, pentru că Petru, un alt frate, sprijinit de Iancu de Hunedoara, își revendică dreptul la coroană. Începe o nouă domnie în comun, dar cu toate că Ștefan menționează într-un hrisov „*credința bunului frate Petru voievod*", îl alungă de pe tron. Jurămintele de credință ale Domnului Ștefan și ale boierilor, față de Petru, au fost trădate. Boierii, o parte din ei, din motive încă neelucidate, îl vor trăda în final și pe Ștefan, astfel că Roman, fiul lui Iliaș cel orbit, va reuși să-l prindă și să-i taie capul.

După uciderea lui Ștefan de către Roman al II-lea, domnia Moldovei e împărțită între el și Petru, ajuns cumnatul lui Iancu de Hunedoara. Cei doi frați, cu toate jurămintele reciproce de dragoste și de fidelitate, ajung repede la ruptură și uneltesc unul contra altuia, trădându-și legătura de sânge și cuvântul dat. În 1448, în urma unui complot al boierilor trădători, Roman al II-lea va muri otrăvit și Petru al II-lea va ceda Chilia lui Iancu de Hunedoara, cumnatul său care îl susținea în domnie. Astfel pentru interesele sale personale, va trăda interesele țării. Și-i va permite lui Iancu de Hunedoara să aducă în cetate o garnizoană maghiară. Petru considera Moldova bunul său și prin urmare i se părea un drept legitim să înstrăineze Chilia. În fond era un grav act de trădare.

Un grup de mari boieri refugiați în Polonia, care aveau în frunte pe pârcălabul Manoil, logofătul Mihu, Duma Braevici, îl susțineau pe Alexăndrel la tronul Moldovei. El este fratele mai mic al lui Roman al II-lea și în 1449 e așezat pe tron cu sprijin polonez

de către boierii fideli lui și Poloniei. Între timp a mai domnit sporadic și Ciubăr Vodă, poate alt nume al generalului ungur Csupor trimis de Iancu de Hunedoara să îl ajute pe Petru al II-lea. Pentru că Alexăndrel era prea tânăr guvernarea o avea de fapt mama sa Marinca și boierul Manoil, pârcălabul de Hotin. Boierii și-au văzut visul cu ochii. Guvernează țara. Împotriva lui Alexăndrel se ridică Bogdan al II-lea, fiul nelegitim al lui Alexandru cel Bun. Între Alexăndrel și Bogdan al II-lea vor avea loc lupte grele și mulți boieri din Moldova vor oscila între cele două partide. În 1450, cu sprijin polon, Alexăndrel intră în Moldova. Bogdan al II-lea și-a plasat trupele în codrul Crasnei. Jan Dlugosz relatează că Bogdan ar fi întins o cursă invadatorilor. Din 29 august, până în 5 septembrie, ambele tabere duc tratative, Bogdan obligându-se ca în cei trei ani până la majoratul lui Alexăndrel, timp în care va conduce Moldova, să plătească regelui Poloniei anual 70000 de galbeni. Polonii sunt de acord ca Bogdan să fie locțiitorul moștenitorului legitim și încep retragerea. Voievodul însă își trădează cuvântul dat și ordonă atacul asupra polonilor. Numai că ofensiva nu-i ia pe nepregătite, pentru că Bogdan însuși e trădat de un boier, „un diiac" precizează Gr. Ureche, care dezvăluie planul de atac dușmanilor. Cu toate acestea, Alexăndrel e înfrânt și se reîntoarce în Polonia, dar susținătorii lui îl abandonează ideea răsturnării lui Bogdan. Scopurile lor s-ar putea realiza printr-o alianță cu Petru, zis Aron și el fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun. Urma ca Petru și Alexăndrel, conform unei înțelegeri întărite printr-un cumplit blestem, după victoria împotriva lui Bogdan al II-lea, să-și împartă domnia.

Bogdan al II-lea, după victoria contra lui Alexăndrel, intră în Suceava cu boierii credincioși și cu steagurile lor. Cei care îl însoțesc, fac parte din partida norocoasă, victorioasă. Ceilalți au fugit sau au murit. Mitropolitul care păstorea la Suceava, l-a uns degrabă cu mirul sfânt pe noul Domn. O mai făcuse și cu alții și va mai face acest lucru și pe viitor de două ori. Prima grijă a boierilor care l-au susținut pe Bogdan al II-lea să urce pe tron a fost evident să obțină hrisoavele domnești care îi făcea proprietari peste averile celor biruiți și fugiți, ai hiclenilor din acest moment. Grija cea mare a lui Bogdan era însă pribeagul Alexăndrel, care, hicleanul, oricând, cu sprijin

polon și al boierilor hicleni care îl urmaseră în pribegie se putea întoarce. Se va încheia pe acest considerent o înțelegere între Domn și starostele Podoliei, Ditrih Buczacki, prin care oficial îl roagă să intervină pe lângă regele Poloniei, Cazimir, ca să-l expulzeze de lângă graniță pe trădătorul Alexăndrel și pe susținătorii lui, iar neoficial, să-i devină informator și spion. În contract se stipula obligația starostelui de a-l informa în timp util de orice primejdie l-ar amenința „*ori de la cine și din orice parte*". Starostele a fost deci convins să-și trădeze regele și pe prietenii lui, panii care îl ajutau pe Alexăndrel. Este pentru prima dată când avem un document scris, în care părțile se angajează într-o afacere de trădare. Ba mai mult, în contract se stipulează și prețul trădării, ceea ce este un fapt uluitor. Bogdan al II-lea, pentru trădarea starostelui îi va plăti „*în fiecare an câte 400 de zloți turcești și câte zece vase de vin de Malvazia, și câte zece bucăți de camhă și cinci de cufterie și câte cinci de pânză*". După cum vedem, starostele trădător avea gusturi alese în materie de băutură și de îmbrăcăminte.

Ca liniștea tronului să fie cât mai sigură, Bogdan va da la 11 februarie 1450, din Roman, un act adresat lui Iancu de Hunedoara, făcătorul si desfăcătorul de domni în Muntenia și Moldova. Prin acest act Iancu e numit „*părinte*" al său și rugat „*să ne ocrotească sub mâna sa și să ne apere de orice dușmani ai noștri*". La sfârșitul actului, printre martorii care l-au garantat, îl găsim și pe Ștefan, viitorul Ștefan cel Mare; „*credința iubitului meu fiu, Ștefan voievod*".

Într-un alt document către Iancu, căruia i se cere din nou protecție, deci intervenție străină, Bogdan spune: „*Și de asemenea noi să nu avem nicidecum să dobândim cu sabia Chilia, fără voia părintelui nostru*". Și Bogdan, ca să nu-l răstoarne ungurii, e silit să facă concesii mari, „*părintelui*", chiar dacă prin aceasta se trădau interesele țării. Cei veniți la tron cu sprijin polon, făceau și ei, la rândul lor concesii altor „*părinți*". Luptele interne au favorizat amestecul străin și acest lucru a pricinuit mult rău țării.

„*În anul 1451, luna octombrie 16, a venit Petru voievod...la Răuseni...fără veste*" și l-a prins pe Bogdan, care „*era amețit de vin*" și „*i-a tăiat capul*". Cronicarul spune că Petru Aron „*a înșelat străjile lui Bogdan*", dar în realitate a fost o trădare a acestor gărzi,

urmare a unui complot urzit de Petru Aron și boierii opozanți lui Bogdan, care se hicleniseră. Capul Domnului a căzut și boierii în majoritate au optat pentru Aron, iar tânărul Ștefan nu a avut altă soluție decât fuga, dacă dorea să-și salveze viața.

Petru Aron, odată scăpat de rivalul său, nu s-a grăbit să pună în aplicare înțelegerea întărită cu jurăminte și blestem pe care o făcuse cu Alexăndrel. El a trădat cu bună știință jurământul, ba mai mult, a început a urzi un plan ca să-l asasineze, o crimă în plus pe suflet care nu îl deranja prea mult. Petru Aron, cu ajutorul aurului și al promisiunilor de moșii și de mărire, a convins un grup de boieri din anturajul lui Alexăndrel să-și trădeze stăpânul și să-i dea otravă. Boierii trădători au realizat asasinatul, la Cetatea Albă, și singur Domn rămâne Aron. Marii boieri Mihul, Manoil, etc., au trădat interesele familiei lui Ilie vodă cel orbit, pentru care atâta luptaseră și au trecut de partea lui Petru Aron. Lor li s-a adăugat și mitropolitul Teoctist, care s-a făcut că nu știe nimic de crima de la Răuseni și l-a miruit cu mirul sfânt pe noul vodă.

Petru Aron recuză alianța cu Iancu de Hunedoara pe care o perfectase Alexăndrel și-și manifestă dorința de a reintra în stăpânirea Chiliei. Dorința lui de a se emancipa de sub suzeranitatea Ungariei, în condițiile în care nu avea un puternic sprijin polon, nu avea însă nici o șansă.

În 1456, Aron trimite o solie la sultan, condusă de logofătul Mihul (Mihu) sau Mihai, ca urmare a cererii turcilor ca Moldova să plătească 2000 de zloți unguresti. *„Era pentru întâia dată când se făcea o asemenea cerere. Un alt domn ar fi respins-o, Petru însă care n-avea în el nimic eroic, hotărăște să se plece"*(C. C. Giurescu).Motivarea acceptării suzeranității turcești este exprimată astfel în documentul elaborat la Vaslui, unde Domnul și marii boierii au ținut sfat: *„a ne apăra nu este cu putință, pentru că nu avem sprijin și nici ajutor în nici o parte"*, deci *„să ne plecăm capul în fața acelei păgânități, și să dăm ce vom putea să-i îmblânzim"*. Se hotărăște plata a 2000 de galbeni ca tribut, ca *„să nu piară țara noastră"* și *„ca să ne fie pace"*.

Logofătul Mihul va fi trimis în solie la sultan ca să-i facă cunoscut acceptul Moldovei. Sultanul îi va răspunde sec, că a primit

solia și că va aștepta 3 luni, pentru ca în schimbul păcii să primească haraciul promis: *„După trecerea acestora dacă îi voi primi, voi trimite pacea, dacă însă nu îi voi primi știți ce vă așteaptă"*.

Hatișeriful, considera Constantin Giurescu, *„nu impune nici o îndatorire și nu acordă nici un privilegiu. E o simplă înștiințare că va fi pace, câtă vreme vor primi banii. Dar tocmai aceasta o urmărise și domnul și boierii... ei sperau să aibă pace...Acesta era scopul misiunii lui Mihail...Nu era vorba câtuși de puțin de o încorporare a țării în imperiul turcesc...Încorporarea s-a făcut în urmă pe nesimțite prin asimilare cu situația Țării Românești, contribuind la aceasta luptele pentru tron, decăderea organizației militare și progresele turcilor la nordul Dunării. La început autonomia era deplină...o «închinare» a țării n-a fost...Cu excepția perioadei de la 1473-1488 când se află în război cu turcii, Ștefan cel Mare a plătit (și el) tribut sultanului"*.

„Istoria României", vol. II, consideră actul din 1456 ca o trădare a marii boierimi: *„Acceptând capitularea de la Vaslui, în interesul privilegiilor sale de clasă, marea boierime dovedea încă o dată că pune aceste privilegii mai presus decât independența țării"*.

„Istoria medie a României", 1966, ține să precizeze că *„Pentru a-și păstra privilegiile și de teama maselor populare boierimea refuză să lupte pentru apărarea independenței țării"* în 1456 și hotărăște plata tribului.

Actul a fost o opțiune, o soluție care atunci părea domniei și boierilor cea mai nimerită. De puține ori opțiunile politice ale Domnului concordau cu cele ale sfatului, dar acum, la unison s-a căzut de acord. În acel moment țara nu era pregătită de un război cu turcii, fiind după o lungă perioadă de anarhie și lipsită de aliați.

În 1455, la Hotin , Petru Aron a dat un act prin care a făgăduit *„să slujească credincios"* regelui Cazimir *„până la moarte"*. Este o închinare, o recunoaștere a suzeranității Poloniei care cuprinde și obligativitatea Domnului de a trăda dreptul țării la azil politic, el fiind nevoit să-i extrădeze pe fiii lui Sidachmet, fostul han tătăresc. Cazimir nu promite în schimb nimic concret voievodului moldovean.

Universul trădării în timpul lui Mircea cel Bătrân

Mircea cel Bătrân, intitulat cu atâta pompă, „*cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul...mare Voievod și Domn, cu mila lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată Țara Ungrovlahiei...*", a avut o domnie lungă și glorioasă, umbrită însă de trădări. Deși Leunclavis îl considera „*Principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager*", n-a putut scăpa de hiclenie, hainie„*nota infidelitatis*", infracțiunea la modă a lumii medievale. Cu toate că a fost biruitor asupra turcilor la Rovine, în 1394, lipsit de forțe suficiente, el va fi nevoit să se retragă spre Argeș, spune C. C. Giurescu și aici, într-o nouă ciocnire cu Baiazid va fi înfrânt. În 1395 îl găsim pe Mircea pribeag la Brașov. Cum se explică însă pierderea tronului?

„*Istoria României*", vol. II, 1962, afirmă că boierii speriați de cele petrecute la sudul Dunării (desființarea de către turci a boierimii lui Șișman), au dat la început lui Mircea „*un concurs vremelnic la eforturile generale ale țării*", „*participau și ei la apărarea împotriva cotropirii otomane*". De precizat că formularea „*participau și ei* ", e tendențioasă, pentru că boierii cu cetele lor participau în primul rând la război, obligație față de domnie rezultată din contractul vasalic, pe urmă doar ei aveau cunoștințe și deprinderi militare și constituiau adevărații oșteni. Oricâtă vitejie și entuziasm dovedeau țăranii „*luați de la coarnele plugului*" în război, ei nu erau soldați și e greu de crezut că puteau fi superiori ienicerilor și spahiilor, ostași de elită și profesioniști ai armatei otomane. Lucrarea amintită, mai afirmă că, „*îndată însă ce primejdia se îndepărta, începea anarhia, cu certurile și luptele ei sterile și, în același timp, primejdioase pentru integritatea țării*". După Rovine, primejdia otomană nu dispăruse, turcii au suferit o înfrângere, au pierdut o bătălie, dar nu au pierdut războiul. Dovadă că la puțină vreme, undeva pe Argeș, Mircea e bătut. Ștefan Ștefănescu spune că după Rovine, „*O parte a boierimii, ostilă ideii de a susține un efort militar prelungit și temându-se de creșterea autorității domnului, care putea fi îndreptată și împotriva ei, a căutat să-l scoată din domnie și să pună în locul lui (Mircea) pe un pretendent Vlad, intrat în istorie sub numele de Vlad Uzurpatorul*".

O grupare a boierimii „*ademenită*" de turci, l-a trădat pe Mircea, afirmă Nicolae Constantinescu, pentru că „*boierimea avea propriile ei interese economice și politice, iar acestea nu coincideau totdeauna cu ale domnilor aleși de ea, mai cu seamă dacă aceștia își manifestau din plin puterea cu care erau investiți, ei neîmpăcându-se cu creșterea autorității centrale. Cântărind, în conjunctura dată, între poziția domnului din țară și puterea externă reprezentată de turci, o parte din boierii lui Mircea cel Bătrân au găsit atunci prilejul să se scuture de sub autoritatea acestuia și să-l prefere pe omul ales de turci...*" Boierii trădători găsesc sprijin și la Ștefan I al Moldovei, urmașul lui Roman.

Vlad „*Uzurpatorul*", cel în favoarea căruia o parte din boieri îl trădează pe Mircea, era fiul lui Dan I, deci nepotul voievodului. Prin această trădare, se va inaugura în istoria Țării Românești, lungul șir de uzurpatori, care adesea se ridicau împotriva domnilor legitimi. Sistemul succesoral la tronul Țării Românești și a-l Moldovei, mai bine zis lipsa unui sistem precis, lăsa porți deschise ascensiunii uzurpatorilor. La tron era îndreptățit să aspire orice vlăstar de „*os domnesc*", urmaș legitim ori nu. Mai mult, formulările din unele documente, ca cel din 1404-1406, al lui Mircea cel Bătrân, „*Și după moartea domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie domn al Țării Românești, din rodul inimii mele, sau din rudele domniei mele, sau din alt neam...*" ori cel din 1434 a lui Ștefan al II-lea al Moldovei, „*Iar după viața noastră, cine va fi domn țării noastre, dintre copiii noștri sau dintre frații noștri, sau pe cine îl va alege Dumnezeu să fie...*", demonstrează concepția fatalistă a succesiunii, permite o șansă uzurpatorului. Dacă el, în încercarea sa nu reușește, e blestemul lui Dumnezeu. Dacă însă a biruit, e semn divin, pentru că „*așa a vrut Dumnezeu*", ca „*urmare a păcatelor noastre*", cum menționează un alt document. Este în fond, capcana esenței divine a domniei: „*Domn din mila lui Dumnezeu*". Ștefan cel Mare, care l-a răsturnat pe Petru Aron și s-a încoronat Domn, era convins că Dumnezeu i-a dat domnia. Grigore Ureche în „*Letopiseț*" admite că pe domn „*Dumnezeu l-au lăsat și județul său cel ceresc pre pământ i-au dat*" domnia, dar, observă Vlad Georgescu, „*îngrădește numărul mulților aventurieri care-și*

descopereau subit originea divină pentru a-și justifica ambițiile domnești prin conceptul «osului domnesc» conform căruia, nu se vede «altuia domnia, fără carile nu va fi sămânță de domni»; nici harul divin și nici sămânța domnească nu-l împiedică însă pe Dreche să admită regicidul dacă vodă încalcă principiile statului boieresc".

Vlad „*Uzurpatorul*", „*un român în mâna turcilor*", după expresia lui P. P. Panaitescu, era reprezentantul unei facțiuni boierești care considera formula conciliatorie cu Stambulul, mai avantajoasă decât războiul propus de Mircea. Această grupare a avut în politica externă o altă opțiune și l-a trădat pe Domn, nu instituția domniei. În fond, ei credeau că pentru țară și pentru interesele lor varianta conciliatorie cu Poarta e preferabilă. Au pus în practică, pentru salvarea țării, o altă alternativă, chiar cu prețul înfrângerii. Sultanul, la rândul său, a renunțat la formula pașalâcului și desființarea boierimii, la introducerea cumplitului sistem timariot. În concepția politică a islamului, lumea era împărțită în trei zone: teritoriul aflat sub autoritatea legii islamului, „*dar al-islam*", „*Casa Islamului*", cel al „*ghiaurilor*", „*dar al-hârb*", ce urmează a fi cucerit și „*dar al-ahd*", sau „*Casa pactului*", teritorii tributare, beneficiare ale unui statut autonom. Spre această formulă s-a orientat Vlad Uzurpatorul și la ea, plătind tribut spre sfârșitul domniei, va recurge și Mircea cel Bătrân.

Un document emis de Cancelaria de la curtea de Argeș, la 28 mai 1396, pomenește de „*Wlad Wyeuoda Bessarabie necnon Comes de Seurinio*" care nu e altul, decât Vlad Uzurpatorul care, beneficiind de sprijinul turcesc și de trădarea unei părți a boierimii, a devenit domn. Nepotul lui Mircea, Vlad Uzurpatorul, a comis o dublă trădare. Una față de familie, ridicând sabia asupra unchiului și alta față de domnul legitim, căruia îi era dator supunere și credință. Ținând însă seama de faptul că Mircea cel Bătrân l-a asasinat pe Dan I, după cum consideră unii istorici, lucrurile se complică și Dan se cerea răzbunat de către fiu. Așa stând lucrurile , Vlad nu mai apare ca „*uzurpator*", ci uzurpatorul e însuși Mircea. Oricum, în familia Basarabilor, s-a produs primul act al trădării. Urmașii lui Dan numiți Dănești, vor fi într-o luptă pe viață și pe moarte cu

Drăculeștii, urmașii lui Mircea cel Bătrân. În cadrul acestei veritabile vendete, caruselul trădătorilor se va ține lanț.

Cu toate că Vlad Uzurpatorul domnea la Argeș și avea de partea lui pe cei mai mulți dintre boieri, Mircea cel Bătrân stăpânea și el o parte din țară, poate Dobrogea și avea alături câțiva boieri credincioși. În aceste condiții tulburi, va încheia Mircea, la Brașov, tratatul cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Regele Ungariei îl va sprijini contra lui Vlad Uzurpatorul, în recuperarea tronului. În Țara Românească va fi trimis și un spion, Ioan Tătar, care urma *„să iscodească, în taină și în ascuns, și să știricească despre turci și despre alte noutăți"*. Mircea mai avea deci simpatizanți și în tabăra lui Vlad sau spera să-i determine pe unii dintre boieri să-l trădeze pe acesta și să treacă de partea lui. Ispita trădării vine, după cum vedem, din ambele direcții. Se creează astfel o bulversare a valorilor morale, a codului etic medieval. De drept, vasalul, adică boierul, era dator să respecte contractul vasalic încheiat cu suzeranul și în primul rând să-i fie acestuia credincios, adică să nu-l trădeze. Actul hicleniei se traducea prin pedeapsa capitală. Boierii nu numai că sunt ispitiți de cei doi competitori la domnie, să opteze pentru tabăra lor, dar implicit sunt disculpați de gravitatea actului trădării. Se creează în acest fel o periculoasă mentalitate a clasei conducătoare. Trădarea nu mai e privită ca un păcat, ci ca armă în arsenalul politic. Nu mai trece drept culpă, ci abilitate, diplomație, în lupta pentru putere. Trădând pe vechiul suveran în favoarea celui nou, boierii vor fi automat iertați și toate moșiile le vor fi reconfirmate. Propriile interese boierești au devenit de acum încolo garante ale stabilității unei domnii. Făcând des apel la treceri dintr-o tabără în alta, pretendenții la tron, devalorizează noțiunea de fidelitate, îi diluează încărcătura etico-morală. Trădarea lovește esența contractului vasalic și al principiilor moralei creștine, și devine o metodă de a supraviețui, a parveni, un mod al existenței cotidiene. Astfel, hiclenia e la îndemâna și latitudinea oricui, în funcție de interesele de moment sau pur și simplu de capricii. Conștient sau inconștient, boierii sapă în felul acesta puterea domnească, îl desacrailzează pe Domn, îl transformă în instrument al ambițiilor și intereselor lor. Când acestea nu mai coincid, ideea

mândrii reîncolțește. Vor cădea fie capetele boierilor, fie al domnului. De cele mai multe ori însă, pentru păstrarea tronului, vodă va face concesii boierilor. Jocul intrigilor devine din unul întâmplător, unul obișnuit, un „*modus vivendi*".

Răsturnat din tron de forțele boierești muntene, Mircea cel Bătrân, cu o mică parte a boierilor, rămași credincioși si cu ajutor de la Sigismund de Luxemburg, va porni lupta pentru recâștigarea tronului. De abia după Nicopole, 1396, Vlad poreclit „*Uzurpatorul*", nepotul lui Mircea, va fi detronat, el căzând prizonierul voievodului Transilvaniei, Știbor. În sfârșit Mircea cel Bătrân va fi singurul stăpânitor al Valahiei, până la „*Marea cea mare*". Vlad „*Uzurpatorul*" nu este dat însă pe mâna lui Mircea, ca să-l judece și să-l pedepsească, cum ar fi fost firesc, ci este dus de Știbor în Transilvania. Ștefan Ștefănescu spune că „*Părăsit de boieri, «Uzurpatorul» a fost prins și dus în Ungaria, unde Știbor l-a înfățișat regelui Sigismund*". Vlad se afla „*ad castrum Dombouicha*" adică în cetatea Dâmbovița, unde va fi asediat de Știbor. Boierii l-au trădat evident și el, rămas singur, se va preda „*cu soția sa, cu copiii și cu toată suita*" voievodului Transilvaniei. Desigur că Vlad a constituit un veritabil trofeu pentru Știbor, dar și un prețios pion în sinuosul joc politic, cu atât mai mult, cu cât prizonierul se va dovedi cooperant și dornic să-l slujească fără limite pe regele Sigismund. Era capabil deci să-i trădeze pe turci și pe polonezi, care îl susținuseră și să treacă de partea ungurilor, numai ca să-și păstreze tronul. Nu este exclus ca în discuția avută cu Sigismund de Luxemburg, Vlad „*Uzurpatorul*" să-și fi oferit serviciile și să-i fi jurat credință. Termenul de credință devenise o noțiune fără acoperire, deja. În calculele sale, nu se poate ca regele Ungariei să nu fi ținut seama și de Vlad. Mircea cel Bătrân putea deveni mai ușor de supravegheat și chiar manevrat sau amenințat direct, dacă politica lui deranja Coroana ungară. Regii maghiari nu renunțaseră încă la ideea suzeranității asupra Țării Românești.

În 1397, imediat după ce Mircea redobândește întreaga domnie a țării, sultanul Baiazid pornește o campanie contra lui. Domnul participase la cruciada antiotomană de la Nicopole, din 1396, „*ultima mare întreprindere internațională a cavaleriei*

feudale", după expresia lui Gibbons și îl răsturnase cu forțe ungurești pe Vlad. Pentru toate aceste infidelități el trebuia pedepsit. Mai grav în ochii turcilor era că întreaga boierime trecuse de partea lui Mircea. Era aceeași boierime care nu cu multă vreme înainte se arătase favorabilă unei înțelegeri cu turcii și optase pentru formula închinării, renunțând la lupta antiotomană, ca strategie politică de salvgardare a intereselor țării și ale ei proprii. Aceeași boierime care trădându-l pe Mircea în favoarea lui Vlad, inițiase noul curs al relațiilor româno-turce, îl trăda acum pe Vlad în favoarea lui Mircea, ceea ce presupunea implicit și aderarea la orientarea acestuia, deci război cu Imperiul. Turcii l-au considerat pe Mircea cel Bătrân un dușman al lor, iar pe boieri, trădători ai vechii înțelegeri încheiate sub Vlad. Era firesc ca Baiazid să treacă la represalii. În concepția islamică asupra lumii, Valahia făcea parte din „*Casa armistițiului*" sau „*Casa pactului*", era teritoriu tributar porții și beneficia de autonomie. Cronicarul Nesri scrie că Vlad „*Uzurpatorul*" era tributarul, „*haracgüzar*" al padișahului. Vlad s-a recunoscut vasalul sultanului și a acceptat toate îndatoririle ce decurgeau din acest raport, în primul rând credință, fidelitate. Boierii au subscris la actul de închinare, pentru că ei l-au impus în fond. S-a înfăptuit astfel o situație juridică, de drept internațional, între Imperiu și Valahia.

Trădarea sub impactul otoman

Sultanul, titlu oficial deținut de conducătorii statului otoman din 1395, de la Baiazid I, se considera superior tuturor suveranilor lumii. În virtutea acestei poziții de preeminență, sultanul nu putea să se demită a încheia cu vreun alt suveran un tratat bilateral. El acorda „*favoruri*", „*privilegii unilaterale*" și ideea de reciprocitate nu exista. Musta Ali Mehmed spune că „*Pe atunci orice privilegiu nu putea reprezenta decât realizarea voinței unilaterale a suveranilor turci. Treptat însă, definitivarea lor se va face pe baza unor negocieri mai mult sau mai puțin îndelungate, diplomele imperiale numite ahidname reprezentând concluziile acestor negocieri*". Formula cea mai frecventă, pentru preîntâmpinarea războiului dintre Imperiu și alte țări, era încheierea unor „*legăminte*".

Aceste „*legăminte*", numite și „*tratate vechi*" sau „*capitulații*" (*ahidname*), dintre turci și români, își au începutul în timpul lui Vlad „*Uzurpatorul*", în Țara Românească și Petru Aron în Moldova. Ne păstrează textul unui „*ahidname*" din 1481, dintre Ștefan cel Mare și Mohamed (Mehmed) al II-lea, care este o reînnoire a vechiului legământ din 1456, primul „*tratat*" moldo-turc.

În istoriografia noastră a fost o adevărată dispută asupra autenticității acestor „*capitulații*", întrebarea cheie fiind, dacă realmente au existat sau au fost un fals modern, confecționat „*în perioada de redeșteptare a conștiinței naționale*", după formularea lui Ștefan Ștefănescu. El mai subliniază că: „*Sigur este faptul că, începând cu secolul al XVIII-lea, reprezentanții Țării Românești și Moldovei, exponenții partidei naționale, au invocat, în toate împrejurările care puteau servi interesele românești, «capitulațiile» ca bază pentru stabilirea poziției Țării Românești și Moldovei față de turci prin tratate internaționale. În tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774) și mai ales în Convenția de la Paris (1858), «capitulațiile» au fost luate drept bază de discuție în ceea ce privește organizarea și statutul internațional al Principatelor Române*". Din Convenția de la Paris, aflăm că sultanii Baiazid I, Mohamed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea au acordat Principatelor „*capitulații*" care prevedeau autonomia lor și reglementau legăturile cu Poarta. Ciudat este faptul că turcii, la Paris, în 1858, nu au contestat autenticitatea „*capitulațiilor*", nu le-au socotit apocrife ori falsuri tardive.

Dintre prevederile cele mai importante pe care le-a cuprins capitulația din 1391, de pe vremea lui Mircea cel Bătrân, amintim că Țara Românească se va cârmui după propriile legi, voievodul va avea puterea de a face război cu vecinii săi și de a încheia tratate de prietenie și era stăpân pe viața și pe moartea supușilor săi. Domnii se alegeau de către mitropolit și boieri. Țara Românească, în poziție de supunere față de Poartă, urma să plătească un tribut de 3000 de piaștri roșii, în moneda țării sau 300 de piaștri de argint, în moneda turcească.

Din 1460 avem o altă „capitulație" referitoare la Valahia (Țara Românească), care față de cea veche, mai adaugă că „*Turcii să nu se amestece în trebile țării, nici să stăpânească, nici să vie în țară, ci numai un singur trimis să vină, însă și acesta numai cu învoire*

domnească; călătorind de la Dunăre până la Târgoviște, el să fie însoțit de un om domnesc și, primind tributul, să se întoarcă iarăși cu oameni domnești până la Giurgiu, unde, numărându-se din nou banii în sumă de 10000 de galbeni sultanini, să primească adeverință de la dregătorul acelui loc. De la Giurgiu, trecând la Rusciuc, să primească și de acolo adeverință, pentru a nu rămâne domnul român răspunzător de ce s-ar întâmpla cu banii pe drum".

Din aceste mențiuni speciale, reiese evidenta neîncredere reciprocă a părților contractante, ele bănuindu-se de necinste, de trădare a înțelegerii. Stipulațiile au fost precizate, mai mult ca sigur, în urma unor defecțiuni, când una din părți nu a fost corectă, a trădat învoiala. Dar, în general, românii și turcii se suspectau și se acuzau reciproc de trădarea, fie a spiritului, fie a literei „*capitulațiilor*".

Încheierea unor „*legăminte*", nota Mustafa Ali Mehmed, „*devenise un fenomen obișnuit în relațiile statului otoman, atât cu țările balcanice, inclusiv Bizantul, cât și cu emiratele din Anatolia, fiind formula cea mai uzitată pentru evitarea unor noi ciocniri militare, deși tot atât de frecvente erau și încălcările acestor legăminte dintr-o parte sau alta*". Sultanul, de pe poziția sa preeminentă, în raport cu orice suveran, considera un drept al său și nu o trădare a unui tratat, a literei sale, orice modificare o impunea. O asemenea frecventă încălcare a „*tractatelor*" se referea la început la suma tributului, care va cunoaște în timp, substanțiale creșteri. Voievozii români vedeau în desele cereri de mărire a sumelor datorate Porții un abuz și o trădare a unei înțelegeri prealabile. Mai grav va fi însă amestecul turcesc în alegerea domnitorilor, amestec care va degenera în numirea directă de către Poartă a domnilor români. Într-un „*ahidname*" cu Moldova se precizase clar că Domnii urmau să „ *să aliagă de norod și să să întăriască de la Poartă, ca să stăpâniască în cât vor trăi și să vor purta cu căzuta supunire*".

„*Capitulațiile*", „*tractaturile*", fie ele falsuri moderne, cum considera Constantin Giurescu, fie acte autentice, cum afirmă noua istoriografie, nu erau „*legăminte*" rigide, de tipul contractului vasalic occidental, ci mult mai laxe. Acceptarea supunerii față de Poartă, în fond a suzeranității, era privită de Domnii români ca o înțelegere,

o răscumpărare a păcii. Plătind tributul, ei aveau pace cu turcii. Ba mai mult, se puteau la nevoie și baza pe un ajutor otoman, în caz de agresiune a vreunui vecin. Până la introducerea în Țările Române a așa numitului regim al dominației otomane, în secolul al XVI-lea, otomanii au respectat în linii mari „*legămintele*" cu Țările Române. Referirile din izvoarele turcești la viclenia sau trădarea vreunui voievod, arată că nu de puține ori, încălcam și noi tratatele.

Asupra relațiilor turco-române s-au enunțat diverse judecăți de valoare, aprecierile mergând de obicei de la foarte negative spre negative. C. C. Giurescu considera că raporturile politice cu Imperiul Otoman aveau un caracter special, punctate însă de momente de criză și cele mai acute astfel de momente au fost în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea. „*Poporul turc*, afirma C. C. Giurescu, *este un popor cavaleresc: știe să aprecieze curajul și-l respectă; credem că acest element a contribuit să definească relațiile politice speciale care au existat de la început între statul Țării Românești și Imperiul otoman*". Ce se înțelege însă sub termenul de popor cavaleresc? Are această noțiune conotații similare cu cea din Apusul Europei? Acceptând că turcii sunt loiali, fideli jurămintelor depuse, gata să moară mai bine decât să-și calce cuvântul, gata să scoată sabia pentru apărarea adevărului, a celor slabi și năpăstuiți, vom avea o imagine denaturată asupra lor. Tarele caracterologice de care sufereau, perfidia și în general mentalitatea orientală, cu tot ce înseamnă ea rău, trebuie bine analizate. În acest context, trădarea ocupă o dimensiune importantă în istoria și viața turcilor.

D. Drăghicescu nota că „*Istoria unui neam va fi, în toate epocile, un fel de rezultantă diagonală a acestor două puteri: caracterul și mintalitatea lui în ciocnire cu împrejurările, cu legăturile cari îl țin strâns legat de vecinii săi, adică cu puterile și pornirile acestor vecini.*" Sufletul românesc a fost „*de o simplitate care-i va da un caracter primitiv, un aer rudimentar, necioplit, brut...voința...scăpată de frânele spiritului rafinat, va fi parcă și mai viguroasă, și mai ales va fi mai impulsivă și mai puțin ordonată ca a romanilor. Caracterul român, nedomolit de o minte culturală și îmbogățită, va fi mai violent; perfidia lui va fi mai izbitoare; viclenia, în nemeșteșugirea ei, va fi mai brutală*". În concluzia lui

Drăghicescu, în perioada secolelor XIV-XVI, românii prezentau o inteligență simplă, dar viguroasă, o imaginație vie, erau credincioși și superstițioși, aveau un caracter viteaz, individualist, crud, amăgitor și fățarnic cu dușmanii. Sub impactul cu turcii, caracterul românilor va suferi o vizibilă alterare. O sumară privire asupra felului de a fi al turcilor otomani în perioada evului mediu, ne arată un popor primitiv și mândru, dar o mândrie deseori prost înțeleasă, și inconsecventă, putând repede să se transforme în nemăsurat orgoliu.

Și oricât de mândru putea fi turcul ori de religios, era în stare, în momente de cumpănă, să adopte pentru a se salva, o penibilă umilință. Lipsiți de cultură, groaznici jefuitori, pendulând între orgoliu și umilință, terorizați de pierderea poziției, averii sau a vieții, turcii vor face din delațiune, intrigă și minciună, un mod de supraviețuire și parvenire. Ciubucul, bacșișul, mita, vor deveni o modă în Imperiu, însă ceva mai târziu, în secolul al XVI-lea, iar cruzimea și perfidia, reguli de conduită. Sistemul despotismului oriental, adoptat ca formă de guvernare politică, instaura teroarea, bunul plac, capriciul, violența, abuzul. Trădarea, în caracterul turcilor, s-a dovedit o constantă și lunga istorie a Imperiului Otoman o demonstrează. Trădarea față de cuvântul dat ghiaurilor, necredincioșilor, trădarea acestora în general, nu constituia nici un impediment, nici măcar moral, din vreme ce războiul sfânt față de ei era binecuvântat de Alah. Să trădezi pentru a-ți atinge un scop, era un lucru frecvent la Poartă. Cunoscând tarele corupției și ale trădării, turcii înșiși căutau să-i convingă pe mulți creștini, acordându-le ranguri înalte și averi să-și trădeze neamul, țara, credința creștină. De multe ori reușeau nesperat de ușor. O alianță a unor monarhi europeni creștini cu păgânii, era evident o trădare a intereselor creștinității în ansamblu, dar așa ceva s-a făcut totuși și e suficient să dăm doar exemplul Franței catolice în evul mediu. Ea s-a aliat cu păgânii otomani.

Trecerea unor creștini la religia islamică, lepădarea de Cristos în favoarea lui Alah, făcea din ei niște renegați. Renegați au fost nu numai dintre români, ci și din alte neamuri. Ei sunt trădătorii credinței strămoșești și prin faptul că, sfânta cruce s-a ridicat mereu contra semilunii, renegații devin și trădători de neam. Dintre cei

146
152
292

208 de viziri ai Imperiului otoman, înregistrați între 1323 și 1922, doar 146 au fost turci, restul albanezi, croați, bosnieci, gruzini, greci, italieni, etc. Toți acești viziri, proveniți din renegați, s-au arătat foarte capabili și și-au pus toate talentele în slujba Imperiului. Și-au trădat credința, țara și neamul, pentru parvenire. Nici un român nu a ajuns vizir otoman, deși renegați am avut destui. Cum s-ar putea explica acest lucru? Poate e vorba doar de o simplă întâmplare, dar poate că la mijloc e și un calcul. Albanezii sunt cei mai numeroși viziri alogeni. Deasemenea albanezii erau înrolați și în garda domnitorilor români și au fost folosiți și ca trupe de pază. Ei s-au dovedit fideli celor are i-au angajat, au demonstrat cinste și credință. Nu au dat, în general, nici o bănuială că ar fi fost trădători. Românii nu se bucurau în ochii turcilor de prea multă încredere, ba dimpotrivă. Chiar și cei pe care Poarta conta, Mihai Viteazul, Brâncoveanu, Cantemir, ca să dăm doar aceste exemple, au trădat Imperiul și încrederea pe care turcii o aveau în ei. Faptul că nici un român nu a ajuns vizir e și un motiv de mândrie, noi neconcurând la ridicarea prestigiului turcesc, dar și o dovadă a neîncrederii turcilor în fidelitatea noastră, dat fiind caracterul versatil, înclinația spre trădare pe care o manifestam. Nu am fost niciodată credincioși turcilor, deși am mimat deseori acest lucru. Idealurile și interesele noastre, nu concordau cu ale lor.

Turcii, popor simplu și primitiv, în general lipsit de cultură, dădeau dovadă de multă naivitate, puteau fi ușor păcăliți, cu atât mai mult, cu cât îi orbea orgoliul și îi conduceau instinctele primitive. Lacomi de bani, erau în stare de orice. Un singur exemplu poate fi edificator. În 1711, după nefericita luptă de la Stănilești pe Prut, vizirul care înconjurase oastea lui Petru cel Mare și a lui Dimitrie Cantemir, în loc să-și zdrobească adversarii și să îi ia prizonieri sau să-i ucidă pe cei doi, se lasă cumpărat și acceptă încheierea tratatului „*de lângă vadul Hușilor*".

Să încalce un tratat, să trădeze cuvântul dat unor creștini, nu era mare lucru pentru turci. Cazul lui Ioan Vodă cel Cumplit este elocvent. La Roșcani, Ioan Vodă a acceptat să se predea turcilor, după ce a pus condiția de a fi dus viu în fața sultanului ca să se disculpe. Cunoscând „*perfidia otomană*", după cum spunea Hașdeu,

Ioan Vodă i-a cerut lui Ahmed Pașa să jure de șapte ori pe Coran, că așa se va întâmpla, dar în cort, cu tot jurământul solemn, el va fi ucis cu o lovitură de pumnal, de Cighaleg-Zade-Iusuf.

Trădarea era considerată de către legea islamică și de către Coran, ca o crimă deosebit de gravă. Nu se putea trăda credința față de Profet și față de Alah, învățătura Coranului, fără ca vinovatul să moară. Ca la orice nomazi și la turci, relația de prietenie și fidelitate, era considerată sfântă, trădarea prietenului se cerea spălată cu sânge. Orice act de trădare față de superior era aspru pedepsit. În cazul trădării sultanului, lucrurile erau mai complicate, aici cumulându-se două infracțiuni; una era un afront personal adus prin acest act padișahului și alta era trădarea intereselor imperiului. Trădarea față de sultan se pedepsea invariabil cu moartea. Dar dacă sultanul își trăda un aliat, un prieten sau cuvântul dat, faptul nu era considerat ca atare, ci ca o „*abilă*" manevră politică. Cu toate că turcii nu puneau mare preț pe cuvântul creștinilor și orice înțelegere cu ei stătea sub semnul suspiciunii și era pasibilă de anulare, încălcarea de către creștini a unei învoieli, „*capitulații*", devenea un act deosebit de grav, de care se făcea mare caz și pedeapsa consta într-o expediție punitivă. În 1444, se va semna un tratat de pace pe 10 ani între sultan și regele Ungariei, Vladislav, tratat pe care ambițiosul rege ungar îl va încălca, pornind nenorocita cruciadă de la Varna. În timpul luptei, turcii în „*vârful sulițelor,* scrie Camil Mureșan, *purtau mustrătoare frânturi din textul tratatului încheiat...pe care Vladislav îl călcase*", adică trădase înțelegerea.

„*Pierderea neatârnării,* considera D. Drăghicescu, *fu pentru Țările Române de la începutul veacului al XVI-lea încoace, faptul cel mai culminant (sic!) și hotărâtor pentru rostul istoriei lor naționale. Dominația turcească, care, mai ales la început, lăsa loc, în teorie, la un fel de neatârnare fățărită, ajungea de fapt la o adevărată subjugare, cu cât ne scoborâm de-a lungul veacului XVII și XVIII. Acest mare eveniment al istoriei noastre nu putea să nu aibă urmări adânci și foarte simțitoare pentru spiritul și caracterul poporului român.*"

Astfel, consideră autorul citat, asistăm la „*înmuierea și pierderea acelei tenacități și statornicii cerbicoase de voință a*

neamului nostru" și îndrăzneala, vitejia „*se zdrobiră și pieriră, în cea mai mare parte în luptele copleșitoare cu turcii*". Dacă „*voinicia, îndrăzneala și vitejia*" nu au dat rezultatul scontat, ba mai rău, s-au zdrobit și au pierit, caracterul românilor trebuia să se remodeleze, să se adapteze noilor condiții pentru a supraviețui. În locul voinței simple, „*incultă, dar temeinică, încăpățânată, îndărătnică*" care „*pălește și se topește*", „*un fel de frică instinctivă pătrunse în sufletul românilor*". Această frică, de pierderea vieții, a averii, a rangului, va duce invariabil la fățărnicie, viclenie, minciună, sperjur și trădare. Vorba românească, „*Te faci prieten și cu Dracul până treci puntea*", își are aici originea. Pasivitatea fricoasă, lipsa îndrăznelii de revoltă, de rezistență, își are expresia în proverbul „*Capul plecat, sabia nu-l taie*". Din frică și lașitate se naște într-adevăr trădarea. „*Pierderea neatârnării țărilor române avu*, sublinia D. Drăghicescu, *ca urmare nemijlocită pierderea neatârnării caracterului românilor, alterarea până la dispariție, a spiritului de libertate și de independență în înțelesul bun ce caracterizează neamul nostru și strămoșii lui daco-romani*".

Dominația otomană a transformat boierimea războinică într-o „*lașă de privilegiați, pe care nimic, nici un merit n-o mai încuviința și n-o mai justifica. Nemaiavând nici un rol de jucat, nici o îndeletnicire spre a-și cheltui energia și nici un merit spre a-și justifica situația, boierimea română decăzu și se corupse*". Corupția boierimii, decadența ei morală, trebuie să subliniem, în această perioadă se va accentua. Fenomenul e însă mult mai vechi. Trădarea boierimii nu-și are originea în epoca dominației otomane din secolul al XVI-lea, dar acum ea va tinde să devină metodă politică curentă.

De la Mircea cel Bătrân la Vlad Țepeș

Negată de unii istorici, acceptată de alții, plata tributului sau haraciului de către Mircea cel Bătrân, este o realitate, în schimbul acestor bani, sultanul interzicând azapilor și achingiilor să mai prade țara. Tributul garanta, în principiu, pacea. Chiar dacă nu s-a încheiat nici un „*tractat*", nici o „*capitulație*" între voievodul muntean și sultan, iar turcii s-au mulțumit să primească o sumă de bani anual, fără a da nici o asigurare în privința drepturilor Domnului sau ale

țării, „*închinarea*", cum priveau turcii plata haraciului, transforma Țara Românească în „*dar al-ahd*" sau „*Casa pactului*", teritoriu tributar cu statut de autonomie. Oricum, formula era preferabilă celei a pașalâcului.

Moartea, la 31 ianuarie 1418, a lui Mircea cel Bătrân, va marca începutul unei profunde crize politice. Sistemul succesoral electiv-ereditar, a generat aprige lupte pentru tron și dese schimbări de domnie. Schimbările au devenit o caracteristică a vieții politice, fapt care l-a făcut pe Laonic Chalcocondil să afirme că românii „*au obiceiul să nu rămână cu aceiași domni, ci mereu după interesul lor să-i schimbe*". Schimbările sunt făcute cu aportul direct al boierimii, ea grupându-se, după interese, în tabere adverse și agresive. Bineînțeles că aceste răsturnări din scaunul domnesc implică și dimensiunea trădării la toate nivelele, ea devenind acum o artă, un instrument politic, de care boierii sunt tot mai conștienți. „*Nu se află încă un popor în lume,* scria D. Drăghicescu, *și o organizare politică de soiul celei care exista la români, unde șeful statului, care forma temelia unică a vieții politice, să se fi schimbat așa de neregulat. Această înclinare către domnii scurte se arată la noi chiar de la început. Ea fu, chiar de atunci, încurajată și ajutată de către popoarele vecine: polonezi și unguri.*" În Muntenia, boierii și „*intrigile ungurilor și ale turcilor ajutară aici foarte mult înclinarea românilor spre domnii foarte scurte*". Dezbinările și intrigile au făcut ravagii din 1418 și până în 1456, când Țepeș urcă pe tron. În acest răstimp, s-au succedat la domnie 9 Domni.

Desele schimbări la tron creează un climat de nesiguranță. Toate daniile, moșiile, aflate în stăpânirea boierilor, confirmate de vechiul Domn, trebuie reconfirmate de cel nou. Nu exista însă certitudinea că acesta o va face. Avem o serie numeroasă de astfel de reconfirmări a stăpânirii asupra moșiilor, din diverse timpuri. Când Mihai Viteazul ajunge Domn al Valahiei, unul din primele lucruri pe care le face, este să-și întărească propriile moșii, în calitate de șef al statului și să le reconfirme, cu acte doveditoare. Deci, Domnul Mihai reconfirmă moșiile boierului Mihai. Repetatele schimbări la domnie sunt și o expresie a eficacității intrigilor și trădărilor pe tărâmul politic, a faptului că uneltirile bine conjugate

dau rezultate. Actul trădării își demonstrează eficiența. Alături de confirmarea vechilor proprietăți, boierii trădători vor primi pentru serviciile aduse înscăunării noului voievod și altele noi și vor primi desigur și noi ranguri, mai înalte. Cei din tabăra adversă vor fi deposedați de titluri și uneori chiar de toată averea. Se naște ideea beneficiilor rapide în urma întâietății la hiclenie și se creează o periculoasă mentalitate, o stranie competiție a feloniei, fiecare boier căutând să fie, dacă nu primul care trădează, cel puțin printre primii. Noul domn e suspectat de la început și îndeaproape spionat de sfatul care îl ajută, dar îl și controlează. Bănuiala și zvonul au acum un mare rol. Orice bănuială, orice zvon, sensibilizează clasa boierească, care tot mai mult are sentimentul puterii, atotputerniciei sale, în competiția pentru tron.

Putem vorbi de o trădare mimetică, boierii imitând fie gestul unor înaintași, al clanului, al familiei, fie al altora. Motivele erau variate, de la caz la caz, dar cel mai prezent pe toată perioada evului mediu, este frica. Sentimentul fricii, al nesiguranței, naște fără îndoială trădarea. Este frica de pierdere a poziției sociale, a rangului, a vieții, dar și frica de faptul că, netrădând la timp, boierul poate rămâne înafara jocului, exclus de la viitoarea reîmpărțire a demnităților. Și oricât ar părea de ciudat, mai este cunoscut și cazul de trădare generat de teama iscată în mintea unui boier, de a nu fi el însuși trădat. Teama, frica, suspiciunea, neîncrederea, intriga, zvonul, duc invariabil sau creează cel puțin atmosfera prielnică hicleniei. Măsurile antifelonie, prin tehnica blestemului, la încoronarea unui Domn, boierii jurând pe Evanghelie fidelitate, sunt uneori simple paleative.

Paul din Alep redă un astfel de jurământ, când boierii, în ordine ierarhică, se apropie de masa pe care se află Biblia și o cruce, iar grămăticul citește grav: *„Juraţi voi pe această sfântă Evanghelie şi pe sfânta cruce să fiţi într-un cuget şi într-un gând cu chir Constantin voievod, fiul lui Şerban voievod, să îl ascultaţi şi să-i fiţi credincioşi, pe faţă şi în taină, fără să-i ascundeţi vreo taină, atâta timp cât va trăi el şi veţi trăi şi voi să nu-l trădaţi nici să uneltiţi împotriva lui"*. Letopisețul Cantacuzinesc scrie *„...fiind toţi înaintea bisericii după cum este obiceiul...fiştecare punându-*

și mânele pe sfânta Evanghelie, jurând pre puternicul sfântul nume al Domnului Dumnezeului nostru Iisus Hristos, cum vom sluji domnul său lui Antonie Vodă cu dreptate și cum să lipsească pisma și mozăvirea și hiclenigul din mijlocul lor, numai de oricum să locuiască toți într-o dragoste ca niște adevărați creștini, iar carii nu vor ținea jurământul să fie lăpădați de fața Domnului Dumnezeu". La fiecare frază rostită de grămătic, boierii răspundeau prin „*Da*". Ce era însă în mintea ori în sufletul lor, călătorul sirian nu avea de unde știi. Jurământul se pecetluia prin blestem și blestemul era una din formele tehnice fundamentale ale dreptului feudal. Un astfel de blestem glăsuia: „*Dacă îl trădați, (pe Domn, n. n.) dacă uneltiți împotriva lui, dacă nu-i sunteți credincioși, veți fi afurisiți și respinși de Sfânta Treime și de cele șapte sfinte sinoade și prin gura domnului Patriarh al Antiohiei, chir Macarie, și ceea ce s-a întâmplat zidurilor Ierihonului, Sodomei și Gomorei, lui Iuda și lui Arie vi se va întâmpla și vouă; și veți avea soarta lui Ana și a lui Caiafa și a celor care au răstâgnit pe Hristos.*"

În „*Istoria românilor*", C. C. Giurescu și Dinu D. Giurescu consideră că după „*moartea lui Mircea cel Bătrân, urmează o epocă de scădere în istoria Țării Românești. Este epoca luptelor pentru tron, cu tot șiragul nenorocirilor și umilințelor care se leagă de o asemenea ispravă; este epoca dezbinării în partide potrivnice, bucuroase pentru reușita planului lor, de ajutorul, ce trebuie apoi plătit așa de scump, al străinului.*" Trădarea în această conjunctură favorabilă, nu poate decât să înflorească.

După moartea gloriosului voievod Mircea, vor începe luptele dintre Drăculești, urmașii lui Mircea și Dănești, cei ai lui Dan I. „*Ar fi însă o greșeală să se creadă,* notau autorii citați, *că membrii uneia din aceste două ramuri s-au luptat exclusiv cu membrii celeilalte: în realitate, s-au luptat între ei și membrii aceleiași familii, iar pretendenții la tron au apelat când la unguri, când la turci. Dar ar fi o nouă greșeală să se creadă că alăturarea la unul din acești vecini însemna o atitudine permanent ostilă celuilalt. Îndată ce împrejurările se schimbau, foștii dușmani deveneau aliați și viceversa. De altfel chiar dacă, în fundul sufletului lor, unii dintre urmașii lui Mircea – de pildă Alexandru Aldea – ar fi fost constant*

de partea creștinilor și ar fi voit să facă o politică consecventă în acest sens, erau împiedicați de faptul, determinant, al vecinității, pe întreaga linie a Dunării, cu turcii". Se va dezlănțui deci, un adevărat carusel al trădării, partidele boierești trecând succesiv de la opțiunea negocierilor cu turcii, la rezistența militară. Pretendenții la tron vor fi obligați, cel puțin până și-au atins scopul, ocuparea tronului, să opteze pentru una dintre cele două formule.

Sistemul succesoral hibrid, electiv-ereditar, pentru ocuparea tronului, îndreptățea pe toți fiii legitimi sau nelegitimi, naturali, și chiar pe rudele Domnului, să intre în competiție pentru funcția supremă în stat. Condiția esențială era apartenența la dinastia Basarabilor ori la cea a Mușatinilor, adică faptul de a fi „*os domnesc*". Candidatul la domnie trebuia să fie descendent pe linia bărbătească al dinastiei, pentru că numai pe filieră bărbătească era transmisibil dreptul de moștenire, femeile fiind tacit, dar categoric îndepărtate. Nici un pretendent nu și-a întemeiat pretențiile pe baza vreunei descendențe feminine. Mai trebuia ca viitorul Domn să fie „*întreg la trup*", după cezaro-papismul bizantin, cei „*însemnați*", cu ochii scoși ori nasul tăiat, fiind excluși de la domnie. Fiii legitimi și nelegitimi aveau deopotrivă drepturi egale la succesiune. Duca scria că Mircea cel Bătrân „*avea mulți (copii) din flori, trăind în desfrâu*".

Alături însă de pretendenții legitimi, reali, vor apărea și impostorii, fenomen general european, mai ales în secolul al XVI-lea. Documentele turcești pomenesc deseori de „*Duzme*", adică „*Falsul*", „*Impostorul*". Pretendenții la tron de la noi ori de aiurea , constituiau un permanent pericol destabilizator și erau vânați și exterminați fără milă.

Conform sistemului nostru de succesiune la domnie, aveau drepturi egale la tron atât urmașii lui Mircea cel Bătrân, fii legitimi ori nu, cât și ai lui Dan I, cu atât mai mult cu cât plana suspiciunea îndepărtării lui Dan I din fruntea țării printr-o crimă de care era bănuit Mircea. Constituirea de grupuri de interese, în jurul numeroșilor candidați, va duce la repetate treceri dintr-o tabără în alta și la trădare. Boierii trebuie mereu să fie în gardă, mereu pregătiți să acționeze, chiar prin hiclenie, ca să poată să-și păstreze viața și

averile. Schimbarea rapidă de optică, de atitudine, dezicerea de cele afirmate cu gravitate ori sub jurământ mai înainte, denotă o mare maleabilitate caracterială, o dispoziție sufletească aparte, dar și o mobilitate a gândirii, un precis calcul politic. Egoismul feroce, urmărirea pragmatică a propriului interes și a intereselor clanului, cu care individul medieval se confundă și înafara căruia își pierde identitatea, favorizează, dar totodată e și urmarea actului cumplit al feloniei. Clanul Dăneștilor face tot posibilul să atragă de partea lui instigând deschis la trădare, alte clanuri raliate familiei Drăculeștilor. Individul, subsumându-se familiei în evul mediu și personalitatea neavând importanța pe care o va avea în Renaștere, e un participant docil la lupta clanului. Căci e vorba de lupta a două familii, cu partizanii ei de conjunctură, sporadici ori statornici, și nu de lupta unor singulari. În confruntare se implică întregul neam, care-și riscă totul, pentru că nereușita acțiunii va duce la prăbușirea lui totală, răzbunarea urmând să cadă nu pe cutare ori cutare membru al familiei, ci pe toată familia. În caz de reușită, beneficiar este deasemenea întreg neamul, pentru că solidaritatea de neam e foarte puternică. Sunt și ipostaze, e drept izolate, când un individ hotărăște să iasă din familie, să trădeze. El va fi imediat un ostracizat, un paria și dacă nu-l adoptă, nu-l sprijină un alt clan, va fi sortit morții. Individul aparține familiei, îi poartă numele, iar prenumele lui, nu are nici o rezonanță, nu spune nimic. E moștenitorul nu numai al averii neamului, ci și al marilor lui probleme și țeluri. Răzbunarea, vendeta față de familiile dușmane e o datorie a fiecăruia, o moștenire din tată în fiu. Nu se pune problema unei opțiuni personale. Familia Dăneștilor e în luptă pe viață și pe moarte cu cea a Drăculeștilor și conflictul nu se încheie decât prin distrugerea adversarului.

Boierii se orientează, potrivit intereselor, spre una dintre cele două familii. În Evul Mediu, noțiunea de independență nu există și cea de neutralitate nu are nici un sens. Relațiile personale sunt atât de ramificate, încât vrând, nevrând fiecare trebuie să se implice de o parte sau de alta. Aici își au locul aliații de conjunctură, gata să trădeze fără probleme, fără dificultate. Ei pendulează dintr-o tabără în alta, fiind iertați sau condamnați succesiv, dar în final căzând tot în picioare. Acești boieri știu că reprezintă o forță și de opțiunea lor

alarmă urcarea sau căderea de pe tron a vreunui domnitor, dar mai știu la fel de bine că un calcul greșit le poate aduce moartea. Cei mai mulți vor căuta o protecție străină la vecini, fie ei creștini ori păgâni. Jocul politic al Ungariei, Poloniei, Imperiului Otoman, ține cont întotdeauna și de ei, îi atrage, le face promisiuni. Marile puteri contribuie și ele la extinderea trădării, la erodarea caracterului. Deși cu sufletul alături de creștinul rege al Poloniei sau Ungariei, boierii, din interese clare și clarviziune politică, se aliază cu turcii păgâni, ceea ce nu-i împiedică, când consideră ei că e cazul, să-i trădeze pe turci. Tot mai mult felonia devine o practică politică curentă, o metodă intens utilizată în relațiile interne și externe, dar și în cele interpersonale. Deteriorarea caracterului e un fapt grav, cu urmări deosebite. Trădarea mimetică va face ravagii și va apărea o adevărată psihoză a vicleniei.

În confruntarea dramatică dintre Dănești și Drăculești, cele două clanuri vor fi rând pe rând trădate de boieri, în funcție de jocul intereselor. E aici și o trădare a ideii creștine, aceea de a nu-ți vinde sau ucide aproapele, ca să nu mai vorbim de faptul că aliindu-se cu turcii, grupările adverse îl trădează pe Cristos și ortodoxia.

O întrebare spinoasă este dacă Dăneștii și Drăculeștii, ca și boierii aliați cu ei, au trădat sau nu țara. Principiul monarhic și succesoral nu a fost evident trădat. Boierii trădează pe un anumit Domn, nu instituția domniei, care e garanta existenței statale. Ei nu optează niciodată pentru formula pașalâcului, ci din contră, pentru autonomie. Boierii adoptă, pentru salvgardarea instituției monarhice și implicit a statului, diverse opțiuni. Chiar dacă orientările sunt uneori diametral opuse, scopul final e același, o autonomie cât de trunchiată, fiind preferabilă pașalâcului. Elita politică a trădat în mod cert un jurământ, un domnitor, un principiu uneori, o cauză, o idee, dar nu a trădat țara. Închinarea țării la turci trebuie privită ca acceptarea plății tributului și recunoașterea sultanului ca suzeran, o formulă nouă de supraviețuire, în condițiile în care lupta armată nu mai dă rezultate și devine chiar imposibilă. Cu toate că domnul uneori nu mai poate conduce ca un monarh neatârnat, suveran și suzeran, totuși continuă să existe și, prin el, țara și structurile statale, chiar în condiții vasalice, fie ele oricât de penibile.

Ideea creștină nu a dispărut și solidaritatea la nivelul pan ortodoxismului e vizibilă pe tot parcursul Evului Mediu, deși s-au făcut concesii catolicismului și s-au purtat tratative cu păgânii sau a fost chiar o colaborare strânsă cu aceștia, în anumite perioade. Trădarea turcilor de către Domnii noștri și de către boieri, a fost o permanență a istoriei noastre, apărută dintr-o necesitate vitală, întrucât turcii amenințau însăși ființa neamului și țara.

Criza politică, ce a urmat morții lui Mircea cel Bătrân, a fost un teren favorabil pentru intervenția străină, ungară și turcească. Desele implicații alimentează instabilitatea politică. Turcii întreprind expediții la nord de Dunăre, fie pentru a-și impune propriul candidat la domnie, fie pentru a-l înlătura pe cel susținut de unguri și a pedepsi țara pentru intrarea ei în sfera de influență maghiară.

Boierii vor juca acum, pentru prima dată, un rol politic deosebit. Intrigile vecinilor se vor împleti cu trădarea boierilor și aceste două fenomene vor avea, sublinia D. Drăghicescu, „*o sumă de urmări morale și sociale de o însemnătate covârșitoare în făurirea sufletului românesc*". Boierii nemulțumiți de un Domn, în fond complotiștii, hiclenii, găseau înțelegere în satisfacerea scopului lor peste hotare, la păgâni ori la creștini. Sprijinul oferit cu larghețe de către vecini, din interese proprii, uneori diametral opuse cu ale celor ce-l solicitau, îi făcea pe boieri mai îndrăzneți, mai siguri de reușita planului. Trădând un domnitor în favoarea altuia, elitele politice se bazau pe un substanțial ajutor extern și șansele lor de răzvrătiți și hicleni, sporeau. „*Lucru monstruos, lupta pentru domnie nu se dete numai între familiile domnitoare, ci membrii aceleiași familii, fiul pe tată, fratele pe frate se omorâră și se sfâșiară, pentru a se alunga din scaun și a se înlocui unul pe altul. Scaunul Munteniei fu astfel ca o suveică între mâinile turcilor și ungurilor, cari se întreceau s-o arunce, după bunul plac; între urzeala politică și socială a celor două partide boierești ale acestei țări.* (D. Drăghicescu)

Luptele dintre facțiunile Dăneștilor și Drăculeștilor, duse pentru consolidarea puterii boierești, amenințau la un moment dat cu o catastrofă, însăși clasa boierească fiind amenințată cu distrugerea fizică și materială. Ungaria anexase Severinul, iar turcii ocupaseră Dobrogea. Soarta țării era incertă.

Mihail, urmașul la tron a lui Mircea cel Bătrân, fusese asociat la domnie încă din 1413 și era domnul legitim, căruia boierii îi juraseră credință. El dispare în 1420, de pe scena politică, în urma unei lupte cu turcii, care veniseră cu pretendentul lor, Radu zis Praznaglava, ceea ce putea să însemne „*chelul*", dar și „*cap gol*", adică cap sec, prost. Radu era fratele lui Mihail, dar acest lucru nu îl împiedică să participe la răsturnarea și moartea lui. E o trădare de neam, un fratricid, o hiclenie față de domnul legitim, o trădare a creștinității, pentru că Radu vine cu sprijin turcesc, acordat evident în urma asumării unor obligații pe care și le-a luat către Poartă și acestea nu pot fi decât potrivnice intereselor creștine.

Moartea lui Mihail a survenit poate în înfruntarea de pe câmpul de luptă, dar nu e exclusă nici o înlăturare voită a lui, în urma unei hiclenii.

Radu Praznaglava va fi omul turcilor, iar vărul lui, Dan al II-lea, ca expresie a unei poziții antiotomane, va fi sprijinit de facțiunea procreștină a boierilor. Dan al II-lea, fiul lui Dan I și văr cu Radu Praznaglava, va porni lupta contra acestuia, pentru a-l răsturna din scaunul domnesc. Boierii care îl susțin și devin hicleni față de Radu, consideră că apropierea de creștini, de Ungaria și lupta antiotomană e calea cea mai bună pentru scoaterea țării din impas. Opțiunea lor politică antiturcească va însemna un mare efort militar, multe sacrificii, umane și materiale. Prin confiscarea averilor partidei filoturce, declarată trădătoare, boierimea fidelă lui Dan susține efortul de război. Sorții războiului sunt însă schimbători și Dan e răsturnat la rândul său de pe tron de Radu, care revine cu oaste turcească. Boierii partizani ai lui Dan, devin ei hicleni față de domnie. Averile își schimbă din nou proprietarii și cad alte capete.

Refugiat în Transilvania, Dan al II-lea, prin recunoașterea sa ca vasal al coroanei ungare, „*slugă credincioasă*" cum spune într-un document, va aștepta sprijin armat pentru recuperarea tronului. Situația lui era ingrată, de vreme ce regele Sigismund i-a acordat ca favoare, dreptul de a avea monetărie și acest lucru înseamna o trădare a prerogativelor domnești, a statutului de autocrat, singur stăpânitor, care presupunea implicit și dreptul de a bate monedă. El pierde și Branul în 1427, pe care îl ia Sigismund și mai mult, după

lupta nefericită de la Golubac, cu turcii, este silit să plătească sultanului „*tributul întreg*". În afara aurei de viteaz luptător cu păgânii, bilanțul domniei lui e negativ.

Condițiile înlăturării lui Dan al II-lea au rămas încă neclare. În vara anului 1431, cu sprijin de la Alexandru cel Bun, va urca pe tron Aldea care, în semn de recunoștință își va lua și numele de Alexandru. Nimic nu se opune ideii că Dan și-a pierdut tronul și viața în urma unui complot pus la cale de un grup de boieri trădători, din anturajul său. Alții, însă, i-au rămas credincioși, dovadă unul care s-a refugiat în Transilvania și pentru prinderea căruia Alexandru Aldea cere sprijin autorităților ardelene. Fugarul era desigur un periculos hiclean, pentru noul Domn, care îl voia prins în fiare sau ucis. Transfugii erau un real pericol, ei uneltind în permanență contra stăpânirii.

Boierii transfugi reprezentau o amenințare pentru domnitor din mai multe puncte de vedere. Întâi că prin reușita fugii lor și imposibilitatea prinderii și pedepsirii ieșea la iveală că brațul puterii nu e chiar atât de lung, apoi prin faptul că fugarul putea alimenta nemulțumirile din țară, putea ațâța la revoltă, la complot, la răsturnarea sau la asasinarea lui vodă. Boierii refugiați în străinătate mai creau și un curent de opinie nefavorabil voievodului aflat pe tron, contracarând acțiunile lui diplomatice, împiedicând o alianță, un sprijin. Transfugii polarizau și speranțele de răsturnare a domnului, încă neexprimate tranșant, ale unei părți a poporului.

Prin înscăunarea lui Alexandru Aldea, se pare că boierii și-au împlinit speranțele, domnitorul aflându-se sub epitropia boierului Albu, supranumit „*cel Mare*". Domnul mai lărgea și privilegiile boierești. Dar, o altă grupare s-a raliat în jurul lui Vlad, supranumit Dracul și o delegație a acesteia îi solicită lui Sigismund de Luxemburg înscăunarea propriului candindat.

Alexandru Aldea a fost nevoit să trădeze ideea de solidaritate creștină și nu numai să nu se opună trecerii armatelor turcești prin țară, spre Ardeal, dar și să participe la expediție, pentru că era lipsit de orice sprijin în vederea unei rezistențe. Bunele lui intenții, față de creștini, de Transilvania, reies din scrisoarea către brașoveni în care spune că „*turcii au năpădit la Dunăre...și grăbiți-vă cât mai*

mie, ziua și noaptea, să-mi veniți în ajutor; căci dacă nouă ne va fi rău, vouă are să vă fie și mai rău." Dar, incapabil să reziste expediției turcești din 1432, Aldea și boierii supun țara sultanului. Domnul recunoaște suzeranitatea sultanului, îi jură credință, se obligă să plătească tribut și, fapt nemaiîntâlnit până la el, acceptă să dea drept garanții ale fidelității sale 20 de fii de boieri, ostatici la Stambul. Reiese clar neîncrederea sultanului în proaspătul supus. Zălogul dat Porții, cei 20 de copii de boieri, avea menirea să împiedice orice tentație la trădare. Dacă Domnul ori boierii o făceau, capetele ostaticilor urmau să cadă. Predispoziția de hiclenire a voievodului și curții sale contra sultanului o intuiseră corect turcii. Tot în acest sens, ca să preîntâmpine o viitoare viclenire, dar și ca să-și sublinieze mai bine suzeranitatea, turcii îi cer lui Aldea să vină la Stambul, să se închine ori de câte ori va fi solicitat. Și o va face, în 1432.

În scrisoarea trimisă de vodă comitelui palatin al Ungariei și comitelui de Timișoara, „*carte*" secretă, a cărei interceptare de către turci l-ar fi costat tronul și capul, explică rațiunea faptelor sale: „*Ce-am făcut am făcut și m-am dus la el (la sultanul Murad)...toate acestea cu frică le-am făcut, căci mi-au luat țara și-au început să se apuce de capul meu, și-am dat copii boierești acolo. Și asta s-o știe domnia-voastră; turcii mi-au risipit toată țara, după ce juraseră cu credință și cu blestem și primiseră credință...*" Și turcii, deci, și-au trădat cuvântul, întărit prin jurământ și blestem față de Domn, pustiind cumplit țara. Acest lucru îl sublinia cu durere Aldea: „*De multe ori m-au înșelat turcii pe mine...*"

Deși se încheiase o înțelegere solemnă, întărită prin tehnica blestemului, între turci și munteni, părțile se suspectează reciproc de trădarea celor stabilite, a jurământului și fiecare caută să-l înșele, să-l trădeze pe celălalt. Păgânii l-au înșelat primii pe Aldea, iar el s-a dovedit trădător chiar imediat, după ce s-a întors de la sultan, căruia i-a jurat credință, în 1432. Iată ce scrie ardelenilor: „*Noi slujim domnului craiu și sfintei coroane și să dea Dumnezeu să se apropie domnul craiu, să stăm dinaintea lui*". Deci Aldea nu așteaptă decât venirea craiului creștin al Ardealului cu oastea, ca să încalce tratatul cu turcii, să-și schimbe orientarea politică, să-i trădeze pe aceștia fără nici o remușcare. Deși dăduse ostatici Porții

și în ciuda jurămintelor și blestemelor solemne și înfricoșătoare, că va fi fidel sultanului, Aldea e gata de a se hicleni în orice moment. Închinarea făcută turcilor a fost de nevoie, de conjunctură, o formulă politică de a salva țara pe moment și ea putea fi, în concepția lui vodă, încălcată fără probleme. Tot fără probleme au încălcat-o și turcii, prădând cumplit țara. Chiar din momentul depunerii jurământului de credință reciprocă, părțile gândeau diametral opus și felonia plutea în aer.

Alexandru Aldea va merge însă pe linia hicleniei față de turci, mult mai departe. El va elabora o adevărată strategie a trădării. Silit să participe la expediția organizată de sultan, în 1432, contra Transilvaniei, Domnul muntean comite față de otomani primul act de trădare, comunicând comandanților unguri secrete militare, privind numărul și calitatea trupelor de invazie. Al doilea act de trădare îl realizează în momentul în care anunță că e gata, atunci când ungurii vor veni cu pretendentul la tronul sultanului Murad, Celebi, să-l părăsească pe sultan, să întoarcă armele și să treacă de partea creștinilor. Evident că Aldea se baza pe boierii care conduceau cetele în luptă și că ei erau cu toții de acord să-i trădeze pe turci în toiul bătăliei. Mai mult, Domnul are în plan și al treilea act al trădării. Se obligă să atragă de partea pretendentului Celebi și o parte din oastea sultanului. Acest fapt denotă o acțiune prealabilă de intrigi, de corupție în armata otomană, de instigare la trădare, de găsire a unor potențiali trădători. Acțiunea lui Aldea, din câte scria el, era bine concertată și motivată: „*de multe ori m-au înșelat turcii pe mine; acum vreau să le fac și eu tot așa; pe Dumnezeul meu că nu va rămânea nici sămânță de ei*". Planul nu va reuși însă și lui vodă nu-i va rămâne decât să-și reînnoiască jurământul de fidelitate față de Poartă și să-l felicite pe sultan pentru victoria strălucită împotriva Ardealului. În gând desigur că-l blestema în cumplite feluri.

Renunțarea din partea lui Alexandru Aldea la o serie de prerogative domnești, tot atâtea trădări la urma urmei față de instituția domnească, a făcut ca 10 ani, Muntenia să fie considerată în cercurile diplomatice europene, ca țară supusă sultanului.

În această perioadă de lupte pentru tron dintre grupările Dăneștilor și Drăculeștilor, la care se adaugă amestecul intereselor

atunc, confiscările de averi pentru hiclenie devin un simplu pretext pentru satisfacerea pretențiilor sprijinitorilor diverșilor pretendenți. Alexandru Aldea și supunerea lui necondiționată față de turci nu convin unei părți a boierimii, care vizează o altă soluție politică și evident o reîmpărțire a moșiilor în favoarea ei. Fenomenul fugii în Ardeal a unor boieri devine cronic și transfugii se grupează în Făgăraș în jurul lui Vlad Dracul, care aștepta doar un moment favorabil ca să ocupe tronul.

Domnia lui Vlad Dracul se desfășoară între intrigă, trădare, complot și fidelitate. A fost trădat de cei cărora le-a jurat credință, obligat să se hiclenească din înalte rațiuni politice, ca singură cale de a-și salva tronul, țara și nu în ultimul rând viața, nevoit, în condițiile mai mult decât tulburi ale domniei sale, să facă un joc diplomatic pe muchie de cuțit, o periculoasă echilibristică a trădării. Domnia sa, derulată între interesele creștine și otomane, ale lui Iancu de Hunedoara și ale sultanului, care ignorau practic interesele proprii ale Țării Românești și ale Domnului ei, a fost un șir de trădări. Vlad a trădat pe rând, ori simultan, și pe creștini și pe otomani, dar la rândul său a fost trădat fără nici o părere de rău de către aceștia. Boierii, potrivit intereselor de moment, l-au trădat și ei.

Vlad a primit porecla de Dracul, de la ordinul Dragonului, în care intrase pe vremea când se afla refugiat în Apus. La 8 februarie 1431, el a fost încoronat la Nürnberg de către împăratul Sigismund de Luxemburg ca domn al Țării Românești. O delegație de boieri transfugi, care s-au hiclenit față de Aldea, domnul de atunci, i-a adus din țară sceptrul domnesc, ca însuși împăratul să i-l înmâneze. Sceptrul a fost poate furat de la Alexandru Aldea sau luat de un grup de boieri, după moartea lui Mihail și ținut ascuns, dar e posibil ca el să nu fi fost sceptrul original, deținut de Mircea cel Bătrân, ci unul confecționat ulterior. Acest simbol domnesc, avea importanța sa, dar lipsa lui nu împiedica urcarea unui candidat la tron.

Vlad a primit ca feude de la Sigismund, Amlașul și Făgărașul și a prestat în fața lui ceremonia tipic feudală a închinării, recunoscându-se vasal al împăratului. Vlad va acorda călugărilor catolici, din ordinul minoriților, libertatea de a răspândi catolicismul în Muntenia, plată cerută de Sigismund pentru sprijinul

acordat. Gestul lui vodă e o trădare față de Biserica ortodoxă și mulți boieri pravoslavnici vor primi dușmănos, ca să nu mai vorbim de Mitropolit și egumeni, actul de capitulare în fața catolicismului.

Apartenența lui Vlad la ordinul Dragonului sau Balaurului, e un act extrem de discutabil în raport cu viitoarea fidelitate a lui față de țară. Ordinul nu era deschis oricui și alături de fața lui văzută, costumul roșu, emblema din aur a dragonului încolăcit în formă de cerc, cu coada în jurul capului, spinarea sfâșiată și crucea deasupra, mai avea și o față nevăzută. Ordinul se bucura de mare faimă, avea mare putere și evident desfășura practici secrete. Membrii lui erau obligați să se ajute între ei, să respecte îndatoririle ce le aveau, statutele ordinului, să fie fideli. Aceste obligații, pentru a căror respectare Vlad jurase solemn, puteau evident, la un moment dat, să contravină intereselor lui de Domn sau intereselor țării. Vlad putea fi pus în situația de a sluji ordinul în detrimentul țării, dacă așa i se cerea. Deși a jurat fidelitate, nu putea, date fiind împrejurările, să nu devină sperjur.

După ceremonia încoronării de la Nürnberg, Vlad Dracul se aștepta să fie sprijinit cu o puternică oaste pentru a lua scaunul țării. Sigismund însă îi trădează speranțele, el declarându-l pe Aldea „*fiu de suflet*". Nici vorbă, deci, de o răsturnare a lui. Stabilit la Sighișoara, proaspătul Domn va strânge bani pe diverse căi, cinstite sau nu și va fi înconjurat de o curte demnă de invidiat. Poziția lui e destul de puternică, de vreme ce poate constitui un pericol pentru Brașoveni. În 1433 el le scrie: „*Astfel vă grăesc: ce fel de om aș fi eu dacă, după ce m-am înțeles cu voi și m-am jurat, m-aș răzgândi să vă prăd ?*". Acest lucru denotă că știau brașovenii ce știau și nu puneau mare bază pe jurămintele lui. Ca negustori pricepuți, politica financiară a voievodului le trezea spaima. Vlad obținuse de la Sigismund dreptul de a ține o monetărie și monedele bătute de el la Sighișoara aveau puterea de circulație în Ungaria și Muntenia. Mai mult, a primit dreptul de a schimba monedele vechi cu cele noi, bătute de el. Brașovenilor le spune: „*Iată vă dă de știre domnia mea că sibienii au lepădat ducații cei vechi; deci și voi să nu mai umblați cu ei, căci de voi afla pe cineva că umblă cu ducați vechi am să-i fac rău*". Politica financiară practicată de pretendentul la

tron, era desigur păgubitoare pentru brașoveni, el nevrând decât să câștige de pe urma preschimbării banilor. Dar faptul că moneda lui Vlad avea putere circulatorie și în Țara Românească, reprezenta un teribil pericol pentru voievodul aflat pe tron. Vlad putea să provoace oricând o inflație, o prăbușire financiară.

Poziția lui tot mai puternică, îl va face pe marele boier Voicu, un stâlp al fostului Domn, Dan al II-lea, să-l trădeze pe Aldea și să i se închine. Exemplul lui Voicu e repede urmat și de alți boieri de vază. Statornic alături de Aldea e însă Albu, marele boier, care învârtea toate afacerile țării. Vlad îl consideră o puternică piedică în calea realizării propriilor lui interese, dar încercările de a-l elimina eșuează.

Din Transilvania, domnul pribeag nu scapă nici un prilej să nu instige la complot contra Domnului legitim și să-l denigreze în fața tuturor. Vlad Dracul e printre primii care concepe o acțiune detractoare bine concertată din exterior, pentru a influența opinia publică, pentru a îndemna la trădare contra domnitorului aflat în scaun. El speculează toate faptele lui Aldea și le reinterpretează, creând suspiciune, ponegrind fără reticență. Are un sistem informațional foarte bine pus la punct de vreme ce știe și ce le-a scris Aldea Brașovenilor după întoarcerea de la Stambul, și anume că a fost nevoit să meargă acolo, dar că el în adâncul sufletului e contra turcilor și e în stare oricând să se lepede de ei, dacă va fi sprijinit de Sigismund. Vlad le scrie brașovenilor calomniindu-l pe Aldea: „*Știți bine că Aldea s-a dus la turci, nu doar pentru binele vostru, ci pentru răul vostru, ca să aducă oastea turcească să vă prade...*". După ce seamănă neîncrederea, vicleanul Domn cere deschis „*o sută de puști, cu toate cele de trebuință, și arcuri cu săgeți, și scuturi*", căci vrea să pornească să-l răstoarne pe Aldea, nu numai pentru interesul lui propriu, ci și pentru al brașovenilor, „*ca să petreceți și voi în pace și să se odihnească și ceilalți creștini*". Viziunea politică a lui Vlad e amplă, el recurgând pentru atingerea țelului și la crearea unei aure de binefăcător al creștinilor de pretutindeni, ceea ce era însă departe de adevăr.

Intriga țesută cu abilitate de Vlad Dracul, dă rezultate, pentru că Alexandru Aldea se va tângui într-o scrisoare că, pe când el cu

greu mai păstrează ce i-a mai rămas din țară, sibienii îl bănuiesc vrea să-i prade în unire cu turcii.

Atunci când Alexandru Aldea cade grav bolnav în 1435, doi mari boieri, Radu Borcea și Nanu Pascal, hotărăsc, pentru a nu-și pierde privilegiile, să se hiclenească, trecând de partea lui Vlad Dracul. O parte mică din sfetnicii lui Aldea au optat însă pentru un fiu al lui Dan al II-lea, susținut de turci. Vlad are, fără îndoială, pe cei mai mulți boieri de partea sa și ei au acceptat schimbarea de orientare politică față de Imperiul Otoman. Vlad, susținut de Sigismund, reprezenta o atitudine antiotomană, pentru că împăratul dorea ca Țara Românească, după cum sublinia și Laonic Chalcocondil, să devină un stat tampon între Ungaria și turci. Dar poziția antiotomană se cerea și materializată concret, prin arme, bani și soldați, altfel ea devenea simplă teorie, o posibilă alternativă. Țara Românească singură în fața turcilor, nu avea la începutul domniei lui Vlad, nici o șansă de victorie. În plus tactica prădăciunilor cumplite, folosită de păgâni contra țării era un adevărat blestem, care scădea îngrozitor potențialul militar și economic muntean. E greu însă de înțeles poziția istoriografiei comuniste față de evenimentele care se vor derula. „*Istoria medie a României*", editată în 1966 de Ministerul Învățământului, rod al unor opinteli realizate de St. Pascu, Ion Ionașcu și alții, scrie că „*partea cea mai importantă a marii boierimi, nemulțumită de încercarea lui Vlad de a-și baza puterea politică pe forțe potrivnice fărâmițării feudale și favorabile reluării luptelor cu turcii, a constrâns pe domn să accepte înțelegerea cu turcii*". În primul rând trebuie subliniat că în cadrul Moldovei și al Țării Românești nu avem de-a face cu fărâmițarea feudală de tipul celei occidentale, boierimea fiind prea slabă și moșiile nefiind compactate, iar imunitatea rară și în al doilea rând, dacă totuși vreun boier opta pentru această mult trâmbițată fărâmițare feudală, atât de „*dragă*" marxist-leniniștilor, se pune întrebarea ce soluție ar fi aplicat un astfel de boier în cazul atacurilor turcești ? Dacă nici domnitorul cu toată oastea boierească nu era în stare să apere moșia, cum o putea face boierul care se desprinsese din țară, „*se fărâmițase*", devenise un stat în stat ? Ce interes mai aveau turcii să-l mențină stăpân pe un asemenea boier izolat, dizident

și trufaș ? Nu era mai simplu să-l înlocuiască cu un pașă ? Boierii știau prea bine că doar instituția domniei le poate garanta proprietatea și această instituție o sprijineau, chiar dacă doreau să-i știrbească autoritatea și să-i direcționeze orientarea politică, pro sau antiotomană.

Vlad Dracul, urcat pe tron cu ajutorul lui Sigismund de Luxemburg, un dușman al turcilor, se putea menține doar în condițiile unui substanțial și prompt ajutor unguresc și transilvan. Mai era necesară și hotărârea boierilor de a ține în permanență mâna pe sabie, de a transforma țara în teatru de război, ceea ce însemna, la urma urmei, ruina moșiilor și prăbușirea lor economică.

Socoteala pe care și-o făcuseră pe atunci Domnul și boierii, era evident nu un război neîntrerupt cu turcii, o confruntare dezastruoasă, pe care dacă o pierdeam, pierdeam și dreptul la existență, ci schimbarea, în favoarea noastră, a echilibrului de putere, fie printr-o alianță, fie printr-o victorie. Puteam câștiga o bătălie și am câștigat multe, dar nu războiul cu turcii. De abia în 1877-1878 vom reuși să câștigăm acest război, lung de vreo 500 de ani. Schimbarea, oricât de mică a balanței în favoarea noastră, ducea la stabilirea unor raporturi româno-turcești mai suportabile, la îndepărtarea pericolului de transformare a țării în pașalâc. Ceea ce se dorea era ca Domnul și boierii să devină parteneri de discuții, de tratative, chiar dacă erau considerați parteneri minori și nu o dată disprețuiți sau nebăgați în seamă. Păstrarea autonomiei, în condițiile în care independența nu mai putea fi recâștigată, era țelul politic. Se puteau face concesii față de turci și s-au făcut, unele chiar enorm de mari, dar autonomia, chiar mânchiată, am păstrat-o și acest lucru însemna garantarea existenței statale, a Domniei și implicit a clasei boierești cu toate privilegiile. Biserica era și ea la adăpost, ca și întreaga populație.

Jean de Wavrin, care a cunoscut realitățile noastre din această perioadă, spunea că există în Muntenia două mari orientări politice; a boierilor tineri, dornici de luptă cu turcii și a boierilor bătrâni, care refuzau angajarea țării în vreun război, fiind pentru menținerea păcii și plata regulată a tributului. În funcție de voievod, de temperamentul și de strategia sa în conducerea țării, de conjunctura politică și sistemul de alianțe, una din cele două orientări triumfa.

Dar cine erau boierii tineri ? Media de viață în Țările Române, între secolele XIV-XVII oscila între 23 și 29 de ani, iar vârsta medie la căsătorie era între 13-14 ani. Boierul tânăr avea în jur de 12-15 ani. În timpul lui Mircea cel Bătrân populația Munteniei nu depășea 500000 de suflete. Iernile geroase, epidemiile de ciumă, invaziile de lăcuste, verile anormale, secetoase, reci, etc. sporeau rata mortalității. Adăugând la calamitățile naturale și invaziile turcești, avem un dramatic tablou al acelor vremuri. Dorința de pace și liniște apare ca absolut normală în aceste condiții.

S. Columbeanu și R. Valentin notau în monografia despre Vlad Dracul că vodă *„pentru că dorea să se știe că s-a așezat temeinic în scaun, l-a trimis pe spătarul Dragotă la Brașov să preia de acolo suma de 20000 de aspri pe care boierul Neagoe, rebel față de domn, o depusese în contul locuitorilor din Râșnov ca să găsească la ei sprijin. În caz de refuz, a spus Dragotă brașovenilor, Vlad vodă își va arăta mânia*". Trădătorul s-a asigurat material și acest lucru îl făceau evident și alții, așa că se impunea cu necesitate o măsură urgentă. Și Vlad o va lua, trimițând un mare dregător. Stabilitatea domniei, din păcate nu depindea doar de acest lucru. Turcii vedeau în noul voievod un dușman. Transilvania fusese zguduită de răscoala din 1437, iar Sigismund era în imposibilitate să-și sprijine aliatul. Astfel Vlad, ca să-și păstreze tronul, avea doar șansa închinării față de sultan, deci trebuia să-l trădeze pe suzeranul său, Sigismund, care l-a încoronat la Nürnberg. Mai trăda totodată și ordinul Dragonului în care intrase, fidelitatea față de turci fiind incompatibilă cu apartenența la acesta.

În 1437, Vlad, însoțit de o suită de 300 de persoane, va merge la Brusa, spune Ducas, unde se va întâlni cu Murad al II-lea , căruia îi va jura credință. Trădarea lui față de creștinătate se accentuează, atunci când, nesilit de nimeni, promite padișahului că va accepta nu doar trecerea trupelor turcești prin țară, spre Transilvania, ci că le va și însoți în Ardeal, arătându-le locurile cele mai bune de acces și de jaf, ca unul care cunoștea bine acele meleaguri, unde a stat ani de zile. Cu toată scrisoarea explicativă de mai târziu, trimisă brașovenilor: *„Și vă rog să mă înțelegeți cum mi-am lăsat eu copilașii, ca să fie măcelăriți...pentru pacea creștinilor...*" felonia

lui ia înfățișarea unei răzbunări personale pe ardeleni și pe Sigismund. Motive ar fi avut, pentru lunga așteptare a urcării pe tron, cât și pentru faptul că a fost lăsat singur în fața turcilor.

Bine primit de sultan, poftit la masa acestuia, Vlad va fi acoperit de daruri bogate și la fel va fi tratată și suita sa. Trădarea lui față de creștinătate e pecetluită cu jurăminte de credință către padișah. Totuși acesta nu îl crede întru totul pe proaspătul convertit la prietenia cu Imperiul și, bănuind o posibilă trădare, îi va cere să-și lase ostatici „*copilașii*" de care pomenea vodă în scrisoarea către brașoveni. Concepută ca o măsură antitrădare, cererea de ostatici de către turci, copii de boieri, dar mai ales de Domn, era o practică fără mare efect. Cu toată jalea care-i seca inima pentru fiul sau fiii săi lăsați zălog la Stambul, Domnul își urma destinul său și odraslele, o dată predate păgânilor, erau considerate ca și pierdute. Meseria de suveran cerea sacrificii și ele se făceau, cu sau fără lacrimi. Ostaticii erau adesea trădați de părinte, în numele idealului său politic, al crezului. Uneori, dar destul de rar, furia turcilor se abătea asupra pruncilor zălogiți, atunci când tatăl, voievodul țării, se hainea. De cele mai multe ori, odraslele domnești erau ținute în rezervă, ca viitori pretendenți, iar ei, înrăiți prin cruda lor soartă de abandonați, sacrificați, trădați chiar de tată, deveneau unelte docile în mâna sultanului, trădând la rândul lor interesele țării, ale creștinătății. Radu cel Frumos e susținut de turci contra lui Țepeș, fratele său bun, și va rămâne fidel sultanului. Dimitrie Cantemir însă, cu toate că a petrecut ani mulți la Stambul și turcii îl considerau ca demn de toată încrederea lor, se va hiclen și va scoate sabia contra padișahului.

Deosebit de interesantă, paradoxală chiar, e poziția lui Albrecht de Habsburg, succesorul lui Sigismund de Luxemburg la tronul Imperiului German. Normal ar fi fost, ca pentru felonia lui Vlad, Albrecht să treacă la sancțiuni drastice, dar el, departe de a încerca să-l „*cumințească*" pe infidel, îl numește „*credincios*" și „*ilustru*" voievod al coroanei. Albrecht a făcut o manevră politică abilă. Neputându-l înlătura pe Vlad de pe tron și lipsit de posibilități să-și impună punctul de vedere, devine conciliant, căutând să-l atragă pe Domn de partea creștinătății în viitoarea confruntare cu turcii. Ideea lui Albrecht este, de a transforma Țara Românească, în teatru

de luptă, dacă Vlad se va ralia taberei creștine. De aici menajamentele față de el și trecerea cu vederea a feloniei. Dar acest lucru, această combinație, e doar un simplu paleativ. Voievodul, după cum nota Xenopol, conștient că fără un sprijin cert din partea Ungariei nu se va putea împotrivi turcilor, inaugurează *„acea politică cu două fețe, care se trage în deobște în toată perioada de decădere a istoriei Țărilor Române, în ce privește relațiile lor din afară. Și această politică este neapăratā, de îndată ce Muntenia ajunsese, din putere de sine stătătoare și cu rol hotărâtor în mersul trebilor vecine, un câmp de luptă pentru competirile rivale, de îndată ce devenise, din subiect istoric, numai un instrument pentru mulțămirea ambițiilor personale."*

În 1438, Murad al II-lea a intrat cu oștile în Țara Românească și Vlad Dracul s-a alăturat sultanului și a participat la campania de jaf asupra Transilvaniei. La Sebeș-Alba, voievodul român îi va convinge pe apărători să se predea turcilor, după carc ei urmau a *„fi duși în Țara Românească, de unde el îi va lăsa să se întoarcă acasă"*. Aparent Vlad e fidel sultanului, dar acesta, prin numeroșii spioni puși pe urmele Domnului, e convins că lucrurile nu stau de loc așa. Voievodul a intrat în taină în legătură cu ungurii și la o masivă prezență a lor, era gata de hiclenire față de Poartă. Sultanul se teme că oastea valahă, de loc de ignorat, i-ar putea tăia liniile de aprovizionare, sau și mai rău, să-l atace pe la spate. Isac-beg, spune cronicarul Nesri, s-a dus la padișah să-l pârască pe Vlad Dracul că dă semne de nestatornicie. Sultanul încheie campania contra Transilvaniei mai bine decât spera și înainte de a trece Dunărea face două gesturi aparent contradictorii. Îl copleșește pe Domn cu daruri și ordonă întărirea cetății Giurgiu. Darurile erau menite să-l compromită pe Vlad în ochii ungurilor și mai mult, evident dacă acest lucru se mai putea, pe urmă să adoarmă orice bănuială a voievodului, că sultanul i-a ghicit nestatornicia și pornirea la trădare. Din rațiuni politice majore, boierii îi sunt credincioși lui Vlad, scopul expediției a fost împlinit, alt candidat la tron nu există încă, padișahul se desparte în termeni cordiali de vasalul său, dar tocmai pentru că îl suspectează de hiclenie, întărește garnizoana de la Giurgiu, de unde oricând putea invada țara.

Faptul că Albrecht și Murad al II-lea, deși au fost conștienți de trădare, nu au luat măsuri radicale, cum ar fi fost normal, l-a convins pe Vlad Dracul că nici turcii și nici creștinii nu sunt infailibili și că au nevoie de el. Astfel, Domnul s-a gândit că ar fi posibilă o domnie duplicitară, o politică de conjunctură, o echilibristică între cele două puteri, pentru ca trădând ba pe unii, ba pe alții, în funcție de propriile interese, să salveze țara și tronul. Ideea e într-adevăr mare, dar pentru punerea ei în aplicare sunt necesare , pe lângă abilitate proprie, și resurse, care din păcate erau sărace. Un singur pas greșit, în acest dans pe sârmă și totul se va prăbuși, așa cum de fapt s-a și întâmplat. Până atunci însă, Vlad se leagănă în iluzia că el poate păcăli atât pe turci, cât și pe unguri, ducându-și politica sa proprie, bazată pe propriile-i interese. Deocamdată boierilor, politica duplicitară a lui vodă le convine și speră și ei ca ea să dureze cât mai mult.

Lucrurile însă se precipită și după moartea lui Albrecht, în 1439, pe tronul Ungariei va veni, la sugestia lui Iancu de Hunedoara, a cărui stea norocoasă e în ascensiune, Vladislav al III-lea Jagello, suveranul Poloniei. Relațiile dintre Transilvania și Țara Românească sunt tot mai încordate și Vlad Dracul e privit cu ostilitate, ca un trădător și vândut păgânilor care-l susțin.

Potrivit dicționarului „*Instituții feudale din Țările Române*", trădarea, „*nota infidelitatis*" era considerată în dreptul transilvănean cea mai gravă infracțiune și consta în încălcarea credinței față de suveran, credință stabilită prin legi ori cutume. Cel vinovat își pierdea capul și averea, care trecea în patrimoniul suveranului. Codul lui Werbőczy, „*Tripartit*"-ul, preciza îndatoririle de supunere, ascultare și credință față de rege. Prin „*crimen laesae maiestatis*", crima de vătămare a suveranului, cu brațul, sabia sau cu otravă, se înțelegea și atacarea castelelor ori cetăților unde se afla monarhul. Se pedepsea cu moartea cel acuzat de „*crimen laesae maiestatis*" chiar dacă era față bisericească și automat averea îi era confiscată. Trădare a fost considerată și ridicarea și opunerea înarmată contra regelui și coroanei, dar se specifica și dreptul de rezistență al nobilimii, în acest caz nefiind vorba de infidelitate. „*Nota infidelitatis*" cuprindea falsul de documente și sigilii, uzul de fals, baterea de monede false, dar și crima contra fraților și rudelor de

sânge până la al patrulea grad, a taților, soțului sau soției, siluirea consângenelor până la gradul al patrulea și a mamelor vitrege, ca și incestul.

Codul lui Werbőczy numea trădare și incendierea satelor și a moșiilor, aducerea din afară a unor jefuitori ca să turbure viața statală, violarea corespondenței regale sau oficiale, ocuparea sau pierderea cetăților, predarea lor inamicilor, omorârea, lovirea, capturarea, sechestrarea judecătorilor, a oamenilor regelui ori a oamenilor capitlelor sau conventelor. Tot trădător era socotit și ereticul și cel care dădea hrană și arme turcilor ori altor dușmani regali.

Există deci o multitudine de forme ale trădării, dar nu toate subminează ordinea feudală. De ce au fost circumscrise totuși ariei trădării unele crime grave, care nu au avut tangență cu subminarea feudalismului ? Nu ar fi, potrivit dicționarului instituțiilor feudale, o „*inadvertență juridică, cât o preocupare de a egaliza pedepsele în cele mai grave cazuri de crime cu cele dictate în contra încercărilor de subminare a orânduirii feudale*".

Iancu de Hunedoara, devenit voievod al Transilvaniei în 1441, va avea față de Muntenia propriile planuri, care nu concordau întotdeauna, ba dimpotrivă, am putea zice, cu ale Domnului. Iancu a petrecut o vreme în Italia, la curtea ducelui de Milano, a trecut prin Elveția și a participat la războiul contra husiților. Pentru el noțiunea de felonie era mult mai complexă și ca urmare dovedea o sensibilitate aparte față de acest fenomen distructiv. În Italia s-a familiarizat cu implicațiile trădării la diferite nivele și și-a însușit suspiciunea față de toți și de toate. A înțeles că felonia poate fi o armă teribilă, atât în timp de pace, în relațiile politice, cât mai ales în timp de război. Adept al războiului în mișcare, excelent militar, Iancu avea nevoie evident de soldați, comandați și aliați fideli. Orice defecțiune putea da peste cap o campanie militară și trădarea devenea oricând fatală unui comandant, chiar admirabil înzestrat cu talent militar.

Iancu dorea o confruntare directă cu turcii, chiar pe teritoriul imperiului lor și în final alungarea necredincioșilor din Europa. A avut o armată a lui proprie, compusă mai ales din cnezi și mici nobili din comitatele Hunedoara și Caraș și se sprijinea foarte mult pe mercenari, pentru că nu avea încredere în nobilime și în cetele

ei. Armata de mercenari necesita bani mulți și Iancu trebuia să dispună de mari venituri. O modalitate de sporire a lor a fost și confiscarea moșiilor nobililor necredincioși, trădători.

Marile familii nobiliare din regatul ungar adoptaseră o tactică curioasă în timpul evenimentelor tulburi din 1440–1441. Având strânse legături între ele, aceste familii au căzut de acord ca o parte să sprijine pe Elisabeta, văduva regelui Albrecht, iar o alta pe Vladislav. Indiferent cine va ajunge la putere, cei căzuți în dizgrație, deveniți necredincioși, infideli, urmau să fie sprijiniți, reabilitați, prin concursul celor aflați în tabăra victorioasă. În felul acesta, moșiile confiscate pentru trădare, urmau să fie înapoiate. Iancu, conștient de manevră, nu e ușor de înduplecat. El, de exemplu, i-a confiscat lui Dionisie din Sfăraș trei sate, spunând că așteaptă de la el, nu vorbe de credință de la prieteni, ci fapte concrete în sprijinirea lui Vladislav și ajutor militar substanțial în viitoarele lupte cu turcii.

Animat de spiritul de cruciată, Iancu, sedus și de modelul condotierilor, de tipul lui Francesco Sforza, avea nevoie pentru împlinirea visurilor sale, zdrobirea turcilor, de alianța Moldovei și Munteniei. Atitudinea lui Vlad Dracul, care din trădare a făcut un principiu al politicii sale, nu-i convenea. Neputând obține alianța dorită contra turcilor, din partea celor două țări românești, prin concursul acestora, Iancu a impus-o cu forța. Ungaria a subordonat Țara Românească și Moldova. Asta a fost în realitate mult trâmbițatul *„front antiotoman sub conducerea lui Iancu de Hunedoara"*, *„blocul militar puternic"*, de care făcea caz istoriografia ceaușistă. atât de mult. Compediul de *„Istoria României"*, de sub redacția lui Miron Constantinescu, din 1969, scrie despre Iancu de Hunedoara că a fost *„căpitan al Țării Românești"* și voievod al ei, cum rezultă dintr-un document din 1446, în care el se intitula guvernator al Ungariei, voievod al Transilvaniei și al Țării Românești. Pentru Moldova devenise *„părinte"*. Cu alte cuvinte, Iancu și-a arogat dreptul de suveranitate asupra Țărilor Române. Acestea au devenit subordonate, satelite Ungariei și prin aceasta erau silite să acționeze conform intereselor ei. Despre interesele românești nici nu se punea problema, pentru că ele au fost canalizate spre direcția celor maghiare, cu care trebuia

să se confunde. Barbu T. Câmpina vorbea în 1950, chiar despre o centralizare politică a Transilvaniei, Munteniei și Moldovei, centralizare evident făcută sub egida Ungariei.

Iancu a fost acuzat după moarte, de către unii adversari, că a schimbat după propriul plac Domnii din Țara Românească și Moldova, chiar dacă i-au fost aliați, din simpla intenție de dominație personală. Chiar dacă în monografia închinată lui Iancu de către Camil Mureșan, acesta afirmă că nu avem date certe să-l acuzăm de „*intenții de dominație personală*", lucrurile nu stau de loc așa. Iancu avea certe ambiții de dominație și pentru împlinirea planurilor sale călca totul în picioare, neținând seama de interesele moldovenilor și muntenilor. Ei erau conduși fără drept de consultare, fie direct de el, fie prin câte un intermediar, un om fidel al lui, pe care își rezerva dreptul să-l înlocuiască când considera că e necesar. Cu tot amestecul repetat și brutal în Moldova și Țara Românească, Iancu nu a reușit deplina lor subordonare. În 1448, intră în Moldova și cu ocazia acestei campanii istoria locală va păstra amintirea lui Ciubăr-Vodă, care a domnit două luni. Se pare că acest Ciubăr e nobilul ungur Csupor, care l-a înscăunat pe pretendentul Petru al II-lea, rudă prin alianță cu Iancu. Petru va recunoaște suzeranitatea lui Iancu și-i va ceda și Chilia, evident o trădare a intereselor Moldovei, prin scoaterea de sub stăpânirea ei a unei cetăți deosebit de importante. Pentru ca Polonia să-l recunoască și ea ca Domn, Petru al II-lea va fi nevoit să se închine și regelui polonez. Această dublă închinare, Petru având ca suzerani Ungaria și Polonia, va crea o situație deosebită, el trebuind să fie slugă credincioasă la doi stăpâni, ceea ce evident nu se putea. Unul dintre ei trebuia trădat, în dauna celuilalt. Polonia vrea, din interese proprii, ca cetatea Chilia să se întoarcă la Moldova, dar Iancu de Hunedoara a și recunoscut drepturile muntenilor asupra ei. Iancu l-a trădat pe vasalul său credincios, Petru al II-lea, care-l numea „*părinte*", prin faptul că a dat Munteniei Chilia. Cetatea a fost disputată din vechime, de moldoveni și munteni, dar în acel moment aparținea Moldovei. Iancu a redeschis problema ei, consecințele fiind dramatice peste timp, pentru pentru că Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș vor intra în conflict pentru ea.

Camil Mureșan nota că *„încercarea lui Iancu de a încadra țările române într-un sistem de alianțe strânse, sub egida sa, n-a reușit pe deplin"*, *„dar imixtiunea lui în treburile interne ale celor două țări vecine a sporit dezordinea, deruta, le-a dus la un pas de a fi înghițite de Ungaria, a încălcat dramatic interesele lor."*

Politica de sine stătătoare dusă de Vlad Dracul a fost rău privită atât de Ungaria, cât și de Imperiul Otoman. Ungurii și turcii știau că Vlad doar *„mimează"* neutralitatea în conflictul dintre ei. Murad al II-lea, instigat de Isac-beg, va prelua inițiativa și, acceptând cele spuse de acesta, că pe Vlad Dracul nu se poate conta nici în prezent și nici în viitor, el fiind organic înclinat spre trădare, îl va chema la Stambul pentru o întrevedere. I-a promis că dacă va veni nu i se va întâmpla nimic rău. Murad al II-lea a trădat încrederea Domnului și cuvântul dat, că nu i se va întâmpla nimic rău. În realitate Vlad va fi întemnițat la Galipoli. Ducas spune, chiar că Domnul a fost dus legat la locul de detenție, mare umilință, desigur, și de unde nu se prea întrevedeau șanse de schimbare a sorții.

Iancu de Hunedoara l-a impus pe tronul Țării Românești pe Basarab, în 1442 și boierimea, de nevoie, l-a acceptat. Basarab a jurat credință lui Iancu și despre o politică de sine stătătoare nu mai putea fi vorba. Devenit vasalul fidel al voievodului ardelean, a trădat interesele țării în favoarea acestuia, lucru văzut cu antipatie de către boieri. Nici turcii nu puteau accepta în Muntenia un voievod care gravita pe orbita maghiară, așa că sultanul a decis să-i redea tronul lui Vlad Dracul, cu toată neîncrederea în loialitatea sa.

Vlad Dracul a jurat solemn credință sultanului, (a câta oară ?!), i-a promis fidelitate și că nu va ridica armele contra semilunii. Astfel, în 1443, a revenit pe tron. O dată instalat, îl va trăda fără păreri de rău pe Murad, care l-a ținut arestat, l-a umilit, și a vrut să-i știrbească prestigiul ca să-l subordoneze total. După ce a trecut de partea lui Iancu de Hunedoara, Vlad și-a putut păstra și feudele din Transilvania, Amlașul și Făgărașul. În plus era convins că o victorie creștină îl va determina pe Murad să-și reconsidere politica lui față de Țara Românească, Domnul ei fiind privit acum ca un suveran, demn participant la tratative, nu un umil și desconsiderat supus turc.

Vlad Dracul, în viitoarea ofensivă otomană preconizată de Iancu de Hunedoara, urma să joace un rol important, atât prin poziția strategică a țării, cât și prin potențialul militar de loc neglijabil, asupra căruia emisarii burgunzi de mult timp atrăseseră atenția. Istoricii Callimachus, Chalcocondil, Ducas au arătat că Murad al II-lea, pentru a-l determina pe Vlad să-i rămână fidel, era gata la concesii și începutul îl va face prin restituirea lui Radu, fiul domnesc, coconul, rămas ostatec, dacă evident voievodul va da semne clare în direcția dorită de Imperiul Otoman. Vlad Dracul însă, era hotărât să trădeze cauza sultanului. Reușita „*campaniei lungi*" din 1443 a voievodului Transilvaniei, l-a scăpat pe Domnul Țării Românești de suzeranitatea turcească, dar la orizont se profila amenințătoare cea maghiară. Vlad a decis categoric să o evite, chiar cu prețul unei noi trădări. Nu înțelegea ca, scăpând de turci, să intre sub stăpânirea ungurilor. Aceștia în schimb, cu de la sine putere, începuseră deja să considere Muntenia ca a lor, de vreme ce în tratatul turco-ungar, semnat la Seghedin, în 1444, erau prevăzute și clauze referitoare la Țara Românească, fără ca regelui Vladislav să-i treacă prin cap să-l consulte și pe Vlad. La fel, atunci când tratatul e încălcat cu dispreț de același rege, în spiritul duplicității diplomatice renascentiste și al mentalității religioase, potrivit căreia angajamentul și cuvântul dat necredincioșilor poate fi oricând trădat, Muntenia e considerată „*din oficiu*" ca participantă la cruciata de le Varna. Vlad Dracul, când a văzut cu mirare cât de puține erau trupele cruciaților, i-a spus cu regret lui Iancu de Hunedoara că „*sultanul și numai la vânătoare își ia cu sine mai mulți ostași decât cei adunați în oastea creștină*". Totuși, el ridică sabia contra turcilor și a participat la luptele de la Vidin și Petreț, ceea ce a însemnat o desăvârșită hicleni față de turci.

Cruciata de la Varna, din 1444, va fi însă un dezastru și un spectaculos carusel al trădărilor. Genovezii îi trădează pe creștini, în favoarea lui Murad, care află astfel toate mișcările cruciaților, o parte din soldații lui Iancu trădează spiritul de cruciată, ei fiind mult mai grijulii cu strângerea banilor aruncați de turci, de pe cămile, decât cu urmărirea și uciderea lor și în final, trădează și românii, care au jefuit cortul și comorile regelui Vladislav.

Iancu de Hunedoara, după catastrofa militară, fuge spre Țara Românească și, scrie Xenopol, că acum „*venise și vremea lui Vlad de a se răzbuna contra generalului ungur, pentru dușmănească lui purtare de până atunci față de el. El îl prinse și îl aruncă în închisoare; nu îndrăznește însă a-l ucide, ba chiar are slăbiciunea, amenințat de unguri, de a-i da drumul.*" Pentru această trădare și umilință, continuă Xenopol, Iancu îl va ucide mai târziu pe Vlad Dracul.

Alți istorici spun că episodul arestării lui Iancu nu a fost premeditat și nici un rod al feloniei. Pur și simplu, nerecunoscându-l, ostașii români l-au arestat pe fugarul de la Varna, dar l-au eliberat imediat, după ce Vlad a auzit despre cine e vorba și a dat poruncile de rigoare. Oricare ar fi adevărul, cert este că după scurt timp, relațiile dintre cei doi se strică iremediabil. Cauza, spune C. C. Giurescu, este insuccesul total al acțiunilor antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara, concluzia lui Vlad Dracul fiind „*că e preferabil totuși să se stabilească o înțelegere cu turcii*". S. Columbeanu și R. Valentin afirmă însă că în stricarea relațiilor dintre Iancu și Vlad vina o are mai ales voievodul Transilvaniei și că acuza de trădător adusă Domnului muntean nu este fondată. Iancu a considerat felonie, implicarea lui Vlad Dracul în Moldova, în sprijinul lui Roman al II lea, cumnatul său, cei doi aliindu-se, credea voievodul, pentru a ieși de sub suzeranitatea lui. Un pretendent la tronul voievodului muntean, Vladislav, va fi primit sărbătorește la Brașov, din ordinul lui Iancu. Toate acestea dovedeau încordarea relațiilor dintre Ungaria și Țara Românească. Iancu, devenit guvernator al Ungariei, nu a putut înțelege gestul lui Vlad de a recunoaște suzeranitatea turcească și l-a considerat ostil Ungariei. Pentru guvernator, Vlad era vinovat de felonie și acest lucru trebuia pedepsit cu sabia. În 1447, Iancu, care îl avea alături pe pretendentul Dan, a intrat cu trupele în Țara Românească, l-a surprins pe Vlad Dracul, și l-a omorât la Bălteni alături de unul din fiii săi, Mircea. După o domnie scurtă a lui Dan, pe tron urcă Vladislav al II-lea, care i-a fost credincios lui Iancu atâta vreme cât a avut asigurat sprijinul de peste munți.

A. D. Xenopol spune că în bătălia de la Câmpia Mierlei, din 1448, dintre armatele lui Iancu de Hunedoara și turci, bătălie pierdută

de creștini, se *„aruncă și aici vina pierderii pe români. Anume se spune că muntenii, care compuneau aripa stângă a oștirei creștinești, văzând compromis succesul bătăliei chiar de la prima ciocnire a turcilor, trimiseră soli lui Murad, bineînțeles în contra voinței lui Dan, domnul lor, spre a reintra în grațiile sultanului, propunând ca să treacă la turci și să le predee armele lor, arătând că nu din buna lor plecare, ci siliți, se alipiseră pe lângă armata ungurească...După cât se vede această trădare contra ungurilor se făcuse numai de armata munteană, nu și de capul ei, voievodul Dan...Această plecare a țării, reprezentată prin boierimea ei, în mare parte armată, către turci, își are explicația ei în instinctul de respingere mult mai mare între români și unguri, decât între români și însuși poporul necredincios al turcilor...Muntenii deci s-ar fi supus turcilor, dacă ungurii le-ar fi îngăduit o asemenea purtare"*, dar ei îi sileau să-și calce *„interesul și punându-și, pentru apărarea trebilor străine, în cumpănă propria lor existență"* vor refuza colaborarea impusă. *„Este greu de a face politică în contra simțământului unanim al maselor poporane, și dacă politica nu este decât un calcul în capetele conducătoare, acest calcul nu poate deconsidera elementul pasional, singurul care mișcă și electrizează adâncile rânduri ale popoarelor. În toate aceste ținute îndoioase ale oștirilor românești în luptele dintre unguri și turci, se vede nu firea trădătoare a poporului român, cum le place ungurilor a califica purtarea lor, ci simțământul adânc și peste putință de învins, de repulziune al românului contra barbarului hun, de la care suferise atâtea calamități în decursul veacurilor. Românii prefereau, la urma urmelor, a cădea sub turci, decât a ajuta pe unguri la răpunerea acestora. Sub unguri – o știau ei doar din Transilvania – jugul nu putea fi decât încă mai neomenos"*.

Vladislav al II-lea, deși jurase credință lui Iancu de Hunedoara, lipsit de sprijinul concret militar al acestuia, va ajunge la înțelegere cu turcii, recunoscându-le suzeranitatea și plătind haraciul. Iancu va trece la represalii contra infidelului, a trădătorului și ca primă măsură îi va retrage în 1452 stăpânirea asupra Amlașului și a Făgărașului. Vladislav se va plânge într-o scrisoare: *„Cât mi-am jurat eu cu părintele meu Ionăș voievodul, el tot n-a ținut seama*

de asta, nici slujba mea nu i-a fost dragă; căci nu-i ajunge gubernatoria Țării Unguresti, ci trimite să-mi răpească ocina mea adevărată și țărișoara mea Făgărașul și Amlașul și umblă cu gând rău asupra mea. Dar dacă și-a călcat el făgăduința și jurămintele ce a făcut cu mine și dacă a călcat peste slujba mea, Dumnezeu să se răzbune asupra celui ce nu a păzit dreptatea. Iar domnia mea, cu toată nevoia mea, nu voi părăsi ce este al meu, odată cu capul".

Vladislav al II-lea nu se mulțumește numai cu vorbele, ci trece și la fapte, începând represaliile contra brașovenilor, care țineau la ei boieri transfugi, trădători, în frunte cu Cernica, care-i furase câteva turme. El atacă Cetatea Făgărașului și arde mai multe sate săsești. Pentru guvernatorul Ungariei, gestul echivala cu suprema felonie și infidelul trebuia pedepsit cu armele, ceea ce se și făcu.

A. D. Xenopol rezumă astfel tristul bilanț al perioadei dintre domniile lui Mircea cel Bătrân și Vlad Țepeș: „*Predecesorii lui Mircea și cu ei împreună marele domn luptase din răsputeri spre a scoate Muntenia de sub jugul ungurilor, și a o apăra de acel al turcilor. Urmașii lui lucrase ca pe întrecutele, spre a coborî mai adânc țara lor în supunerea înjositoare către unii și către alții.*"

Dracula și trădarea

Fiul lui Vlad Dracul și al unei fiice a lui Alexandru cel Bun, Vlad Țepeș avea sânge Basarab și Mușatin. A domnit de trei ori în Muntenia, în 1448 pentru o scurtă perioadă, între 1456–1462 a doua oară și din nou, tot pentru scurtă vreme, în 1476. De la „*domn călău*" cum îl numește Xenopol, la „*vampir*" cum apare la Bram Stoker, i-au fost atribuite o sumedenie de epitete. Perioada dinaintea domniei lui a fost aceea a unei „*depline anarhii*", după expresia lui Xenopol. „*Nici un principiu, nici o autoritate nu mai erau recunoscute și respectate. Boierii, împărțiți între partizile Dăneștilor și Drăculeștilor, se mâncau unii pe alții...Politicește țara era căzută într-o adevărată prăpastie*". Vremea rivalității dintre Dănești și Drăculești, afirma Gh. I. Brătianu „*este în realitate aceea a luptelor dintre unguri și turci*", care prin imixtiune în treburile Țării Românești slăbesc domnia, iar boierii profită ca să o tuteleze.

Un document din 1447 spune că „*boierii trădători și oamenii lui (Iancu de Hunedoara) n-au izbutit să așeze în domnie pretendentul pe care l-au adus*". Nu știm cine a fost, dar amestecul lui Iancu în Țara Românească a dat apă la moară boierilor ca să se hiclenească. Antonius Verancsics nota: „*Ca și când ar fi cuprinși de o nebunie înnăscută, ei (boierii munteni) obișnuiesc să-și omoare aproape pe toți domnii, fie în ascuns, fie pe față...și e cea mai mare minune ca cineva să ajungă să domnească măcar până la trei ani, ori să moară în scaun de moarte firească...*" În 30 de ani, 1418–1448, s-au perindat la tron 8 domni, din ambele familii aflate în conflict, luptele dintre pretendenți și trădările boierilor ajungând a fi povestite chiar de Papa de la Roma în „*Cosmografia*" sa.

În 1448, Vladislav, fiul lui Dan al II-lea, care se afla la Kossovopoljie din ordinul lui Iancu de Hunedoara, cu un corp de oaste, își vede tronul ocupat de Vlad Țepeș, pus cu sprijinul turcilor. Desigur că la întronare au dat un ajutor și boierii aflați în țară, potrivnici lui Vladislav. Țepeș nu a rezistat însă decât cel mult două luni pe tron, pentru că Vladislav s-a întors și, poate cu sprijin din Moldova, l-a răsturnat.

Țepeș a fugit și același lucru l-au făcut și boierii care-l arătaseră credință. Ei au devenit hicleni pentru Vladislav și capetele lor puteau oricând să cadă. Un Domn pribeag cu boieri pribegi alături, nu era însă un lucru care să-l facă pe titularul tronului să doarmă liniștit.

Ca văr primar cu Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș s-ar fi putut refugia la curtea lui Bogdan al II-lea al Moldovei și pe urmă, după ce Bogdan a fost asasinat la Răuseni, s-ar fi putut ca ambii tineri să fi fugit în Transilvania. E scenariul lui N. Stoicescu, dar dovezi nu avem. Știm că Țepeș a fost o vreme ostatec la turci și că a avut o încercare scurtă de domnie cu ajutorul lor. Cert este că în 1452, Țepeș era în Transilvania și că alături de alți boieri transfugi făcuse un complot pentru a intra cu oastea în Muntenia. Iancu de Hunedoara va scrie brașovenilor să nu-l ajute în plănuita lovitură de stat, ba să-l și captureze pe Țepeș. Din „*iubire*" pentru Domnul Țării Românești, Gereb și Nicolae au încercat chiar să-l ucidă pe Țepeș la Geoagiu.

În 1456 a sunat în sfârșit ceasul pentru pretendentul Vlad Țepeș, care va urca pe tron cu sprijin de la Iancu de Hunedoara. Alaturi avea un grup de boieri pribegi, declarați hicleni de către Vladislav al II-lea, Domnul muntean. Dacă Țepeș cu pribegii lui și cu un mic detașament de la Iancu „l-au tăiat" pe Vladislav, ori dacă boierii din țară, după cum crede I.Minea, l-au asasinat ceva mai înainte, nu știm cu precizie. Cert este că Vladislav al II-lea, trădat de boieri, și-a pierdut și tronul și viața.

„*Cum a ajuns la domnie,* scria Calcocondil despre Țepeș, *mai întâi și-a făcut o gardă personală nedespărțită de el; după aceea, chemând câte unul din boierii săi despre care putea crede că ar putea fi în stare să ia parte la trădarea pentru schimbarea domnilor, îi sluțea și-i trăgea în țeapă cu toată casa, pe el, pe copii, femeie și slujitori... Căci, ca să-și întărească domnia, să fi ucis în puțin timp la douăzeci de mii de bărbați, femei și copii și, înconjurându-se cu un număr de ostași și trabanți aleși și devotați, acestora le dăruia banii și averea și cealaltă bunăstare și situație a celor uciși...*" Neavând încredere în boieri, Țepeș și-a format o gardă din mercenari și potrivit drepturilor domnești, averile hicleniilor le dădea favoriților săi. Vodă a reprezentat pentru o parte a boierimii tocmai amenințarea întăririi autorității domnești, ceea ce această boierime nu dorea să se întâmple vreodată, pentru că astfel erau lezate interesele ei. Domnul era judecătorul suprem și avea drept de viață și de moarte asupra supușilor. El a abuzat din plin de această prerogativă și, acuzându-i de trădare mai întâi pe cei din familia Dănești lor și pe susținătorii lor, apoi și pe alții, a început torturile și execuțiile. Domnia avea nevoie de bani și confiscarea averilor hiclenilor aducea acești bani visteriei. Boierii doreau un Domn milos și ușor manevrabil, dar Vlad a inaugurat o politică autoritară. Mulți au fost trași în țeapă pentru ca autoritatea domnească să se impună. Că nu toți cei care au fost acuzați de trădare erau și vinovați, e adevărat și arbitrarul în politica lui Țepeș l-a făcut și pe alți boieri să se gândească la complot, dar groaza îi paraliza. Participarea boierilor la decizia politică, puterea pentru obținerea căreia au comis atâtea trădări, era un lucru pur formal. De pe vremea lui Mircea cel Bătrân, marea boierime se obișnuise

să facă din Domni marionete și când aceștia nu mai tolerau, erau trădați și înlocuiți cu alții. Boierul Albu se întitula chiar „*cel Mare*". Ioan de Zdredna nota că „*ura, trădarea și obiduirea cea mai nerușinată*" făceau ravagii în acea vreme. Luptele pentru putere dintre taberele, „*partidele*" boierești, trădările în lanț, au slăbit țara, au făcut-o vulnerabilă și ușor manevrabilă de interesele străine. Din aceste motive, Vlad și-a început domnia printr-un masacru al boierimii trădătoare, lucru povestit și de Calcocondil într-o manieră vădit exagerată. Starea reală din țară o exprimă Domnul într-o scrisoare către sultan, care i-a cerut să aducă personal tributul la Stambul: „*Poporul țării mele este nechibzuit, iar dregătorii și supușii mei sunt cu două fețe. Dacă mă duc să mă închin la ocrotitoarea curte a fericirii, atunci ei, supunându-se numaidecât ungurului, îl vor primi pe crai în locul meu și îi vor preda acestuia tronul și avuțiile mele*". Pulsul politic bătea prin urmare spre trădare.

O problemă spinoasă era aceea a pretendenților aflați în Transilvania, care unelteau cu boierii transfugi și cu opoziția din țară, gata să trădeze dacă e sprijinită. Pentru Țepeș, pretendenții la tronul său erau hicleni și urmau să moară, dar nu oricum, ci în așa fel încât să-i descurajeze și pe viitorii competiționari. Ladislau Huniade cerea brașovenilor, la 17 decembrie 1456, să acorde sprijin unui „*Dan voievod*". În Țara Amlașului se afla un alt pretendent, Vlad Călugărul. Țepeș cere extrădarea lor sau, dacă nu, expulzarea de lângă frontieră, dar nu primește nici un răspuns. Lângă Sighișoara, în 1459, se aciuiase și un al treilea hiclean, pretendentul „*Basarab voievod*". Sașii îi sprijineau și Țepeș trebuia să acționeze față de trădările intereselor sale. El va trece la represiuni sângeroase contra sașilor în 1459, atacând Țara Bârsei, Brașovul, Sibiul și trăgând în țeapă o serie de negustori. Trei sute dintre ei, care serveau ca informatori și agenți de legătură cu boierii transfugi și pretendenții la domnie, vor fi arși de vii. Trădarea trebuia stăvilită.

În 1460, cu sprijin din Brașov, având alături și pe boierii pribegi și hicleni, Dan intră în Țara Românească, bazându-se și pe o posibilă trădare a boierimii din țară. În lupta care se dă, hiclenii sunt bătuți și Dan e luat prizonier. Lui, înainte de moarte, îi va oficia vodă slujba de înmormântare pe viu. Pentru că au colaborat

cu trădătorii, Amlașul și Făgărașul vor cunoaște mânia domnească, fiind trecute amândouă ținuturile prin foc și sabie.

Prima ucidere de boieri pe care o face Țepeș, nu este, crede N. Stoicescu, pentru dezbinările și uneltirile de care se făcuseră vinovați în trecut, ci pentru că vodă îi credea în continuare în stare să trădeze, îi credea virtualii lui trădători. Conform narațiunilor săsești despre Țepeș, vodă i-ar fi invitat la un ospăț pe toți boierii țării și i-ar fi întrebat câți domni au apucat să cunoască pe tronul țării ? *„Unul a răspuns 50, altul 30, unul 20, altul 12, dar nimeni nu a ghicit , căci domnul s-a gândit la 7. Astfel, domnul a ordonat ca toți să fie trași în țeapă. Au fost 500.*" Vina pentru execuția lor ar fi fost, după narațiunile săsești, *„rușinoasele voastre dezbinări*" și trădări. Cadavrele lor atârnau în pari și în 1462, când a venit sultanul în Țara Românească. Data când ar fi avut loc măcelul e greu de precizat, dar foarte des dispăreau din sfat mari boieri. În 1458 lipsesc din sfat, acuzați de hiclenie, Manea Udriște, Milea paharnic, Buda stolnic, Pătru statornic, care au fost trași în țeapă. Condrea vornic e și el acuzat de trădare și dacapitat la 23 aprilie 1459. După 20 septembrie 1459 dispar din sfat Dragomir, Țacal, Stan, Moldovean spătar, Stoica paharnic, Bratu, Toxabă stolnic. Acuzați și ei de complot, hiclenii vor fi executați. După calcul lui N. Stoicescu, dintre cei 23 de mari dregători câți a avut în sfatul domnesc Țepeș între 1457–1461, doar 11 dispar. Cifrele de 20000 sau de 500 de boieri uciși sunt evident tendențioase.

Unii boieri, care fuseseră foarte legați de Vladislav al II-lea, fostul voievod, au fugit în Transilvania ca să-și salveze viața. Țepeș le scrie în 1458 brașovenilor că: *„se află acolo printre voi Mihail logofătul și Pardoi, vrăjmașii mei. Eu pe toți i-am iertat, dar pe aceștia nu-i iert; și cum eu nu vreau să-i iert, tot așa și voi să-i depărtați de la voi, dacă-mi sunteți prieteni...*" E o cerere de expulzare care arată că acești hicleni sunt foarte periculoși pentru domnie. Ceilalți transfugi au fost iertați și probabil că s-au și întors. Alți boieri, nemulțumiți din diverse motive, au luat și ei drumul pribegiei, dar fuga și sprijinirea unor pretendenți nu a fost singura formă de opoziție. Un hrisov din 1551 ne vorbește despre Albu cel Mare, boier mare, care *„în zilele lui Vlad voievod Țepeș...s-a ridicat*

domn peste capul lui Vlad vodă Țepeș, iar Vlad voievod a ieșit cu oaste împotriva lui și l-a prins și l-a tăiat pe el și pe tot neamul lui". Nu știm dacă boierul Albu cel Mare este cel care conducea efectiv și cu trufie politica în timpul lui Alexandru Aldea, voievodul muntean, dar faptul că Țepeș e nevoit să ducă un adevărat război cu hicleanul, arată puterea acestui feudal și faptul că boierii erau în stare să-și apere cu arma în mână privilegiile. Albu cel Mare se pare că a scăpat din măcelul hiclenilor pus la cale de Țepeș și, refugiat în Oltenia, a organizat un complot și o rebeliune, ajutat și de alți boieri, de alte „*clanuri*", cu steagurile și familiarii lor. Ștefan Andreescu în lucrarea „*Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr*" crede că hiclenia lui Albu trebuie corelată cu momentul stricării relațiilor lui Țepeș cu Brașovul și tentativa pretendentului Dan de a veni cu oaste din Ardeal să ocupe tronul. E deci o conspirație largă, cu bătaie lungă, o trădare bine pusă la cale și beneficiind de un mare suport material și uman. Nu e de mirare că Țepeș va trece la represalii drastice. Albu insinua că ar fi descendent domnesc, pentru că hrisovul citat, din 1551, spune că „*s-a ridicat domn*". Să se fi gândit trădătorii Albu și Dan să împartă țara sau au căzut la o învoială de diarhie, nu știm. Țepeș însă va lua măsuri să lichideze pe toți candidații potențiali la tron care se aflau atunci în țară. Așa a pierit de secure și Stanciul, unchiul lui Nicolaus Olahus, „*prins în cursă*". Ștefan sau Stoian, tatăl lui Olahus, a scăpat fugind în Ardeal.

Țepeș a considerat pe toți boierii care s-au arătat partizanii Dănești lor drept trădători și aceasta e semnificația celor 7 domni la care s-a gândit, conform narațiunilor săsești, când i-a întrebat pe boieri câți voievozi au cunoscut. Cei 7, Basarab I, Nicolae Alexandru, Vladislav I, Radu I, Mircea cel Bătrân, Vlad Dracul, și el, Țepeș, erau singurii legitimi, iar boierii care i-au recunoscut pe ceilalți, au fost considerați hicleni și urmau să plătească cu capul.

Pentru că târgoviștenii și-au adus o contribuție nefastă la capturarea și execuția lui Mircea, fratele lui Țepeș, în 1447, din porunca lui Iancu de Hunedoara, și prin urmare l-au trădat, vor fi considerați vinovați și vor fi puși în ziua de Paști să lucreze „*până s-a spart toate hainele dupre ei* ", la construirea cetății Poenari. Episodul, crede Șt. Andreescu, ar fi fost în 17 aprilie 1457. „*La*

capătul a trei ani de domnie, consideră autorul citat, *în primăvara anului 1459, voievodul nimicise toate focarele de posibilă opoziție sau trădare din interiorul țării, lovind greu în acele rânduri ale marii boierimi pe care le bănuia ostile*". Adepții Dănești1or care se mai aflau în țară au fugit. Boierii rămași au plecat capetele. Se părea că Țepeș a câștigat partida.

Domnul la început a conlucrat în sfat cu vechea boierime, apoi treptat își va recruta dregătorii doar dintre oamenii devotați lui. Boierii fără dregătorii vor fi tacit îndepărtați din sfatul domnesc și alcătuirea acestuia numai din dregători, oamenii măriei sale, arată că autoritatea voievodală s-a suprapus celei boierești. Din marile familii boierești ale țării, în sfat sunt doar Manea Udriște și Gherghina, restul provenind din mica boierime ori din Ardeal, ca Linart stolnic. Domnul a creat și o dregătorie nouă, armașul, care îndeplinea hotărârile judecătorești ale domniei, pedepsea vinovații și se ocupa de paza temnițelor. Curând prezența amenințătoare a armașului îi va face să revină la intenții mai bune pe cei ce se gândeau la complot și hiclenie.

Reușind să-și impună autoritatea asupra boierimii din țară, vodă s-a îndreptat împotriva fugarilor, care erau hicleni din punctul lui de vedere. Se pare că s-au adunat foarte mulți și complotau de zor, din moment ce la 4 iunie 1460 îl găsim în solie la Brașov pe consilierul său special, Voico Dobrita, care cerea restituirea pribegilor, iar dacă nu, alungarea lor din Brașov în prezența sa. La 1 octombrie 1460, s-a semnat o înțelegere între Țepeș și Brașov, prin care brașovenii se obligau să caute și să predea domnului, pe toți fugarii. Ce-i aștepta în țară, era altă poveste...

Față de turci, Țepeș nu și-a respectat obligațiile și le datora tributul pe trei ani. El invoca primejdia din partea Ungariei, dar cronicarul Tursun bei spune că până la urmă „*necredinciosul*", adică trădătorul de Țepeș „*și-a scos capul din cercul supunerii*". Iscoadele sultanului au aflat de la niște delatori că Domnul a încheiat un tratat cu Matia Corvin, regele Ungariei. Capul lui Țepeș trebuia deci să cadă și Hamza beg de Nicopole primește ordin să-l prindă pe infidel, dacă acesta refuză să vină la Stambul. Hamza urma să ia în administrație directă Muntenia și Țepeș trebuia pentru aceasta eliminat prin viclenie.

În acel moment, Papa Pius al II-lea făcea eforturi pentru organizarea unei cruciate antiotomane și oferea 100000 de ducați pentru susținerea efortului de război. În planurile Papei, Matia Corvin, rege catolic și „*preaiubitul său fiu*", urma să joace un rol deosebit. În 1460, Matia a primit de la Papă 40000 de galbeni, ceea ce înseamnă înarmarea a 12000 de oameni și pe lângă aceștia 10 nave de război. Corvin însă nu avea de gând să lupte. Mai mult ca sigur că din inițiativa lui s-a încheiat tratatul cu Țepeș, care era hotărât să ridice sabia contra turcilor. Sultanul trebuia să împiedice alianța și să scape repede de Vlad, „*întinzându-i în taină o cursă*" prin Catavolinos și Hamza. Cronicarii turci spun că Țepeș ar fi umblat cu viclenii, trădând încrederea sultanului și a lui Hamza, iar nu invers. Oricum nu Domnul cade în capcană ci turcii, care o vor sfârșii rău. Prin tragerea în țeapă a trimișilor sultanului și neplata tributului Domnul a rupt de fapt relațiile cu turcii, devenind, din punctul de vedere al Stambulului, un trădător ce trebuia să piară.

Țepeș va deschide imediat ostilitățile atacându-i pe turci, fiind ferm convins că va fi sprijinit de Matia Corvin. În acest sens îi relatează și numărul precis al turcilor uciși, lui Matia, într-o scrisoare: 23883 „*în afară de cei ce au ars prin case sau ale căror capete nu au fost înfățișate dregătorilor noștri*". Ba mai mult, în anexa scrisorii, Domnul dă și numărul de morți defalcat pe fiecare localitate de la sudul Dunării pe care o atacase. Matia a primit scrisoarea și a anunțat Apusul de faptele lui Țepeș. Apusul a jubilat. Țepeș știa că turcii îi vor plăti pentru îndrăzneală și aștepta ajutor concret. Îi va cere lui Corvin să vină personal la luptă și dacă nu poate, să-și trimită barem armata. Domnul mai adăuga că: „*...dacă această țărișoară a noastră va pieri, nici măriei tale nu-ți va ieși vreun folos...*" Dar Matia își va trăda aliatul și va părăsi Buda în fruntea oștirilor doar după ce turcii vor pleca din Muntenia.

Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, și-a pregătit armata de invazie livid de furie. Țepeș a refuzat tributul, s-a aliat cu Ungaria, a ucis dregătorii turci trimiși oficial și a atacat sudul Dunării, făcând prăpăd printre turci. Toate acestea erau suficiente motive ca sultanul să-l considere trădător, dar se mai adaugă și un alt aspect. Mulți boieri ostili domniei i-au scris

padișahului să vină în Țara Românească că ei vor trece imediat de partea lui. Hiclenii de boieri voiau să scape de vodă. Într-o scrisoare a lui Basarab cel Tânăr către brașoveni, aflăm că *„au fugit de la Vlad voievod la turci (mulți boieri)și-au adus pe împăratul în Țara Românească și-au călcat-o...”* Nicolae de Modrussa scria că sultanul ar fi fost *„chemat de mulți boieri valahi împotriva tiranului lor pe nume Dracul”*. Boierii nu-l iubeau pe vodă și s-au hiclenit, iar pâra, trădarea la Poartă, solicitarea ajutorului otoman pentru propriile lor interese era și va fi o practică curentă. Evident este vorba de o anumită parte a boierimii, ea neputând fi considerată în bloc trădătoare.

„Istoria României”, vol. II, afirmă că sultanul plecând contra lui Țepeș avea ca scop transformarea țării în pașalâc , dar că temându-se *„că acest scop nu s-ar realiza – în cazul în care Țepeș nu ar fi fost înfrânt –sultanul s-a gândit ca cel puțin să-l înlocuiască pe domn cu fratele său, Radu cel Frumos, ostatic la Constantinopol de când era copil”* Pentru aceasta a început din vreme pregătirea. Calcocondil afirmă că padișalul ar fi *„trimis vorbă în Dacia la boierii cu trecere la conducerea țării”*, ca să-l trădeze pe Țepeș. Potrivit *„Istoriei medii a României”*, (1966), la venirea sultanului în țară, Domnul nu a putut strânge decât 20000 de oameni, *„fiindcă unii mari boieri au refuzat să-l ajute cu steagurile lor”*. Refuzul de participare la oaste era hiclenie. Boierimea care avea *„monopolul armelor”*, în prima parte a războiului *„nu s-a ridicat fățiș împotriva lui Vlad Țepeș, temându-se de o victorie prea ușoară a sultanului, care l-ar fi îndemnat la transformarea țării în pașalâc, urmată de lichidarea feudalilor locali...Înfrângerea sultanului crea marilor boieri posibilitatea de a intra cu turcii de pe poziții avantajoase, aceștia din urmă dovedindu-se incapabili de a-și realiza singuri planul minimal de înlocuire a lui Țepeș”* cu Radu cel Frumos. Din alte surse aflăm că Țepeș, bănuind o probabilă defecțiune a boierimii în confruntarea cu turcii, a luat zălog familiile boierești. Mai multe izvoare spun că pentru siguranță, femeile și copiii au fost ascunși în locuri greu accesibile, ca să nu cadă pradă turcilor. Nu este exclus ca Domnul, care dirija retragerea, temându-se de trădarea boierilor, să fi dat ordine ca familiile lor să fie ascunse într-un loc știut numai de el.

Oricum ar fi, campania lui Mahomed al II-lea din 1462 a fost un eșec. A găsit o țară pustiită dinadins, a fost hărțuit neîncetat, ba chiar la un pas de a fi ucis de Țepeș în atacul de noapte din 16 iunie. Raguzanul Michael Bocignoli nota că sultanul „*a fost silit să se întoarcă pe unde venise, fără pradă, fără izbândă...Iar boierii români, scăpați de teama dușmanului, uitând de tot binele avut de la Dragul (Țepeș), au început să urzească lucruri dușmănoase întru răpunerea lui Dragul, să se dea în lături de la slujba ostășească, să-i laude pe turci, să ponegrească isprăvile lui Dragul, să declare că izbânda va ajunge odată mai dăunătoare învingătorilor decât învinșilor și să susțină că ei nu pot răbda să-i aibă pe turci de dușmani...*" Boierii și-au elaborat deci un plan de acțiune și un program politic care să stabilească noile raporturi cu turcii. L-au trădat pe Domn, reorientând politica. Șt. Andreescu afirmă că înlăturarea lui Țepeș în 1462 a fost făcută de „*boierii, care s-au răsculat din pricina dezacordului intervenit între ei și domn în problema politicii de urmat în continuare în raporturile cu Imperiul otoman*". Țepeș dorea continuarea războiului, dar boierii nu voiau acest lucru, pentru că războiul ar fi însemnat un dezastru economic și biologic. Promisiunile lui Radu cel Frumos, care-și trădează fără probleme fratele, pe Vlad, au grăbit decizia de hiclenire a boierimii. Domenico Balbi spune că sultanul l-a lăsat pe Radu la hotarul Munteniei, cu ceva oaste, pentru „*a ademeni cugetul valahilor, dacă ar voi să părăsească pe Dracul și să se dea de partea celuilalt*". Calcocondil descrie astfel trădarea boierilor: „*întrunindu-se, au cunoscut că tânărul (Radu cel Frumos) e de preferat pentru ei față de domnul Vlad și, trecând de partea aceluia, se adunau puțini câte puțini*". Țepeș prin urmare va fi părăsit treptat de boieri, trădat în etape.

De ce a fost trădat Domnul după ce expediția sultanului eșuase ? F. Constantiniu vorbește despre „*conflictele asimetrice*", când partea aflată în inferioritate nu reușește nici măcar succese valoroase în interior și cu atât mai puțin să pericliteze teritoriul advers. Dacă nu se poate obține „*o victorie militară hotărâtoare...din cauza resurselor demo-militare modeste ale celui slab, el poate, în schimb, printr-o rezistență îndelungată și tenace, să obțină o victorie politică*". Ori, victoria politică în cazul nostru,

era să nu fim transformați în pașalâc, să ne menținem autonomia. Românii față de turci au dus, cu rare excepții doar un război defensiv, și acest război, prin tactica pământului pârjolit, eficace, dar extrem de ruinătoare, deschidea perspective sumbre în timp. „*Pe plan intern, atitudinea clasei politice – boierimea – a oscilat între participarea devotată, sub steagul voievodal, la războiul antiotoman și abandonarea domnului, în timpul invaziei turcești*". Când se punea problema transformării țării în pașalâc, ceea ce însemna și distrugerea elitei politice, a boierimii, aceasta s-a raliat în jurul Domnului. Primejdia trecând, apare și trădarea. Dacă e posibilă o înțelegere cu turcii, plata unui tribut rezonabil și obținerea autonomiei, boierimea va abandona sabia și steagul de luptă, și va accepta suzeranitatea sultanului. E opțiunea politică a boierimii, care nu vrea distrugerea materială și biologică pe care un război prelungit cu turcii, dus de un Domn, o putea realiza. „*Conduita politică a clasei conducătoare în războiul antiotoman s-a asociat cu evoluția luptei pentru controlul puterii între domnie și boierime.*" Un exemplu elocvent e chiar campania din 1462 a lui Mahomed. Autoritatea exagerată a lui Țepeș era greu de suportat. Foarte repede boierii s-au gândit la o trădare și aflând sau doar intuind virtuala faptă, Domnul le-a luat-o înainte, făcând execuții cumplite. Boierii se voiau mici suverani pe moșiile lor și doreau să participe la guvernare ca parteneri cel puțin, dacă nu mai mult, în vreme ce Țepeș se dorea autocrat. Când primejdia transformării țării în pașalâc a trecut, s-a încheiat și colaborarea dintre domnie și boieri, ei preferând o soluție de compromis cu turcii. Radu cel Frumos le oferea o șansă. El i-a întrebat: „*De ce nu vă faceți prieteni împăratului ? Și veți avea liniște în țară și în casele voastre.*" Războiul și acceptarea tratativelor, în final a suzeranității otomane, au fost modalități pentru salvarea identității noastre politice.

Ce s-a întâmplat cu Țepeș ? Trădat de boieri nu are decât calea părăsirii țării. Mai poate să se gândească și la trădarea fratelui său Radu cel Frumos, dar și al verișorului primar, Ștefan cel Mare, pe care îl ajutase să urce pe tron. Radu și nu turcii „*a supus țara Daciei*" relata Calcocondil. Dar Țepeș mai are o ultimă încercare de a-i convinge pe boieri „*să nu uite libertatea*". Se mai dau lupte între cei

doi frați, de mică amploare, „*patru războaie*" după „*relația din Rhodos*", dar în final Domnul va trece în Transilvania, sperând de la Corvin care-l trădase și el, măcar acum un sprijin. În trei luni de-abia a reușit regele Matia să facă drumul de la Buda la Brașov, pentru că „*se urnia foarte greu*", ne spune un izvor. Aici sașii îi arată o scrisoare de trădare a lui Țepeș către sultan, care cu umilință îi cerea iertare și în schimbul ei promitea că îi va „*preda*" toată Transilvania. Scrisoarea zisă de trădare și redactată la „*Rothel*", e de fapt un fals al sașilor, o mistificare a adevărului. Corvin, dacă nu el a inspirat scrierea falsului care-i convenea de minune, a luat scrisoarea de bună. I. Minea crede că nici Radu cel Frumos nu ar fi străin de fals, ca să-l discrediteze pe Țepeș. La această trădare și-au dat mâna mai mulți factori, din diferite interese. N. Stoicescu spune că „ *Nu știm dacă Matei Corvin l-a acuzat de trădare pe Vlad Țepeș când l-a arestat sau a folosit scrisoarea numai ca justificare față de aliații săi apuseni.*" Corvin luase bani de la Papă ca să înceapă cruciata cu turcii și pe lângă faptul că n-a mișcat un deget, l-a trădat și l-a arestat pe Țepeș, singurul care se bătuse cu turcii. Nici cronicarul oficial, Bonfini, nu știe cum să explice atitudinea patronului său și cu atât mai puțin cum să o justifice. În schimb regele Matia i-a trimis Papei așa zisa scrisoare de trădare a Domnului muntean, fabricată probabil în propriile laboratoare și o dată cu ea povestirile despre cruzimile lui. Pe când Papa citea, Vlad Țepeș zăcea în închisoare și acolo va rămâne 14 ani. Este rezultatul unei trădări abile și conjugate a boierilor, a lui Radu cel Frumos, a lui Ștefan cel Mare și a lui Matei Corvin. Când se adună prea mulți români la un loc...

Trădarea în Muntenia până la Radu cel Mare

Din scrisorile rămase de la boieri, deducem preocupările lor politice, atenția deosebită acordată acestui factor al vieții sociale. Boierii sunt în centrul evenimentelor, participă la facerea și desfacerea ițelor întortocheate ale politicii, au propriile lor păreri și opțiuni, sunt gata, dacă interesele o cer, să sprijine puterea sau să o trădeze. Dragomir Manea scria din Muntenia în 1471-1472 la Brașov: „*Ci dumneavoastră să trimiteți la dumnealui Voievodul*

cuvinte bune, să faceți pace și tocmeală,– că vedeți, pentru Ștefan Vodevod ce rău s-a făcut și până acum. Pentru aceia, mai bine să fie bine decât rău". Crăciun pârcălabul în 1476 scria că „*domnii și boierii a toată țara s-au supus lui Vlad Vodă*" Țepeș. „*Din toate aceste scrisori,* concluziona Iorga , *se desfac idei politice, și e spre lauda noas-tră ca nație, e o dovadă a pătrunderii și a simțului nostru de realitate, că aceste idei politice s-au putut păstra, peste schimbările, atât de dese, ale stăpânitorilor...Numai când există o conștiință publică, pe care boierii o puteau vădi prin scris și cuvânt, iar cei de jos prin gradul de credință și de ascultare față de boieri, ori prin tulburări, răscoale și războaie lăuntrice, numai atunci ideile personale și toanele unui prinț sau ale altuia au trebuit totdeauna să cedeze față de o datină atotputernică, pe care toți erau gata s-o apere, și împotriva oricui. Această datină politică are, firește, același caracter ca și datina socială, datina culturală, cea literară și cea artistică. Într-însa ca și în toate acestea se deosebesc două elemente hotărâtoare: unul e unirea aici a elementelor de înrâurire creștină venite din Răsărit și din Apus, iar celălalt potrivirea acestor elemente cu condițiile geografice și istorice ale țării...pentru noi ideea creștină a însemnat totdeauna: răscoală, război, recucerire, căpătare înapoi a celor pierdute...*"Am dus în evul mediu o tragică luptă între concepția de viață bizantină, cu doctrina resemnării și concepția occidentală, a energiei care însemna a cuceri lumea „*prin neastâmpăr încrezător, setos de lucruri și stări noi, din mijlocul chiar al mișcărilor sale...prin ofensiva totdeauna trează...*"Am dorit sincer să facem politica Creștinității, dar nu eram gata să scoatem oricând sabia împotriva turcului și nici să primim cu ochii închiși vasalitatea polonă, ungară ori mai târziu austriacă. „*Sfioși*" și „*perfizi*", continuă Iorga, „*am știut să rămânem totdeauna când era vorba de însăși viața noastră și de tot viitorul ce-l aveam înainte*" Perfidia nu e o însușire lăudabilă, ea fiind o trăsătură de caracter care ascunde răutate, viclenie, necinste, fapte rele, sub înfățișarea binevoitoare sau indiferentă. Perfidia incumbă și trădarea, iar trădarea o vedem eruptă violent pe tot parcursul evului mediu. Sfioșenia și perfidia, sublinia Iorga, ne-au salvat de dezastre de tip Mohacs, Pavia sau Poltava și prin această

conduită „*ne-am și putut păstra*". Mai mult, cei „*mai mari și mai puternici Domni ai noștri n-au un singur cuvânt de provocare, de trufie, de siguranță, în mijloacele și în chemarea lor. Îi oprea și umilința impusă de creștinismul răsăritean, dar și firea neamului lor, întrupată în acea tradiție care cu fiecare veac se făcea mai puternică. Ei caută ce poate fi mai nenorocit în viitor, socot forțele lor cât mai puțin și cât mai mult pe ale vrăjmașului. Și astfel nimic nu-i poate uimi, nu-i poate îmbăta de bucurie, nici amorți de durere: fiecare biruință a fost bine pregătită, fiecare înfrângere prevăzută și ușurată prin această prevedere chiar.*"

Nu e de mirare atunci că Radu cel Frumos, „*omul turcilor*", credinciosul vasal al sultanului, care plătește la termene fixe tributul, pe de altă parte le dă mereu știri transilvănenilor despre mișcările militare ale pașilor de la Dunăre, trădând Imperiul în numele solidarității creștine. Dar intervenția brutală a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească cu începere din 1470, domnia lui de 16 ani aici, așa cum afirmă cronicile muntene, zguduie echilibrul realizat între domnie și boieri. Ideea lui Ștefan de a alinia cu forța Muntenia la politica sa antiotomană nu se va realiza în practică. Politica voievodului moldovean în Țara Românească se va dovedi falimentară, pentru că atât Laiotă Basarab, cât și Țepeluș sau Vlad Călugărul, în conformitate cu opțiunile boierilor, o dată înscăunați de Ștefan, trec de partea turcilor, trădându-l. E adevărat că au făcut-o, cum spune C. C. Giurescu, „*numai ca să-și prelungească o stăpânire fără strălucire și fără glorie*", dar și ținând seama de realitățile geopolitice. O bravură inutilă atunci, însemna un dezastru și pentru ei și pentru țară. Acești domnitori nu trebuie priviți doar ca niște lași și trădători, nici sfatul lor boieresc nu trebuie considerat capitulard. Soluția politică adoptată de boierii și domnii munteni cu începere din 1462, va fi adoptată în final și de Ștefan cel Mare, care va plăti și el tribut turcilor.

În timpul intervențiilor militare moldovene în Muntenia, o parte din boierii rămași credincioși lui Radu cel Frumos, Laiotă sau Țepeluș fug în Transilvania. Alții trec de partea noului Domn impus cu sabia. Firește că fugarii își pierd averile, care vor intra în posesia boierilor credincioși. Desele reveniri la tron fac ca

proprietatea să nu mai aibă un statut clar. Boierii, spun documentele timpului, i s-au închinat lui Țepeș, dar și Vlad Călugărul scrie brașovenilor când revine la tron că „*boierii mi s-au închinat*". Închinarea aceasta e un act formal, e făcută de nevoie, pentru păstrarea capetelor și a moșiilor. Ea va fi tot mai mult deposedată de sacralitate, deși evident că boierii jură fidelitatea pe cruce. Dar și imaginea lui vodă ca uns a lui Dumnezeu, ca Domn din mila lui Hristos se deteriorează. Trădarea unui Domn impus dinafară, în favoarea altuia, venit tot de acolo, devine o practică obișnuită, o politică curentă. Țepeluș, pus de Ștefan cel Mare pe tron, în 1477, trece imediat de partea turcilor și mai mult, e obligat de ei, să-i însoțească într-o expediție în Ardeal pe begii Ali și Skender. Gh. Șincai, în „*Hronica românilor*" scrie că Țepeluș „*îmblă cu curul în două luntri*". Boierii s-au închinat, parte din ei, lui Țepeluș, dar alții i-au rămas credincioși, din motive personale (avere și putere) lui Laiotă Basarab. În 1479, pe când Țepeluș se afla în campania din Ardeal, Laiotă năvălește cu fidelii lui în Muntenia și reușește să pună mâna pe familia și pe tezaurul lui Țepeluș. Țepeluș a primit steag de domnie de la Poartă, dar împotriva lui, Ștefan cel Mare îl susține acum pe Vlad Călugărul. Țepeluș se refugiază în Oltenia, unde este sprijinit de boierii Craiovești. Cu ajutorul lor strânge o nouă armată și-l alungă din scaun pe Vlad Călugărul, care ia drumul Transilvaniei, alături de boierii care i-au rămas credincioși. În fruntea statului domnesc a lui Țepeluș stau boierii Craiovești, Barbul și Parvul, fiii lui Neagoe, care au fost astfel răsplătiți pentru sprijinul acordat în redobândirea tronului. Ceilalți boieri vor fi desigur considerați hicleni și-și vor pierde proprietățile. Dar Vlad Călugărul revine la scurt timp și-i anunță pe brașoveni de schimbare și de faptul că boierii i s-au închinat, ceea ce înseamnă că au trecut de partea lui și sprijinitorii lui Țepeluș, adică l-au trădat pe acesta. Țepeluș se refugiază cu puținii credincioși rămași tot în Oltenia, la cumnatul său, Stanciul de la Glogova. Acum se întâmplă însă o gravă defecțiune în rândul fidelilor lui Țepeluș. Trădat, el va fi ucis de boierii mehedinteni. Regicidul își va face tot mai mult loc în arsenalul politic și acest lucru arată pe ce culmi s-a înălțat trădarea. Hiclenii care atentează la viața unsului lui Dumnezeu, comit un

fapt reprobabil nu numai față de morala creștină, ci și față de doctrina sacralității. Îi văd în Domn un simplu om, pe care tot ei, deși nu aveau de la nimeni conferit acest drept, ci și-l arogă trufaș, își permit să-l judece, să-l condamne și să-l execute. Considerându-se justițiari, ab initio se consideră și dezlegați de păcatul crimei. Judecătorul suprem e însă vodă și nu ei. Acești boieri trădează și se consideră salvatorii țării, ceea ce înseamnă o gravă schimbare de mentalitate.

Vlad Călugărul, născut probabil între 1430-1435 era fiul nelegitim al lui Vlad Dracul și a pribegit un timp prin Ardeal, de unde a pândit momentul favorabil pentru a prinde domnia. Avea și câțiva apropiați alături de el în exil și evident că uneltea pentru a apuca scaunul domnesc. Țepeș în 1457 era conștient de pericolul ce-l reprezintă și se plângea brașovenilor de el. I-ar fi dorit extrădarea, ca să-l poată executa pe pretendent, care în ochii lui nu era decât un trădător, dar nu o obține. Urcat pe tron cu sprijinul lui Ștefan cel Mare și al ungurilor, în 1482, Vlad Călugărul îi va trăda pe creștini, trecând, ca și predecesorii, de partea turcilor. În timpul lui, arăta Ștefan Ștefănescu „*domnul Țării Românești a ajuns să fie socotit legitim în scaun numai dacă avea confirmarea sultanului, care se manifesta prin trimiterea steagului de domnie*". Este o trădare a principiului succesoral, pentru că acesta era electiv-ereditar și nu presupunea vreo confirmare de la sultan. În așa zisul tratat din 1393 dintre munteni și turci se preciza că domnitorii sunt aleși de mitropoliți și boieri și plătesc tributul, iar în cel din 1460 se stipula că „*Voievozii continuă să fie aleși , ca și în trecut, de mitropoliți, episcopi și boieri, și aceste alegeri sunt recunoscute de Poartă ca fiind legale*". Această „*confirmare*" a sultanului e o trădare a intereselor țării, a poziției ei suverane. Turcii sunt însă acum în ofensivă și presiunea lor asupra Țării Românești crește neîntrerupt.

Vlad Călugărul ajuns Domn e supărat pe ardeleni, pentru că prin părțile Sibiului se oploșise un pretendent la tron, un „*lotru*", un hiclean, Mihnea, fiul lui Țepeș care complotează împotriva lui. Sibienii nu-l alungă și nici nu-l extrădează, ba mai mult, permit chiar unui emisar al acestuia să treacă în Muntenia cu scrisori secrete către boieri, ca să-i determine să-l trădeze pe domnul legitim. Emisarul e prins, poate printr-o trădare și va fi însemnat la nas,

mutilarea fiind practică obișnuită a vremii. În 1495, un alt pretendent, un anume Vlad, tot un fiu al lui Țepeș, face câteva incursiuni în Muntenia, în speranța de a apuca tronul, dar nu reușește. Înșelătorul avea suficienți aderenți și se baza desigur pe o masivă susținere a boierilor munteni, de vreme ce a cutezat să treacă hotarul ca să-l răstoarne cu sabia în mână pe vodă. Acestui Vlad, mai mult ca sigur la protestele Domnului valah, îi va scrie regele Ungariei o scrisoare de expulzare din zona de frontieră cu Muntenia: „*ți-am scris ca din părțile ardelenești ale crăimei noastre să ești, iară acuma cu neplăcere am înțeles că încă în părțile acelea zăbovești și foarte multe pagube și rele ai făcut... peste acestea din părțile muntenești încă te-ai apucat de vreo câteva ori împotriva păcii... îți poruncim ca, îndată cât vei primi aceasta, fără de zăbavă și tămândare, să ești din părțile acelea și în tot typul să mergi la credinciosul nostru, maritul Ioșa de Șom, comitele Timișoarei.*" Regele preferă expulzarea unei extrădări.

Ștefan cel Mare și capcanele trădării

După perioada „*cea mai dureroasă*" din istoria medievală a Moldovei, conform precizării lui Ștefan S. Gorovei, cuprinsă între 1432 și 1457, va veni la tron „*Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu, domn a toată Țara Românească a Moldovei*". Cel care se va dovedi, după caracterizarea lui Dlugosz, un „*bărbat minunat cu nimic inferior comandaților eroi, pe care îi admirăm atât de mult*", s-a născut prin 1439-1440 și era fiul lui Bogdan al II-lea, voievodul asasinat la Răuseni de Petru Aron. Între 1451-1456, potrivit aprecierilor lui N. Grigoraș, Ștefan a trăit în pribegie, în Țara Românească și Transilvania.

Asasinarea lui Bogdan al II-lea, rod al trădării unor boieri din cercul celor apropiați domniei, precum și absolvirea actului criminal a lui Petru Aron de către Mitropolitul Teoctist, trecut de partea noului Domn, l-a transformat pe coconul domnesc, Ștefan, în pretendent pribeag la tronul tatălui său. Față de Aron, Ștefan a devenit, o mare amenințare, atât ca virtual răzbunător al crimei contra tatălui, cât și ca pretendent de drept al domniei. Prin fuga

pomonului, care evident căuta sprijin pentru reintrarea în drepturi, Aron nu mai avea liniște. În frunte cu Mitropolitul și cu sfatul boieresc, Petru l-a declarat solemn ca hiclean periculos pe Ștefan. În virtutea acestei catalogări, pentru ca el să fie anihilat, orice măsură, chiar și crima se considera bună.

Pe această linie se înscrie misiunea logofătului Mihul, în Țara Românească, unde-și găsise adăpost Ștefan. Mihul a primit instrucțiuni de la Petru Aron să-i convingă pe susținătorii aflați lângă Ștefan, să nu-l mai sprijine și să facă diligențe chiar pe lângă pretendent să renunțe la planurile lui. Dacă însă coconul domnesc Ștefan se dovedea refractar la sugestiile exprimate, Mihul avea ordin să-l asasineze. La acest aspect sumbru se referă Ștefan în scrisoarea din 13 septembrie 1457, pe care o trimite în Polonia logofătului: *„te-am iertat și toată mânia și ura am alungat-o cu totul din inima noastră și nu vom pomeni niciodată, în veci, cât vom trăi, de lucrurile și de întâmplările trecute."*

În vreme ce pretendentul Ștefan avea în pribegie alături de el un grup relativ mic de credincioși, uzurpatorul Petru Aron raliase pe cei mai mulți boieri, inclusiv pe Mitropolit. Avea în jur de 40 de ani și era preferabil tinerilor între 13 și 23 de ani, Alexăndrel ori Ilie, care se perindaseră până atunci la tron. Prin domnia lui Aron, amestecul femeilor în politică, soții sau mame înceta, intrigile și pasiunile lor luau sfârșit.

La mai puțin de două luni, marii boieri ai lui Alexăndrel, cel otrăvit prin hiclenirea lor la Cetatea Albă, vor sta alături de Aron care le-a promis că vor rămâne cu aceiași cinste la curtea sa, ba mai mult, le va spori și averile. Primul act, care urma să demonstreze că așa stau lucrurile, va fi hrisovul de întărire a proprietăților lui Mihul logofătul. Ca semnatari, alături de Domn, ai actului, găsim pe Manoil, pârcălabul de Hotin, Hodco vornicul, Lazăr și Stanciul, fiii lui Oană vornicul, Cosma, fiul lui Sandru pârcălabul, și alții. În fruntea sfatului domnesc se afla Mitropolitul Teoctist.

O parte dintre boieri, deși încă nu în mod deschis, erau contra acceptării cu prea multă ușurință a tributului către turci. Logofătul Mihul sau Mihail sesizează gravitatea actului și când conduce solia la sultan cere un înscris pentru ca nimeni, niciodată *„să nu poată*

spune vreun cuvânt împotriva lui...că el a făcut acea dare". Boierul trădător avea o deosebită grijă ca să nu fie cumva nici măcar umbrit de bănuiala hicleniei. Știindu-se însă cu adevărat vinovat de trădare, el va cere și obține azil în Polonia de unde până la moarte nu va pleca, cu toate repetatele chemări și asigurări de iertare trimese de Ștefan cel Mare.

Mai mult decât plata tributului către Mahomed (Mehmed) al II-lea, care era în fond o cumpărare a păcii, capitularea în fața Poloniei, prin acceptarea în totalitate a cererilor regelui Cazimir al IV-lea, a creat la boieri din jurul lui Petru Aron un climat de ostilitate față de voievod, dublat de sentimentul de nesiguranță. Nesiguranța ducea de multe ori la trădare și faptul că același logofăt Mihul, proaspăt acolit domnesc și întors recent din solia la sultan părăsește țara și se stabilește în Polonia, certifică afirmația. Părăsirea țării de către boieri, fără voia Domnului, era socotită hicleníe, dar o acuză în plus nu-l deranja pe acest feudal, când în joc îi era capul. Ștefan cel Mare nu-i inspiră încredere și e convins că dacă se va întoarce la curtea lui, Domnul, își va trăda jurămintele de iertare și împăcare și-i va lua viața.

„*Cronica breviter scripta*" și „*Letopisețul anonim*" scriu că „*Ștefan Vodă...veni cu putere mică, cu muntenii și cu Țara de Jos, cam 6000 de oameni*", în 1457, ca să-l răstoarne pe Aron. Ștefan avea în jurul său un număr de boieri nemulțumiți de domnia acestuia și boierii care îl întovărășiseră în pribegie. Petru Aron, conștient de situația sa precară, a scris fraților Buceatchi, care erau mari demnitari poloni, o scrisoare în care le promitea mare recompensă dacă vor pune o vorbă bună ca să obțină ajutor de la rege. El recunoaște că în Moldova au început tulburări și se gândește, ca în caz de primejdie, să solicite azil în Polonia. Nu primește nici un ajutor și la „*locul numit Hreasca, în Doljești*", după cum scrie „*Letopisețul anonim*", e bătut de Ștefan și fuge, ca să-și salveze viața, în Polonia.

Ștefan cel Mare a luat tronul Moldovei prin luptă și ceea ce relatau Azarie și Grigore Ureche, în legătură cu „*ungerea*" lui la „*Direptate*" și consensul boierilor de a-l recunoaște domn, e de fapt o idee de secol XVII extrapolată de acești cronicari pentru epoca lui Ștefan, care descrie nu ceea ce s-a întâmplat, ci ceea ce ar

fi trebuit să se întâmple. Bunăoară la Ureche citim că „*Ștefan Vodă strânsau boierii țării cei mari și mici și altă curte măruntă, dimpreună cu mitropolitul Teoctist și cu mulți călugări la locul ce se cheamă Direptate și i-au întrebat pe toți: iaste-le cu voe tuturor să le fie domn ? Ei toți au strigat: întru mulți ani de la Dumnezeu să domnești. Și decii cu toții l-au ridicat domn*". E greu de crezut că lucrurile s-au petrecut așa, pentru că un destul de numeros grup de boieri nu l-au primit cu dragoste pe Ștefan cel Mare. Însuși mitropolitul Teoctist nu se simțea în siguranță. Doar el îl absolvise pe Petru Aron de crima contra tatălui lui Ștefan, Bogdan al II-lea și beneficiase de favorurile asasinului. Se putea aștepta la răzbunare, așa după cum și boierii care l-au slujit pe Bogdan al II-lea, dar după crimă au trecut de partea adversarului, fără nici un regret, se așteptau la pedeapsă. Situația în care se aflau, aceea de colaboratori fideli a lui Aron, care tocmai fugise, bătut fiind, nu era una fericită nici pentru boieri, nici pentru Mitropolit. Asentimentul unanim al boierilor și clerului la recunoașterea , dacă nu chiar la alegerea lui Ștefan cel Mare, a existat doar în mintea cronicarului Grigore Ureche. Ștefan nu putea risca să întrebe în public dacă este dorit ori nu de „*toată țara*". Ce s-ar fi întâmplat dacă unii și-ar fi exprimat cu glas tare împotrivirea ?

Mai mult, o parte dintre boieri au părăsit Moldova, urmând în pribegie pe Aron. Ei nu voiau să dea ochii cu tânărul Ștefan, pentru că se considerau prea compromiși și noua domnie nu le garanta încă nici viața, nici averile. Preferau să treacă drept hicleni și să-și asume riscul pierderii moșiilor, decât să-și piardă capetele.

Tot în Polonia se mai afla și logofătul Mihul, care va polariza în jurul său pe foști acoliți ai lui Petru Aron, după ce acesta va fi silit să plece de aici. Partida polonofilă era destul de puternică și ea se bucura de sprijinul regelui Poloniei. În situația destul de confuză de la începutul domniei sale, Ștefan cel Mare va căuta în primul rând să neutralizeze opoziția boierilor și să facă imposibilă reîntoarcerea cu ajutor străin a lui Petru Aron. Partizanii acestuia din Moldova, câți vor fi fost, nu aveau nici banii necesari să angajeze mercenari în sprijinul lui și nici curajul de a se hicleni pe față, cu sabia în mână. Petru Aron, deocamdată, în calculele sale politice, a

fost silit să renunțe la sprijinul intern, pentru venirea sau mai bine zis revenirea la tronul Moldovei. Sprijinul extern era tot ce putea spera în realizarea visului său, dar și aceasta, la un moment dat e pus sub semnul întrebării.

Regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, dorea o Moldovă vasală jagellonilor și Petru Aron s-a arătat cooperant. Prin răsturnarea lui de către Ștefan, interesele Poloniei în Moldova erau periclitate și logica acțiunii politicii polone mergea spre o intervenție militară în țara vecină pentru restabilirea lucrurilor. Cazimir însă are în acel moment o altă prioritate, Ordinul teuton. Din acest motiv el nu poate da curs cererii de intervenție militară în Moldova făcută cu insistență de Aron. Fin tactician, deși vârsta nu părea să indice așa ceva, Ștefan va lua inițiativa în stabilirea relațiilor moldo-polone, îmbinând acțiunea militară cu arta diplomatică. Obiectivele noului Domn erau de a-l determina pe Cazimir să renunțe la o intervenție militară în Moldova, de a șubrezi poziția lui Aron în sudul Poloniei unde-și avea sprijinitorii, prin uciderea și îngrozirea lor de a-l captura pe acesta, ori de a determina coroana polonă să-l întemnițeze, să-l elimine sau să-l alunge.

În 1458, Ștefan cel Mare începe o serie de incursiuni în Podolia și Galiția și taie legăturile Hotinului cu Polonia, punând în primejdie de moarte prin înfometare cetatea. Prins în războiul de uzură cu teutonii, Cazimir nu poate reacționa. În schimb, susținătorii lui Aron se împuținează și intră în panică. Petru Aron se afla la Camenița și aici nu prin numărul partizanilor, care era redus, ci prin poziția geografică față de Moldova, stătea, după expresia lui Iorga, „*ca un spin în ochi*" lui Ștefan. Consilierii fideli lui sunt doar cinci boieri: Duma Brăiescul, Costea a lui Dan, Voicu al lui Lecul, Stanciu, Ion pârcălabul. Dar la Camenița, aflată lângă hotarul Moldovei, se putea ajunge repede și toți nemulțumiții față de noul Domn, Ștefan, puteau fi atrași ca un magnet. Camenița și Aron erau pentru opozanții lui Ștefan un tărâm al făgăduinței, o ispită spre trădare.

Acțiunea energică și temerară a lui Ștefan, precum și obiectivele și interesele coroanei Poloniei, converg spre o conciliere diplomatică moldo-polonă. La Overchelăuți Domnul obține

îndepărtarea lui Aron din Camenița și stabilirea pentru acesta a unui domiciliu obligatoriu la Smotrycz „*de unde nu va fi lăsat să plece; dacă va fi așa, boierii cari nu voiau să-l părăsească (pe Aron, n. n.) își vor primi veniturile de la moșiile din Moldova*". Ștefan e nevoit deci să accepte restituirea moșiilor „*boierilor moldoveni, care, cu învoirea maiestății regale, slujesc lui Petru voievod*" și să renunțe „*la aplicarea principiului clasic al pedepsirii hicleniei, după care rămânerea unui boier în pribegie justifica în chip automat confiscarea domeniilor lui*". (N. Grigoraș)

Ștefan, prin tratatul de la Overchelăuți, se declară vasalul regelui Cazimir și „*recunoștea, totodată, autoritatea regelui polon în conflictele interne din Moldova și dreptul noului suzeran de a ține în rezervă un rival la propriu-i tron. Mai mult încă, el acceptă să legalizeze manifestarea fățișă a unei voințe de complot, de vreme ce nu poate încăpea îndoială asupra intențiilor politice ale pribegilor aflați în slujba lui Petru Aron. De aici rezultă în chip limpede că, în primii ani după înscăunarea sa, Ștefan nu dispunea nici măcar de mijloacele care au asigurat guvernării lui Alexandru cel Bun reputația ei de ordine și echilibru*". (Istoria României, vol. II, editura Academiei R.P.R., 1962)

Petru Aron lipsit de sprijinul efectiv a lui Cazimir, repudiat de nobilii din sudul Poloniei care nu dorea conflicte cu Ștefan și în final părăsit de aproape toți boierii care l-au însoțit în emigrație, își schimbă protectorul iagellon și trece în Transilvania, sub oblăduirea coroanei ungare. În „*secuime*", unde s-a oploșit, va deveni repede ținta atacurilor lui Ștefan. „*Letopisețul anonim*" scrie că „*în anul 6969 (1461), iulie, 5, a lovit cu război Ștefan voievod Țara Secuiască*". Pribeagul a reușit totuși să scape din acțiunea, am putea spune de comando, de pedeapsă și Matei Corvin îl va chema la sine, în ideea că poate îi va fi necesar într-o nouă perspectivă. Peste câțiva ani Petru Aron va reveni din nou în actualitate.

Primii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare, nu numai că „*nu s-au distins prin fapte spectaculoase*", cum remarca Al. Gh. Savu, dar au fost tributari situației relativ confuze create de realitățile politice interne pe de o parte și voința domnească pe de alta. O grupare a boierimii preferă exilul alături de Aron, iar cei rămași

înțeleg să fie răsplătiți de noul Domn pentru loialitate cu danii și avantaje. Domnul vrea din toate puterile întărirea domniei în detrimentul boierilor. La acesta se adaugă și permanenta amenințare a lui Aron fugarul că va destabiliza cârmuirea și va veni cu sprijin militar străin în Moldova și, nu în ultimă instanță se cerea luată în calcul și poziția Poloniei și Ungariei față de situația nou creată.

Ștefan a moștenit, spunea Șerban Papacostea *„un sfert de secol de lupte dinastice în cursul cărora înfruntarea pretendenților și a facțiunilor marii boierimi deschisese larg poarta intervenției armate străine a zdruncinat însești temeliile statului recent constituit"* și *„subminată dinăuntru de rapida afirmare a unei mari boierimi care se sprijinea pe domenii întinse în plină expansiune, Moldova e îngenuncheată din afară de puterile străine care, în schimbul sprijinului acordat pretendenților, a impus țării condiții grele de vasalitate, amputându-i în același timp teritoriul"*.

După cucerirea tronului și ungerea de la Direptate , Ștefan desigur că a cerut să i se facă recensământul boierilor rămași și al celor fugiți în Polonia alături de Petru Aron și inventarul averilor lor. Boierii care au rămas și s-au închinat, mai mult sau mai puțin sincer, erau vrând nevrând ceea ce chemă *„boieri credincioși ai domniei"*, credință și ea, evident nuanțată și gradată. Cei rămași se făceau vinovați in corpore de colaboraționism cu asasinul părintelui noului înscăunat, deci asupra lor cădea o mare culpă; dacă nu de-a dreptul regicid, atunci o acceptare a lui. De această vină a trădării față de domnia lui Bogdan și a intereselor urmașului său legitim se făcea culpabil și clerul, în frunte cu Mitropolitul Teoctist. El însuși îl miruise, iertându-i asasinatul, pe Petru Aron și mai mult, i-a fost slugă credincioasă. Acești feudali, laici ori ecleziastici, mai suferiseră, în mare proporție și în mare măsură o schimbare pe planul mentalității și al caracterului, trădarea devenind pentru majoritate o stare *„naturală"*, firească. Luptele fratricide pentru tron deschise de succesiunea lui Alexandru cel Bun au fost o bună *„școală"* a trădării. O mică parte din această boierime care se scălda în ape tulburi și făcuse din trădare o politică a dobândit enorme avantaje, dar cea mai mare parte a ei a sărăcit. În general boierimea era obosită și timorată și aștepta de la Ștefan danii de moșii și privilegii și

evident liniștea necesară pentru a se putea bucura de ele. În mentalitatea lor, boierii concepeau această liniște prin impunerea unei tutele asupra domniei. Domnia însemna statul, iar în stat boierii urmau să aibă rolul de vioara întâi. Cu caracterul pervetit, cu predispoziția spre hiclenire dobândită în 25 de ani de lupte interne, boierii erau gata, dacă socotelile lor nu ieșeau, fie să ia drumul Camaniței, îngroșând numărul fugarilor de pe lângă Petru Aron și sub comanda lui să încerce o răsturnare a lui Ștefan, fie să construiască o opoziție care să se transforme în complot intern și prin sprijin extern să schimbe situația în favoarea lor.

Deocamdată însă, partizanii lui Aron rămași în Moldova și care au pretins că se supun lui Ștefan, nu erau nici prea mulți și nici prea bogați ca să angajeze mercenari sau să-și facă o oaste proprie. Mai mult, curajul nu le prisosea și s-a văzut la Dolhești (după N. Grigoraș) sau Doljești, cum stau lucrurile pe un câmp de bătaie. Ștefan și-a dat seama de situația reală și nu i-a fost greu să-și impună politica și oamenii săi în fruntea instituțiilor publice și în plus, bisericii colaboraționiste nu s-a simțit dator să-i facă vreo concesie. Într-adevăr opoziția boierimii a fost foarte slabă. „*Fiind dotat cu un remarcabil simț politic*, nota N. Grigoraș, *intuind clar situația de domn nou și urmărind crearea unei opinii favorabile, susținut și sfătuit corect, probabil de unchiul său Vlaicu, Ștefan a încercat să-și ralieze boierii, care la început i s-au opus, unii din ei luptând poate în rândurile oastei lui Petru Aron. În atenția imediată a lui Ștefan au fost boierii rămași în expectativă, care voiau să-l cunoască mai bine, neîncrezându-se în posibilitățile lui de a conduce țara, considerându-l prea tânăr și lipsit de experiență. Acțiunile lui au depășit chiar așteptările cele mai optimiste, fiindcă în scurt timp a reușit să atragă în jurul lui pe principalii foști dregători a lui Petru Aron ca: fostul pârcălab de Hotin , Manoil, Șandru, Oană, Julici, pârcălabul Petru și Mic Crai. Cum era și normal, în rândul marilor dregători, Ștefan cel Mare a introdus și rude proprii, ca Vlaicu, Isaiia...*" Domnitorul a reușit să și-i atragă și pe Duma lui Brae, Costea a lui Dan, Stanciul și Mârzea. „*Mitropolitul Teoctist*, scrie Iorga în «*Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*», *care miruise poate cu de-a sila în 1457, ajunsese încă din 1459*

mâna dreaptă a tânărului cârmuitor, pentru care uită cu totul credința ce o datora lui Petru Aron."

Ștefan a făcut diligențe și spre Mihul logofătul, azilantul din Polonia, omul atât de puternic și influent în timpul lui Aron și însărcinat de acesta cu neutralizarea ori lichidarea lui Ștefan pe când se afla pribeag în Muntenia, propunându-i ca să se reîntoarcă. Domnul a înțeles că nu poate conduce țara fără sprijinul boierilor și până să creeze o nouă boierime fidelă lui, era nevoit să apeleze la cea existentă cu toate tarele ei. În plus, ralierea la tabăra sa a aderenților lui Aron și întoarcerea din pribegie a exilaților i-ar fi slabit puterea fostului voievod și ar fi devenit un exemplu pentru nehotărâți, ezitanți sau sceptici. De asemenea era bine să țină sub directă supraveghere pe acești mândri, turbulenți și atât de imprevizibili boieri. La cea mai mică suspiciune putea să-i scurteze de un cap. Plecați din Polonia, nu mai puteau complota și nu mai reprezentau un real pericol. La toate acestea ar mai trebui adăugat și spiritul de reconciliere pe care Ștefan l-a afișat la începutul domniei și care nu trebuie luat ca un semn de slăbiciune și nici umarea vreunei mari presiuni exercitate de boierime, despre care face atâta caz „*Istoria României*", vol. II, 1962. „*În fața puternicei crize care se dezlănțuise, clasa stăpânitoare l-a sacrificat pe Petru Aron, al cărui faliment politic nu era decât rezultatul luptelor de un sfert de veac ale marii boierimi. Ea nu înțelegea să renunțe, însă, la prerogativele sale de guvernare directă, așa cum izvorau ele din autarhia economică a domeniului feudal, investit cu privilegiul imunității. De aceea, foarte curând după înscăunare, marea boierime avea să-l facă pe Ștefan să înțeleagă cu ce condiții anume l-a primit domn în locul lui Petru Aron*". Este însă de subliniat faptul că nu marea boierime l-a „*primit domn*" pe Ștefan, ci că el cu sabia a cucerit tronul și faptul că împotriva obiceiului, în urma urcării lui pe scaunul țării nu au urmat acte de danie către partizani pe socoteala celor care au pierdut partida. „*Ridicarea în funcții politice-administrative*, susține Al. Gh. Savu, *și militare...s-a făcut, atât putem judeca după documentele care s-au păstrat până la noi, potrivit meritelor probate în slujba tronului...și nu după apartenențele de tabere, putere economică sau legături de rudenie.*"

În continuare, „*Istoria României*", vol. II, adaugă: „*Ținând seama de faptul că, în acel moment, Ștefan nu poseda mijloace de guvernare în afara colaborării marii boierimi, aceasta avea să izbândească în scurt timp în străduința sa de a limita inițiativa domnului și de a se impune ca principal factor politic. Presiunea exercitată de boierime se vede mai întâi din atitudinea lui Ștefan față de boierii fugiți în Polonia cu Petru Aron, care erau cei mai apropiați colaboratori ai acestuia și principalii responsabili ai actului de la Vaslui. În fruntea lui se afla Mihu logofătul, purtătorul legăturilor cu turcii și uneltitorul împotriva lui Ștefan însuși, în vremea când se afla în Țara Românească. Repetatele rugăminți de înapoiere trimise în Polonia lui Mihu logofătul și fraților săi nu sunt decât indiciul slăbiciunii poziției interne a lui Ștefan în acea vreme. De aceea, numai presiunea boierimii – care va fi mărturisită de Ștefan însuși într-unul din ultimele acte date lui Mihu – și șantajul practicat de boierime prin menținerea legăturilor cu fugarii pot să explice de ce, la cinci luni după biruință, domnul trimitea salv-conduct aceluia care nu-l ceruse și pe care avea tot dreptul să-l considere dușman, și al său și al țării. Cu o formulă care dezvăluie ea însăși adevărata situație, Ștefan se adresa «credinciosului nostru boier dumnealui Mihail logofătul», promițându-i că «te vom ținea la mare cinste și dragoste, deopotrivă cu boierii noștri cei credincioși și de cinste» și că îi va restitui satele confiscate*".

Și prin tratatul cu regele Cazimir, de la Overchelăuți, Ștefan se obligă să respecte averile celor pribegiți alături de Aron în Polonia. Această prevedere este desigur o concesie făcută lui Cazimir. În lipsa ei boierii declarați hicleni prin fuga din țară, își pierdeau automat posesiunile. Poziția noului Domn față de logofătul Mihul, indiscutabil o mare personalitate, e consecvent conciliatoare. Trădătorul acesta notoriu era dublat de un fin diplomat și analist politic. Îl vedem plecând la Stambul să negocieze o „*închinare*" a țării, având însă o acoperire scrisă că el nu are nici o vină în acest demers, pe urmă tot el va lua legătura în Țara Românească cu pribeagul, pe atunci, Ștefan, având misiunea de loc ușoară de a-l determina pe acesta să renunțe la tron sau chiar de a-l asasina. Ce

impresie a făcut acest personaj inteligent, cult, sinuos asupra lui Ștefan e greu de spus. Vedea în el un trădător profesionist pe care l-ar putea întoarce contra patronului său Aron ? Îl considera oare mult mai periculos pentru stabilitatea tronului decât pe însuși Petru Aron, datorită iscusinței sale de complotist și a posibilității de a-i aduna într-o conjurație pe toți boierii opozanți din țară și străinătate ? A fost oare influențat să-l curteze pe hiclean, ca să-i anihileze orice inițiativă, de către sfetnici ori pur și simplu vedea în Mihul, un fel de Talleyrand avant la lettre, trădător, dar dublat de un geniu diplomatic, pe care sincer și l-ar fi dorit în tabăra sa ? A fost toată diligența manifestată față de el urmarea unei șubrede poziții interne sau a fost un joc abil politic ca să arate boierilor că ideea de reconciliere începe chiar cu un boier de calibrul lui Mihul ?

Cert este că Ștefan l-a informat, la 13 septembrie 1457, pe logofătul aflat în Polonia, că i-a iertat toate greșelile și *„întâmplările"*, evident legate de tentativa de asasinat și i-a trimis și un salv-conduct, scrisoare de liberă trecere prin care îl poftește să revină în țară, unde va beneficia de toată cinstea cuvenită unui boier al măriei sale. Interesant e pasajul următor din scrisoare: *„Vino deci la noi îndată ce vei îndeplini misiunea cu care te-am însărcinat"*. În ce a constat această misiune nu putem ști, dar faptul că proaspătul Domn l-a însărcinat pe un boier transfug, hiclean, cu o misiune secretă, ne pune pe gânduri. Oare totul a fost doar o înscenare pentru a-l liniști pe Mihul, pentru a-l convinge să se întoarcă și a-l ucide apoi sau dorea Ștefan realmente o colaborare cu trădătorul ? Și la urma urmei, de ce n-ar fi fost Mihul chiar un agent a lui Ștefan, lucrând, cum se spune azi, sub acoperire ? N-ar fi exclus să fi trecut în tabăra lui după amintita întâlnire din Muntenia. Spioni și trădători, agenți *„întorși"* sau dubli au fost destui în istorie. În monografia dedicată lui Mihul, N. Grigoraș presupune că Ștefan i-ar fi cerut logofătului o intervenție pe lângă Cazimir pentru îndepărtarea lui Aron de lângă hotarul Moldovei. Cert este însă că logofătul trădător nu va părăsi Polonia și nu va da curs nici unei invitații de repatriere adresate de Ștefan.

Ștefan cel Mare, imediat după urcarea sa pe tron, și-a pus în practică lista de priorități, ceea ce i-a determinat pe unii istorici să

considere că el a meditat îndelung la programul viitoarei cârmuiri, luând în calcul atât modelul transilvănean cât și pe cel muntean. Din experiența anterioară a tatălui său Bogdan, dar și din cea a lui Petru Aron, experiență trăită pe viu, a înțeles importanța unei armate puternice și credincioase, care să fie oricând la dispoziția sa, gata de acțiune. Fără un astfel de sprijin militar putea fi o pradă ușoară pentru orice pretendent care se ridica împotriva lui cu cetele sale trădătoare. Marea boierime, puternică financiar, putea subvenționa strângerea de lefegii, putea dota și aproviziona o armată. Mai mult, funcțiile de conducere în oastea țării erau tot în mâna acestei boierimi, care, firesc, în astfel de condiții își putea impune voința asupra domniei. De la șantaj politic, la presiuni voalate sau deschise, până la organizarea unui complot, marea boierime putea alege cea mai convenabilă tactică în disputa pentru putere cu voievodul. Iorga, în „*Istoria armatei românești*", sublinia că reforma militară care urma să scoată domnia de sub situația precară de până atunci a fost o prioritate a programului politic al noului domnitor și că refacerea puterii militare a Moldovei trebuie privită astfel și dintr-o perspectivă internă, dejucarea acțiunilor complotiste și trădătoare ale unor pretendenți și a marii boierimi. Teama de acțiunile unor potențiali hicleni, lucrând contra domniei dinăuntru ori dinafară sau, cum de obicei se întâmplă, în mod conjugat, îl va face pe voievod să se concentreze în primul rând asupra „*oastei celei mici*", garda domnească și curtenii, care depindea direct de el. Ea va căpăta o pondere considerabilă. Ștefan, a stabilit documentar C. Rezachievici, a recrutat și mercenari, lefegii, militari de profesie, atât români cât și străini. Ținând seama că de la domnie primeau banii, aceștia aveau tot interesul să o apere. Curtenii și slujitorii vor juca în timpul lui Ștefan un rol deosebit și proveniența lor era din răzeșii distinși pe câmpul de luptă care vor fi absorbiți în această categorie, fără a avea ceea ce se numește „*sânge albastru*". Remanierea, apoi schimbarea structurii sfatului boieresc se vor face în paralel cu schimbarea a însești structurii boierimii. Crearea unei boierimi, meritocratice, îi va asigura lui vodă slujitori fideli care să nu-l concureze în exercitarea puterii, să-i impună decizii, orientări potrivnice voinței sale. Această nouă boierime, legată direct de el

să fi departe de gândul viclean și de fapta reprobabilă a trădării. Ridicarea la rangul de viteji, cavaleri, după practica occidentală a celor ce se distingeau pe câmpul de luptă, a fost o preocupare constantă a lui Ștefan. Cu câtă mândrie, dar în același timp cu câtă durere anunță el Apusul, prin glasul ambasadorului Țamblac, că la Războieni s-a aflat împotriva lui Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolelui, „*Io con la mia corte*", adică „*oastea cea mică*", formată din dregători și curteni, vitejii și credincioșii măriei sale. Gh. I. Brătianu scria despre „*curte*" că „ *în vremea lui Ștefan cel Mare, e o noțiune care cuprinde pe toți ostașii privilegiați, viteji sau «curteni», cum li se spunea în Moldova, nu din cauza unor slujbe la Curtea Domnului, ci a «curților» lor proprii, mici reședințe senioriale la țară, pe bucățile lor de moșii.*"

Ioan Bogdan afirma că „*boierii sunt mult mai puternici în Moldova decât în Muntenia*", iar C. Racoviță într-un studiu publicat în „*Revista Istorică Română*" arată că „*în Moldova exista o orânduire constituțională, dacă putem s-o numim așa, și anume nici un act de oarecare însemnătate nu putea fi dat de Domnul țării fără a purta și asentimentul boierilor din divan (sau, mai propriu, consiliul suprem). Chiar actele de donare sau întărire de moșii trebuiau să fie însoțite de pecețile boierilor. Cu atât mai mult actele de valoare internațională trebuiau să poarte aprobarea boierilor; ba chiar, pentru că actele erau de o deosebită însemnătate, boierii dădeau un act independent*". Actul solemn de danie a Târgului Siretului și a Volhovățului către Ringala, făcut de Alexandru cel Bun la 13 dec. 1421, a fost întărit și de cei 51 de boieri, drept de garanție. Actul lui Petru Aron de „*închinare*" la turci e urmarea dezbaterii „*cu boierii din sfatul moldovenesc și cu mitropolitul nostru, Domnul Teoctist, și cu toți boierii mari și mici*" și poartă garanția a 54 de sfetnici. Gh. I Brătianu, în „*Sfatul domnesc și adunarea stărilor în principatele române*", observă că în alcătuirea sfatului domnesc mai restrâns, „*rada*" în text slavon, locurile de frunte nu le dețin boierii investiți cu funcții sau dregătorii, ci aceia care au cele mai multe moșii pe care le posedă cu „*uric cu tot venitul*". Mihul logofătul, care împreună cu frații săi Duma și Toader, stăpânea peste 50 de sate și selișți se afla în fruntea sfatului.

Domnul era ajutat dar și controlat în cârmuirea sa de către sfat în care intrau marii boieri. Care era rostul și poziția acestor mari boieri, explică D. P. Bogdan în „*Acte moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*". În timpul dublei domnii a lui Ilie și Ștefan, fiii lui Alexandru cel Bun: „*Orice acțiune a lor se sprijină pe boieri, nimic nu puteau face, fără consimțământul lor, de aceea numărul mărturiilor în acte ajunge la cifra 30, sau chiar și 31, iar în omagiul către regele polon crește la 35. Aceiași cauză de atotputernicie boierească explică și faptul că din totalul de 109 acte, date de Ilias și Ștefan în cursul domniei lor, 95 sunt destinate boierilor. Și același motiv lămurește și faptul că de îndată ce Ștefan ajunge să domnească peste toată țara, după orbirea fratelui său, în primul act original cunoscut de la el apar 32 de boieri martori, pentru ca numărul lor să ajungă nu după multă vreme, ci numai după trei luni, la 42*". În Țara Românească numărul mărturiilor nu este mai mare de 16. E deci limpede că această boierime moldavă, conștientă de forța ei, va fi gata să-și trădeze suveranul, dacă el nu i-ar fi urmat voința sau dacă se simțea amenințată că își va pierde poziția ori privilegiile, chiar și cu o fărâmă.

Ștefan cel Mare, nota Gh. I. Brătianu, va deschide „*în istoria Moldovei și a instituțiilor ei o altă epocă, cu alt spirit și altă concepție de cârmuire*". Din documentul datat 8 septembrie 1457, aflăm că Ștefan avea alături un sfat compus din 19 boieri, din care 12 cu slujbe, cei mai mulți fiind pârcălabi de cetăți, ceea ce probează spusa cronicarului în legătură cu aspectul militar al noii domnii: „*gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așeze țara, ci de războaie se gătea, că au împărțit oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani*". Pârcălabii, comandanții cetăților, au avut în timpul său un rol hotărâtor în sfatul domnesc. Ei dețineau puterea administrativă, militară și judecătorească în cetăți și în ținuturile dependente de ele, erau de fapt „*pivotul sistemului său de guvernare a Moldovei*", după analiza lui Șerban Papacostea. Astfel, „*puterea de stat s-a așternut peste puterea emanată de domeniului feudal. Fără a suprima imunitatea feudală, instituția care întruchipa puterea publică a stăpânilor de domenii, Ștefan a instituit o rețea de putere administrativă, judecătorească și militară strict dependentă de domnie și controlată de aceasta, care a cuprins*

întreaga țară". Sfera de acțiune a trădării s-a restrâns, pârcălabii fiind cel puțin teoretic verificați și devotați domniei. Marea boierime mai primește o lovitură, prin deplasarea centrului de greutate militar dinspre cetele boierești, spre mica boierime care furniza cavaleria și răzeșii din care se recruta pedestrimea. Sprijinind mica boierime și pe răzeși, Ștefan contrapunea aceste categorii largi marilor feudali și crea sentimentul că în fond domnia era exponenta lor. Evident că toți acești nou promovați în ierarhia meritocratică erau oamenii lui vodă, trup și suflet, altfel spus, ochii și urechile lui, așa încât sfera de complot și hiclenie scădea foarte mult pentru marea boierime, tot mai bine supravegheată și încorsetată de puterea centrală.

Ștefan, nota Iorga, influențat de munteni, a încercat încă de la începutul domniei „*să-și facă un Consiliu ierarhic, organizat ca acolo, sub influența slavo-bizantină*". Această influență, adăuga Gh. I. Brătianu, „*va pătrunde însă și pe altă cale, acea a bisericii, care a avut sub domnia lui Ștefan rosturi mult mai însemnate, nu numai în ordinea religioasă, culturală și economică, dar chiar în cea politică...Se poate spune că în timpul lui de-abia, o Stare bisericească puternică și temeinic înzestrată cu privilegii și bunuri, s-a constituit în principatul moldovenesc...Dar prin strângerea puternică a frânelor, în mâinile unui voievod hotărât să-și impună voința, prin locul pe care îl câștigă în sfatul său chiriarchii ortodocși, pătrunși de cultură slavo-bizantină, se simte pătrunderea unei alte influențe decât a celei feudale, care stăpânise epoca precedentă. Paralel și simultan, aceleași înrâuriri se manifestau în stăpânirile Marelui Principat al Moscovei, care revendica pentru el moștenirea Romei Nouă de pe Bosfor, căzută sub asuprirea păgânului. Știm că Ștefan cel Mare a ajuns la legături de rudenie cu Marele Cneaz...Să fi venit și pe această cale sugestii, cari să fi contribuit a înăspri regimul de autoritate și a întări poruncile domnești ?...Ceea ce este sigur...e o tendință a voievodului de a modifica echilibrul lăuntric al vieții statului și, fără a înlătura rosturile Stării nobiliare, de a le cumpăni printr-o anumită directivă, a ceea ce s-ar putea numi politica sa socială...*"

Această politică socială, restructurarea și reîmprospătarea boierimii, care devenise după Alexandru cel Bun tot mai puternică,

turbulentă, insolentă și aplecată spre trădare, viza îngrădirea puterii marilor feudali, prin diminuarea domeniilor, a influenței în stat, în administrație, justiție și armată, prin creșterea puterii centrale în dauna anarhiei feudale. Realmente anarhia feudală a fost stopată, cu și veleitarismul unor mari boieri care repede au fost puși să înțeleagă că în dialogul dintre tron și boieri, aceștia sunt slugile măriei sale și că Domnul dă tonul și are ultimul cuvânt. Însă domnia autoritară, împinsă uneori până la pedeapsa capitală, cu sau fără judecată, sub impulsul mâniei, cum nota și cronicarul Ureche „*de multe ori la ospețe omorăea fără județu*", nu a reușit să înlăture opoziția marii boierimi. Din punct de vedere psihologic, putem spune că autoritatea domnească a reușit să transforme o opoziție destul de nebuloasă într-una conștientă și un sentiment, o idee, o înclinare spre trădare difuză, latentă, în ceva concret. Nemulțumiții de noua politică inițiată, și nu au fost puțini, înțeleg că problema se pune tranșant, în formula care pe care. O dată pierdută prima rundă a înfruntării cu Domnia, în momentul în care organul de guvernământ este sfatul domnesc restrâns la 20-22 de sfetnici înzestrați cu slujbe și demnități de către Ștefan și prin urmare atent verificați (oamenii săi cu alte cuvinte), marea boierime se gândește să reacționeze după o îndelungată chibzuință și pregătire, nu spontan și mânată de primul impuls. Complotul se va dezvolta în timp, „*ve dospi*", va avea ramificații până în vârful ierarhiei sfetnicilor domnești. Trădătorii sunt mai vicleni, mai bine organizați și acoperiți. Speranțele lor de reușită se leagă pe rând de potențiali pretendenți, Petru Aron, Petru Hronoda, fiul lui Petru Aron, executat de poloni în 1501 la cererea lui Ștefan și a unei intervenții ungare sau turcești. Concluzia lui Gh. I. Brătianu e elocventă: „*Dar totuși elementul de împotrivire feudală nu a fost înlăturat. El stăruire în desele pribegiri peste hotar, și va mai izbucni o dată în ceasul din urmă, când boala grea a lui Ștefan îi prevestea sfârșitul apropiat. O descriere a unei relațiuni străine ne-a păstrat ecoul acestor evenimente; ea ne arată pe bătrânul Domn ridicându-se de pe patul de suferință și dus «in câmp», unde se întruniseră poate chiar în același loc, ca în vremea de demult, de la începutul domniei «partidele» boierimii învrăjbite pentru succesiune. Îl veden*

intervenind, bolnav cum era, făcând iarăși să cază câteva capete dintre acelora pe cari îi socotea primejdioși, și determinând hotărârea prin aclamațiune, ca odinioară, pentru Bogdan, moștenitorul desemnat și pregătit de el. Astfel până în ultimul ceas, mâna tare a voievodului a îndreptat voința Stărilor și le-a impus drumul convingerii și al chibzuielilor sale."

Dar Ștefan a beneficiat și de sprijinul unor boieri credincioși. A avut în 47 de ani de domnie, doar 3 logofeți, dintre care Tăutu, cel care s-a opărit la Stambul dând de-a dușca, ca pe vin, cafeaua, și a păstrat slujba și sub fiul lui Ștefan, Bogdan cel Orb. De asemenea vistiernicul Iuga și-a menținut funcția vreme de 20 de ani.

În timpul lui Ștefan, alături de boierii cu moșii ereditare îi găsim și pe curtenii ostași, „*vitejii*", cavalerii, boierimea nouă, disciplinată și călită în războaie, „*cu mai puține ambiții de conducere, integrată în serviciul ei ostășesc și în viața de țară de pe moșiile ei*", potrivit analizei lui Gh. I. Brătianu. Ștefan întărește permanent printr-o politică statornică categoria micii boierimi cu îndatoriri militare. În 1484 voievodul face o danie „*fraților Măluscă, Neicea, Cosma Răzan și Drăguș, ostași din ceata boierului Grangur, pârcălab de Orhei, pentru slujbele făcute țării prin paza împotriva tătarilor*". După biruința din 1481 împotriva lui Țepeluș, Ștefan „*mulți viteji făcu atunci și multe daruri și scule scumpe dărui boierilor și vitejilor și tuturor ostașilor*". Toți aceștia vor fi credincioșii, în timp ce alții, din varii motive, sunt bântuiți de microbul trădării. Astfel, un izvor polon spune că în 1476, când Mahomed al II-lea calcă pământul țării, „*toată Moldova, învinovățind pe domnul ei de tiranie și cruzime, n-a voit să se adune în jurul său; chiar i-au retras ascultarea, spunând că nu s-a purtat cu un principe, ci ca un călău iubitor de chinuri*". La 1493 se pomenește într-un document de confiscarea pentru hiclenie, a satului vistiernicului Avram, fugit în Lituania. În 1502 și 1503 Ștefan a trimis soli la regele Poloniei cu instrucțiuni precise împotriva unor boieri fugari. Nu cunoaștem motivele hicleniei lui Avram și a fugii peste granită a altor boieri, destul de numeroși, dar dacă ținem seama că Ștefan a expediat regelui însuși solii speciale, care să pună problema lor, presupunem că nu era vorba de simple capricii, ci de

lucruri bine motivate în mintea și sufletul celor care au făcut pasul trădării. Pentru ei era singura soluționare a problemei în care s-au aflat prinși. Nu-i interesa judecata viitoare a istoriei, ci se temeau de cea imediată, a Domnului. Și dacă puțin le păsa de perspectiva istorică, se îngrozeau în schimb de călău.

Politica lui Ștefan de refacere a domeniului domnesc, prin numeroase cumpărări de sate din banii visteriei și prin masive confiscări de la boierii trădători, îi dau posibilitatea de a dispune de mari suprafețe funciare pe care le acorda parcimonios, beneficiari fiind biserica și mica boierime. Exclusă de la mila domnească, prin danii de moșii, marea boierime se va vedea exclusă și din sfatul domnesc, în mare proporție. Sfatul era principalul organ de guvernare după domnie și până la Ștefan era expresia directă a marii proprietăți. Sfatul veghea ca puterea încredințată Domnului să fie concordantă cu interesele marilor proprietari. Acum dregătorii curții, numiți de Domn, stau în sfat într-un număr ce-l surclasează pe al stăpânilor de mari moșii. Numele boierilor fără dregătorie va apărea tot mai rar în listele de martori din documentele cancelariei domnești.

Tot mai marginalizată, marea boierime, firesc, va fi și tot mai nemulțumită. Exclusă treptat de la participarea la exercitarea puterii, sentimentul ei de frustrare se va accentua. Mai mult, va exista și percepția că Ștefan și-a trădat clasa, a trădat marea boierime, adică interesele ei. Toate acestea, la care se adaugă motive de ordin subiectiv, personal, vor fi suficiente pentru ca o parte a boierimii să se gândească la hiclenie și chiar să pună trădarea în practică. Din analiza cronicilor boierești, reiese în mod vizibil o anume mentalitate, aceea că boierul e piatra de temelie în stat și că e o greșeală fatală a se trece peste el. Această boierime veche, are un sentiment de superioritate față de cea nouă, recent miluită cu moșii. Pentru ea, noii ajunși sunt niște parveniți nevrednici și însuși vodă, care se încumetă să nu o ia în serios, nu e decât un uzurpator. Și uzurpatorul trebuie răsturnat. Prin această logică, cei în cauză își justifică actul trădării și se consideră absolviți în fața lui Dumnezeu. Nu se simt vinovați că se ridică contra unsului lui Dumnezeu căruia i-au jurat credință, ci sunt convinși că fac un act reparatoriu, nu consideră că devin sperjuri ori regicizi ci se cred justițiari. Se grăbesc

să extrapoleze acest punct de vedere asupra întregii țări, de vreme ce premisa raționamentului pornea de la convingerea lor, că ei reprezintă temelia statului. Pentru această boierime Ștefan este un trădător în timp ce Ștefan îi va considera hicleni pe reprezentanții ei. Fiecare recepta contractul feudal în interes propriu. Disputa e deschisă.

Vânătoarea de trădători

Ștefan cel Mare și-a consolidat domnia, „*a înlocuit vechii dregători, cu numeroase păcate*", după cum se exprima N. Grigoraș în monografia închinată voievodului, „*amestecați în nenumărate acțiuni de trădare, comploturi și chiar crime, deci oricând gata să se mai preteze la asemenea acte*" și în 1462 a pornit prima sa acțiune externă de amploare. Această acțiune, care în final avea să fie un eșec, a ajuns să constituie o controversată problemă în istoria noastră. S-au subliniat gravele ei urmări, nu numai cele politice, ținând de imaginea lui Ștefan, ci și cele legate de sănătatea lui. „*În al șaselea an a domnii lui Ștefan vodă*, notează Grigore Ureche, *în anii 6970 iulie 22, loviră pre Ștefan vodă cu pușcă în gleznă la cetatea Chiliei*". În urma atacului din 1462 asupra Chiliei, domnitorul va suferi la gleznа piciorului stâng „*o zdrobire a părților moi, care au lăsat în loc un ulcer cronic, alimentat eventual de un proces inflamator osos, de o osteită*", consideră N. Vătămanu în „*Voievozi și medici de curte*". Rana îl va chinui până la moarte.

Deși ajuns pe tron cu generosul sprijin al oștirii lui Țepeș, „*prietenia dintre acești doi voievozi români n-a urmat cursul firesc al așteptărilor*", observa N. Șandru în lucrarea „*Sub zodia Zimbrului*". Mărul discordiei îl va constitui Chilia. Momentul acțiunii lui Ștefan va coincide cu invazia lui Mahomed al II-lea în Țara Românească, împotriva lui Țepeș, în 1462.

Chilia făcuse odinioară parte din Țara Românească și, ajunsă sub stăpânirea Moldovei, Dan al II-lea va încerca să o recapete cu armele de la Alexandru cel Bun. Chilia a rămas însă în stăpânirea Moldovei și Petru, unchiul lui Ștefan cel Mare, „*o dăruise numai de nevoie lui Iancu (de Hunedoara)*", scria Iorga. De voie, de nevoie,

cert este că Petru vodă comisese un act de trădare a intereselor Moldovei. În cetate se afla o garnizoană ungurească și, continuă Iorga, ungurii „*făceau pază bună*". Înainte de a începe ostilitățile cu turcii, sângeroasa campanie care i-a îngrozit pe contemporani, desfășurată în iarna lui 1461 – 1462, Țepeș a dus tratative pentru ajutor cu regele Ungariei Matia Corvin, devenit cumnatul său. Într-o scrisoare i-a mărturisit că biruințele lui viitoare sunt întru cinstea întregii creștinătăți, iar, „*dacă vom izbândi rău și această țărișoară a noastră va pieri, nici Măriei Tale nu-ți va ieși un folos din aceasta și nici un ajutor, căci ar fi spre paguba tuturor creștinilor*". Dar Matia Corvin nu s-a ținut de cuvânt, altfel spus, l-a trădat pe Țepeș, lăsându-l singur în fața turcilor. Ștefan se aliase cu Polonia și politica comună era de pace cu turcii. Prin tratatul dintre Moldova și Polonia din 2 martie 1462 se specifica și necesitatea ca Ștefan să recupereze orice posesiune înstrăinată din Moldova, fie ea și „*un oraș*". Orașul vizat nu era altul decât Chilia, care în acea clipă, deși avea o garnizoană ungurească, făcea parte din sistemul defensiv al Țării Românești, al lui Vlad Țepeș prin urmare. Interesele Poloniei la gurile Dunării, cereau ca regatul să susțină dorința Moldovei de a reintegra cetatea în hotarele ei. Acest gând „*de a smulge acum Chilia din mâna obosită a lui Vlad*", după expresia lui Iorga, va fi un act de trădare comis de Ștefan față de binefăcătorul său, Țepeș. Așadar Ștefan se pregătește de luptă, deși, notează același istoric, „*nu era un om pornit, nu era suflet dorit de faimă, nu era un poet al războaielor, ci un om de cârmuire, care cântărește puterile, prevede sfârșitul încăierărilor, și, rece între prieten și dușman, între creștin și păgân, se îndeamnă numai la fapte în adevăr folositoare țării sale*". Prin urmare trădarea față de fostul prieten e calculată cu sânge rece, motivația fiind înaltele rațiuni de stat. E o trădare oficială !

A.D. Xenopol, în „*Istoria românilor*", scrie că Ștefan va ataca Chilia „*tocmai în acel timp când Vlad Țepeș, domnul Munteniei, ducea greaua lui luptă în contra turcilor.*" Raportul bailului venețian din Constantinopol, din 28 iulie 1462 și „*Expunerile istorice*" ale lui Laonic Chalcocondilas vorbesc chiar de o colaborare moldo-turcă la asediul Chiliei. Potrivit unor izvoare, Ștefan ar fi intenționat chiar să ia parte la războiul dintre turci și munteni, de partea turcilor.

Dacă așa stau lucrurile, trădarea lui față de Țepeș ia proporții inadmisibile.

Xenopol scrie că Ștefan „*a urmat în acest atac al Chiliei mai mult îmboldirea și neastâmpărul ce-l frământa și-l arunca în războaie decât un plan copt și cugetat*". Cronicarul Ureche afirma că voievodul „*având inima aprinsă spre lucruri vitejești îi părea rău un an ce n-a avut războaie el are multă pagubă, socotind că și inimile voinicilor în războaie trăind se ascut, și truda și osteneala cu care se deprindea oastea a doua vitejie*". Xenopol continuă analiza, spunând că doar în acest fel „*ne putem explica această mare greșală politică a lui Ștefan cel Mare, făcută chiar la începutul carierei sale, de a contribui la căderea unui domn care își pusese ca țintă respingerea tiraniei turcești... În loc de a păstra prietenia cu acest domnitor, către care era chiar legat prin datoria recunoștinței,... Ștefan cel Mare calcă tot în picioare, și simțământ și interes, și împins de inima lui aprinsă, pleacă la atacul Chiliei...*" Conform acestei viziuni, trădarea lui Ștefan e urmarea mai mult a firii lui pătimașe, decât a unui calcul rece și chibzuit. Socoteala se rezuma simplist. Mahomed oricum îl va bate pe Țepeș și decât să ia el Chilia, importantă „cheie" la intrarea în Moldova, mai bine o ocupă el. Cât despre sentimente, ele nu au ce căuta în politică. C.C. Giurescu pledează de fapt în acest sens în „*Istoria Românilor*": „*Fapta lui Ștefan era scuzabilă, deoarece între sentimentele sale personale și interesul superior de stat, interes care cerea, din multiple rațiuni, dobândirea Chiliei, trebuia să prevaleze aceasta din urmă*"; Iorga în volumul „*Cavalerii*", din „*Istoria Românilor*", concluzionează că atunci „*Când se află că flota Sultanului e înaintea Chiliei, domnul Moldovei avea neapărata datorie de a fi acolo pentru ca, întrebuințând orice mijloc, să împiedice instalarea, catastrofală pentru dânsul, a turcilor la Dunărea de Jos.*" Ce s-a întâmplat în realitate, povestește bailul venețian: „*Am înțeles că Ștefan Voievod, Domnul Moldovei sau Valahiei Mici, se luptă cu Vlad Voievod, care poartă război fericit cu turcii. Cearta acestora nu numai că ajută pe Sultan, dar, ceea ce e mai primejdios, printr-însa turcii capătă oarecum intrarea în aceste două Valahii, ceea ce ar fi un foarte mare pericol, atât pentru noi, cât și pentru alte țări*

vreme". Hatlul Domenico Balbi ne mai spune că împotriva Chiliei au luptat, timp de opt zile, flota turcă „*împreună cu domnul Valahiei Inferioare*". Dacă spusele lui Balbi sunt adevărate, Ștefan a comis nu doar un act de trădare deliberat, ci de-a dreptul o prostie politică.

Tratatul de „*Istoria României*", 1962, susține că atacul moldo-turc asupra Chiliei lui Țepeș „*nu e cu putință, pentru că fiecare dintre părți dorea Chilia pentru sine și nici una nu avea vreun interes să ajute celeilalte să o cucerească*". Totuși, concluzionează tratatul citat, „*Intervenția domnului Moldovei împotriva lui Vlad Țepeș, într-o vreme când oștirea turcească se afla încă pe teritoriul Țării Românești, arată, totuși, limitarea înțelegerii politice a lui Ștefan cu acest prilej, când se impunea unirea tuturor forțelor românești împotriva inamicului comun*".

Xenopol, indignat de trădarea lui Ștefan față de Țepeș, scria că la vestea atacului moldovean asupra Chiliei, Vlad „*lăsă deci pe turci, pe care îi combătea, ca să fie urmăriți de un general al său, și plecă în persoană contra lui Ștefan cel Mare spre a răzbuna odată nedreptatea ce i se făcea și călcarea datoriei de recunoștință... Acela deci care a determinat căderea domnului muntean n-a fost sultanul Mahomed, ci Ștefan cel Mare. Acum abia putem măsura toată greșala domnului moldovean*".

Merită subliniate, în legătură cu atacul lui Ștefan asupra Chiliei, atac indubitabil, de vreme ce s-a ales și cu o cumplită rană la glezna stângă, câteva luări de poziții. C.C. Giurescu spune că cetatea era în mâna ungurilor și prin cucerirea ei voievodul dorea îndeplinirea unui scop politic, „*o lovitură dată protectorilor lui Petru Aron*" și a unuia economic. „*Chilia*, sublinia autorul citat, *nu aparținea în acel moment muntenilor, ci ungurilor*". Șerban Papacostea nota că „*Ștefan asedia Chilia concomitent cu o flotă otomană*", pentru restaurarea controlului Moldovei asupra gurilor Dunării. Al. G. Savu afirma că „*oastea moldovenească a atacat prin surprindere garnizoana din cetatea Chilia. Asediul – organizat se pare în pripă – a eșuat*". N. Grigoraș, în „*Moldova lui Ștefan cel Mare*", acreditează ideea că „*Informat de planurile de campanie ale lui Mehmed al II-lea de a ataca Țara Românească, Ștefan cel Mare a luat măsuri pentru apărarea Chiliei de un atac turcesc...*"

ciudat, foarte ciudat să te pregătești să aperi un lucru care nu-ți aparține. Mai mult, nu exista nici un tratat de alianță între Ștefan și Uneș ori Matia Corvin. În continuare aflăm că ideea lui Ștefan de a anexa Chilia la Moldova era cunoscută și de conducerea orașului Cetatea. Intervine o neclaritate. Ori e vorba de apărare, ori de dorința de anexare (ceea ce înseamnă cucerire), pentru că cei doi termeni nu sunt complementari ci disjuncți. În prima jumătate a lunii iunie, detașamente din oastea Moldovei, aflate în apropierea Chiliei, au respins infanteria marină turcă debarcată în apropierea portului. „*Atacul turcesc a durat opt zile, dar cu ajutorul ostașilor moldoveni garnizoana cetății i-a respins*". Avem aici ceva ce seamănă cu o intervenție NATO în fosta Iugoslavie. După această teorie, Ștefan se afla în război cu turcii, fără să știe, încă din 1462 ! Și mai departe autorul ne lasă cu totul stupefiați: „*După respingerea infanteriei marine turcești de sub zidurile Chiliei, Ștefan cel Mare a încercat să cucerească cetatea, dar a trebuit să se retragă neavând armament de asediu...*"

Cert este că în 1462, Ștefan nu a reușit să cucerească Chilia, ba mai mult, s-a ales și cu o rană gravă la piciorul stâng.

Cronicarul Dlugosz, contemporan cu evenimentele, scria că „*In anul 1465, luna lui ianuar 23, joi, la miezul nopții, a venit Ștefan Voivod la Chilia și a asediat orașul. Și a petrecut joia în pace, iar vinerea de dimineață a atacat și a început să dărâme cetatea Chiliei. Și astfel dărâmă toată ziua. Și se bătură până-n seară, și sâmbătă s-a predat cetatea aceea, și a intrat Ștefan Voievod în cetate cu voia lui Dumnezeu și rămase acolo trei zile, veselindu-se și slăvind pe Dumnezeu. Și ocrotind pe oamenii cetății. Și i-a pus acolo pe Isaia și pe Buhtea*", pârcălabi. Ce surprinde este faptul că în 1462 Chilia a rezistat la un asediu cumplit 8 zile, iar acum, în 1465, după doar o zi capitulează.

La 23 ianuarie 1465, Ștefan pătrunde în târgul Chilia, fără nici o rezistență. „*Cronica breviter scripta*" relatează că „*la miezul nopții... a venit Ștefan voievod asupra Chiliei, cu bună pace dinspre toate părțile...*" Agenții Domnului au stabilit contacte cu locuitorii târgului Chilia și ei s-au arătat dispuși să colaboreze, cu alte cuvinte să trădeze. Armatele moldovene vin la miez de noapte, timp propice

actelor de trădare și găsesc porțile orașului deschise și pe locuitori așteptându-i liniștiți. Mai rămânea cetatea, bine întărită, dar și aceasta, după o zi de asediu se va preda. Pe la miezul nopții, (iarăși ora marilor trădări), populația a deschis una din porți. Dlugosz notează: *„Și deschizând cu voia cetățenilor o poartă, dar așa ca să nu pară că e trădare la mijloc (aparențele trebuiau salvate, n.n), ocupă orașul în miez de noapte. Pe unul dintre cei doi căpitani ai cetății, care invitați din întâmplare la o nuntă chefuiseră mai mult, îl prinse, iar al doilea, deși scăpase în cetate, totuși îndemnat de frica morții ce-l amenința dacă ar fi căzut cetatea, îndemnat și de dragostea de viață și de nădejdea vreunor daruri, trecu cetatea în puterea lui Ștefan.*"

În iarna lui 1465, s-a petrecut deci o trădare „ca la carte", pregătită din timp, la ea participând majoritatea locuitorilor Chiliei. Și nunta pusă la cale făcea probabil parte din regie, iar dacă nu, a căzut cum nu se putea mai bine. Unul din căpitani a fost îmbătat, celălalt a trădat pentru a-și salva viața și poate pentru a obține unele avantaje. Aparențele au fost salvate, a avut loc și un asediu, dar nu devastator, pentru că Ștefan nu avea nevoie de o cetate în ruină. Totul s-a consumat pe întuneric, la miez de noapte. Ce n-au reușit armele în 1462, a reușit trădarea după trei ani. Locuitorii care au semnat scenariul, se vor bucura de protecția domniei. Într-o întâmplare similară, Ginghiz-Han a poruncit să fie executați toți trădătorii care-i deschiseseră porțile unui oraș, cu motivația că cine a trădat o dată, o va face și a doua oară. La noi e altfel !

Și călăul ridică paloșul...

Între Ștefan cel Mare și regele Ungariei Matia Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, relațiile vor deveni tot mai încordate, la aceasta concurând un complex de factori, din care readucerea Moldovei sub suzeranitatea maghiară nu era ultimul. Pentru Matia, care se identificase întru totul cu interesele regatului feudal maghiar, faptul că era de origine română nu conta de loc și în Ștefan el nu vedea un frate, ci un dușman. Domnul Moldovei se făcea vinovat în ochii săi de incursiunile în secuime puse la cale pentru prinderea

lui Petru Aron, care își găsise, după expulzarea din Polonia, refugiu în Transilvania și de amestec în rebeliunea nobilimii ardelene contra coroanei ungare. Din punctul de vedere al intereselor maghiare luarea Chiliei și apropierea de Polonia erau și ele păcate grele, care se cereau pedepsite. Ștefan întruchipa în ochii lui Corvin tot ceea ce era mai rău pentru Ungaria și el trebuia dat jos din tron. Matia avea lângă el pe Aron, care desigur îi făcuse jurăminte de credință veșnică, trădând fără să clipească interesele Moldovei și oferind-o fără șovăire suzeranității ungare. Aron urma să-i ia tronul lui Ștefan și pentru aceasta regele a început pregătirile de război pentru invadarea Moldovei. Nici Petru Aron nu a stat degeaba și agenții lui au contactat desigur pe acei boieri știuți ca opozanți ori nemulțumiți de politica lui Ștefan. Câțiva boieri transfugi au stabilit și ei contacte cu pretendentul exilat, înfățișându-i mai mult sau mai puțin veridic situația reală din țară.

Indiscutabil, campania din 1467 a lui Corvin în Moldova se baza și pe sprijinul și colaborarea facțiunii boierilor trădători. Nu știm dacă ei au reușit să realizeze un complot organizat și ramificat în intreaga țară și în toate straturile boierimii și iarăși nu cunoaștem nici numărul lor. Evenimentele ce s-au petrecut în timpul și după lupta de la Baia ne fac să credem însă că boierii trădători au realizat un puternic complot, în frunte găsindu-se chiar cumnatul lui vodă, Ivaniș. Dacă duhul trădării pătrunse până și în familia lui Ștefan, putem concluziona că ramificațiile complotului erau foarte întinse. V. Drăghicescu nota că deși foarte vlăguită la începutul întemeierii principatelor, inteligența românilor era capabilă de a se regenera și susceptibilă de o puternică eflorescență. Comploturile prin urmare, câștigă mult sub aspect calitativ. Cu trecerea timpului, sunt concepute tot mai inteligent.

Ștefan a încercat o primenire a boierimii, prin ridicarea răzeșilor și creșterea rolului micii boierimi. „*O voință harnică, statornică, în același timp violentă, dar prudentă*, nota V. Drăghicescu, *deosebea pe domnii, boierii și țăranii români*". Răzeșii erau țărani și ei posedau o „*inteligență simplă, dar viguroasă și sistematică, o imaginație vie, hrănită și însuflețită de un sentiment religios foarte adânc*". Iorga sublinia că sufletul „*țăranilor găsește*

în cea mai mare parte hrana indispensabilă: frica și speranța supranaturală, icoanele și scenele triste sau vesele, în credința sa creștină sau mai curând creștino-păgână, la care el ținea naiv și din inimă". Țăranii aveau, după V. Drăghicescu, un caracter „*viteaz, neatârnat, individualist, crud, amăgitor și fățarnic cu vrăjmașii*".

Urcat pe tron, Ștefan „*mai împrăștie puțin fum de tămâie în atmosfera încărcată de intrigi și gâlceavă a petitorilor la domnie și a boierilor care aduceau pe acești petitori. Sub Ștefan cel Mare, Moldova se ridică mult din decăderea și degradarea la care o duseseră drumeții săi înaintași*", dar boierii complotează „*până chiar împotriva celui mai strălucit Domn al Moldovei, Ștefan cel Mare. Alexa Stolnicul, Negrilă Paharnicul și Isaia Vornicul urzesc un complot contra vieții Domnului... Descoperiți, ei pieiră însă sub securea călăului. Ștefan cunoștea așa de bine înclinările acestea nenorocite ale boierilor, că pedepsi cu moartea orice încercare de trădare sau răzvrătire din partea lor*" (V. Drăghicescu).

După cucerirea Chiliei de către domnitorul moldovean, în 1465, regele Ungariei, Matia Corvin, i-a cerut voievodului Transilvaniei, Sebastian Rozgony, să-l trimită la Buda pe fugarul Petru Aron, oploșit în secuime, și-i va promite că-l va sprijini în recucerirea tronului. La rândul său, Ștefan sprijină pretențiile lui Frederic al III-lea de Habsburg la tronul Ungariei și mai mult, adăpostește la curtea lui din Suceava pe toți nemulțumiții din regatul vecin, cu alte cuvinte pe trădătorii lui Matia, cărora le dă sprijin material și moral. Antonius Bonfinius, în „*Historia Pannonica sive Hungaricarum*", scrie despre următoarea declarație a lui Corvin: „*Ștefan și-a călcat promisiunile și-i ocrotea pe exilații noștri și ducea mereu din regatul nostru... prăzi în oameni și avuții... și nu voia să ceară iertare pentru răutățile săvârșite. Nu merita oare să fie pedepsit ?*" În ochii lui Matia, Ștefan era un trădător și prin urmare merita o pedeapsă exemplară. În mentalitatea sa de tip feudal occidental faptul că Ștefan nu l-a recunoscut ca suzeran era mai mult decât un afront personal, era o felonie. Și tot felonie se considera și sprijinirea de către Ștefan a celor trei vice-voievozi transilvăneni în mișcarea lor centrifugă de dezlipire a Ardealului de Ungaria. În septembrie 1467, regele Matia cu 8000 de călăreți și

4000 de pedestrași, o redutabilă forță, va restabili ordinea, îngenunchindu-i pe rebeli. Cum s-a purtat boemul Jan Giskra cu necredincioșii nu-i lesne de dedus. Cei scăpați de represiune nu vor renunța însă la a complota contra lui Matia și dintre acești disidenți îl va recruta Ștefan informatorii care îl vor înștiința despre toate mișcările lui Matia. Dacă Ștefan își avea spionii săi și Matia ținea lângă el pe Aron și Berindei, doi pretendenți care desigur își aveau sprijinitori și simpatizanți în Moldova. „*Potrivit informațiilor pe care le deținea regele Matei,* scrie N. Grigoraș, *unul din cei doi candidați avea șansa de a găsi boieri care să-i susțină pretențiile la tronul Moldovei. Acesta nu putea fi decât Petru Aron. Informat că va fi atacat din Transilvania de o oaste puternică, comandată personal de regele Matei, Ștefan cel Mare a cerut ajutor «suzeranului» său Cazimir al IV-lea, care nu i-a trimis nici un ostaș...*"

Din cele relatate observăm că ambii suverani posedau un bun serviciu de informații, spioni activi, redutabili și că trădare se găsea din belșug în ambele tabere. Dar Ștefan, în această conjunctură, în calitatea lui de vasal al Poloniei, a fost trădat chiar de suzeran, pentru că acesta îi era dator cu ajutor militar în caz de primejdie, conform contractului feudal. La 2 martie 1462, Ștefan depusese un act de omagiu lui Cazimir. În documentul înmânat plenipotențiarilor poloni sosiți la Suceava, voievodul jura credință regelui polon și spunea că îi va depune omagiul personal la o dată ce va fi va fi stabilită ulterior, de comun acord. Sfatul domnesc în frunte cu Mitropolitul sunt martori și garanți ai documentului. Ștefan obține prin acest act extinderea erga omnes a alianței moldo-polone, deci și contra Ungariei la nevoie, și nu doar contra „păgânității" cum s-a formulat ambiguu la Overchelăuți. Cazimir l-a trădat însă pe vasalul său, dar nici acesta nu s-a lăsat mai prejos. Conform tratatului, Ștefan se obliga să nu aibă alt suzeran decât pe Cazimir, dar nu peste mult timp, după împăcarea cu Matia Corvin, va deveni vasalul Ungariei. Un alt punct al tratatului e însă foarte discutabil. Ștefan se obliga ca după moartea sa pe tronul Moldovei să nu urce decât un Domn venit de la polonezi. Dacă era sincer, Ștefan trăda interesele neamului său și pe ale Moldovei, iar dacă formula era praf în ochii polonilor, înseamnă că din start trăda tratatul pe care

jurase să i respecte, atât el cât și sfatul în cap cu Mitropolitul. Solemnele jurăminte pe cruce deveneau astfel o comedie, o sinistră mascaradă.

Matia Corvin, alături de condotierul Giskra, care avea comanda efectivă a celor 40000 de oșteni, înzestrați și cu 500 de tunuri, va înainta prin Oituz spre Trotuș, unde cu toată rezistența va pătrunde la 13 noiembrie 1467. Ștefan cel Mare, care avea „*un bun serviciu de informații, care a funcționat cu exactitate de ceasornic și a reușit să-i transmită prompt toate datele de care avea nevoie pentru a trage concluziile asupra intențiilor, efectivelor, zonelor de concentrare și direcției de înaintare a adversarului*", după cum preciza Al. Gh. Savu, a încercat o rezistență la Oituz, dar fără succes. Autorul citat mai adaugă că pare „*curios, cel puțin la prima privire, că Ștefan cel Mare, deși cunoștea potențialul ofensiv al forțelor ungare, s-a bizuit în principal pe oastea de curte, al cărei efectiv nu depășea cifra de 12000 de luptători*". Pare de înțeles această atitudine, dacă ținem seama seama că vodă avea serioase suspiciuni față de boieri și că vântul trădării sufla vârtos. Curtenii, chiar puțin numeroși, erau teoretic cel puțin, credincioși. În realitate vom vedea imediat că au avut loc stranii defecțiuni. Însăși curtea, elementul de bază, a fost atinsă de microbul trădării. Ștefan, conștient de crunta realitate, își va stabili o tactică adecvată în lupta cu Matia Corvin. Dlugosz spune că vodă „*nu cuteza să se lase în luptă deschisă, ci-l hărțui mereu din locuri ascunse și pline de curse*" pe rege.

Matia Corvin va pustii așezările Trotuș, Bacău, Roman, Neamț și va poposi în final la Baia. Ștefan nu a angajat o bătălie decisivă ci s-a mărginit la hărțuială, pentru că nota Dlugosz, se temea de „*suarum infida ingenia*", „*necredința alor săi*", care îl acuză de tiranie. Tratatul de „*Istoria României*" consideră că „*Apare astfel la iveală, încă de la începutul campaniei, conflictul latent până atunci dintre domn și boieri, pe care se baza fără îndoială și Matei, când aducea cu sine pe un pretendent la tronul Moldovei. Adâncimea acestui conflict va fi arătată de desfășurarea luptei de la Baia.*"

Sosit în 14 decembrie 1467 la Baia, regele poruncește să se înceapă de grabă lucrări de fortificație, „*ziduri de care*", valuri de

pământ, tranșee. Și-a stabilit reședința în centrul târgului, „*acolo unde se împreună cele două ulițe care ocolesc biserica*" catolică, ne spune Bonfinius, iar comandanții armatei se așezară împrejurul pieței. Matia, cazat în reședința prelatului catolic, care atunci era plecat din oraș, era înconjurat de o gardă de 200 de veterani, ostenii profesioniști și de mare credință. Ștefan își oprise oastea „*la o milă mai jos, între râurile Moldova și Șomuz*" și porunci tuturor să descalece și să pornească spre Baia pe jos. Ungurii aflaseră deja că moldovenii sunt gata de atac, de la un secui, Sythotus, care dăduse din întâmplare peste ei, spune Bonfinius. Tot secuiul mai adăugă că armata română va năvăli „*înainte de miezul nopții asupra ungurilor să-i măcelărească*". Relatarea lui Bonfinius e destul de ciudată, pentru că dacă într-adevăr secuiul aflase din întâmplare de prezența lui Ștefan lângă Baia, evident că nu avea de unde știi de planul, de intențiile lui Ștefan și de ora atacului, dacă nu era spion și nu luase contactul cu vreun trădător din oastea moldavă. Deși informațiile acestui secui anonim nu ar fi trebuit să-i inspire încredere lui Matia, el, potrivit lui Bonfinius, „*se sculă nemâncat de la masă, îi adună îndată pe toți nobilii... le spuse ce primejdie îi așteaptă și dete poruncă să ia fiecare armele*". Dacă Matia a luat de bune spusele secuiului și a dat poruncile de rigoare, mai mult ca sigur că acesta era informatorul lui, și nu unul oarecare, ci foarte important.

Prin trădare Ștefan pierde elementul surpriză în atac și ceea ce trebuia să fie o acțiune fulger de exterminare se va transforma în luptă crâncenă, de uzură. Dlugosz afirma că „*începu un mare măcel... Cu atâta putere se ciocneau în luptă, încât nimic nu părea mai ingrozitor*". „*Cronica breviter scripta*" povestește că lupta începută în seara zilei de 14 decembrie „*a ținut până în zori*". Regele Matia a luptat cu bravură, fiind, precizează Bonfinius, „*primul unde lupta era mai crâncenă*". A și fost de altfel rănit la braț, de o suliță ori de o spadă.

Cronicarul Dlugosz arată că în această încleștare „*dacă regele Ungariei n-a fost prins sau omorât, aceasta se datorește binefacerii unui român, căruia Ștefan voievod, descoperind înșelăciunea, îi tăie capul*". Al. Gh. Savu se întreba: „*Cine să fi fost «binefăcătorul»*

care, prin trădarea lui, a înlesnit fuga regelui Matia Corvin și grupului de oșteni care îl însoțeau peste munți ?... în timp războiului din 1476 s-au produs unele defecțiuni printre vârfuri boierimii moldovene, pe care izvoarele le-au consemnat, de regul fără a indica numele făptașilor sau demnitățile acestora, cu excep marelui vornic, identificat de istoricii noștri cu Crasneș (Crasn – personaj important în sfatul domnesc, unde figurează începâ de la 26 octombrie 1458 (mai întâi ca postelnic), până la decembrie 1460". Tot autorul citat consideră că în cronici s-a „*făc o confuzie între Crasneș – trădătorul din 1467 – și succesorul ca mare vornic, Isaia (cumnatul voievodului), executat la rând lui pentru o vină asemănătoare peste câțiva ani.*" C. Chihodar într-un articol din 1957, publicat în „*Studii*", afirmă și el că vinov de trădarea de la Baia nu a fost Isaiia, după cum spune „*Croni breviter scripta*", scrisă la curtea lui Ștefan, ci vornicul Crasn Cronica pomenită arată: „*Dacă lui Ștefan Vodă i-ar fi fost credinci Isaiia, marele său vornic și ar fi călărit acolo unde i se porunci atunci n-ar fi scăpat teafăr nici picior de maghiar pe acolo*".

N. Grigoraș consideră că „*este de necrezut ca într-o cron care cuprinde evenimentele domniei lui Ștefan cel Mare și scrisă curtea sa, să se fi strecurat o eroare atât de grosolană, mai ales personajul era cumnatul domnului și mare vornic începând anul 1468... Probabil că atunci când s-au făcut însemnările desp lupta de la Baia, Isaiia era vornic... Crasneș... a putut muri luptâ la Baia, înlocuit din funcție, sau pedepsit pentru trădare*". C. Giurescu în „*Istoria Românilor*" afirma că „*dacă marele vorn Crasneș, care comanda flancul stâng, ar fi atacat acolo unde poruncise Ștefan, regele ungar ar fi căzut prizonier... Crasneș avea, se vede, gânduri de domnie, plăti cu capul călcarea ordinulu odată cu el fură executați și alți boieri, complici de-ai lui, anum Sandru de la Dorohoi, Lazea Pitic și încă o seamă*".

Rănit la braț (C.C. Giurescu crede că la picior), în târg Baia, Matia începe retragerea și acum se întâmplă ce povest „*Cronica moldo-germană*", că regele a fost atins „*cu două săge pe care le-a purtat cu el afară din țară*". Ștefan cel Mare, scrisoarea trimisă lui Cazimir, după lupta de la Baia, arăta că „*a*

ului și pe Craiul unguresc cu trei răni de moarte, și nu va putea mai". Vârfurile de fier ale săgeților se înfipseră lângă șira spinării și patru ani, regele va suferi amarnic din cauza rănilor. Dar tot acum, în timpul retragerii, se comite actul trădării lui Crasneș, care a primit poruncă de la Ștefan să-l urmărească pe crai. Al. Gh. Savu subliniază că „*trădarea marelui vornic nu s-a putut petrece în timpul celebrei bătălii de noapte, ci abia după aceea, în faza urmăririi trupelor ungare*", pentru că la Baia toată oștirea moldoveană a fost obligată să descalece. Or, cronica îl acuză pe Isaiia, recte Crasneș, că a încălcat porunca domnească și nu a „*călărit acolo unde i se poruncise*". Armata lui Ștefan va lupta călare în timpul urmăririi. În continuare, autorul menționat face următoarele precizări: „*o trădare în Baia ar fi fost imposibilă, deoarece ar fi trebuit ca: a) Matia Corvin să fi cunoscut exact locul unde acționau trupele comandate de Crasneș și să fi anunțat forțele proprii că li se lăsase culoar de scurgere în direcția respectivă; b) 30000 de ostași unguri, dispersați pe o mare suprafață, nu numai să vrea, dar să și poată să răzbească printre moldoveni, case și ogrăzi, afluind convergent spre același culoar. În plus, dacă marele vornic ar fi trădat în asemenea condiții la Baia, prima lui grijă ar fi fost să apuce calea munților, împreună cu învinșii, pentru a pune o distanță cât mai mare între el și voievod... trădarea lui Crasneș s-a petrecut în timpul urmăririi; având, probabil, comanda detașamentului de călăreți trimis de voievod după Matia Corvin, el și-a făcut scăpat adversarul peste munți... sperând că avea să se justifice apoi, într-un fel sau altul... Din această cauză, acțiunea de peste Carpați nu s-a mai realizat aidoma rețetei concepute de voievod, ceea ce explică mânia acestuia și pedepsirea fără milă a trădătorilor*". Această trădare explică și cum de s-au putut salva 30000 de oșteni ai regelui ungar, când moarta lor părea pecetluită.

Grație cercetărilor lui Șerban Papacostea știm că după Baia, Ștefan a condamnat la moarte prin decapitare, în urma unei judecăți la Suceava, 24 de boieri mari, iar circa 40 de boieri mici au fost trași în țeapă. Vina lor era de înaltă trădare. Cei 64 de boieri condamnați arată întinderea complotului, gravitatea lui. Mai mult ca sigur că înaintea judecății, prin tortură, care era în uz curent în

toată Europa, acuzații au făcut declarații complete și astfel s-au putut descâlci toate ițele complotului. Numărul mare al celor implicați în hiclenie, l-a pus pe gânduri, desigur, pe vodă și el va recurge la drastice măsuri, iar sabia se va ridica de câte ori va fi nevoie.

Tot după Baia, Ștefan cel Mare va încheia definitiv socotelile și cu Petru Aron. Dacă Berindei, celălalt pretendent la coroana Moldovei, a murit la Baia, Aron a reușit să scape și să se adăpostească în Transilvania. Incursiunile în Ardeal făcute de Domn pentru a-l captura sau ucide pe fugar au eșuat și atunci câțiva sfetnici au recurs la un vicleșug, o punere în scenă, pentru soluționarea afacerii. Iorga povestește că în *„adăpostul său, Petru Aron prim o carte iscălită de mai mulți boieri, prin care era poftit să se întâlnească cu ei pentru a pregăti peirea lui Ștefan. El însă găsi peirea lui, căci în locul de întâlnire stăteau ostașii Voievodului dușman. Acel care ținuse în mâinile sale, deși nevrednice, mai mulți ani de zile frânele Moldovei, fu osândit la moarte și peri așa cum ucisese, prin tăierea capului*". Cursa întinsă lui Aron s-a dovedit eficace, pentru că „vânatul" a intrat în ea. Latura morală a procedeului e discutabilă, dar Petru Aron nu merita nici un menajament. Va fi executat exact în locul unde l-a asasinat el pe tatăl lui Ștefan, la Răușeni.

Fațetele trădării

Între 1470 și 1472, între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos, domnul Țării Românești, se va da un lung și sângeros război, Ștefan vrând să-l scoată din scaun pe voievodul muntean. C.C. Giurescu afirmă că Ștefan plănuind o politică de rezistență contra turcilor, ceea ce însemna și refuzul de a mai plăti tribut, trebuia să-și ia *„toate măsurile, toate precauțiunile. Într-adevăr turcii puteau amenința Moldova nu numai direct, dar și indirect, prin cei care ascultau de dânșii și anume, eventual prin munteni (garnizoana turcească din Giurgiu putea ajunge în câteva ceasuri la București !), în orice caz prin tătarii din Crimeia. O luptă împotriva turcilor însemna implicit o luptă cu acești – de voie, de nevoie – aliați ai*

Cel dintâi lucru care se impunea era, prin urmare, scoaterea Munteniei din zona de influență turcească, asigurarea, printr-un domn devotat lui Ștefan, că armata acestei țări nu se mai aliază armatei sultanului. Așadar îndepărtarea din scaun a lui Radu cel Frumos".

Avem din nou de a face cu formula „*frontului comun antiotoman*", formulă atât de dragă istoriografiei comuniste. Ca să se realizeze, ca să fie viabil, acest „*front antiotoman*" presupunea din capul locului și adeziunea partenerului sau partenerilor. Politica Moldovei și a Țării Românești trebuia să coincidă, la fel și opțiunile boierimii, dar acest lucru nu s-a realizat. Radu cel Frumos ca și boierimea munteană au considerat că cea mai bună politică în acel moment era de a se supune turcilor. Vlad Țepeș i-a forțat pe boieri să-l urmeze în războiul cu turcii, iar turcii au devastat țara, chiar dacă nu au cucerit-o și nu au transformat-o în pașalâc. Formula sultanului a fost impunerea pe tron a lui Radu cel Frumos, considerat un om supus, fidel. Că Radu și-a trădat fratele, pe Țepeș, e indiscutabil, dar boierii l-au preferat pe Radu. Faptul că acești boieri i-au fost credincioși o dovedește și lupta pe viață și pe moarte, timp de patru ani cu moldovenii. Și scrisoarea, rămasă de pomină, trimisă de boierii brăileni lui Ștefan denotă același lucru.

Ștefan dorea, după expresia lui Florin Constantiniu, „*transformarea voievodatului muntean într-un glacis al Moldovei*". Boierimea munteană nu agrea însă ideea unui teren neted, în pantă ușoară, adică glacis.

„*Eforturile lui Ștefan de a include «cealaltă țară românească» cum o numea el însuși* –, continuă autorul citat, *în frontul antiotoman au eșuat. Realitățile geopolitice s-au dovedit mai puternice decât conștiința de neam sau spiritul de solidaritate creștină.*"

„*Cronica breviter scripta*" ne informează că: „*În luna februarie 6978 (1470) în ziua de 27 a pornit Ștefan Vodă asupra Brăilei și arse cu desăvârșire târgul*". A mai distrus și portul și pe deasupra a incendiat și Târgul (Cetatea) de Floci și Ialomița. „*Era*, nota Iorga, *începutul unei lungi acțiuni, care prin dușmănia statornică, tot mai înverșunată cu Domnul muntean, trebuia să ducă... pe Ștefan la reluarea rolului de căpitan de cruciată...*"

Potrivit tratatului de „*Istoria României*", vol. II, atacarea Brăilei s-ar fi datorat necesității din partea lui Ștefan de a satisface „*poftele de pradă ale feudalilor moldoveni*" și „*campania... a servit la ralierea în jurul comandantului de oaste care se vedea tot mai mult a fi Ștefan cel Mare, a tuturor celor care credeau că pot împărtăși din roadele victoriei*". Ștefan, prin urmare, încerca să se pună bine cu boierimea, să și-o facă credincioasă, pe seama Munteniei, printr-o acțiune de jaf, în urma căreia toți deveneau complici întru păcat creștinesc, moral, de trădare de neam și sânge, pentru că români erau și muntenii și moldovenii. Dar cu toate acestea, raporturile dintre vodă și boieri au rămas până la sfârșit tensionate, „*sub semnul suspiciunii și al ostilității latente*", afirma F. Constantiniu.

Ștefan, până în 1470, îi va trimite logofătului Mihu salv-conducte, scriind că la „*rugămințile mitropoliților noștri și ale boierilor noștri mari și mici am iertat pe dumnealui Mihu... și pe dumnealui Duma și pe ceilalți frați ai lor, mari și mici*". Mai mult, îi numește pe boierii trădători „*credincioșii și cinstiții noștri boieri*" și le promite să-i țină „*în cinste și în dragoste, împreună cu boierii noștri cei credincioși*", anunțând că dacă „*vom vedea că ne slujește cu credință, îi vom întoarce (lui Mihu) și altele*", adică moșii, demnități.

Atitudinii conciliante îi urmează și cea dură, ca „*adevăratul măcel, căruia i-au căzut victimă circa 60 de boieri, înfăptuit de domn după biruința de la Baia*" (F. Constantiniu). Un alt măcel avea să se producă în curând și el va fi tot rodul trădării boierilor.

„*În înțelegere cu un grup de boieri moldoveni,* nota N. Grigoraș, *Radu cel Frumos a încercat să organizeze un complot, care ar fi dus probabil la asasinarea sau îndepărtarea lui Ștefan cel Mare din fruntea statului. Domnul era foarte atent la comportarea și manifestările colaboratorilor săi. Lupta dusă în secret de o parte din marii boieri dregători, împotriva lui Ștefan a luat probabil forme amenințătoare, la începutul anului 1471 când se aștepta ca Radu cel Frumos, sprijinit de turci, să-l atace. Ștefan cel Mare se găsea în Vaslui, pentru a fi mai aproape de granița cu Țara Românească, când a aflat despre complotul pus la cale*

împotriva sa. Imediat a poruncit să fie tăiate capetele vornicului Isaia, care se afla pe drumul trădării încă din 1467, dar probabil iertat, al paharnicului Negrilă și al stolnicului Alexa. Între aceștia poate fi inclus și Roman Gârbovăț, care a reușit să fugă în Țara Românească, scăpând de oamenii domnului, trimiși să-l aresteze. Descoperirea și înăbușirea complotului l-au făcut pe Radu cel Frumos să amâne atacul preconizat împotriva Moldovei".

Iorga, în „*Istoria Românilor*", vol. IV, se întreba dacă „*Trădarea acestor trei boieri trebuie oare pusă în legătură, de altfel, cu o acțiune mai veche, din iulie 1468, pe care Ștefan n-ar fi cunoscut-o niciodată, căci altfel grozava pedeapsă ar fi pustiit larg sfatul domnesc ? Petru Aron va fi fost el încă în viață, când brașovenii primiră o scrisoare misterioasă în care li se vorbea de propuneri venite de la dânșii, de o «intenție» a acestor prieteni, de solia ascunsă a unui Iliaș, care aduce «înseși cuvintele lor» ? Iscălesc: Stanciu, pârcălab de Cetatea Albă, Vlaicu de Hotin, unchiul domnului, Zbierea Buhtea de Chilia, Goian, logofătul Toma, stolnicul Luca, vistierul Iuga, Pașco postelnicul, Toma Cândea, comisul Neagu, pe lângă doi sau chiar trei dintre cei cari pătimiră în 1471. Apropierea listei acestor boieri de a celei din documentele de atunci, ordinea fiind ca acolo, ar fi împotriva ipotezei, așa de atrăgătoare, pe care am prezentat-o altă dată. Ar fi mai curând o încercare a lui Ștefan de a atrage astfel pe Petru Aron în mâinile chiar ale acelui căruia boierii înțelegeau să rămâie credincioși*".

În acest ciudat text, Iorga a văzut la început „*o scrisoare de trădare*" a marilor boieri, cei 13 care l-au trimis pe „*fratele nostru Iliaș*" la sfatul din Brașov, părând a dori să se lepede de Ștefan. Mai târziu însă consideră că scrisoarea e o cursă, o înscenare pusă la cale de Ștefan pentru a-l prinde pe Petru Aron. După opinia lui C. Chihodaru, în 1470, Petru Aron ar fi făcut o expediție în Moldova, susținut de nobilimea transilvăneană. În „*Istoria medie a României*", citim că în 1470, în timp ce tătarii atacau Moldova și o prădau, „*s-a produs atacul feudalilor transilvăneni, care aduceau în țară pentru a doua oară pe Petru Aron. În lupta care se pare să fi avut loc la Orbic pe Bistrița, Ștefan a fost pus într-o situație critică. Trădat de o parte a boierimii, el a căzut în mâinile dușmanilor săi. A reușit*

însă să scape și să-și adune noi forțe, cu care să izgonească pe invadatori. Petru Aron a fost prins și i s-a tăiat capul... Pentru a pedepsi trădarea săvârșită de unii boieri cu ocazia ultimei lupte împotriva lui Petru Aron, Ștefan a dat un exemplu energic. Domnul... ordona să fie decapitați în ziua de 17 ianuarie 1471, la Vaslui, trei dintre cei mai de seamă boieri, și anume, cumnatul său marele vornic Isaiia, Negrilă paharnicul și Alexa stolnicul". Alexandru Gonța spune că expediția în Moldova a lui Petru Aron a avut loc în iarna anului 1470 – 1471, iar alți cercetători cred că Aron și-ar fi pierdut viața în 1469, astfel că execuția celor trei mari boieri ar fi urmarea legăturilor lor cu Radu cel Frumos. Cert este însă că a existat un complot, o trădare, iar hiclenii deconspirați au plătit cu capul. Grigore Ureche scria „*De tăierea capeților a niște boieri, 6979 ghenuarie 16 zile*" și-i numea pe Isaia, Negrilă și Alexa. Doar atât, fără nici un alt comentariu.

Execuția, în mod cert, este un act de mare autoritate, o manifestare indubitabilă a puterii domnești și e urmată nu de o simplă remaniere a sfatului domnesc, ci de o schimbare a lui. Iorga scria că vodă „*crezu că trebuie să-și schimbe și pârcălabii, de cari nu mai era sigur. Rămase doar Gangur la Orhei și un boier mai nou, Fete Gotcă, la Roman. La Cetatea Albă Luca și Bâlcu apar în locul lui Zbiera și Mârza, la Chilia Neagu și Ivașcu în locul lui Goian și Pascu; Arbure e pârcălab de Neamț, pe când Bode, după Albu, luă, ca vornic, moștenirea lui Isaia, Dajbog, ca păharnic, a lui Negrilă*".

Cum va fi aflat Ștefan de complotul boierilor, de hiclenirea lor nu știm, dar putem presupune că avea spioni numeroși și eficace. Îi vedem acționând în conflictul cu Matei Corvin, atât în Transilvania cât și în Moldova, iar prezența lor e subliniată și de Radu cel Frumos într-o scrisoare trimisă Brașovenilor în 1470, care vorbește despre „*spioni și făcători de rele*" pe care îi are Ștefan. Poate că și cei doi mari boieri ai lui Radu cel Frumos, Mircea comisul și Stan logofătul, singurii lăsați în viață de Ștefan după înfrângerea lui Radu de la Soci, vor fi fost oamenii lui. În acest caz, cei doi boieri munteni și-au trădat, din varii motive Domnul, lucrând în folosul lui Ștefan. Comisul Mircea se pare că este cel pe care Ștefan va dori să-l pună

pe tronul Munteniei după alungarea lui Radu cel Frumos și care va stârni violenta reacție a brăilenilor, manifestată printr-o scrisoare rămasă celebră. „*De la toți boierii brăileni și de la toți cnezii și de la toți românii îți scriem ție, Ștefane Voievod, Domn moldovenesc. Este în tine omenie, ai tu minte, ai tu creieri, de-ți strici cerneala și hârtia pentru un copil de curvă, fiul Călțunei, și zici că-ți este fiu ? De-ți este fiu și vrei să-i faci bine, ci tu orânduiește să fie după moartea ta domn în locul tău și pe mă-sa ia-o și o ține, să-ți fie ție doamnă, cum au ținut-o, în țara noastră, toți pescarii brăileni; ci tu ține-o să-ți fie doamnă. Și învață-ți tu țara ta cum să te slujească, iar pe noi să ne lași în pace, că, de-ți cauți dușman, îl găsești ! Și așa să știi: avem domn mare și bun și avem pace din toate laturile; să știi că toți pe capete vom veni asupra ta și vom sta pe lângă domnul nostru, Basarab Voievod, până ce vom pierde capetele*".

Ștefan îl va înfrânge pe Radu, iar acesta, refugiat în cetatea de scaun București, va fugi noaptea, pe ascuns, trădându-și familia și „*luă Ștefan Voievod cetatea, și intră în ea, și luă pe Doamna lui Radul Voievod și pe fiica ei cu dânsul, singura lui odraslă, și toată visteria lui ascunsă...*" notează cronica.

După căderea lui Radu cel Frumos, Ștefan l-a pus pe tronul Țării Românești pe un fiu al lui Dan al II-lea, Basarab cel Bătrân, zis și Laiotă. Laiotă însă nu a corespuns așteptărilor Domnului Moldovei, pentru că numai după câteva luni îl va trăda, trecând de partea turcilor. După ce l-a numit pe Ștefan „frate", a plecat în Asia și s-a închinat sultanului. Despre acest lucru îi încunoștințează și pe Brașoveni, ca să se bucure și ei „*M-am dus la turci, la marele împărat și mi-am făcut pace și bine m-am învoit și pentru binele vostru. Deci să vă pară bine și vouă...*"

Xenopol va scrie că „*Laiot Basarab însă, pus în tron și apărat de Ștefan, trebuia să răsplătească în curând prin rea credință proteguitorului său binefacerile primite*". El va trece de partea turcilor „*cu atât mai mult că ei fiind cei mai tari, o asemenea schimbare, după cum bătea vântul, era și îndestul de bine calculată. Atacurile lui Ștefan cel Mare contra lui Radu cel Frumos supăraseră pe turci. Ei nu puteau să lase nepedepsită o asemenea cutezanță. În lupta ce trebuia să se încingă între turci și Ștefan, cu cine era*

mai politic a se uni ? fără îndoială cu turcii. Nu e vorbă, Laiot călca în picioare datoria recunoștinței. Dar ce era recunoștința în politică, însuși Ștefan cel Mare o arătase în purtarea lui către Vlad Țepeș. Astfel oferi și Laiot lui Ștefan să bee acel pahar plin de amărăciune, cu care adăpase altă dată Ștefan pe acel ce-l pusese în scaun. Și el simți atunci ura și veninul intrând adânc în inima lui; dar lui Ștefan cel puțin îi fu învoită răzbunarea, când atunci el căuta să îndrepte, deși prea târziu, greșala făcută cu Vlad Țepeș, restabilindu-l în tronul Munteniei". Cum în politică morala nu prea are ce căuta, iar recunoștința nici atât, trădarea lui Laiotă pare perfect explicabilă și justificată. Muntenia nu vroia și nu putea atunci să susțină un război antiotoman. Opțiunea politică a Domnului, în acord cu a boierilor, însemna pace cu turcii, acceptarea tributului, „închinare". Din înalte rațiuni de stat, Laiotă prefera să fie vasalul sultanului decât al lui Ștefan. Trădând soarta creștinătății într-un apropiat război al Moldovei cu turcii, Laiotă se gândea să-și salveze țara. Tratatul de „*Istoria României*", vol. II, consideră că imixtiunea lui Ștefan în politica țării vecine, războiul lung și desele schimbări de domni sunt rezultatul nu al unor meschine calcule de vanitate feudală, „*ci numai convingerea că prezența Țării Românești în frontul de luptă antiotoman era o necesitate absolută*". Fără îndoială că orgoliosul Ștefan dorea să aibă în Muntenia un domn vasal. El era vasalul Poloniei și un vasal în țara vecină îi sporea prestigiul, dar alinierea forțată a unei țări la politica alteia și acceptarea acestei alinieri fără a opune rezistență, toate reprezintă trădarea propriilor interese, a propriilor opțiuni.

După opinia lui C.C. Giurescu, trădarea lui Laiotă față de Ștefan nu se rezumă doar la trecerea acestuia de partea turcilor, ci și la participarea la campania lui Soliman Hadâmbul din 1475 contra Moldovei. După „*Istoria medie a României*", nu Laiotă i-ar fi sprijinit pe turci în lupta de la Vaslui din 1475, ci Radu cel Frumos, care îl înlocuise pe Laiotă.

În urma intervenției lui Ștefan în Muntenia, situația internă a acestei țări a devenit extrem de complicată, ceea ce a dus evident și la un neîntrerupt val de trădări. O parte a boierimii îl susținea deschis pe Radu cel Frumos, o alta optase pentru Laiotă sprijinit de Ștefan.

Politica lui Laiotă se pare că a dus la ralierea boierimii de partea lui, de vreme ce el are curajul să lase tronul și să plece în Asia să se închine sultanului. În acest timp situația din țară a rămas calmă. Se putea lesne întâmpla ca în lipsa Domnului, boierii să-și aleagă altul. Dar nu s-a întâmplat așa. Lucrurile se înrăutățesc, însă, atunci când în treburile Munteniei intervine și nobilimea din Transilvania, care îl susține la tron pe Basarab cel Tânăr, poreclit și Țepeluș. La 16 noiembrie 1476, Muntenia va avea un alt domnitor, în persoana lui Vlad Țepeș, impus de Ștefan și Matei Corvin. Matia Corvin va scrie că „*Oastea mea... a luat în stăpânire acea țară (Țara Românească)... iar Vlad Dracul, căpitanul meu, un bărbat foarte războinic... din voința și dispoziționea mea a fost primit ca voievod de locuitorii acelei țări*". La rândul său, Ștefan cel Mare scria senatului Veneției că „*Am mers eu dintr-o parte și căpitanul regelui Matei din cealaltă și unindu-ne am pus în domnie pe Vlad Dracul, după care îmi ceru să-i las 200 din oamenii mei pentru pază*". Vlad se temea evident de trădare și avea nevoie de o gardă personală fidelă. A preferat pe moldoveni ungurilor, pentru că amintirea închisorilor ungurești în care a zăcut, îi era încă vie în minte. După plecarea din Muntenia a lui Ștefan cel Mare și a voievodului Transilvaniei, Ștefan Bathory, Laiotă Basarab sprijinit de turci s-a reîntors. S-a dat o bătălie, iar din cei 200 de moldoveni doar 10 au rămas în viață. Condițiile morții lui Țepeș au rămas încă neclare. A pierit asasinat de mâna vreunui trădător ori s-a prăpădit în luptă? „*Istoria medie a României*" scrie că „*în urma unui complot pus la cale de boieri în legătură cu Laiotă și turci, el a fost ucis pe la sfârșitul anului 1476*". Laiotă, în 1477, va fi răsturnat de Ștefan, care îl impune pe tron pe Țepeluș. Țepeluș însă îl va trăda imediat pe Ștefan cel Mare, în înțelegere cu boierii, recunoscându-se tributar turcilor, devenind vasalul lor. Mai mult, el va participa în 1479 alături de turci la o campanie de pradă în Transilvania. I-a trădat și pe transilvăneni care i-au dat adăpost și l-au susținut să urce pe tron. Țepeluș, în 1481, își va desăvârși trădarea, participând alături de Ali-beg la o expediție de jaf în Moldova. Ultima încercare a lui Ștefan de a impune un Domn credincios lui în Muntenia, s-a petrecut în 1481, când reintrând în această țară l-a bătut pe Țepeluș și l-a

așezat în scaun pe Vlad Călugărul. Și acesta însă îl va trăda, trecând de partea turcilor.

Politica lui Ștefan în Țara Românească s-a arătat falimentară, Domnii înscăunați de el preferând vasalitatea turcească, înțelegerea cu turcii, colaborarea cu ei și supunerea. Boierii cereau același lucru, de la fiecare domnitor și dacă el se arăta de acord, îl sprijineau. Cât de credincioși îi erau ei noului vodă e greu de spus, dar trebuie semnalat un lucru: niciodată boierii, mai puțin în cazul lui Vlad Țepeș, nu au răsturnat vreun domnitor și nu l-au ucis în intervalul 1462-1481. Între acești ani, căderile din domnie se datorau intervenției Moldovei și Ungariei, deci forțelor externe și nu interne. De aici putem concluziona că atâta timp cât domnia se arăta de acord cu opțiunea politică a boierimii și gata să urmeze o linie conciliatoristă față de turci, marii feudali erau hotărâți să o sprijine. Desele schimbări de domnie însă vor cauza și o nouă stare de spirit, o nesiguranță, o incertitudine care va da naștere unei noi mentalități în veacul al XVI-lea. Domnia a început să-și piardă din sacralitate, „*unsul lui Dumnezeu*" devenind în fond un om al vreunui țări străine, fie că ea a fost Moldova, Ungaria sau că va fi Imperiul Otoman. Boierii se vor convinge tot mai mult că ei sunt elementele de ordine și de stabilitate în țară, și nu domnia, că ei sunt ceea ce se numește elementul de bază, veșnic, iar domnia e o chestiune trecătoare. Domnia va trebui în viitor să țină seama, doar de sfatul, ca să nu spunem de voința și porunca boierilor. Conștienți de puterea lor reală, boierii se vor constitui în facțiuni, „partide" deosebit de puternice și violente. Disputa pentru întâietate nu se va mai da între instituția domniei și boieri, ci între „partidele" boierești. A-l trăda pe vodă, în aceste împrejurări, dacă el nu se conforma intereselor boierești, era un lucru foarte simplu și la ordinea zilei.

Politică și trădare

La 8 mai 1477, Ștefan cel Mare, prin glasul lui Ioan Țamblac, declara conducerii Veneției în legătură cu lupta de la Războieni că „*ceea ce a urmat nu s-ar fi întâmplat dacă aș fi știut că principii creștini și cei vecini au să se comporte așa cum s-au comportat*",

pentru că deși avea înțelegeri și jurăminte cu ei, aceștia l-au trădat. Ștefan, în 1475, a repurtat o strălucită victorie, la Vaslui, asupra turcilor și a trimis o scrisoare circulară curților europene prin care cerea sprijin, conștient fiind că osmanlâii vor ataca din nou Moldova. *„De aceea, ne rugăm de domniile voastre să ne trimiteți pe căpitanii voștri împotriva dușmanilor creștinătății, până mai este vreme, fiindcă turcul are acum mulți potrivnici și din toate părțile are de lucru cu oamenii ce-i stau împotrivă cu sabia în mână. Iar noi, din partea noastră, făgăduim, pe credința noastră creștinească și cu jurământul domniei noastre, că vom sta în picioare și ne vom lupta până la moarte pentru legea creștinească...”* Ștefan dorea și se putea, să transforme cruciata sa antiotomană din una defensivă în una ofensivă. Suveranii creștini s-au mărginit numai a-l lăuda, dar nu l-au ajutat. De aici sentimentul lui Ștefan că a fost trădat, in corpore, de toate capetele încoronate.

Domnul afirma în pomenita scrisoare circulară că Moldova *„e poarta creștinătății”*, iar *„dacă această poartă... va fi pierdută... atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie”*. P.P. Panaitescu, în *„Interpretări românești”*, arată că *„țările române nu se aflau pe direcția principală a cuceririi turcești, ele ocupau o poziție lăturalnică față de această linie. Ocuparea lor integrală de către turci nu era deci necesară din punct de vedere strategic”*. Dar chiar dacă Moldova cădea, creștinătatea nu se afla în pericol, pentru că drumul turcilor în dorita cucerire a Europei mergea pe direcția Adrianopole-Belgrad-Buda-Viena. Deci, afirmând că Apusul este primejduit dacă nu-l ajută în apărarea Moldovei de agresiune otomană, Ștefan nu aprecia corect situația militară și jocul intereselor momentului.

Ștefan avea realmente nevoie de ajutor în conflictul cu Imperiul și într-adevăr turcii reatacă, în frunte cu însuși sultanul, în 1476. Nu a primit ajutorul scontat, ba mai mult, la Războieni, a luptat doar el și curtea sa, pentru că, ne spune un izvor polonez, ar fi fost trădat: *„toată Moldova, învinovățind pe domnul ei de tiranie și cruzime, n-a voit să se adune în jurul său; chiar i-au retras ascultarea, spunând că nu s-a purtat ca un principe, ci ca un călău iubitor de chinuri...”* Iorga crede în posibilitatea ca înainte de Războieni să fi avut loc o trădare și scrie în *„Istoria Românilor”* că

„Nu numai că Ștefan nu fu ajutat din afară, dar în țara sa însăși se găsiră printre boieri de aceia cărora această domnie de continuă luptă li cădea prea greu". C.C. Giurescu crede că Ștefan s-a bătut la Războieni doar cu dregătorii și curtenii, *„io con la mia corte"*, nu datorită unei trădări, ci pentru că tătarii au atacat atunci și ei Moldova, iar răzeșii *„au cerut atunci voie să se ducă să-și apere casele, ceea ce domnul a trebuit să îngăduie*".

Mai grav se arată în efortul lui Ștefan de a ține piept semilunei faptul că ajutorul ce-l aștepta de la regii Poloniei și Ungariei nu s-a materializat după cum spera. Ce relații erau însă, între voievodul moldav și vecinii săi ?

În primul rând, după înscăunare, Domnul hotărăște să continue plata tributului către turci, tribut inaugurat de Petru Aron. Relațiile cu turcii, se află, la începutul domniei lui Ștefan, în situație de stau-qvo, adică exact în formula moștenită de la P. Aron. Cu polonii, la Overchelăuți se va încheia la 4 aprilie 1459 un tratat. Partea poloneză venită la tratative a fost reprezentată de Andrei Odrwasz, Hruzcko de Pomorzany, palatinul Podoliei și căpitan de Trembowla. Delegația moldoveană era condusă de Domn. Prin acest tratat, nota N. Grigoraș, Ștefan *„l-a recunoscut, formal, ca suzeran pe regele polon*", Cazimir al IV-lea. Ștefan se obligă să-i dea ajutor lui Cazimir împotriva *„păgânilor*". La 2 martie 1462, scrie autorul citat, *„Ștefan cel Mare a înmânat plenipotențiarilor poloni veniți în capitala Moldovei un document omagial similar cu ale predecesorilor săi, promițând că-i va fi credincios regelui și-i va depune omagiul personal la o dată asupra căreia vor cădea de acord. Potrivit practicii feudale documentul a fost confirmat și de sfatul domnesc în frunte cu mitropolitul Teoctist*". Alianța moldo-polonă e extinsă acum erga omnes, nu doar asupra „păgânilor", ceea ce înseamnă o colaborare militară, la nevoie și împotriva Ungariei, dar și contra Ordinului Teuton. Faptul că Ștefan a acceptat să respecte clauzele tratatelor încheiate anterior de ceilalți domnitori cu Polonia, clauze foarte grele, e o concesie făcută de nevoie de voievod pentru a primi recunoașterea sa oficială ca domnitor din partea lui Cazimir. Matia Corvin nu va vedea cu ochi buni suzeranitatea polonă asupra Moldovei, pe care el continuă să o

considere vasala sa. Aducerea Moldovei sub suzeranitate ungară a fost o permanență, de fapt, a politicii lui Corvin și pe această linie se înscrie și campania din 1467. Ștefan însă, atunci când Matia Corvin l-a atacat, nu a primit nici un ajutor de la „*iubitul rege*" polon, cum îl numește într-o scrisoare. Contractul dintre vasal și suzeran stipula clar obligativitatea de „auxilum", adică de ajutor, dar el n-a venit. Ceea ce se obține e doar o dezaprobare a atacului unguresc, exprimată de Cazimir și trimisă la 8 aprilie 1468 lui Matia Corvin. Cazimir, prin urmare, și-a trădat vasalul, a trădat contractul încheiat. Mai mult, un sol al lui Ștefan, în trecere prin Polonia către regele Boemiei George Podjebrad, va fi prins, pus în lanțuri și torturat de către Chaderowski, căpitanul din Camenița. De această trădare a dreptului internațional al imunității diplomatice, ca să nu mai vorbim de încălcarea contractului vasalic care presupunea și prietenie reciprocă, se va plânge Ștefan într-o scrisoare către Cazimir în 11 ianuarie 1468.

În scrisoarea din ianuarie 1468, trimisă de Ștefan lui Cazimir, citim direct, nu printre rânduri, că regele nu și-a onorat obligațiile asumate prin tratatul din 1462: „*De aceea, iubite rege, rugăm pe Dumnezeu și pe Măria Ta să nu se lase așa, ci să poruncească voievozilor și căpitanilor și demnitarilor săi... ca atunci când nevoia ne va sili să mergem împotriva dușmanilor creștinilor, ei să se ridice în ajutorul nostru, pentru apărare împotriva dușmanilor, pentru că polonii sunt oameni greoi și nu se mișcă decât îndemnați dinainte, de cu vreme. Și să binevoiești să ne dai, doamne, o scrisoare a măriei tale despre aceasta, ca să putem avea nădejde și încredere deplină a acestui lucru...*"

La 28 iulie 1468, Ștefan cel Mare va trimite un nou document omagial lui Cazimir. Textul acestuia, aprobat de ambii suverani, stipula: „*Iar domnul nostru domnia sa craiul (suzeranul Cazimir, n.n.) și coroana leșească au să ne păzească și să ne apere de toate părțile și de toate neamurile de pe lume: de turci și de tătari și de unguri, cu un cuvânt de păgâni și de creștini și de orice persoană care ar fi împotriva noastră și împotriva țării noastre și împotriva supușilor noștri. Prea înduratul nostru domn craiul și coroana au să ne apere și să ne păzească și prin solii lor și prin*

armele lor și prin oștile lor". Se mai precizează că partea polonă se obligă să nu acorde azil ori sprijin nici unui pretendent la tronul Moldovei: „*De asemenea nici un neprieten al nostru, care și-ar da nume de domn, să nu găsească vreo milă sau hrană la curtea domnului nostru... ci să fie alungați și pedepsiți, cum li se cuvine*". Dar nici când năvălesc tătarii în Moldova, în 1469, nici când o atacă turcii, în 1475, nu sosește vreun ajutor polon. Ștefan s-a considerat trădat de suzeran și chiar trădare era, însă în optica regelui Cazimir lucrurile stăteau altfel. Ștefan a fost solicitat în repetate rânduri să depună personal omagiu în fața regelui polon, să se prezinte la curtea sa și să i se închine după regulile stabilite în Apus în legătură cu contractul vasalic. Până în 1485, el sub diferite pretexte, mai mult sau mai puțin plauzibile, s-a eschivat.

Marc Bloch, în „*Societatea feudală*", descrie astfel omagiul: „*Iată, față în față, doi oameni: unul vrea să servească; celălalt care acceptă sau dorește să fie șef. Primul își împreunează mâinile și le așează, astfel unite, în mâinile celui de-al doilea: simbol clar de supunere, al cărui sens, uneori era încă mai accentuat printr-o îngenunchere. În același timp, personajul care-și oferă mâinile pronunță câteva cuvinte, foarte scurte, prin care se recunoaște «omul» celui din fața sa. Apoi, șef și subordonat se sărută pe gură: simbol de înțelegere și de prietenie. Acestea erau... gesturile care serveau la înnodarea uneia dintre legăturile sociale cele mai puternice pe care le-a cunoscut epoca feudală... Dar, după toate aparențele, începând din perioada carolingiană, un al doilea ritual, strict religios, venise să i se suprapună: cu mâna întinsă pe Evanghelie sau pe moaște, noul vasal jura să-i fie credincios stăpânului său.*" În legătură cu această credință, lucrurile sunt mai complicate, în sensul că fidelitatea vasalului era de cele mai multe ori un angajament unilateral și numai câteodată presupunea reciprocitate. Mai mult, doar vasalul jura credință seniorului și arareori exista un jurământ paralel. Teoretic legătura vasalică dura până la moartea celor doi contractanți, dar în practică ea va tinde să devină ereditară. Mai important însă era aspectul formal al depunerii omagiului, în sensul că, arată M. Bloch, „*omagiul nu putea fi oferit, nici acceptat prin procură: exemplele contrare datează, toate, dintr-*

o epocă foarte târzie, în care sensul vechilor gesturi era deja aproape pierdut. În Franța, față de rege, acest drept nu a devenit legal decât sub Carol al VII-lea, și chiar și atunci nu fără multe ezitări."

Regele Poloniei ținea mult ca Ștefan să i se „*închine personal*", potrivit normelor și practicilor feudale, altfel el nu se considera obligat să respecte clauzele tratatelor încheiate cu Domnul Moldovei, cu alte cuvinte nu era silit prin nimic să-l ocrotească, să-l ajute, așa cum ar fi fost cazul dacă depunea jurământ personal.

În 1469, regele Cazimir a plecat de la Cracovia la Lwow și l-a așteptat aici 40 de zile pe Ștefan ca să se prezinte pentru depunerea omagiului personal, dar el a refuzat sub pretextul unui posibil atac tătar. Cazimir se preface a-l crede și-i fixează un alt termen, pentru 15 august, la Camenița. Aici regele vine cu 3000 de ostași, dar așteaptă din nou în zadar. Cronicarul Dlugosz crede că Vodă se temea de o capcană, în sensul că regele polon dorea să-l trădeze și astfel să-l aresteze sau să-l ucidă, punând alt Domn în Moldova.

Ștefan însă, considera că actul scris și semnat de el, prin care îl recunoștea drept suzeran pe Cazimir, îl obligă pe acesta să-l ajute militar, în caz de nevoie. Confunda de fapt, un tratat de alianță cu actul omagial. Tratatele de alianță se fac între parteneri egali, iar Cazimir nu recunoștea în Moldova așa ceva. Pentru el, ca și pentru Matia Corvin, Moldova era indubitabil un stat vasal, iar Domnul ei trebuia să presteze omagiul, închinarea, personal și fără zăbavă. În acest sens, degeaba se lamenta Ștefan prin glasul ambasadorului său Țamblac trimis la Veneția că, „*deși avea jurăminte și învoieli*" cu Polonia și Ungaria, „*l-au înșelat și astfel a pățit ce-a pățit*" la Războieni în 1476. În același mesaj către doge și senat, Domnul mai adaugă că, dacă ar fi știut de trădare, schimba tactica, dând de înțeles că la o adică se putea înțelege și cu turcii. Totuși el nu a vrut să trădeze creștinătatea, pentru că el însuși este un Domn creștin și datoria lui e să lupte pentru numele lui Cristos, chiar dacă acest lucru a adus beneficii doar altora și nu lui: „*fiindcă turcul s-a împidicat de mine, mulți creștini au rămas în liniște patru ani*".

În răspunsul său, Senatul Veneției, îi scrie lui Ștefan că este realmente mâhnit, pentru ce a îndurat Moldova și Domnul ei, dar că nu se simte cu nimic culpabil, pentru că niciodată nu și-a călcat

îndatoririle asumate față de Moldova, cu alte cuvinte, nu a trădat-o, iar procesul de intenții pe care i-l face nu-și are rostul.

În 1471, Domnul Moldovei, vasalul regelui Poloniei, după cum glăsuiesc actele oficiale, e poftit de suzeran să vină cu oaste, ca să-l ajute contra Ungariei. Conform îndatoririlor vasalice, de consilium și de auxilium, Ștefan trebuia să se prezinte la război, chiar dacă interesele lui nu-i impuneau așa ceva. Dar voievodul nu o face, declinându-și obligația vasalică, ceea ce în limbaj occidental se numește felonie, adică trădare. Cea mai importantă obligație a vasalului față de senior era tocmai ajutorul militar. Evident că scuza adusă de Ștefan că fiul său Alexandru era prea tânăr pentru a conduce cei 1000 de călăreți în sprijinul Poloniei și că Moldova e implicată în conflictul cu Radu cel Frumos nu l-a convins pe Cazimir. În schimb, în aceeași scrisoare de scuze, dată la Vaslui la 13 iulie 1471, Ștefan îl acuză direct pe suzeranul său că ține în regat boieri moldoveni transfugi, care sunt ostili domniei. În răspunsul său, Cazimir face din nou referiri la cei 1000 de călăreți pe care vodă era dator să i-i trimită, ca să-l sprijine pe Vladislav, regescul fiu, să cucerească coroana Boemiei și referitor la boierii transfugi spune că el nu a făcut decât să respecte datina străbună a acordării dreptului de azil politic. La așa scrisoare, așa răspuns și la așa suzeran, așa vasal ! Dar culmea, relațiile nu se strică și nici nu se întrerup, Cazimir acceptând în extremis chiar suzeranitatea formală asupra Moldovei.

În fața primejdiei otomane, Ștefan încearcă o apropiere de Matia Corvin. Potrivit cronicarului turc Ahmed Kemal pașa-Zade, Mahomed al II-lea i-ar fi trimis în 1474 următoarea misivă lui Ștefan: „*Să nu-mi trimiți haraciul cu omul tău... ci să-l aduci tu însuți, cum face beiul Țării Românești*". În realitate Ștefan nu mai plătise tributul din 1471.

Acest lucru cât și amestecul lui Ștefan în Muntenia, erau în ochii sultanului acte de înaltă trădare, care se cereau grabnic și aspru pedepsite. Tocmai din această cauză Domnul va trimite o solie lui Matia Corvin, dar acesta răspunde evaziv la cererea de ajutor, pentru că, nota Iorga, „*Ceea ce voia regele Ungariei era însă altceva decât o colaborare frățească pentru opera de cruciată: îi trebuia ruperea lui Ștefan de Polonia și omagiul cu tot ce putea să adauge acesta la gloria lui*".

În prima parte a anului 1475 s-au purtat intense negocieri între Suceava și Buda, convorbirile delegației române și maghiare finalizându-se printr-un tratat încheiat la 12 iulie, același an. Iorga consideră că semnând „învoiala" cu Matia Corvin, Ștefan și-ar fi trădat onoarea, demnitatea, principiile: „*învoiala, primită de Ștefan la 12 iulie și întărită de rege la 13 august, reprezintă o jignire*" și are un cuprins „*adânc umilitor pentru cine câștigase, cu câteva luni în urmă, o biruință care salvase și Ungaria... Domnul Moldovei fu pus să declare că el se știa supus Coroanei ungurești, ca și înaintașii săi, dar «dușmanul păcii a sămănat vrăjbi între el și Maiestatea Sa», de pe urma cărora «Maiestatea Sa a fost scoasă din iubirea noastră»... Fără a se despărți de regele Poloniei, contra căruia singur nu va ajuta pe Mateiaș, Ștefan ia asupra sa sarcinile unei oneste vasalități... Ștefan e prezentat deci în actul regal ca un pocăit care s-a întors de la «sfaturi rele» și a «revenit» credincios Coroanei ungurești*". Domnitorul obține prin acest tratat promisiunea unui ajutor militar antiotoman, ceea ce în acel moment îl interesa în primul rând. De reținut că se mai stipulează ca regele să nu adăpostească în țara sa, nu numai pe nici un pretendent la tronul Moldovei, dar nici „*vreun nobil sau magnat dușman al lui Ștefan voievod, spre primejdia sau rușinea acestuia și a țării sale*". De aici deducem, ca de altfel și din scrisoarea către Cazimir din 1471, că există o puternică opoziție boierească de care Ștefan se temea și pe care nu ar fi vrut-o refugiată nici în Polonia și nici în Ungaria, ci pedepsită după merit, pentru complot și trădare. Regele polon se eschivează și refuză extrădarea, invocând vechiul drept de azil. Corvin promite să nu adăpostească transfugi. Mai mult, observăm că pretendenții la tronul Moldovei s-au înmulțit, de vreme ce Ștefan cere ca ei, dacă nu sunt extrădați sau alungați, barem să nu fie sprijiniți.

În concluzie, Ștefan l-a recunoscut drept suzeran al său pe regele maghiar, însă numai prin delegații trimiși la Buda, nu și prin omagiul personal, singurul care, în concepția medievală putea pecetlui raportul de vasalitate. Dar și în acest fel formal al acceptării suzeranității maghiare, Ștefan se găsea în situația de a fi vasalul a doi suzerani, Cazimir și Matia Corvin. Această dublă vasalitate

necesită o explicație. Potrivit mentalității japoneze, un samurai nu are doi stăpâni. Aceasta era desigur regula și la începutul feudalismului în Occident, pentru că a fi slugă la doi stăpâni e un paradox. Evident că la începuturile evului mediu, faptul ca cineva să fie vasal la doi seniori era de neacceptat, pentru că vrând, nevrând, pe unul îl trădai. Mai târziu însă lucrurile se schimbă, dar fondul problemei, adică al credinței, fidelității, rămâne. M. Bloch nota că „*în secolul al XI-lea, un poet bavarez, iar către sfârșitul secolului al XII-lea un jurist lombard considerau în mod expres această situație ca normală. Numărul atins de aceste omagii succesive era uneori foarte mare. În ultimii ani ai secolului al XIII-lea, un baron german se recunoștea astfel ca fiind «omul de fief» a douăzeci de seniori diferiți, iar un altul a patruzeci și trei*". În fața acestei situații paradoxale, când cineva ajungea vasal de la doi la patruzeci și trei de seniori, se pune întrebarea dacă în sine, actul omagial, mai are vreo valoare ? Vasalul era obligat la *«consilium et auxilium»* față de senior, dar cum și cui să-i dea vasalul *«auxilium»*, adică ajutor militar, când cei doi seniori pe care îi are, de exemplu, se bat între ei ? Dacă se declară neutru devine trădător, pentru că ajutorul militar e obligația primordială. Mai mult, devine trădător față de amândoi seniorii pe care să presupunem că îi are. Se pune problema opțiunii și pentru aceasta și-au bătut capul îndelung și fără nici un rezultat concret juriștii și canonicii. Vrând nevrând, s-au stabilit niște vagi criterii, cum ar fi mărimea și importanța domeniului primit de la seniori, vechimea omagiului, etc.

Dacă în cazurile particulare dubla, tripla, cvadrupla,etc. vasalitate era la urma urmei o chestiune civilă, în cazul capetelor încoronate care reprezentau țara, situația se schimbă. Aici problema nu se mai tranșează între doi, trei, etc. particulari, ci între țări, iar acest lucru antrenează întrega populație. Este adevărat că în actul omagial scris de Ștefan se stipulează că el nu va participa militar contra regelui Poloniei, dar regele Cazimir când a aflat de tratativele moldo-maghiare a devenit brusc, nu doar neliniștit, ci enervat chiar, fapt demonstrat printr-un fel de ultimatum, prin care cere ca în primăvara anului 1476 Ștefan să se prezinte să-i depună omagiu personal. Domnul îi va trimite însă un nou document omagial și

orări de sănătate. Care era logica politicii lui Ștefan, având doi suzerani și conștient fiind că volens nolens pe unul îl va trăda ?

Ștefan cel Mare se considera Domn „*din mila lui Dumnezeu*" și nu a Poloniei ori Ungariei, autocrat și singur stăpânitor ca și împăratul Bizanțului și înțelegea să ducă o politică elaborată în funcție de interesele lui și ale țării, fără să fie încorsetat în opțiunile lui de o altă putere. El dorea tratate de alianță și îi repugna formula occidentală a depunerii omagiului. În sinea lui desigur o considera umilitoare și, dacă tot trebuia, din considerente politice, să o facă, prefera să fie în scris. În plus, fervent ortodox fiind, nu dorea să se închine unui rege catolic. Dubla vasalitate, la urma urmei formală, nu-i stânjenea posibilitățile de manevre politice și nici nu-și făcea prea multe scrupule dacă cumva va trăda pe vreunul din suzerani pentru că experiența l-a învățat că și aceștia erau oricând gata să-l sacrifice, să-l trădeze, dacă interesele lor o cereau. Ștefan însuși spune despre Matia Corvin și Cazimir: „*nu numai că nu m-au ajutat dar poate că... au avut plăcerea pentru pagubele ce mi s-au făcut mie și țării mele, de păgâni*", în 1476.

Matia Corvin va profita de faptul că Moldova îi era vasală și că Domnul ei era un erou al luptei cu turcii și va cere și va primi de la Papă și Doge, o prima tranșă de 93.000 de ducați de aur pentru a porni cruciata antiotomană. Însă nu a mișcat un deget ca să-l ajute pe Ștefan la Războieni, gândul fiindu-i la Beatrice de Aragon și nu la război. Matia a avut ceea ce azi numim un serviciu de dezinfomare extrem de bine pus la punct, dublat de un alt serviciu de presă și imagine externă. Reușește să-i mintă pe Papă și pe venețieni, vorbindu-le despre fapte glorioase, dar inexistente. Cu bună știință a trădat încrederea Occidentului, a creștinătății și și-a însușit banii trimiși pentru ajutorarea lui Ștefan de către Sixt al IV-lea. Corvin a promis Papei că dacă Moldova va fi atacată, el o va ajuta, dar și-a trădat cuvântul. Cronicarul polon Miechowski nota: „*Matei, regele Ungariei, trăgându-și de aici (din retragerea turcilor din Moldova, în 1476) laudă pentru sine, a scris că turcii au fugit de teama apropierii sale*". Din această cauză Papa Sixt al IV-lea, Ferdinand, regele Neapolelui și principii cetăților Italiei, au făcut o colectă și i-au trimis lui Matia Corvin 200.000 galbeni pentru a continua lupta cu turcii.

Pierderea Chiliei și a Cetății Albe, „*cea mai mare lovitură care i se putea da lui Ștefan*", potrivit expresiei lui C.C. Giurescu și dorința voievodului de recucerire a cetăților, l-au făcut ca în 15 septembrie 1485 să presteze la Colomeea omagiul personal regelui polon, care-și vedea în sfârșit visul împlinit. Dieta de la Torun, la care a participat și logofătul trădător Mihul a considerat că lui Ștefan nu i se poate acorda nici un ajutor dacă nu depune omagiu personal. După o eschivă de 25 de ani, Ștefan, cu inima îndoită, acceptă să vină în fața regelui, însoțit de dregătorii săi și o suită de 3000 de oameni. Cronicarii poloni spun că Domnul, călare, împreună cu dregătorii, s-a apropiat de cortul regal. Înaintea cortegiului era dus steagul de mătase roșie cu capul de bour brodat cu fir de aur pe el, steagul Moldovei. Boierii din escortă purtau steaguri mai mici. Trâmbițele sunau. În fața cortului regal, Ștefan a descălecat și a plecat steagul înaintea lui Cazimir care stătea pe tron. Domnul a spus: „*Prea luminate al meu rege, depun omagiul Maiestății Voastre, cu toți supușii și cu toate ținuturile mele și cer apărarea Maiestății Voastre de a fi menținut în drepturile și demnitatea mea*". Și-a făcut cruce și a jurat pe Dumnezeu și sfânta cruce că depune omagiul „*fără viclenie și înșelătorie*". Cazimir i-a răspuns: „*Noi, pe tine și ținuturile tale te primim sub protecția noastră și te considerăm ca un palatin al nostru cu toate demnitățile și drepturile tale*". A urmat sărutul și predarea steagului către rege. El a fost depus la vistierie și nu rupt, după tradiție. Când, potrivit ritualului, Ștefan a îngenunchiat în fața regelui, scrie cronicarul Wapowski, „*ca să vadă toți cei de față supunerea și umilirea unui prinț atât de mare, cortului regal i s-au tăiat funiile. Pânzele au căzut la pământ și cele ce se petreceau înlăuntru s-au arătat vederii celor de față, uimiți de atâta măreție...*"

Potrivit actului omagial, Ștefan se obliga să nu înceapă război și să nu încheie pace fără știrea lui Cazimir, iar regele se obligă să garanteze „*vechile granițe, cum se țineau din vechi de țara Moldovei, din toate părțile*" și „*nu va cere și face pace fără știința lui Io Ștefan Voievod în acele lucruri care privesc granițele Țării Românești și țara Moldovei.*" Moldova, prin urmare, era așezată în vasalitate strictă față de Polonia, așa cum se găsea înainte de Ștefan. Domnitorul își lua angajamentul să nu recunoască un alt suzeran și

să-l ajute pe rege contra oricărui dușman. Ceea ce însă Domnul a refuzat categoric, a fost să-i elibereze un salvconduct trădătorului Mihu ca să se reîntoarcă în Moldova și să-i restituie bunurile confiscate, fapt ce denotă că până la urmă voievodul a întrerupt cochetăria cu hicleanul și i-a confiscat averile.

În timpul lipsei din țară a lui Ștefan, turcii au început o campanie de jaf și au adus cu ei și un potențial Domn, pe Hruet sau Hromotă, fiul real sau fals al lui Petru Aron. Cronicile turcești afirmă că pretendentul, spre mirarea susținătorilor, nu a găsit în Moldova mulți adepți. Poate trădătorii se mai împuținaseră cu trecerea anilor și vedeau în Ștefan pe adevăratul stăpân. Soarta lui Hruet a fost tristă. Prins de Ștefan, va fi decapitat.

Poziția nouă dobândită de turci prin ocuparea Chiliei și Cetății Albe, l-a făcut pe voievod să încheie pacea cu Imperiul, probabil în 1486. Încheierea acestei păci, urmată evident și de plata tributului și implicit a recunoașterii sulatnului ca suzeran, însemna în fapt trădarea tratatului de la Colomeea. Matia Corvin, într-o scrisoare din 17 noiembrie 1485, către Sigismund de Austria, se plânge de momentul Colomeea, arătând: „*L-a atras de la noi și de sub ascultarea noastră și împotriva tratatelor bilaterale și a legăturilor încheiate, împotriva jurământului prin care acest voievod, cât și predecesorii săi au fost totdeauna legați de noi și de regatul nostru. Cazimir i-a dat solemn investitura, primindu-i omagiul de veșnică credință, care de drept n-a putut și nici n-a trebuit să-l facă*". Matia Corvin îl consideră pe Ștefan ca un trădător și scrie mai departe că „*a devenit mai obraznic*", evident, față de Ungaria și față de turci. De vreme ce regele maghiar s-a plâns și Papei de omagiul depus de Ștefan lui Cazimir, de această infamă trădare, era desigur extrem de supărat. S-a mai potolit, când în 1489, Domnul Moldovei s-a recunoscut, fără a presta omagiu, vasal al coroanei maghiare. E o altă trădare a jurământului depus de Ștefan la Colomeea, dacă nu cumva între timp Papa a anulat, fie la cererea expresă a domnitorului moldovean, fie din proprie inițiativă, actul omagial prestat de voievod lui Cazimir al IV-lea. Cert este că Papa l-a dezlegat pe Ștefan de jurământul omagial de la Colomeea, iar voievodul va declara imediat: „*Eu am depus acest jurământ regelui polon ca*

unui apărător al meu, căruia i-am dat deseori ajutoare ca să nu ajung tributar turcilor, dar el m-a părăsit și nu m-a ajutat, astfel că am fost nevoit să plătesc turcilor. Am aruncat un os între doi câini ca să se muște între ei"

Ștefan, potrivit hotărârii Papei rămâne doar vasalul lui Matia și astfel intră în coaliția antipoloneză realizată de acesta. Voievodul acuză pe Cazimir de trădare, Cazimir invocă același lucru la adresa palatinului Moldovei și al lui Matia Corvin. Ștefan va susține răscoala lui Muha, a țăranilor ruteni și va întreprinde expediții în sudul Poloniei.

Pe plan intern, Domnul Moldovei va mai avea de furcă cu boierii necredincioși, ei continuând să comploteze. La 1493, se amintește confiscarea pentru hiclenie, a satului vistiernicului Avram, fugit în Lituania. Alte mențiuni despre boierii care aleseseră drumul pribegiei, ceea ce denotă dezacordul lor față de Domnie, ne parvin din 1502 și 1503. În ochii lui Ștefan ei sunt hicleni și averile le vor fi confiscate. Acești boieri fugari, au ales exilul, fie pentru a scăpa de pedeapsă ca urmare a vreunui complot deconspirat, fie că în sinea lor nu se mai considerau, din diverse motive, supușii Domnului. Trădarea, pe plan intern și extern, făcea prin urmare, parte integrantă din glorioasa domnie de 47 de ani a lui Ștefan cel Mare, era cancerul care-i rodea cârmuirea și de care nu va scăpa nici în ultimele clipe ale vieții.

Sfârșitul domniei lui Ștefan și ultimele trădări

Moartea neașteptată și fără urmași legitimi, la 6 aprilie 1490, a lui Matia Corvin, complică situația central și sud-est europeană. Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, ajunsese la sfârșitul domniei o simplă marionetă în mâinile marilor nobili. Ștefan se lansează acum într-o politică proprie și devine un factor extrem de important în această parte a Europei, factor de care toți trebuia să țină cont.

Împăcat cu tătarii, Domnul Moldovei îi îndeamnă să invadeze răsăritul Poloniei. Justificată politic, acțiunea e însă condamnabilă moral și religios, Ștefan trădând principiile creștine. În august 1490, Domnul a cucerit Colomeea și astfel i s-a mai dus din amarul pe care trebuise să-l înghită, când a depus personal omagiul lui Cazimir.

Situația internă la sfârșitul domniei lui Ștefan a fost descrisă de cronicarul Dlugosz, care scria că voievodul, pe locuitorii țării „*i-a supus cu totul stăpânirii lui, plecați și ascultători, prin severitatea și justiția sa, neîngăduind ca vreo fărădelege să rămână nepedepsită*". Prin încheierea păcii cu turcii, Ștefan da satisfacție și marii boierimi, care încă din 1476 considera că opțiunea cea mai bună pentru Moldova este „*închinarea*" către sultan, adică plata tributului. Grupuri tot mai mari de boieri, care participaseră la multe războaie, sunt câștigate de mișcarea contra domniei, care devenea implicit o mișcare favorabilă păcii cu turcii. Apelul lui Ștefan la răzeși, formarea de noi boieri îi neliniștește pe vechii boieri. Cu cât sunt ei mai marginalizați, cu atât puterea domnească crește. În vreme de război, cu răzeșii alături, Ștefan se putea descurca și fără marea boierime. În vreme de pace, cârmuirea trebuia inevitabil să țină seama de marea boierime. Conflictul Domn-boieri degenerează în comploturi, trădări, fugă peste graniță. În fond, marea boierime dorea pace și liniște, ca să se poată bucura în tihnă de averile pe care le poseda. Ea nu dorea distrugerea instituției domniei, a statului, care îi garanta proprietățile, ci un Domn maleabil, binevoitor față de interesele ei, cu alte cuvinte o domnie supusă sfatului boieresc și nu suprapusă lui. De aici seria comploturilor, nu pentru distrugerea domniei, ci pentru răsturnarea lui Ștefan, devenit prea autoritar, dictatorial. Același lucru e vizibil și în Muntenia. Când Țepeș s-a reîntors în a treia domnie, boierimea, de voie de nevoie i-a jurat credință. Că jurământul era formal, la fel ca în fața altor voievozi impuși pe tron, e sigur. Țepeș știa foarte bine acest lucru, și astfel relațiile bune Domn-boieri deveneau imposibile. Întărirea puterii domnești nu convenea boierilor și orice mijloc de a o diminua era socotit, dacă nu ortodox, cel puțin salutar, iar hiclenia și uneltirile, făceau parte din această orientare. Formula la care ajunge Ștefan, acceptată și datorită presiunii sfatului său, a marii boierimi, atunci când încheie pacea cu turcii, e de fapt formula boierimii muntene din 1462, momentul când Radu cel Frumos s-a considerat vasalul sultanului și plătind tribut a păstrat libertatea țării și a obținut pace cu păgânii.

În tot acest timp, Biserica a fost singura instituție fidelă domniei, ea sprijinindu-l pe Ștefan în politica de întărire a puterii domnești. Nu se cunoaște nici un caz al vreunei fețe bisericești care ar fi complotat contra voievodului. Sprijinind Biserica ortodoxă, ca Domn în numele lui Cristos și fiind cel mai mare ctitor al timpului, Ștefan va fi sprijinit fără rezerve, în toate acțiunile lui, de către Biserică. Cu cât voievodul era mai puternic, cu atât înflorea mai mult Biserica ortodoxă. Fețele bisericești nu au condamnat nici una dintre execuțiile de trădători ordonate de Ștefan și nu au încercat nici să comute pedeapsa. Mai mult ca sigur că atunci când era dovedit un hiclean, călugării îl afuriseau în sfintele lăcașuri, ctitorite ori renovate de voievod și la nici o slujbă nu uitau să pomenească tuturor, boieri sau neboieri, să fie credincioși unsului lui Dumnezeu. Condamnând regicidul, pentru că monarhul e alesul lui Dumnezeu, consacrat prin mirul sfânt, Biserica se opunea oricărui complot care avea drept final uciderea domnitorului. Din 378 de acte, din timpul lui Ștefan, publicate de Ion Bogdan, 91 sunt destinate Mitropoliei, episcopiilor și mănăstirilor, 6 confirmă danii către mănăstiri, 5 privesc pe preoți și proprietățile lor. V. Costăchel nota: „*constatăm că în cei 100 de ani de la începutul domniei lui Alexandru cel Bun la sfârșitul aceleia lui Ștefan cel Mare, organizarea bisericii a căpătat forme definitive și că prestigiul ei a sporit mult. Prerogative, cari în vremea lui Alexandru cel Bun, aparțineau puterii laice întruchipate de Domn, nu par a fi mai folosite, la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, fără asentimentul autorităților superioare bisericești*". Potrivit lui P. Henry „*Printre clădirile religioase înălțate de Ștefan și pe care le cunoaștem, găsim cel puțin 8 mănăstiri și 15 biserici, fără a socoti pe acele pe care alții le-au construit sub domnia lui. Suntem desigur departe de cele 44 de biserici potrivite atâtor biruințe, pe care i le atribuie tradiția populară; dar nu ne vom înșela prea mult, socotindu-l ctitor a vreo treizeci de biserici sau paraclise, ceea ce este un număr destul de frumos.*" Mitropoliții Teoctist apoi Gheorghe stau în fruntea sfatului în momente importante și îi aflăm întărind și confirmând diverse acte. Cu autoritatea lor, mai aveau desigur o misiune, aceea de a-l păzi pe Domn, de trădători și comploturi, nu numai prin rugi și slujbe. Gh.

I Brătianu observa că: *„E vădită tendința voievodului, pe de o parte de a întări biserica în rosturile ei de corp organizat, iar de alta, de a-i face un loc mai larg în treburile statului, chiriarhii ei participând efectiv la lucrările sfatului domnesc. Este poate, la acest campion întârziat al idealului medieval de cruciată, și ceva din concepția carolingiană a domniei sprijinite pe biserică...Ștefan găsea necesară o îngrădire a puterii marilor feudali, care se dezvoltase peste măsură în perioada de anarhie ce frământase Moldova, după sfârșitul lui Alexandru cel Bun"*. Să se fi gândit Ștefan cumva la formula unui stat teocratic, în care clerul care-i era credincios să înlocuiască boierimea turbulentă și trădătoare ?

În 1494 a avut loc la Lowocea o consfătuire între fiii lui Cazimir al IV-lea, (care murise în 1492), în legătură cu relațiile polono-moldave. S-a pus întrebarea dacă Moldova era sau nu vasala Poloniei ? Unii au considerat că Moldova este vasala coroanei polone și l-au sfătuit pe regele Ioan Albert, regele Poloniei, să-l înlocuiască pe Ștefan cel Mare cu Sigismund, mezinul lui Cazimir al IV-lea, lucru perfect justificat în caz că vasalul s-ar fi făcut vinovat de felonie. Ioan Albert prevalându-se pe poziția sa de suzeran, a suprasolicitat și a propus, ne relatează cronicarul Miechowski, nici mai mult nici mai puțin, decât *„desființarea statului Moldovei"*. Propunerea e acceptată fără obiecții și de Marele cneaz al Lituaniei, Alexandru, care-și oferă serviciile militare. Soarta lui Ștefan și a Moldovei fiind pe loc hotărâtă, se punea acum problema procedurii. Un atac direct asupra lui Ștefan ar avea un mare coeficient de risc și s-a căzut de acord că metoda înșelării e cea mai potrivită. În privința moralității gestului nimeni nu-și făcea probleme. Fiii lui Cazimir aveau de toate, numai scrupule nu. Nici de faptul că trădează morala creștină nu se preocupau, așa că însuși regele Ioan Albert al Poloniei lansează zvonul, cu surle și trâmbițe, că pregătește o vastă operațiune antiotomană. Ca înșelarea lui Ștefan să fie completă, regele trimite și o solie oficială la Suceava, pentru a-l coopta și pe Ștefan la această așa-zisă campanie contra turcilor. Ștefan era în relații foarte bune cu Maximilian de Habsburg, iar acesta, prin spionii săi, a aflat toată tărășenia pusă la cale de poloni. Imediat Maximilian a anunțat Suceava de complotul care se pregătește.

Ștefan, „*vulpe șireată*", după expresia lui I. Ursu, s-a făcut că acceptă bucuros propunerea de colaborare militară moldo-polonă contra turcilor, dar a precizat că oastea sa se va alătura celei regale doar atunci când acesta va ajunge la Dunăre, că doar acolo se aflau turcii. Ștefan își făcuse socoteala că, dacă armata polonă se va dovedi mult mai puternică decât oastea sa, va face apel la turci, pentru că era în fond vasalul lor și le plătea tribut. Și Ioan Albert a fost conștient că un atac direct asupra Moldovei avea să fie privit de sultan ca un afront și ar echivala cu o declarație de război. Continuându-și propaganda mincinoasă că strânge oaste pentru eliberarea Chiliei și Cetății Albe de sub turci, ca să adoarmă vigilența lui Ștefan, regele Poloniei adunase o armată foarte numeroasă, fapt privit cu tot mai multă îngrijorare la Suceava. Ultima manevră a regelui polon a fost să-i ceară lui Ștefan cale liberă prin Moldova, spre Dunăre, și să pretindă ca armata moldoveană să se unească cu cea polonă. Conștient că această „*unire*" militară ar fi însemnat de fapt distrugerea armatei țării, Ștefan răspunde că forțele sale se vor alătura polonilor la Dunăre și că acceptă trecerea prin Moldova. Regele Ungariei, Vladislav al II-lea, care era și fratele lui Ioan Albert, îi va da acestuia un adevărat ultimatum să nu atace Moldova. El își luase, înainte de a urca pe tronul Ungariei, anumite obligații față de Ștefan și, incredibil pentru mentalitatea vremii, nu dorea să își calce jurământul, nu vroia să devină sperjur și trădător. Ioan Albert îi răspunde regescului frate, că acțiunea din Moldova nu o face din orgoliu sau cu gânduri de cucerire, ci ca urmare a rugăminților unui numeros grup de boieri moldoveni transfugi, care spun că aproape toată boierimea din Moldova e gata să-l răstoarne pe Ștefan, dacă primește ajutor. Mai mult ca sigur că era un nucleu de boieri complotiști, trădători, dar numărul lor nici pe departe nu putea fi cel relatat de Ioan Albert.

La 27 iunie 1497, Ioan Albert a dat ordinul de marș spre Moldova, convins că Ștefan nu cunoaște adevărul manevrei: „*Mi-aș arde cămașa dacă aș ști că-mi cunoaște planul*", a declarat el fratelui său, cardinalul Frederic. Polonii aveau, potrivit diverselor surse, între 50000 și 120000 de ostași. Ștefan a făcut apel la sprijin din Țara Românească, de la Poartă și de la Bartolomeu Dragfi, voievodul

Transilvaniei. La hotarul cu Moldova, Ioan Albert a fost întâmpinat de trimisul lui Ștefan, vistiernicul Isac. El se întoarce cu doi soli poloni la Suceava, care îl mint din nou pe Ștefan, susținând că scopul campaniei ar fi eliberarea Chiliei și Cetății Albe. Trecerea Nistrului, direcționarea armatei spre Suceava, ca să nu mai vorbim de arestarea celor doi soli ai lui Ștefan, arată acum clar scopul real al campaniei polone. Dar, prin trimisul său, logofătul Tăutul, Ștefan i-a adresat un ultim avertisment lui Ioan Albert, regele care și-a trădat cuvântul și demnitatea regală: *„Dacă vine ca dușman al Moldovei îmi voi da silința să-l fac să regrete el și Polonia războiul pornit împotriva mea"*.

Începând asediul Sucevei, Ioan Albert spera că se vor găsi câțiva trădători, care să-l ajute, dar garnizoana s-a apărat eroic. În schimb soldații poloni, văzând cât de prost merg lucrurile și ce pierderi mari suferă, au tot mai acut sentimentul că au fost trădați și duși cu nechibzuință la o moarte sigură. *„Letopisețul anonim"* nota: *„Birtoc (Bartolomeu Dragfi) a rugat pe domn ca să se împace cu craiul leșesc și Ștefan voievod cu greu i-a făcut voia lui pentru pace. Și apoi Birtoc a trimis solii lui la crai și i-a împăcat, dar în așa chip ca el și oastea sa să se întoarcă pe aceiași cale, pe unde a venit"*. Dar, scrie *„Letopisețul anonim"*: *„s-a întors craiul leșesc și nu a pornit pe aceeași cale, pe care venise, ci pe altă cale...Deci s-a mâniat Ștefan voievod și a alergat pe urmele lui, cu oștenii săi și cu două mii de turci și i-a ajuns la marginea făgetului Cosminului... și i-a lovit, joi, luna octombrie 26...și i-a bătut..."* Ștefan, *«atletul lui Cristos»*, apărătorul creștinătății, cel care s-a bătut ca un leu cu turcii, a ajuns acum, paradoxal, trădându-și crezul și principiile, să colaboreze militar cu păgânii, contra creștinilor poloni, care se dovediseră mai sperjuri și mai ticăloși decât fiii lui Alah. Întortocheate sunt căile tale Doamne ! Cei 500 de cavaleri teutoni, care făceau parte din oastea polonă, au căzut aproape toți la Codrii Cosminului. Cei rămași în viață l-au blestemat pe Ioan Albert, pentru că îl considerau un trădător. Ei fuseseră înștiințați că vor merge la luptă cu turcii, nu contra lui Ștefan.

În 1498, Domnul Moldovei a dat cale liberă osmanlâilor să atace Polonia, această colaborare nefirească fiind, în fond,

răzbunarea lui Ștefan, care va face și el însuși incursiuni în Polonia, pricinuind mari pagube.

În 1499, prin medierea regelui Ungariei, se încheie tratatul moldo-polon la Hârlău. Și în acest tratat Ștefan a cerut să se stipuleze clauza extrădării boierilor pribegi și a oricăror pretendenți la tronul Moldovei. Problemele lui cu hiclenii și vânătorii de domnie nu se sfârșiseră și acest lucru nu e o obsesie, ci o tristă realitate. Ilie, fiul lui Petru Aron, încă se mai găsea în Polonia și spera că poate va veni și vremea lui. Și a venit la 1500, când Ștefan prin trimișii săi i-a cerut extrădarea. Ioan Albert a refuzat extrădarea, dar a fost de acord să-l decapiteze în prezența solilor moldoveni.

Între Ștefan și noul rege polon, Alexandru, relațiile nu vor fi cordiale, pentru că Ștefan nu înțelegea să renunțe la Pocuția, pe care o considera „*țara sa*". Domnul adoptă o politică tranșantă, de forță în relațiile cu Polonia, iar acest lucru provoacă nemulțumiri în rândurile unor boieri. Regele Alexandru va susține acest spirit de revoltă, încurajând complotul și trădarea față de Ștefan. Deasemenea, mai adăpostea la el câțiva pretendenți la tronul Moldovei, la care face referire atunci când îi contestă succesiunea lui Bogdan, în 1504. Ștefan i-a cerut și în 1503 și în 1504 lui Alexandru extrădarea transfugilor, în conformitate cu tratatul de la Hârlău, dar regele polon nu a dat curs cererilor. Boierii ostili domniei, hiclenii de tot felul, vedeau în Polonia o Mecă a lor.

O măsură care viza întărirea puterii domnești, a stabilității instituției domniei și continuitatea dinastică, dar și o garanție a păstrării aceleiași orientări politice, a fost asocierea la domnie de către Ștefan a fiului său Alexandru, iar după moartea acestuia, a lui Bogdan. Boierii nu renunțaseră la principiul electiv și nu vedeau cu ochi buni desemnarea din timpul vieții lui Ștefan a urmașului său. Nu intenționau să schimbe dinastia Mușatinilor, ci doar să aleagă ei, din cadrul acestei dinastii, un domn pe placul lor. Asocierea lui Bogdan și desemnarea lui automată ca succesor, îi va face pe boieri să cârtească, pe urmă chiar să comploteze. Unii dintre ei aveau serioase rezerve față de Bogdan, pe care Ștefan dorea să îl impună Domn. Ei preferau un alt urmaș, evident, cât mai slab, influențabil, docil, pe care să-l domine. Încălcarea voinței domnești

însemna trădare și trădarea se pedepsea cu moartea. Boierii o știau și de aceea lucrau în taină, așteptând ca puterile marelui voievod să slăbească, el fiind din ce în ce mai bolnav. Operația cumplită pe care a fost silit să o suporte, din cauza acelei răni la picior primită la asediul Chiliei în 1462, nu i-a înfrânt voința și nu i-a întunecat mințile. Medicul Ieronim de Cesena povestește că Ștefan aflând despre adunarea boierilor, care discutau aprins problema succesiunii, a poruncit să fie ridicat de pe patul de suferință pe care zăcea și să fie dus la locul de întrunire, unde boierii puneau, pe drept cuvânt, țara la cale. Realizaseră, dar prea degrabă, un veritabil complot contra voinței succesorale a lui Ștefan și el nu dorea după moarte lupte fratricide pentru tron, așa cum s-a întâmplat la moartea lui Alexandru cel Bun, „*nu voia, scrie Iorga, ca mormântul să-i fie stropit cu sângele său și al neamului său, ca țara pe care o ridicase așa de sus, să se prăvale iarăși în prăpastia păcatelor*". Boierii care s-au opus ca urmașul la tron să fie Bogdan, au fost imediat decapitați, sub învinuirea de înaltă trădare. Celorlalți, Ștefan le-a spus că zilele-i sunt numărate și „*nu poate să-i mai conducă și nici să-i apere de dușmani, că pot alege domn pe cine ar voi, dar el dorea domn pe fiul său Bogdan. Cu toții l-au acceptat pe acesta și i-au depus jurământul de credință*".

IV. TRĂDAREA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Bogdan cel Orb și trădarea

În intervalul 1504–1606, de la Bogdan al III-lea cel Orb la Ieremia Movilă s-au succedat 28 de domnii în Moldova, cu 23 de titulari, din care 21 cârmuiesc efectiv, ceea ce dă o medie de domnie de 5 ani. În Țara Românească între 1508–1593, de la Mihnea cel Rău la Alexandru cel Rău s-au succedat 34 de domnii, cu 25 de titulari, din care 23 domnesc efectiv, ceea ce dă o medie de doi ani și jumătate de cârmuire. Din ceastă analiză făcută de C. C Giurescu, rezultă lămurit marea frecvență în schimbare a Domnilor, ceea ce a avut o înrâurire negativă asupra instituției domnești, a clasei boierești, a moralității în general. Desele schimbări se fac prin acțiunile clanurilor sau „*partidelor*" boierești, prin gruparea și regruparea boierilor în jurul unui candidat de care își legau soarta pentru a obține avantaje cât mai mari. În condițiile în care domnia nu mai poate oferi noi pământuri credincioșilor boieri, ea le oferă dregătorii sau boierii, iar acest lucru deschide calea altor lupte interne. Boieriile, spunea Xenopol, i-au înghițit pe boieri. Prea slabi în raport cu domnia, boierii recurg la sprijin străin și amestecul turcesc, polonez și unguresc se accentuează. Răsturnarea domnului se face pornindu-se din afară prin acțiunea boierilor transfugi, raliați unui pretendent, care le promite dregătorii fidelilor și o anume conduită politică sprijinitorilor externi. Angajamentele sunt luate în condiții extreme, când se promite totul pentru atingerea țelului, de multe ori ignorându-se realitățile țării sau interesele ei. Mulți pretendenți erau în exil de zeci de ani și nu cunoșteau decât vag, din auzite, țara. Multe din promisiunile făcute în exil nu vor putea fi astfel ținute, de unde acuzațiile de trădare și presiunile externe.

În Moldova alegerea domnilor se face, până la Ioan vodă cel Cumplit, de către boieri și cler, sultanul confirmând ulterior pe Domn, prin steag de domnie. Cu Ioan vodă încep numirile directe de la Stambul. În Țara Românească vor fi numiți de sultan, direct, Moise, Pătrașcu cel Bun și Alexandru II Mircea. Deasemenea se introduce sistemul mazilirilor. Printre alții vor fi maziliți Radu

Paisie, Mircea Ciobanul, Mihnea Turcitul. Schimbările dese erau bine văzute la Poartă, pentru că turcii își întăreau astfel poziția în Țările Române.

Orice boier care pleca peste hotare fără aprobarea Domnului era socotit hiclean și automat averile i se confiscau. Trădătorii erau poftiți să se înapoieze, ca vodă să-i poată supraveghea și ca ei să nu organizeze comploturi și să vină cu forțe străine în frunte cu vreun candidat la tron, fiu de Domn legitim sau nelegitim ori simplu impostor. Acțiunea trădătorilor din exil, conjugată cu cea a boierilor trădători din țară, plus sprijinul militar străin, putea garanta uneori reușita loviturii de stat, răsturnarea Domnului legitim. Când vodă era uns cu mirul sfânt, devenea șeful statului și, primind jurămintele de credință ale boierilor, era stăpânul unanim recunoscut și teoretic doar lui Dumnezeu trebuia să-i dea socoteală. Boierii transfugi au fost socotiți tot ca supuși ai domniei și în această calitate vodă le cerea, prin tratate ori solii, vecinilor, dacă nu extrădarea hiclenilor, barem expulzarea din zonele de frontieră, unde toți nemulțumiții se adunau și realmente puneau țara la cale. Împotriva unor candidați nedoriți la tron se făceau chiar expediții de capturare peste graniță sau se trimiteau oameni de încredere, care să-i asasineze. În ochii fiecărui Domn, orice pretendent la tron era socotit hiclean și trebuia ori ucis, ori însemnat la nas, pentru a nu mai aspira la domnie. Orice boier sau grup de boieri care își manifesta simpatia și sprijinul față de un pretendent devenea automat hiclean față de domnie. Hiclenia se pedepsea cu pierderea capului și a averilor hicleanului, oprobiul căzând numai pe capul lui, nu și al întregii familii. Sunt și cazuri, e drept, mai rare, când unii trădători au fost iertați, din bunăvoința voievodului sau că prin bani și cedare de moșii și-au plătit răscumpărarea pentru păcatul trădării.

C. C. Giurescu nota că în secolul al XVI-lea viața politică internă a Țării Românești *„se caracterizează prin repetatele confruntări între autoritatea centrală (domnie) și fracțiunile boierești; hicleniile, încercările pretendenților, execuțiile se succed aproape în fiecare cârmuire. Pasiunea politică și represiunile nu cruță nici copii, nici femei, nici cler și, firește nici pe domni: între 1529–1535, în decurs de șapte ani așadar, Radu de la Afumați și*

Vlad Vintilă sunt asasinați, iar Moise ucis de un rival". În Moldova este aceiași confruntare între domnie și grupurile de boieri „*ce urmăresc, prin reușita candidatului lor, să ajungă pe treptele superioare ale exercitării puterii. Pentru mai multă stabilitate, domnii încearcă și soluția continuității – păstrând în sfat majoritatea dregătorilor din precedenta cârmuire – cât și soluția ridicării altor boieri, aflați până atunci fie în opoziție, fie în funcții obișnuite ale aparatului de stat.*" Totul va fi însă de prisos, pentru că trădările vor continua. Dacă vodă descoperă primul complotul, cad capetele boierilor, iar dacă nu, e asasinat vodă, ca Ștefan Lăcustă de exemplu.

Matteo Muriano spunea despre fiul lui Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, că „*urmează pilda domnului, tatăl său, e sfios ca o fată și e bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși, este tânăr cam de vreo 50 de ani...*", Gh. I Brătianu observa că pentru Ștefan cel Mare „*legăturile de vasalitate sau închinare reprezentau forme diplomatice, impuse de necesitățile de moment, scopul permanent rămânând acela al independenței de fapt, pe care o revendica prin însăși titulatura sa, ce invoca mila lui Dumnezeu ca singur izvor al puterii*". Această linie a fost urmată și de Bogdan al III-lea, supranumit „*cel Orb*", fiind fie sașiu, fie chior, pierzându-și un ochi în vreo bătălie.

Tratatul de «*Istoria României*», 1962, volumul II, consideră că istoria Moldovei „*după moartea lui Ștefan cel Mare se caracterizează printr-o luptă aproape permanentă între domnie și marea boierime, care va căuta să folosească toate prilejurile și mijloacele – inclusiv lupta armată – pentru a-și redobândi puterea politică, îngrădită prin cunoscutele măsuri ale marelui domn, și a limita autoritatea puterii centrale*". Toate aceste acte sunt, evident, acte de trădare în viziunea voievodală și de ele nu a scăpat nici Bogdan al III-lea.

Încoronarea lui s-a făcut, după cum am văzut, în condiții dramatice, Ștefan nepregetând să reteze capetele prea înfierbântate ale unor boieri opozanți. La Stambul se găsea un pretendent la tronul Moldovei, și o parte a boierimii îl susținea pe acesta. Turcii i-au acordat chiar steag de domnie, ceea ce însemna implicit largul lor sprijin. În Polonia se oploșiseră și alți pretendenți care vânau tronul. Toți acești vântură lume, care ridicau pretenții, întemeiate ori

închipuite asupra succesiunii, erau considerați hicleni în ochii domnului aflat în scaun și reprezentau un real pericol pentru stabilitatea internă. Alături de ei vor apărea boierii transfugi, iar nemulțumiții din țară vor privi spre aceștia cu multe speranțe. Era de datoria voievodului înscăunat să purceadă la o aprigă vânătoare asupra acestor pretendenți care organizau intern și extern comploturile anti domnie. La sfârșitul secolului al XV-lea, în cadrul opoziției boierești față de Domn, apare o mutare a centrului de greutate din interior în exterior. Puterea domnească începea să facă practic imposibilă acțiunea complotiștilor în țară și din aceste motive, hiclenii se vor expatria în număr alarmant de mare, lucrând din exterior contra domniei. Acest lucru implica nu numai acordul tacit al Poloniei, Ungariei sau Imperiului Otoman, ci și largul concurs, de bună seamă de loc neinteresat al acestor puteri. Amestecul străin a cauzat enorme prejudicii Țărilor Române de-a lungul istoriei. Trebuia ca boierii transfugi, considerați trădători înrăiți, să fie recuperați ori anihilați. În tratatul moldo-polon din 1499 citim cererea expresă a lui Ștefan cel Mare ca: „*Tot așa, dacă s-ar întâmpla să fugă vreun boier al nostru sau vreo slugă a noastră la domnia sa craiul sau la susnumiții frați ai domniei sale, sau oriunde în țările domniilor lor sau la supușii lor, acela are să fie trimes îndărăt la noi, la stăpânul său, după ce-și va fi cerut întâi pace de la noi sau singur de la sine sau prin mijlocirea domniei sale craiul. Și dacă îl vom ierta, el să fie slobod să se întoarcă de bună voie la noi; iar dacă nu va avea iertare de la noi, domnia sa craiul să nu-l ție nici la sine nici undeva în țările domniei sale, unde el n-are să locuiască nici pe față, nici într-ascuns*". Clauza aceasta are un deosebit conținut juridic, incumbând nu doar simpla posibilitate teoretică a unor asemenea cazuri, ci o realitate efectivă. Exilul voluntar era tratat de către domnie drept trădare. Se știa bine că boierul sau grupul de boieri fugit peste graniță va unelti din răsputeri contra puterii centrale. Ca direcții de exil, alături de Lituania și Polonia, vor mai apărea pentru boieri și Țara Românească (în cazul Moldovei) sau Moldova (în cazul Țării Românești), mai rar Ungaria și Imperiul Otoman. Pentru pretendenții la tron nici Lisabona, Copenhaga sau Parisul nu sunt inaccesibile.

Bogdan al III-lea a moștenit vrând nevrând pe lângă tron și opoziția deschisă ori camuflată față de predecesorul său. În ultimii ani ai domniei marelui Ștefan, Avram vistierul fugise în Lituania, Vasco și Ioan în Polonia, Roman Gârbovăț în Muntenia. Un alt transfug în Țara Românească, Bogdan, va ajunge chiar cumnatul lui vodă, pricinuind și un mare scandal. Gavril Protul, în *„Viața sfântului Nifon"*, scria că acesta s-a refugiat din Moldova *„pentru oarecare fapte ale răutății lui, ca să scape de autoritatea domnească"*. Pe acești fugari, trădători, îi știm cu numele, dar alături de ei au fost și foarte mulți alții rămași anonimi. Câte un tratat, care includea clauza expulzării sau predării transfugilor, ne demonstrează că numărul lor era foarte mare și că ei reprezentau un pericol real și nu imaginar, o obsesie, o paranoia, pentru domnie. Cererile de expulzare sau de extrădare nu erau de obicei transpuse în practică, fie ele formulate în tratate sau prin solii. Polonia făcea mare caz de dreptul ei din străbuni de a acorda azil politic. Renunțarea la acest drept era considerată, și pe bună dreptate, un gest de slăbiciune. Dacă la ideea autorității statale adăugăm și interesele meschine, avem o imagine întreagă a refuzului de extrădare.

Din documentele timpului aflăm că la moștenirea lui Ștefan cel Mare râvneau un anume Ilie, fiul acelui Ilie decapitat, în 1501, în Polonia sub ochii delegației moldovenești, agreat de unguri și Ștefan Lăcustă, susținut de turci. Regele Poloniei, Alexandru, îi va scrie lui Radu cel Mare, voievodul muntean că rău a făcut că nu a invadat Moldova la moartea lui Ștefan, ca să așeze un Domn al său pe tronul ei. Între Moldova și Polonia, problema Pocuției, rămasă în suspensie, făcea ca relațiile să fie foarte încordate, ba chiar pigmentate cu hărțuieli la frontieră. Situația se va schimba însă, când Bogdan va face propunerea de căsătorie cu Elisabeta, fiica regelui Cazimir și soră a regilor Ioan Albert, Alexandru și Sigismund ai Poloniei și Vladislav al Ungariei. În 1505, Bogdan a trimis soli pentru petire la Cracovia. Cererea va fi repetată, spune Iorga, și după moartea Elisabetei de Habsburg, mama Elisabetei celei pețite. Elisabeta de Habsburg, viitoarea soacră, s-a opus căsătoriei cu un prinț chior și de altă religie. Bogdan, după moartea ei , crezând că lucrurile s-au îndreptat, îi trimite pe logofătul Tăutul, vistiernicul

Isac și pitarul Ivanco la Liublin și ei încheie un contract de căsătorie în toată regula, între Elisabeta și Bogdan. „*Bogdan era așa de sigur că legătura se face, încât trimitea*, nota Iorga, *la Veneția pe vistierul Ieremia, pe paharnicul Gheorghe și pe un Bărnat logofătul, probabil un străin, ca să cumpere brocard, mătasă și pietre scumpe.*" Bogdan va accepta, pentru ca nunta să se facă, să cedeze regelui polon Pocuția, în mod formal, pentru a împăca orgoliul regal, el urmând să o reprimească, în chip definitiv, ca zestre, la căsătoria cu Elisabeta. În felul acesta se rezolva amiabil și spinoasa problemă a Pocuției, rămasă în litigiu de atâta vreme. Dar nunta nu se va face, Elisabeta spunând că preferă călugăria, decât să ia un soț ca Bogdan și, în aceste condiții, contractul dintre părți este rupt. E vorba, din partea Poloniei, de o trădare a cuvântului dat, dar nu numai atât, pentru că Bogdan nu a rămas numai fără mireasă, ci și fără Pocuția. Polonezii i-au trădat încrederea și nici prin cap nu le trecea, nunta nefăcându-se, să-i restituie mirelui mofluz Colomeea, Tysmienicza, Czissybiessy, adică Pocuția. Iorga nota că din Pocuția, Bogdan „*înțelesese a face un dar de nuntă; nu era nuntă, el și-o va lua deci înapoi*". Și armele vor vorbi din nou, câinii războiului fiind dezlegați. Poarta din Lwow va purta multă vreme semnul unde sulița aruncată de chiar mâna lui Bogdan a mușcat din lemn. Polonezii scriu regelui Ungariei că acest „*valah (Bogdan), tovarăș al perfidiei părintești*", adică la fel de trădător, în ochii lor, ca și Ștefan cel Mare, și-a luat înapoi Pocuția.

Noul rege al Poloniei, Sigismund, mezinul lui Cazimir al IV-lea, recunoștea fratelui său, regelui Ungariei, toate „*drepturile*" asupra Moldovei, în 1507. Bogdan a continuat să-l accepte suzeran pe Vladislav al II-lea Iagello, regele Ungariei, iar acesta a mediat o înțelegere moldo-polonă. Voievodul, care nu a depus personal omagiu lui Vladislav, îi era doar formal vasal. Ținând seama de acest lucru, curioasă pare poziția regelui Ungariei, care se arată hotărât să-l detroneze pe vasalul său formal, dacă acesta nu ar colabora la o ipotetică cruciată antiotomană, despre care nu i se spusese nimic.

În 1506, Roman Pribeagul sau Roman din Coșești, sprijinit de Radu cel Mare, intră în Moldova să îl răstoarne pe Bogdan. Pretendentul, un hiclean din punctul de vedere al Domnului de drept,

mai trădează și interesele Moldovei, promițându-i lui Radu, chiar înainte de înscăunare, rectificări de frontieră în favoarea Țării Românești. Încercarea nu a reușit, dar, nota Iorga, „*atunci nu se varsă sânge românesc ca pe vremea lui Ștefan*". Mitropolitul Maxim ridică în fața oștilor moldovene și muntene crucea bizantină și vorbind celor doi Domni despre înrudirea dintre ei, despre credința comună și apartenența la același neam românesc, îi împăcă și-i puse să jure pe Evanghelie că vor trăi în pace.

În 1510, la Camenița, se încheie un trata între moldoveni și poloni, dar Pocuția va rămâne în continuare obiect de litigiu. Un sol, Gorecki, îl numea pe Bogdan „*Latro*", „*tâlhar*" și era de părere că „*înlăturându-se hoțul din Moldova, toată românimea de acolo să fie scoasă, pentru ca în hotarele ei să se așeze o «nouă colonie», din care să se poată vedea tot ce pregătesc păgânii ambelor regate*", adică Polonia și Ungaria .Printr-o astfel de gândire și mentalitate se trăda chiar spiritul tratatului. Dar Bogdan va fi trădat deschis, de către suzeranul său formal, regele Ungariei, pentru că, spune cronica, în 1514 „*un Trifăilă, ce se făciia ficioru de domnu, venind din țara ungurească, cu ungurii*", a vrut să-l răstoarne din domnie, dar „*din jos de Vaslui*" moldovenii „*i-au topitu toată oastea lui, și el au pierit, că prinzându-l viu, i-au tăiat capul*". Era pedeapsa curentă aplicată pentru boierii și pretendenții acuzați de trădare. De subliniat că în tratatul din 1510 se stipula că ungurii vor hotărî dacă polonii trebuie ori nu să mai adăpostească la ei vreun pretendent și că fugarii să fie înapoiați. Xenopol crede că logofătul Tăutu (sau Tăutul) a reușit să-i determine pe poloni să-l expulzeze pe pretendentul Petru aflat în Polonia.

Pe plan intern, consideră tratatul de „*Istoria României*", 1962, volumul II, Luca Arbore, care se găsea în fruntea complotului în ultimele zile ale vieții lui Ștefan cel Mare și era deci opozant la numirea lui Bogdan ca succesor „*a dobândit în timpul domniei lui Bogdan o influență hotărâtoare în treburile politice ale țării, grupând în jurul său marea boierime , dornică să-și redobândească puterea*". Nereușind să îndepărteze din sfatul domnesc pe boierii complotiști, Bogdan, spune în continuare sursa citată, a trecut la colaborare cu dânșii. Greu de crezut că Luca Arbore s-ar fi aflat

printre complotiști și că Ștefan cel Mare nu l-ar fi executat. Luca Arbore îi va fi foarte credincios lui Bogdan și nu-l va trăda niciodată. El luptă cu energie pentru Pocuția. În ceea ce privește afirmația că domnitorul nu ar fi putut epura sfatul domnesc de elementele complotiste, problema e iarăși discutabilă. Bogdan nu a fost o marionetă în mâinile boierimii și nici nu avea apă în vene. Un ordin, și capetele boierilor cădeau rapid. Era doar fiul lui Ștefan cel Mare ! Cronica scrie că Bogdan *„nu în beții, nici în ospețe petrecea, ci ca un strejar în toate părțile priveghiia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său.*" Ștefan S. Gorovei consideră că pe plan intern *„o deplină înțelegere se vede a fi domnit între tron și sfatul domnesc, în care nici o schimbare violentă nu s-a făcut*". Bogdan, lucru esențial, nu a trădat amintirea lui Ștefan și nici politica lui și, după același autor, *„face parte din categoria acelor conducători care, dacă nu pot adăugi prea mult puterii și falei țării lor, știu, însă, să păstreze cu demnitate și să transmită mai departe moștenirea.*"

Gh. I. Brătianu spune că factorul activ în promovarea politicii lui Bogdan al III-lea e sfatul restrâns, din 13 demnitari, din care 7 au răspunderi militare. Cronicarul Ureche aruncă o lumină puțin favorabilă asupra lui Bogdan, lăsând să se înțeleagă că a domnit, dacă nu arbitrar, atunci cel puțin autoritar. Ureche, ca adversar al puterii domnești, strecoară aluzia că *„ce se va fi lucrat în lăuntru sau în țară la noi despre partea județelor și a direptății nu aflăm, ci cunoaștem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strâmbătăți se fac*". Cu alte cuvinte, Domnul își poate lesne trăda rolul de cumpănă dreaptă. Gh. I. Brătianu se întreabă dacă sunt *„aceste considerațiuni desprinse din filosofia generală a cronicarului din veacul al XVII-lea, sau se referă la ecoul unor anumite întâmplări ale acestei domnii, cari i-au părut «peste pravilă», expresiunea unei voințe arbitrare în conducerea țării ? E desigur greu de precizat.*"

În legătură cu Bogdan al III-lea a mai existat și problema închinării Moldovei turcilor, fapt ce indiscutabil e un grav gest de trădare. S-a afirmat că actul acesta de închinare ar fi fost distrus în 1686 de regele polon Sobieski. Această așa zisă închinare, care ar

fi cuprins clauzele referitoare la drepturile și obligațiile Moldovei, n-a existat și, concluzionează C. C. Giurescu, „*Bogdan n-a inovat în raporturile sale cu turcii*". A existat totuși o dublare a tributului de la 4 la 8 mii de galbeni, ceea ce e urmarea directă a presiunii tot mai mari exercitate de turci asupra Țărilor Române.

„Viforul" și trădarea

Cel pe care în trilogia sa, B. Șt. Delavrancea l-a numit „Viforul", Ștefăniță vodă, va urca pe tron după moartea neașteptată a tatălui său, Bogdan. Era minor în 1517 când a fost încoronat și sursele pe care le avem îi dau între 9 și 14 ani. În legătură cu el s-au emis în istoriografia noastră păreri contradictorii, mergând de la „*dement ambițios*" la „*prinț renascentist*". În domnia sa de 10 ani, 1517–1527, distingem două perioade. În prima perioadă, de până la sfârșitul lui 1522, el se află sub tutela lui Luca Arbore, încredințată se pare chiar de către Bogdan. Încoronarea lui Ștefăniță s-a făcut după 5 zile de la decesul lui Bogdan, ceea ce ar părea să indice anumite frământări. Mai mult ca sigur că au existat voci care s-au pronunțat pentru ungerea unui Domn matur și pretendenți erau destui. Dacă totuși Ștefăniță a fost alesul, Luca Arbore desigur că s-a luptat pentru acest lucru. Avea și pentru ce, el fiind șeful regenței și în fond șeful statului pentru perioada minoratului voievodului. Ureche scrie că Arbore sau Arbure „*au crescut*" pe Ștefăniță „ *pre palmele lui*". Cert este că marea boierime, în frunte cu portarul de Suceava, Arbore, tutorele recunoscut, conducea țara și că toate acțiunile diplomatice erau patronate de ea, conform propriilor interese. Boierimea își va impune, fără efort major, programul ei de guvernare.

Pe plan intern, marea boierime, crede tratatul de „*Istoria României*", „*a încercat să reînvie privilegiile de imunitate feudală...*", privilegii care în fapt nici nu au existat, și să anuleze centralizarea statului, acționând în favoarea fărâmițării feudale, care din nou, nu a existat, Țările Române dintru început fiind unitare și având clar imprimată această direcție. Putem vorbi de imunitate feudală și fărâmițare ca de niște aspecte specifice Apusului, nu

statelor românești. Gh. I Brătianu are o observație pertinentă în legătură cu tendințele reale ale boierimii în acest moment istoric. El spune că în noul trata încheiat cu Polonia în 1518, factorul important îl reprezintă mențiunea „*consiliilor și dietelor*" periodice care urmau să se țină în legătură cu anumite conflicte de graniță. „*Aceste adunări, în care se rezolvă pe cale de judecată litigiile ce se vor fi ivit, își au ele rosturile, după cum de altfel se pare, numai în chestiunile ce privesc hotarul, sau vor fi însemnat o încercare de a întinde și în Moldova regimul «dietinelor» locale, în care se aduna nobilimea țării vecine ? Simplă ipoteză, în sprijinul căreia ar veni doar împrejurarea că o asemenea tendință nu ar fi nelogică sub o regență boierească. Fie însă că au existat sau nu altfel de năzuințe, ele n-au ajuns să se afirme, din cauza dezvoltării repezi a personalității tânărului voievod...*" În acest sens poate fi acuzată boierimea că s-a gândit la o limitare a puterii Domnului, ceea ce înseamnă un nou program de guvernare, o trădare, la urma urmei, a politicii domnești. Domnia își vedea din start puterea limitată strict și nici o posibilitate de preeminență nu se mai întrezărea. Domnul devenea un simplu „primul dintre egali" în raport cu boierii.

„*Istoria României*", volumul II, trage următoarea concluzie privind raporturile Domn–boieri: „*Dând dovada întregii sale miopii politice, marea boierime se declara de acord cu politica de centralizare când considera că aceasta nu-i atingea interesele sale înguste, dar căuta să o limiteze când lovea privilegiile de imunitate feudală*". Dacă schimbăm termenii și citim că boierimea e de acord în anumite condiții să sprijine o domnie autoritară, iar în altele să comploteze pentru a o diminua ca forță ori chiar pentru a o răsturna, vom avea o mai bună înțelegere a adevărului istoric. Minoratul lui Ștefăniță, după aceeași sursă, e privit ca „*apogeul reacțiunii boierești după moartea lui Ștefan cel Mare*", prin urmare ca un timp în care boierii au trădat întregul program voievodal de cârmuire, despuindu-l până la piele și lăsând doar instituția, vidată de conținut, ca decor. Evident că lucrurile nu stau chiar așa, pentru că atunci nu putem explica ce s-a întâmplat în momentul când Ștefăniță a devenit major. Mai probabilă ar fi o luptă tacită între Luca Arbore, care acționa ca un adevărat Domn, și restul boierimii, nemulțumită de puterea lui

neîngrădită și în fond nejustificată, pentru că era doar delegată, și nu conferită prin mila lui Dumnezeu.

În 1518 se încheie un tratat moldo-polon care trebuia să reprezinte și recunoașterea ca domn a lui Ștefăniță. Tratatul prevedea colaborare și ajutor reciproc împotriva „*neprietenilor*", recte turco-tătarii și stipula cu claritate că nici una din părți să nu adăpostească pretendenți la tron. O dată hotărâtă susținerea cauzei lui Ștefăniță, Luca Arbore, sau mai degrabă sfatul boierilor, cum crede Xenopol, vrea să se asigure că uzurpatorii nu vor da de lucru noii domnii, că trădătorii externi vor fi îndepărtați. În legătură cu acest tratat, Xenopol consideră că relațiile moldo-polone sunt așezate pe aceleași baze ca în 1499 și că Ștefăniță, „*adecă sfatul său, se îndrepta cu cerere de alianță către poloni, și în sfârșit că cu toată închinarea către turci, Moldova nu urma mai puțin o politică dușmănească acestora, pe care turcii căutau să o înlăture printr-o purtare prietinoasă către copilul ce apucase coroana țărei*". Prin urmare îi trădăm pe „*bieții*" turci, fără scrupule. Ei au aflat de aceasta poate tot prin trădarea unora din semnatarii tratatului și-i pun pe tătari să atace Moldova, însă Vornicul Cărăbăț îi va bate.

În 1520, printr-o manevră abilă „*al cărei plan nu putea ieși din mintea unui adolescent*", crede Ștefan S. Gorovei, s-a putut ocoli ordinul sultanului privind trimiterea oștilor moldovene în secuime, acțiune gândită de sultan ca un sprijin pentru campania asupra Belgradului, în sensul paralizării forțelor transilvane. Faptul în sine nu e de mare spectaculozitate. Semnificativă rămâne metoda prin care s-a ajuns la eludarea ordinului sultanului. Trimisul Porții la curtea din Suceava, cu ordinul de colaborare militară turco-moldoveană, a fost Sinan Celebi, „*care era*, nota Iorga, *moldovean, de sânge boieresc, prins pe vremea lui Ștefan în Țara de Jos*". El, „*ca turc nou și ca român vechi*" se va lăsa corupt de logofătul Trotușanu și vistiernicul Ieremia. Aceștia, în mare taină, au pătruns în cortul său și l-au întrebat direct, cât cere ca să-i lase în pace și pe ei și pe secui. Sinan Celebi a răspuns sec, 100000 de aspri, bașca rușfeturile. A început, după expresia lui Pompiliu Tudoran, o „*tocmeală, ca în bazarurile levantine, și...mai dă, mai lasă !, au căzut la învoială pentru 60000 de aspri, stofe, caftane*

aurite, blănuri și vreo 500 de cârlani". Sinan Celebi s-a lăsat mituit și nu va mai insista ca moldovenii să participe alături de turci la un atac în secuime. Pentru bani, Sinan l-a trădat pe sultan. Gh. I. Brătianu, concluzionează că: „*Este aici începutul unui lung șir de mituiri din vistieria țării, în scopul de a câștiga bunăvoința sfetnicilor sultanului, și de a răscumpăra, mai sigur decât pe calea haraciului oficial, liniștea și securitatea domniei și a țării*". Lămuriți cu noul curs a politicii otomane , boierii moldoveni insistă în aceeași direcție și rezultatul e din nou satisfăcător. La puțin timp a mai sosit în Moldova un ceauș, care din porunca sultanului pretindea colaborare militară contra Poloniei. După comunicarea oficială, el „*rugă de Domn, ca să rămâie puțini boieri în divan, lângă Domn, căci a zis că are să-i spuie lucruri de taină, din partea sangeacului*". Gh. I. Brătianu afirmă că din acest episod se desprind două trăsături esențiale: „*importanța sfatului domnesc, ca organ deliberativ în marile probleme politice cu referința la părerea «bătrânilor», martori ai tradiției lui Ștefan cel Mare, și consultarea, la «lucrurile de taină», a unui grup și mai restrâns, cuprinzând desigur pe cei mai mari demnitari, sau numai oameni de toată încrederea; dar se întrevăd și relațiile ce se stabilesc de acum între sfetnicii moldoveni și trimișii Porții, în atmosfera de târguială și corupțiune ce servește deocamdată interesului general, dar poate tot atât de bine servi ambiții personale*". Drumul trădării pavat cu mită și corupție s-a lărgit. Conștienți de faptul că multe se pot aranja cu mai marii turcilor, în taină și cu aur, boierii vor trece repede de la interesul general la cel particular și evident trădarea capătă noi valențe. După convorbirea în sfat de taină cu ceaușul, pașei de Silistra i se scrie: „*....să ne ierte sultanul că nu-i putem face pe voie, pentru că avem pace și prietenie cu regele polon, al doilea că țara noastră este închinată între Ungaria și Polonia, al treilea că însuși turcii au să facă stricăciuni; așadar... îl rugăm să-și aleagă altă cale*". Scrisoarea arată pe ocolite că Moldova nu e țara sultanului și moldovenii nu sunt dispuși să se sacrifice pentru el. Pașa de Silistra insistă însă să se dea ascultare poruncii de la Stambul și în aceste condiții vistiernicul Iurie ia chiar drumul...Stambulului. Aici, cu 30000 de aspri dați mită la patru dregători otomani sus-puși, obține

ca Moldova să fie lăsată în pace. Corupția funcționează perfect prin urmare și demnitarii turci se lasă cu plăcere corupți. În fond ei pentru aur, îl trădează pe sultan, deși știau foarte bine că dacă s-ar afla, viața lor nu va valora nici cât un ban găurit. Ideea aceasta însă, că pungile cu aur, rujfeturile, cadourile, pot schimba o politică sau un destin, e teribilă. Vechiul cavalerism turc, care conținea, spune C. C. Giurescu, o mare doză de naivitate și multă vitejie, e înlocuit de funcționari corupți sau ușor coruptibili, care din mandatari ai puterii sultanului devin trădători, pentru o situație economică mai bună. Foarte repede se va ajunge la un război al intereselor, unii demnitari susținând o cauză, alții alta, și cu cât aurul se revarsă tot mai abundent, cu atât arbitrarul și trădarea își fac loc tot mai central în politica imperială și implicit a Țărilor Române. V. Drăghicescu observa că: *„Istoria unui neam va fi, în toate epocile, un fel de rezultantă diagonală a acestor două puteri: caracterul și mintalitatea lui în ciocnire cu împrejurările cari îl țin strâns legat de vecinii săi, adică cu puterile și pornirile acestor vecini. Și ca și cum toate aceste decăderi și degradări ale țărilor române n-ar fi fost de ajuns prin ele însele, se mai adaugă la decăderea lor morală și decăderea morală a împărăției otomane, care se corupse ea însăși în privința moravurilor, pentru a ruina și corupe și mai departe țările române."*

Când, în 1522, Ștefăniță s-a declarat major și a luat conducerea treburilor țării, erau deja conturate în sfatul boieresc două tendințe: *„cea războinică, tradițională, cavalerească a tânărului voievod, păsind cu hotărâre pe linia străbună a luptei pentru Cruce, și alta, mai accesibilă influenței și puterii marelui împărat de al Constantinopol, considerând poate că vremea nu mai era a isprăvilor vitejești, ci a capului plecat, pe care sabia nu-l taie"*. (Gh. I. Brătianu) V. Drăghicescu observa că în secolul al XVI-lea energia românească s-a înmuiat și s-a pierdut tenacitatea și voința neamului. *„Îndrăzneala, voinicia și vitejia obișnuită a strămoșilor noștri se zdrobiră și pieriră, în cea mai mare parte, în luptele copleșitoare cu turcii...Elementul de căpetenie al caracterului românesc, voință simplă, incultă, dar temeinică, încăpățânată, îndărătnică, voința neînfrântă, strajnică, această*

însușire de temelie a neamului se slăbi, păli și se topi în focul luptelor năprasnice cu turcii. În locul curajului și îndrăznelii de altădată, un fel de frică instinctivă pătrunse în sufletul românilor...boierii, care până aci aveau rolul de a lupta contra vrăjmașului păgân, și rangul lor, situația lor privilegiată, ca și moșiile ce le dăruiseră domnii li se cuveneau numai drept răsplată pentru vitejia și destoinicia arătată și pe care o vor mai arăta în războaie, – boierii rămaseră acum o clasă de privilegiați, pe care nimic, nici un merit n-o mai încuviința și n-o mai justifica. Nemaiavând nici un rol de jucat, nici o îndeletnicire spre a-și cheltui energia și nici un merit spre a-și justifica situația, boierimea română decăzu și se corupse...Boierii sufereau cu mare greutate supunerea către Domni".

La ideea unor cercuri poloneze de a uni Moldova la Polonia s-a raliat și o parte a boierimii moldovene, ceea ce, fără îndoială, reprezintă o gravă trădare de țară. Față de Ștefăniță se conturează încă din 1522 o opoziție boierească și în fruntea acestei opoziții, a acestui complot, se afla chiar Luca Arbore. Boierii cei mari urmăreau înlocuirea lui Ștefăniță cu fratele său, Petru, mai ușor manevrabil. Luca Arbore, filopolon convins, lucra în favoarea Poloniei, spre înfeudarea Moldovei, ceea ce-l plasa în contradicție cu Ștefăniță , punându-l în situația de hiclean. În 1522, Isac și Cârlan, boierii măriei sale Ștefăniță, vor primi azil politic în Polonia, la Sigismund, ceea ce contravenea flagrant prevederilor tratatului din 1518. Boierii trădători ar fi trebuit să fie extrădați, dar Sigismund, el însuși trădează litera tratatului. Amploarea complotului contra domnului de drept divin e reflectată de numărul mare al boierilor care fug în Polonia, Transilvania și Muntenia. Raporturile lui Ștefăniță cu aceste țări se vor deteriora tot mai mult, pribegii neprecupețind o clipă să comploteze contra domniei, și implicit contra țării. Opțiunea boierimii, evident a unei anumite părți a ei, spre înfeudarea poloneză nu era benefică pentru țară, nu era o soluție salvatoare. Arbore și complicii lui loveau nu doar în domnie, în Ștefăniță, ci în chiar interesele vitale ale Moldovei. Acțiunea lor complotistă nu oferea o alternativă pentru Moldova, ci chiar distrugerea statului.

Conștient de uneltirile lui Arbore, Ștefăniță îl pune în dregătoria de portar de Suceava pe hatmanul Petrică, mai tânăr și

mai credincios. Arbore rămâne în sfatul domnesc, dar fără funcție. Fuga lui Cosma Șarpe, postelnicul, în Polonia, cu întreaga familie, după 5 zile de la scoaterea lui din sfatul domnesc din poruncă voievodală, a declanșat furia lui Ștefăniță. La 20 martie 1523 „*pribegit-au Șarpe postelnicul, de frica lui Ștefan vodă, în țara leșească*", scrie cronica. Ștefăniță, foc și pară, îi cere lui Sigismund extrădarea hicleanului, dar regele îi răspunde că nu a auzit încă de acest caz. Când în sfârșit „*a auzit*", regele polon se arată ferm de partea lui Șarpe și a celorlalți fugari sau hicleni moldoveni. „*El se adresa către Domnul furios și*, nota Iorga, *arătându-i că e o vreme de mare primejdie din partea turcilor, iar «țara Moldovei e scut a toată creștinătatea contra acelor necredincioși», îl sfătuia «părintește» ca, în asemenea împrejurări, să ierte pe aceia «de al căror sfat tatăl său s-a folosit și i l-a dat pe dumnealui palatinul ca să-l crească, în care timp al creșterii țara Moldovei a fost bine cârmuită și apărată». Tot e mai bine «să se folosească de sfatul bătrânilor săi consilieri, cari din experiență știu mai bine ce e de folos decât de al altora cari, în lucru și fapte nedeprinși, nu pot da un bun sfat». În alte scrisori însă, regele se arată deosebit de necruțător față de această «viperă», care «a ucis cu cea mai mare cruzime atâția oameni foarte nobili...»*"

Fuga lui Cosma Șarpe a grăbit declanșarea crizei politice și în aprilie, la Hârlău, va cădea capul lui Luca Arbore. Grigore Ureche spune că Arbore nu ar fi avut vreo vină, acuzarea de hiclenie, fără judecată și fără a fi dovedită, fiind arbitrară: „*Ștefan vodă au tăiat pre Arbure hatmanul, pe carile zic să-l fi aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să știe... că nici judecatu, nici dovedit au pierit*". După executarea, sub acuzare de hiclenie, a bătrânului Arbore, vor fi executați și fiii săi, Toader și Nechita. Ștefăniță a poruncit drastică pedeapsă, convins fiind de legăturile lui Arbore și a fiilor săi cu boierii pribegi și de complotul pus de ei la cale pentru răsturnarea lui. Cronicarul Ureche nu exclude posibilitatea ca execuția lui Arbore și a feciorilor să fie rezultatul unor manevre ale adversarilor politici a lui Arbore, invidioși ori temători de creșterea prea mare a puterii lui. Cronicarul vorbește despre „*pohlibuitori*", adică intriganți și de „*cuvinte rele*" pe care aceștia le-au strecurat în urechile lui vodă.

Istoriografia dinainte de 1944, vedea în general în execuția bătrânului portar de Suceava, Arbore, și a fiilor săi, o cruzime gratuită a lui Ștefăniță, mai degrabă un asasinat decât o judecată dreaptă și o pedeapsă bine meritată. Istoriografia marxistă din deceniul cinci și șase mai ales, cu psihoza ei antiboierească, considera actul ca benefic, clasa feudală exploatatoare fiind în ansamblul ei considerată nevrednică și trădătoare.

Căderea capetelor familiei lui Arbore i-a speriat rău de tot pe boieri și, fie că el s—a făcut vinovat de hiclenie, fie că nu, ei reacționează prompt, încercând să-și salveze viețile, fugind în număr mare peste hotare. Sigismund, regele Poloniei, vorbește într-o scrisoare către regele Ungariei despre „*o mișcare cu totul periculoasă*" care a izbucnit contra domniei în Moldova și de faptul că „ *au fugit la noi nu puțini cu soțiile și copiii lor și alții, mai mulți, sunt așteptați aici în următoarele zile...*" În lunile mai-august 1523, afirmă C. C. Giurescu, tensiunea Domn-boieri e în creștere și la 3 august o solie secretă a complotiștilor merge la regele polon și-i oferă, nici mai mult nici mai puțin, decât tronul Moldovei. În cazul în care Sigismund nu „*i-ar elibera de tiran*", de Ștefăniță, boierii sunt decișI să ofere țara ungurilor sau turcilor. Complotul e prea ramificat și puternic, iar trădarea strigătoare la cer, ca vodă să nu ia măsuri drastice. „*Apelul la intervenția armată străină*, scrie C. C. Giurescu, *fie polonă, fie ungară, fie otomană este revelatoare pentru atitudinea opoziției, unde precumpănitoare rămân interese strict limitate, de grup alungat de la putere, doritor –prin orice mijloace, inclusiv amestecul puterilor vecine – să-și recapete poziția dominantă. În exterior și emigrația caută să-și alinieze pozițiile: fostul mare postelnic Șarpe propune ca, după consultarea prealabilă și a fugarilor moldoveni din Ungaria (inclusiv Transilvania), regele Sigismund, împreună cu suveranul Ungariei, să ajute la înlocuirea lui Ștefăniță...*" Sigismund a dat dispoziții, în sensul cererilor lui Cosma Șarpe, cancelarului său Christofor de Schidlowyecz. Ștefăniță urma să fie înlocuit din tron de către fratele său Petru.

Domnul are alături boierimea tânără și pe răzeși, pentru că a făcut apel la țară și „*i-au venit țara întru ajutoriu*". Cu armata gata de luptă, vodă așteaptă la Nistru și în 7 decembrie 1523 iată că

apare și armata complotiștilor. Lupta dintre suveranul legitim și trădători, care crezuseră greșit că o dată intrați în Moldova „*toată țara*" va trece de partea lor, se termină prin biruința lui Ștefăniță. Dintre hicleni au căzut prizonieri Ivașco logofătul, Sima vistiernicul, Costea pârcălabul și mulți alții, cărora „*le-au tăiat capetile în târgu în Roman*". Mulți ani după această adevărată răscoală a boierilor trădători, documentele interne vorbesc de satele pierdute „*în hiclenie*" de Maxim Udrea, Săcuian ceașnicul, Petre Carabăț, Ioan Crasneș, Birtolan, Ioanaș șătrarul, Pătrașcu Bran și alții. Un document de la Petru Rareș spune că „*am dat mânăstirii Tazlăului satul Pașcanii, în câmpul lui Dragoș, care sat se sechestrase pentru crima trădării de la Sima vistiernicul când acesta s-a fost revoltat contra nepotului nostru de frate, Ștefan Vodă cel Tânăr*".

C. C. Giurescu se întreba dacă boierii răsculați, care au venit din Polonia, aveau sau nu vreun pretendent la tronul lui Ștefăniță. Un document din 28 martie 1560, de la Alexandru Lăpușneanu, vorbește de: „*un lotru care s-a numit pe sine cu numele de Alexandru și s-a ridicat peste capul fratelui domniei mele Ștefan voievod cel Tânăr, ajungând până la Cahov*". Acest Alexandru se pare că este viitorul Domn Alexandru Cornea.

După lupta din 7 decembrie 1523, 13 din cei 17 membri ai sfatului domnesc au fost înlocuiți. Ștefăniță are alături o boierime tânără și nouă, către care dă o serie de danii, din moșiile confiscate de la hicleni. Din vechiul sfat rămân în cel drastic remaniat Negrilă, Grincovici și Talabă, boieri bătrâni, care i-au rămas credincioși, dar ei nu mai au nici o dregătorie. Având alături această nouă boierime fidelă, în 1524, la Tărăsăuți, Ștefăniță zdrobește o oștire turcească întoarsă cu multă pradă din Moldova. Iorga în *«Istoria Românilor»*, volumul IV, nota că „*boierii bătrâni, din tabăra lui Arbure și Trotușanu, voiau să cruțe Moldovei riscul oricării provocări față de «păgânul» în așa de răpede înaintare. Pe când la tineri, cari se gândeau la ce fusese cândva în zilele celuilalt Ștefan, era aprinsă dorința de a învia, cu ce puteri credeau ei că au, acest măreț trecut. De aici, față de alegerea tânărului Domn, care-și luă locul firesc în fruntea acestei generații de noi cavaleri, intenția de a înlocui acest suflet iute și aprig cu mai blajinul frate*

Petru, care va dispărea în mijlocul supremei încordări, prin lovitura îndrăzneață a adolescentului așa de sigur de sine". Atacându-i pe turci la Tărăsăuți, Ștefăniță a vrut să demonstreze că nu a trădat idealurile creștine și nici tabăra creștină, deși regele Poloniei îl acuza că e nebun, sângeros, trădător și falsificator de monedă polonă. Într-o scrisoare către Sigismund voievodul arăta că „*nu s-a luptat cu turcii pentru țara sa și oamenii săi, ci pentru ca să poată scăpa de învinuirea de necredință, dacă senatorii poloni ar fi aruncat-o asupra lui*". Prin această acțiune a ajuns în stare de beligeranță cu turcii și ar avea nevoie de ajutor, dar știe că „*domnii îmi făgăduiesc mie ajutor, dar nu vreau să se lupte cu dușmanii, așteptând ca eu să mă bat cu dușmanul lor*". Cu alte cuvinte, cunoaște bine că Polonia și Ungaria îl vor trăda.

Ștefăniță va trimite în 17 noiembrie 1523 o solie în Polonia, cerând extrădarea boierilor fugari, pentru că alături de cei vechi, după victoria sa din 7 septembrie același an, au luat drumul pribegiei și alții. Solul domnesc se va afla față în față și cu Cosma Șarpe, liderul boierilor trădători. Trimisul lui vodă, recunoaște că stăpânul, în discursul său are un comportament ce frizează „*impietas*" și „*inhumanitas*", dar tot așa se purta și cu fiul său, poate Ioan vodă cel Cumplit sau Ioan Bogdan. Ștefăniță a poruncit să fie executat și Petru, fratele său bun, care îi amenință tronul, prin orientarea intereselor boierești în jurul său, și se pare că și-ar fi decapitat și mama, acuzată de participare la complot, deci de trădare. Fiind, spune Ștefan S. Gorovei, impulsiv, impertinent și grandoman, nu putea fi inapt pentru asemenea gest. În acest caz Ștefăniță trădează legăturile de sânge, familia și morala creștină, din înalte rațiuni de stat.

În Țara Românească și-a găsit adăpost, de groaza viforosului Domn, vornicul Petrea Cărăbăț. El a încercat din răsputeri să adune laolaltă pe toți pribegii și să realizeze încă o lovitură armată contra lui Ștefăniță. Boierii moldoveni refugiați în Ardeal nu au fost însă lăsați să treacă în Muntenia, dar Brașovul va fi obligat să le dea adăpost și hrană. Cu toate acestea, Ștefăniță își arată bunele intenții față de regele Ungariei, Ludovic, trimițând în 1525 pe solii Toader și Antonie la Buda, ca să-l anunțe de pregătirile turcești contra Ungariei. Totodată trimișii domnești se plâng că boierii moldoveni

transfugi nu sunt extrădați, ba mai mult, că trădătorii circulă liber spre Polonia.

Problema acestor fugari obsedați de răsturnarea lui Ștefăniță, conjugată cu ceea ce el numea un afront personal, o trădare a unei înțelegeri mai vechi între tatăl său Bogdan al III-lea și Neagoe Basarab, Domnul Țării Românești, va declanșa războiul moldavo-muntean, care prin faptul că a făcut să curgă sânge românesc e un act de trădare a intereselor și solidarității de neam. Neagoe Basarab avea două fete, pe Ruxandra și Stana și Bogdan al III-lea a căzut la înțelegere cu el că, atunci când va sosi sorocul, Ștefăniță să-și aleagă ca nevastă pe una dintre ele, pe care o va plăcea mai mult. Neagoe a murit, iar Doamna cu fetele s-a refugiat în Ardeal. Ludovic al II-lea, regele Ungariei, îi cere voievodului Transilvaniei, Ioan Zapolya, să-i fixeze lui Ștefăniță o dată la care să se prezinte la Sibiu, pentru a-și alege mireasa. Fata rămasă nemăritată urma să devină soția Domnului muntean. Radu de la Afumați sosește din Muntenia în data fixată de Zapolya, o vede pe Ruxandra, zice-s-ar tulburător de frumoasă, și o ia de nevastă. Ștefăniță, care întârziase, se consideră jignit și, având ca motiv trădarea unei mai vechi înțelegeri matrimoniale, se pregătește să atace Muntenia. Spera să rezolve, dacă nu recuperarea Ruxandrei, cel puțin a boierilor trădători, oploșiți la curtea lui Radu de la Afumați. Regele Ungariei intervine în aplanarea conflictului și voievodul moldovean e de acord să înceapă tratative, cu atât mai mult cu cât se arătase dispus să o accepte pe Stana ca mireasă. Condițiile pe care i le punea însă lui Radu erau categorice; extrădarea transfugilor, care urmau să-și piardă capetele, în conformitate cu vina de hiclenie și ca despăgubire morală pentru căsătoria cu Stana, recunoașterea titlului de „*mare voievod al Valahiei*", Radu de la Afumați urmând să se mulțumească doar cu cel de „*voievod mic al Valahiei*". Pentru că Radu nu a fost de acord cu propunerile sale, Ștefăniță va susține pe un anume Dragoslav sau Dragodan, care se afla fugar la curtea sa, pentru tronul Țării Românești. Acesta va fi bătut însă de Pârvu Craiovescu și se va îneca în Dunăre în încercarea disperată de fugă, după dezastrul militar. Războiul de frontieră va continua, iar Radu de la Afumați, în final, va fi obligat să-i extrădeze

lui Ștefăniță boierii fugari. Împăcarea, scria Zapolya, s-a făcut cu *„o restituire reciprocă a pribegilor"*, ceea ce denotă că și Radu de la Afumați avea transfugii lui în Moldova. Dacă au fost chiar toți restituiți e greu de știut, dar cei care au intrat pe mâinile lui Ștefăniță și-au pierdut urgent capetele. Nu ne îndoim că Radu a procedat aidoma. Cunoștea foarte bine ce pagubă pot face tronului uneltirile trădătorilor fugari.

După un ultim „raid" în Muntenia, în 1527, în ianuarie, întors bolnav, Ștefăniță va muri. S-a vorbit de un asasinat, pus la cale de numeroșii opozanți, asasinat realizat prin concursul Doamnei Stana. Ba, din patriotism muntean, i-ar fi strecurat otravă în mâncarea ori băutura lui vodă. Xenopol crede că *„polonii, pentru a pune odată capăt temerei lor, ca Ștefăniță într-un moment al furiei care-l stăpânea obișnuit, să nu se lege cu turcii în contra lor, se hotărăsc să-i puie capăt zilelor, și determină pe însăși soția lui să-l otrăvească"*. Cronicarul Constantin Căpitanul Filipescu a scris pentru posteritate: *„Zău de trebă jupânească moldoveancă, să-și omoare bărbatul"*. Dacă Stana l-a otrăvit într-adevăr, fapt contestat de mai mulți istorici, trădarea e cumplită.

Universul trădării în Țara Românească de la Radu cel Mare la Alexandru cel Rău

Domnia lui Radu cel Mare (1485–1508) a fost relativ liniștită și se constată o creștere demografică și o înviorare a comerțului. O parte a boierimii își va organiza domeniile în vederea producției de mărfuri, cerealele fiind exportate la Stambul. Aceste tranzacții aduc bani mulți și banul va face acum, în secolul al XVI-lea, parte integrantă din demersul politic și din politica trădării. Conștientă de puterea banului, în relațiile cu turcii, boierimea munteană va acționa în consecință, vrând să-și impună puterea peste cea legiuită, domnească. Boierii Craiovești, angajați în aceste tranzacții, în comerțul de cereale cu turcii, strâng o avere colosală, dar obțin și un capital politic din relațiile tot mai strânse cu demnitarii turci. În fața forței economice și politice a boierilor Craiovești domnia e silită să le caute alianță, să țină seama de ei, de opțiunile, capriciile

și mofturile lor. Radu cel Mare și i-a asociat pe Craioveşti, creând pentru ei instrumentul administrativ al marii bănii de Craiova, arăta Ștefan Ștefănescu în „*Bănia în Țara Românească*". Radu cel Mare realizează în felul acesta echilibrul politic care va avea pe viitor grave consecințe.

Radu cel Mare a dorit cu ardoare pacea în țară și se arătă supus sultanului, aducându-i personal tributul, ceea ce însemna trădarea mândriei și autorității sale domnești. Prin urcarea lui pe tronul deținut de tată, se realizează o tranziție pașnică a puterii și acest lucru îl vedem și din componența sfatului domnesc, sau a divanului cum va fi numit tot mai mult. Noul domn, Radu, i-a păstrat în divan pe vechii dregători. Boierii Craioveşti sunt reprezentați prin banul Barbu, vornicul Pârvu, comisul Danciul. Radu cel Mare nu a avut o opoziție activă internă, sfatul, dominat de Craioveşti, cei mai puternici dintre boieri, fiind strâns unit în jurul lui. Domnul, în mod normal, nu ieșea din „*sugestiile*" divanului, din hotărârile sale. Supus Craioveştilor, Radu nu avea de ce să se teamă de uneltirile boierilor care l-ar fi preferat pe Mihnea la tron. Atâta vreme cât consensul dintre putere și divan, respectiv Craioveşti, era viabil, orice încercare de complot sau trădare era anihilată.

În 1497, o solie munteană, în frunte cu boierul Albu merge la Buda, dar nu obține de la rege extrădarea lui Mihnea, ci numai expulzarea lui din zona de frontieră. În 1507 o altă solie ia drumul către Buda. În tratatul care se încheie se stipulează contra pribegilor „*că rivalii noștri în ținuturile voastre, sălașuri sau locuri de poposit nu vor avea, ba, ce iaste mai mult, nici o bucățică de pâine*". În caz de primejdie, Radu și familia vor obține azil politic în Ungaria. Documentul e iscălit de marea boierime în calitate de garant, în fruntea cu Craioveștii.

Dar, deși atât de atent față de posibilii pretendenți la domnia sa, Radu nu măsoară cu același metru și în cazul intereselor tronului Moldovei. În Țara Românească și-au găsit adăpost atât boieri moldoveni fugari cât și candidați la tronul lui Bogdan al III-lea cel Orb. Un anume Roman, scrie Radu Popescu în „*Cronică*", „*cerșind oaste de la Radu Vodă, s-au dus de au prădat toată Putna, locul*

Moldovei". Un alt boier moldovean, Bogdan, „*pre carele îl iubiia*" Radu cel Mare, și-a găsit adăpost în Muntenia și, intrat în grațiile puterii, nu numai că nu va fi extrădat, ba chiar Domnul vroiu să-l căsătorească cu sora sa. Acest boier trădător va isca și scandalul cu Nifon, fostul patriarh al Constantinopolului. Radu îl va aduce în țară pe Nifon, după ce l-au „*cerșut*" de la sultan. Îi va spune, conform „*Letopisețului Cantacuzinesc*": „*Eu să domnesc, iar tu să ne îndreptezi și să ne înveți legea lui Dumnezeu și să ne fii tată și păstoriu mie, și tuturor oamenilor, și solilor la Dumnezeu*". Nifon a găsit în Valahia „*turma neplecată și neascultătoare, și biserica izvrătită și cu obiceaiuri rele și nesocotite*", ceea ce înseamnă că se cam trădau cele sfinte și nu se prea băgau în seamă, atât de către cler, cât și de către mireni. Nifon s-a apucat să facă rânduială și să-i învețe și pe Domn și pe boieri și clerul și poporul, adăpându-i „*cu apa milei, credinței cei adevărate*". Nu e exclus să fi sesizat și apucături eretice în biserica noastră, ceea ce însemna o trădare a dreptei legi. Nifon, conform „*Letopisețului Cantacuzinesc*", le mai zicea valahilor că „*Beția și curviia cu totul să se lepede*". Deducem că moralitatea nu era piesa de rezistență a muntenilor în acea perioadă, ei trădând învățătura creștină, morala, instituția căsătoriei. Exemplele veneau însă chiar de la șeful statului, care avea o droaie de copii din flori. Alături de instituția căsătoriei a mai apărut una , a „*țiitoarelor*", amante oficiale. Concubinajul era la modă și trădarea soțului față de soție era un lucru firesc. Femeia adulteră, în schimb, trădătoarea soțului, era de obicei executată.

Nifon s-a apucat de treabă, vrând să ridice biserica și moralitatea valahilor, dar, scrie „*Letopisețul*", „*pizmașul diavol...nu putu răbda*" și și-a vârât coada în lucrarea sfântului Nifon. Radu cel Mare dorea să o căsătorească pe sora lui cu Bogdan, boierul transfug, trădătorul Domnului Moldovei, dar Nifon s-a opus, pe considerent de trădare a moralei creștine. El îi strigă de al obraz Domnului: „*Că pre soru-ta, care o ai măritat dupre Bogdan făr de lege, având el muiare cu lege și o au lăsat făr de nici o vină și au luat pre soru-ta, el iaste curvariu și soru-ta ca o preacurvă*". Radu vede însă altfel lucrurile și-i spuse lui Nifon, imperativ, categoric: „*Pasă și ieși din țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale*

noi nu le putem răbda, că strici obiceaiurile noastre". A trădat Domnul legea ospitalității, morala creștină, încrederea lui Nifon.

După ce „*căzu într-o boală groaznică și cumplită*", scrie „*Letopisețul*" și ajunsese, în viziunea de mai târziu a lui Neagoe Basarab, „*groaznic și întunecat, plin de puroi și de putoare*", Radu își dădu obștescul sfârșit în 1508. Nu puțini vedeau în acest sfârșit tragic urmarea blestemului aruncat de Nifon. Radu Popescu nota că „*Nifon patriiarhul fu gonit den țară. El încă, ieșind den Târgoviște, și-au scuturat papucii dă prah, și l-au afurisit pe domnu...*"

„*După moartea Radului-vodă,* scrie Radu Popescu în „*Istoriile Domnilor Țării Rumânești*", *era price între boiari pentru domnu, pă cine ar pune*". „*Letopisețul Cantacuzinesc*" mai adaugă că „ *era gâlceavă și ceartă*" între boieri și „*după urmă au rădicat cu voia tuturor pă Mihnea, feciorul Dracii armașul den Mănești*". Regele Ungariei îl sprijinea la tron pe Danciul, fiul lui Țepeluș, dar Mihnea era agreat de turci. Mihnea, fiul lui Vlad Țepeș, era o fire autoritară și înțelegea să conducă el țara, nu divanul controlat de Craiovești. Neagoe Strehăianu, prezent în sfatul domnesc al lui Laiotă Basarab la 1475, e întemeietorul dinastiei. Fiii lui, Barbu, Danciu sau Gogoașe, Pârvu și Radu vor deține însemnate dregătorii, cea de ban, vornic, stolnic, postelnic, armaș. În timpul lui Vlad Călugărul, Craioveștii au făcut din bănia Craiovii o dregătorie de familie, un bun familial, pe care înțelegeau, firesc, să și-l transmită ereditar. Radu cel Mare domnește sprijinindu-se pe Craiovești, de fapt se plasează sub tutela lor. Acești boieri erau înrudiți cu creștinii renegați, trădători ai credinței străbune, care dețineau în Imperiul Otoman însemnate demnități: Mehmed beg era pașă la Nicopole, Ibrahim era mare vizir în timpul lui Soliman I, Mustafa pașa avea oricând deschise porțile Seraiului. Având concursul acestor rubedenii de loc onorabile din punctul de vedere al eticii, dar extrem de folositoare din unghiul politicii, Craioveștii fac presiuni tot mai mari asupra instituției domniei, cu scopul precis de a și-o subordona. Mehmed beg, creștin renegat, trădător, înrudit cu Craioveștii, are însă propriile scopuri, el vizând în final chiar domnia țării. Această orientare nu era bine văzută de Craiovești, pentru că ei nu vizau desființarea statului, a domniei, nu agreau formula pașalâcului. Ceea

ce doreau era controlul asupra instituției domnești, în sensul subordonării ei, intereselor lor. Acest deziderat se putea realiza prin sprijinirea voievozilor docili și răsturnarea prin complot și sprijin turcesc a celor recalcitranți. Mai exista la nevoie și posibilitatea urcării pe scaun a unui Domn din neamul lor și atunci controlul asupra puterii era total. Politica Craioveștilor depășește limitele unei simple înțelegeri cu turcii, fapt întâlnit și până acum la alte grupări boierești, ea inaugurând forma alianței directe, ceea ce e o trădare a ideii creștine și a intereselor țării. Craiovești vor deveni prieteni și colaboratori cu demnitarii turci, nu numai în sfera economică ci și în cea politică.

După un intermezzo scurt de colaborare cu boierii Craiovești, Mihnea, scrie „*Letopisețul Cantacuzinesc*", „*îndată se dăzbrăcă...de piiale de oaie și-și astupă urechile cu aspida și ca vasiliscul, iar arcul și-l încordă și găti săgeți de a săgeta și a fulgera...și prinse pre toți boiarii cei mari și aleși și-i munci cu munci, cu multe munci și cumplite și le luo toată avuțiia, și să culca cu toate jupânesele și cu fetele lor înaintea ochilor lor. Decii unora le-au tăiat nasurile și buzele, pre alții i-au înecat și alții i-au spânzurat, iar el să îmbogățea...Iar pre un neam care era mai ales și mai temător de Dumnezeu, căruia îi era numele de moșie banoveți (adică Băsărăbești), el, cu multe amăgele, și sutele și cu grele jurământuri să lega cu boiarii, carii era de acel neam, că nu-i va omorî, nici le va face nici o nevoie, și făcu și cârti de jurământ și de afurisenii. Iar el în toate zilele săpa groapă și cugeta cum va face să piiarză și neamul lor...*" Mihnea deci, cu premeditare, dorea să ducă la pierzanie neamul banoveților sau al Basarabilor sau Craioveștilor, care nu voiau să renunțe la locul întâi în ierarhie, ceea ce nu corespundea programului de cârmuire domnească. El jura că nu-i va ucide, dar jura strâmb, ceea ce era o trădare a cuvântului dat, un sperjur, condamnat și de biserică.

„*Letopisețul Cantacuzinesc*" relatează că omul de taină al lui Mihnea, cu acela care se consulta în marile probleme era Stoican „*sfetnicul său cel mai mare*". Cu el se sfătuia vodă în...„*pimnița domnească*". Pivnița, credea Mihnea, era un loc sigur pentru hotărâri strict secrete și nimeni nu va putea auzi cele ce se vorbesc pentru a

trăda cumplitele cuvinte rostite. Dar și-a făcut greșit socotelile, pentru că în pivniță, pe când el vorbea cu Stoican despre pieirea Craioveștilor, se afla și un copil, care de frică să nu fie surprins de Domn, s-a ascuns într-un butoi și astfel a auzit tot ce puneau cei doi la cale. Copilul s-a grăbit să trădeze imediat secretul, „*părinților și neamului său celui mai mare (era și el din neamul Craioveștilor) toate lucrurile și hicleșugurile călcătoriului de jurământ domn*", adică trădător. Domnul și Stoican au ieșit veseli din pivniță, convinși că „*n-au auzit nimeni sfatul lor cel hiclean*", de a-i ucide pe banoveți. Când aceștia află adevărul despre Mihnea, „*călcătoriul de jurământ*", fug peste Dunăre, la turci. Radu Popescu nota că „*s-au rădicat o samă de boiari, cu banul Barbul Craiovescu, și cu frații lui, și cu alt neam al lui, și au pribegit în Țara Turcească*".

Despre cruzimea lui Mihnea contra boierilor, Xenopol atrage atenția asupra surselor și spune că din pasiune și interes, cronicarii boieri trădează adevărul, calcă „*alăturea cu adevărul*". Xenopol conchide că aceste „*fapte sângeroase, (pe care nu le neagă), erau actele unui domn ce vroia să-și asigure tronul contra unui competitor, și nu acele ale unui Nero redivivus*". În epitaful alcătuit de el însuși, în timpul vieții, Mihnea spune că a fost moarte hoților, flagel tâlharilor și că ținea cu mână puternică paloșul dreptății. Acest lucru îl face pe autorul pomenit să creadă că „*jertfele erau făcute după judecată, prin mâna călăului, lucru ce iarăși lasă a se induce un partid contrar domnului, pe care el vroia să-l nimicească*". Din punct de vedere al domniei, care nu se dorea subordonată Craioveștilor, ei sunt complotiști și trădători, iar capetele lor trebuie să cadă. Mihnea nu înțelegea nici să împartă puterea cu banoveții, nici să le-o delege. Orice atingere de puterea domnească era un act de hiclenie și era tratat ca atare. C. C. Giurescu spune că pornirea sângeroasă a lui Mihnea, supranumit și cel Rău, contra boierilor se datorează atât luptei dintre interesele Craioveștilor și ale lui vodă, cât și unui complot în favoarea lui Danciul, pretendentul aflat în Ardeal.

Craioveștii au fugit, dar nu cu mâna goală, ci cu „*avuție și oameni cât putură*". Mihnea cel Rău, declarându-i hicleni „*în pizmă le-au ars curțile și casele le-au răsipit; iar câți au aflat de acel neam rămași, pre toți i-au muncit cu multe feluri de munci. Pre*

unii i-au și omorât..." În furia lui față de hiclenii banoveți, Domnul trage cu tunul în ctitoria lor, Bistrița, ceea ce era o trădare a celor sfinte, un sacrilegiu. Chiar preoților ortodocși „*le-au tăiat nasurile...și să ispitea...să arză pre toți egumenii dă pre la toate mănăstirile...*" Atât Xenopol cât și C. C. Giurescu cred că Mihnea a trecut la catolicism și explică astfel reacția lui antiortodoxă. În acest caz Mihnea și-a trădat credința străbună și a devenit și persecutorul ei, fapt incalificabil.

Craioveşti ajunşi la sud de Dunăre cer şi obţin sprijin de la Mehmed beg, fiul lui Ali-beg Mihailoglu. Radu Popescu nota că banoveții au făcut „*jalbă la împăratul de răotățile ce le făcea Mihnea vodă*" și că acesta l-a mazilit. Turcii își arogă niște drepturi pe care nu le-au avut, și acceptarea lor de către boieri înseamnă o trădare a intereselor țării. Marii boieri olteni s-au dus cu pâra la turci, care profită de acest moment ca să intervină în treburile interne ale țării, supunând din ce în ce mai mult Muntenia suzeranității otomane. Au comis un act de hiclenie nu numai față de Mihnea ci și față de țară.

Pribegii vor intra cu oaste în Muntenia și cu un nou Domn, Vlăduț. „*Letopisețul Cantacuzinesc*" spune că sultanul le-a atras atenția banoveților că „*de veți face voi lui (Vlăduț) vreun hicleșug, sau de va face el voao, Dumnezeu să vă piiarză dupre fața pământului...*" Boierii răspund „*De vom umbla noi cu hicleșug și de nu vom sluji domnului nostru, Vladului-vodă, cu dreptate, să piiarză numele și neamul nostru...*" Jurămintele solemne ale părților făcute ca să nu se ajungă la hiclenie, sunt urmarea unor tratative lungi și concrete, prin care Vlăduț plătește prin ascultarea și supunerea față de Craioveşti urcarea lui pe tron. El a trădat Domnia în atributul ei esențial, puterea supremă.

Boierii transfugi, trădători ai lui Mihnea, trec Dunărea în trei pâlcuri, unul condus de Neagoe, viitorul Domn. Mihnea s-a refugiat în Transilvania, lăsându-l pe fiul său Mircea să apere țara. În februarie 1510 Mircea e surprins la Cotmeana și fuge cu un servitor „*pre o fereastră, noaptea, desculți, dăscinși și fără ișlice.*" Mircea se va refugia și el la Sibiu. La 12 martie 1512, pe când se întorcea de la biserică, Mihnea cel Rău va fi asasinat de Danciul, rivalul său, vistiernicul Albu și Dimitrie Iacșici, ruda Craioveștilor, în plină

stradă, ceea ce i-a șocat pe sibieni. Mircea va răzbuna pe loc moartea tatălui, omorând cu ajutorul sibienilor pe cei trei asasini. S-a ajuns prin urmare, nu numai la răsturnarea Domnului, ci chiar și la uciderea lui în străinătate, ambele tabere acuzându-se reciproc de trădare. Situându-ne pe pozițiile domniei, trădători sunt însă Craioveștii și asasinii lui Mihnea.

Cât timp a domnit Mihnea, râvnea la Țara Făgărașului și spunea Iorga, câștigase de partea sa boieri ca Bârsan din Uța, Zim din Cârțișoara, Grozav din Arpașul de Jos și pe Anca, „*boiereasă*" din Uța, socotită drept „*trădătoarea cea mai rea*". Acești boieri au trecut de partea lui, susținându-i pretențiile asupra Făgărașului, cu riscul de a fi acuzați de felonie, uciși și de a li se confisca averile. E o opțiune a lor, pentru că, spune Iorga, românii ardeleni nu „*făceau politică*".

Vlăduț a domnit între 1510 și 1512, el fiind exponentul Craioveștilor. La el „*veni țara de i să închină*" și toți suflară ușurați că au scăpat de tiranul Mihnea. În Ardeal se afla însă Mircea, fiul răposatului domn, care avea alături pe boierii care refuzaseră să i se închine lui Vlăduț, în frunte cu Stoica vornicul. Ei formau tabăra „*drăculească*", opusă celei zisă "*Basarabă*" sau Craioveasca. „*Drăculeștii*", logofătul Dragomir, comisul Rădoi, vistiernicul Costea, paharnicul Radu au început să strângă o armată, tocmind lefegii secui, ca să-l răstoarne pe Vlăduț din scaun. Mircea și boierii credincioși lui se plasau, din punct de vedere al Domniei oficiale, în categoria trădătorilor care ar fi trebuit extrădați sau dacă nu cel puțin mutați de lângă graniță. În 1511, pribeagul Mircea și boierii lui fideli au năvălit în Țara Românească, dar la Gherghița hiclenii sunt bătuți de Danciu Craiovescu. Tot în 1511, Vlăduț, deși urcat pe tron cu sprijin militar turc, va încheia un tratat cu regele Ungariei, jurându-i „*nestrămutată și sinceră credință*". Jurămintele deveniseră pur formale, atât cele făcute către vecini, cât și cele interne, căci cu toate acestea și în ciuda blestemelor de pieire a neamului și de pedeapsă cumplită de la Dumnezeu, între Vlăduț și Craiovești apele încep să se tulbure. Vlăduț vrea să scape de sub tutela banoveților și să întărească puterea centrală. Radu Popescu spune că Bogdan din Popești, cumnatul Domnului îl „*ațâța pre domnu cu mânie asupra Craioveștilor zicând că Neagoe iaste fecior de domnu, și-l*

vor scoate din domnie. Ci Vlad vodă, strângând pe Craioveşti, le-au dat lege să jure că este fecior de domnu Neagoe; şi, neputând jura, să-i taie nasul, sau să-i scoată ochii, după îndemnarea lui Bogdan. Dentr-aceasta viind scandela între dânşii, s-au sculat acei boieri, şi s-au dus la paşa, de s-au jăluit de Vlad vodă. Paşa au venit cu oaste..." În 1511 se produce ruptura dintre Vlăduţ şi puternicii banoveţi, care acum nu se mai mulţumesc doar cu tutelarea domniei, ci vor pe unul de al lor pe tron. Craioveştii trec din nou Dunărea, la Mehmed beg, care devine un fel de arbitru mandatat de sultan în disputele interne ale Munteniei, şi i se plâng că Vlăduţ a trădat jurământul de credinţă faţă de ei, dar şi faţă de turci. Vlăduţ, din partea lui, îi consideră pe fugari hicleni şi ei sunt epuraţi din divan. Restul boierimii i se raliază, fiind în opoziţie cu banoveţii, deveniţi prea puternici şi sfidători. În 1512, Craioveştii, cu sprijin militar turcesc intră în Ţara Românească şi „*s-au bătut la Văcăreşti*" cu Vlăduţ şi „*bătându-l, l-au prinsu viu, şi i-au tăiat paşa capul, supt un păr în Bucureşti*".

În 1512, după moartea lui Vlăduţ, Craioveştii sunt hotărâţi să ia domnia în mâinile lor şi-l impun pe Neagoe, fiul lui Pârvu Craiovescu, care se dă drept descendent din Ţepeluş. Neagoe a fost primul domn ales dintre boieri, trădându-se astfel principiul ca voievodul să aparţină dinastiei Basarab. La succesul lui Neagoe, care-şi va zice Basarab, spune C. C. Giurescu, a contribuit şi trădarea, pentru că o copie a „*Letopiseţului Cantacuzinesc*" preciza că „*au fugit Pârvuleştii peste Dunăre şi au ridicat domn pre Băsărab vodă şi au chiemat pre Mehmet bei...într-ajutor. Şi-au avut mare războiu la Bucureşti cu Vlăduţ vodă. Deci Calotă dvornicul şi alţi boieri au viclenit de cătră Vlăduţ vodă şi i-au tăiat capul lui...*" Vicleanul sau hicleanul Calotă, la venirea lui Mehmed în ţară, s-a hotărât să-şi trădeze Domnul şi să treacă de partea Craioveştilor. Neagoe Basarab îl va ţine la mare cinste pe hiclean, el deţinând opt ani dregătoria vorniciei. Ruptura dintre banoveţi şi Vlăduţ e explicată de un izvor contemporan prin diferendumul de opţiuni dintre părţi în legătură cu evenimentele din Imperiul Otoman. Prinţul Selim s-a răzvrătit, adică l-a trădat pe tatăl său, Baiazid al II-lea şi Vlăduţ s-a declarat de partea rebelului:„*Voievodul Vlad i s-a supus prinţu-*

lui Selim. Deoarece Barbul (Craiovescu) l-a sfătuit să nu i se supună, el nu s-a înțeles cu Barbul și și-a pus în gând să-l omoare. De aceea i-a tăiat capul".

Neagoe Basarab (1512–1521), scrie cronica, „*tare s-au căit...pentru moartea lui Vlăduț vodă și au chemat patriarși și vlădici și episcopi și egumeni și tot cinul preuțăsc și călugăresc...de au făcut rugăciuni și slujbe...*" Speriat de regicid, tulburat de trădarea comisă împotriva Domnului oficial, acest om evlavios se roagă pentru iertarea păcatelor, se căiește amarnic, dar spune C. C. Giurescu: „*Căință va fi existat, dar, odată cu ea, și folosul faptei săvârșite* !" Cronica nota că Neagoe ar fi ezitat să urce treptele tronului, dar „*nărodul*" i-a cerut ca „*numai tu să fii noao domn*".

Domnia lui Neagoe reprezintă apogeul puterii politice a Craioveștilor. Din punct de vedere economic domeniul lor era încheiat deja din timpul domniei lui Vlad Călugărul. În vreme ce în Moldova, logofătul Mihu, în perioada când Ștefan îi trimitea salvconducte, stăpânea 50 de sate, iar în Țara Românească, în veacul al XVI-lea, un vornic avea 25 de sate, Craioveștii dețineau în jur de 180. Curios este faptul că ei, la apogeul puterii, au o anume rezervă față de sporirea domeniului, afirmă Ion Donat. Se comportă ca și voievozii, arătându-se ctitori, dând danii slugilor, având o curte ce o imita pe cea domnească, un aparat administrativ propriu și chiar oaste proprie. Mai mult, marele ban de Craiova, Barbu, devine singurul dregător care are dreptul de a pedepsi cu moartea. Totuși, o apropriere între banoveți și feudalii occidentali e neîntemeiată.

În lupta pentru tron, Craioveștii formează o adevărată partidă boierească, vizând preluarea puterii. Ei și-au închipuit, afirmă Manole Neagoe în monografia dedicată lui Neagoe Basarab, că au menirea să răspundă de viitorul și de interesele țării. Au o gândire politică caracterizată prin prudență față de turci și prin grijă față de interesele directe ale țării. Știu foarte bine din timpul domniilor lui Laiotă, Țepeluș și Vlad Călugărul, că nu se poate domni fără asentimentul Porții. Ei sunt pentru recunoașterea suzeranității turcești, plata haraciului semnificând răscumpărarea păcii și neamestecul păgânilor în cârmuire. La nevoie această cvasi independență sau largă autonomie trebuia apărată cu sabia. Un război

prelungit cu turcii ar fi dus la epuizarea fizică a țării. Fără sprijinul Ungariei, Muntenia nu putea spera în biruința asupra turcilor, iar experiența a arătat cât de iluzoriu e acest sprijin. Cazul lui Țepeș, care a mizat în zadar pe acest ajutor, a fost o lecție pe care viitorii Domni nu o vor uita. De atunci în tratatele cu Ungaria se menționează constant că Domnul se va mărginii la a da informații despre manevrele turcești sau le va sta păgânilor împotrivă și va participa la război cu tot efortul doar când oastea regală maghiară va fi în Țara Românească, dar numai dacă va considera că șansele acțiunilor antiotomane sunt reale. În caz contrar, vodă va merge alături de sultan, „*fără ca acțiunea lui să fie socotită ca o trădare*". (Manole Neagoe) Pe aceiași linie se înscrie și tratatul dintre Neagoe Basarab și Ludovic al Ungariei, din 1517. Craioveștii mai știau că boierimea reprezenta elementul stabil în țară, care asigura legătura dintre prezent și trecut, continuitatea sistemului politic, în ciuda deselor schimbări de domnie. În cazul când Domnii veneau pe tron după o lungă pribegie prin țări străine, ei erau rupți de realitățile directe ale țării, ba mai mult, veneau și cu alte angajamente asumate față de sprijinitorii străini, care imprimau deseori o orientare diametral opusă intereselor țării. Datorită talentului politic al boierimii, Țările Române nu au dispărut ca entități politice. „*În locul unei politici riscante și sterile*, arată M. Neagoe, *în condițiile create de creșterea puterii turcești, politica adoptată de Craiovești, politică pe care Ștefan cel Mare înțelege s-o ducă cu aceleași scopuri, va cunoaște în timpul domniei lui Neagoe Basarab maximum de strălucire*". Nu e o politică oportunistă între lumea islamului și cea creștină, pusă sub inevitabilul semn al trădării, ci dovada unui realism politic. Voievozii și boierii, nu numai că nu au trădat lumea creștină sud-slavă, dar au ajutat-o prin eforturi pe plan spiritual să mențină vie flacăra unei conștiințe de credință, care a ajutat decisiv la supraviețuirea popoarelor căzute în robia turcească. În această direcție a acționat cu toată convingerea Neagoe Basarab. Cât despre Craiovești, consideră Manole Neagoe, cât timp propriul lor sistem a coincis cu politica domnească, ei l-au sprijinit pe vodă. „*Era o politică de prudență față de Poartă, o politică de sprijinire a popoarelor căzute sub jugul otoman, dar nu o politică de trădare,*

cum s-a afirmat. Nu se abdica de la ideea de libertate și de independență". Și într-adevăr, când țara e în pericol de a fi transformată în pașalâc, Craioveștii trec hotărât de partea lui Radu de la Afumați. Acest „*partid național*" de energie olteană, cum definește Iorga pe banoveți, (de la funcția de ban de Craiova), care își zic și Basarabi, nu are însă nici o legătură de familie cu dinastia Basarabă. Că erau cei mai puternici boieri din Muntenia, nu încape nici o îndoială, dar totuși, contra domniei, singuri nu s-au putut ridica. Când au pornit împotriva lui Mihnea cel Rău și al lui Vlăduț, au recurs la ajutor din partea lui Mehmed beg, ceea ce demonstrează că propriile lor forțe erau limitate și, lipsiți de sprijin extern, Domnul îl putea oricând pune sub ascultare.

După urcarea pe tron a lui Neagoe Basarab, facilitată și de dezordinea din Imperiu Otoman, de luptele dintre Selim și Baiazid, grija noului Domn e consolidarea puterii. În lupta pentru coroană dusă de diverși pretendenți sprijiniți de boierii lor fideli, aceștia așteptau, după realizarea scopului, răsplata pentru fapta lor: fie participarea la exercitarea puterii, fie avantaje economice. O dată instalat în scaun, puterea Domnului nu mai era contestată de nimeni în interior. Contestatarul devenea automat hiclean și-și pierdea capul și averile. Tabăra victorioasă trecea inevitabil la represiuni contra învinșilor și dacă ei nu reușeau să fugă la timp, îi aștepta călăul. Boierul Bogdan, cumnatul lui Radu cel Mare, instigatorul lui Vlăduț contra lui Neagoe, respectiv a Craioveștilor, va fi prins și „*multe munci au luat până și-au dat și sufletul*". El e făcut responsabil de faptul că Vlăduț și-a trădat jurământul luat față de banoveți, de a nu se hicleni față de ei. Alți boieri, adversari declarați ai banoveților, pizmași dar și speriați de prea marea lor putere, iau drumul pribegiei în Ardeal, Moldova, ba chiar la turci. Din punctul de vedere al domniei, prin fuga peste hotare, ei devin hicleni. Nu se vor întoarce decât atunci când află „*poftită de dânșii moartea lui Neagoe Vodă*". Pribegii nu vor sta cu mâinile în sân, ci vor unelti din răsputeri să-l răstoarne pe Neagoe, considerat uzurpator și trădător. Ei trimit un arz lui Selim cerându-i ajutor contra Domnului în scaun. Îl acuză pe acesta că nu este fiu de domn, că întreține relații viclene cu turcii, el fiind în realitate prietenul ardelenilor, dar mai ales că a

ucis foarte mulți boieri, printre care Oancea logofătul, Danciul pârcălab, Stanislav stolnic, Stanciul paharnic, Gheorghe, Cazan, Stanimir, Dan, în total vreo 3000. Cifra de 3000 de boieri uciși e evident exagerată. Nominalizarea victimelor înseamnă totuși că represiunea a avut o oarecare amploare și faptul că transfugii avansează această cifră exagerată dezvăluie amploarea opoziției boierești contra lui Neagoe.

La începutul secolului al XVI-lea s-a creat un nou raport de forțe pe plan internațional, care nu era favorabil Țărilor Române, fapt ce îndeamnă la prudență pentru păstrarea fragilului echilibru româno-turc și nu la aventurism politic. Neagoe, în 1513, este la Stambul, unde în fața sultanului îndeplinește ceremonialul de vasalitate. Acest act de închinare nu a trădat interesele țării și nu a adus nici o schimbare între raporturile dintre cele două state. Situația Țării Românești nu s-a înrăutățit cu nimic și țara se afla la adăpost de orice amestec intern otoman în treburile sale. În 1515, la 24 septembrie, „*întrunindu-se marele Divan și venind domnul Țării Românești a sărutat mâna sfântă a marelui padișah. El a dat peșcheș o trăsură (arabă) împodobită și frumoasă, împreună cu niște cai și șoimi...a plătit tributul...a îmbrăcat, potrivit tradiției vechi, surguciul alb, căciula roșie, dreaptă cu iușchiuf, gen solac și caftan; apoi i-a sărutat mâna (sultanului) pentru învoire de plecare*". Obiceiul lumii feudale orientale cerea sărutatul mâinii sultanului, ca dovadă a respectării situației de vasal. Neagoe nu s-a umilit, nu și-a trădat demnitatea, ci s-a supus unui ritual consacrat. În ochii lui „*închinarea*" nu avea proporții catastrofale și din această cauză va întreține bune relații cu Ungaria, trimițând vești despre mișcările turcilor și preconizând chiar o colaborare militară, dacă s-ar ivi condiții favorabile. A dus o politică oportunistă ? I-a trădat pe turci imediat după închinare, semnând în 1517 un tratat cu regele Ungariei, Ludovic al II-lea ? În acest tratat Domnul arată „*apoi Domnia Mea și cu boierii domniei mele și cu toată țara, dacă ni se va părea că putem sta înaintea lor, ca să-i oprim, apoi noi să stăm, ca să-i oprim; iar dacă vom vedea că nu putem sta înaintea lor, (a turcilor), apoi noi să dăm de știre domnului nostru, înălțimei crăiești și brașovenilor și Țării Bârsei*". Pentru ca țara să nu rămână izolată

în fața colosului turcesc, Neagoe nu se sfiiește să își încalce jurământul de credință față de sultan, să-l trădeze, pentru a putea stabili relații cu lumea creștină. Pe aceiași linie se înscriu și contactele cu Veneția și cu Papalitatea. Și să nu uităm că vodă era un bun creștin, un sprijinitor fervent al ortodoxiei, drept pentru care îl asimila pe sultanul păgân diavolului. Nici o clipă evlaviosul Domn nu a crezut că e sperjur față de turci, că i-a trădat. S-a închinat formal, dar în sinea lui nu dădea un ban pe semnificația gestului. Ca să trădezi, trebuie să ai ce trăda sau pe cine, iar vodă nu vedea în turci decât pe diavolii ladului, prin urmare nu se pune aici vreo problemă de conștiință.

Domnia lui Neagoe va fi periclitată de pribeagul Mircea, numit și Miloș, fiul lui Mihnea cel Rău, care se adăpostise la Brașov. Mircea își susține pretențiile la domnie prin faptul că e fiul lui Mihnea, os domnesc, și nu un impostor ca Neagoe. Faptul că Neagoe nu a primit la începutul cârmuirii învestitura sultanului îl fac, pe pribeag să spere tot mai mult în reușita acțiunii sale de detronare a lui vodă. Mircea, trădător în ochii lui Neagoe, beneficia de sprijinul brașovenilor, al voievodului Moldovei și al boierilor ostili Craioveștilor. El a mobilizat toate forțele interne și externe ostile noii puteri și a devenit extrem de periculos. Face eforturi să țească o mișcare complotistă de mari proporții, pentru care trimite în Muntenia o iscoadă cu „*cărți*", scrisori, ca să le ducă „*prin țara noastră pe la boieri*", arată Neagoe într-o scrisoare către brașoveni, cărora le mai impută că: „*Nu v-a fost de-ajuns că ne-ați trimis în vara aceasta domnitor pe cap, și nu v-a fost de-ajuns că hrăniți cu pâinea voastră pe vrăjmașii noștri, ci ați trimis și prin alte țări, ca să-mi aduceți vrăjmași pe cap*". Această scrisoare din 15 septembrie 1512 îi acuză direct de trădare față de domnia sa pe brașoveni, care sprijină inițiativele altor trădători. Prin expresia „*alte țări*" din scrisoare, vodă se referă la Moldova, el la începutul domniei având diferende cu Bogdan al III-lea cel Orb. Brașovul i se arată ostil la început lui Neagoe și el în toate scrisorile către ei îi învinuiește de trădare. Într-una citim că brașovenii au început „*răzmeriță și ați ridicat gloată și oaste, și ați mers asupra țării și asupra oamenilor și asupra pământului și slugilor domniei mele*". Neagoe le cere „*să*

fie cuminți" și să-i judece pe asasinii unui om de al său venit la Brașov. Alături de rugăminți, Domnul folosește și amenințări față de trădătorii brașoveni, spunând că va distruge Țara Bârsei dacă mai uneltesc și mai țin pretendenți contra lui. Dar ei nu se astâmpără și în 1516 susțin pretențiile unui pribeag la tronul Munteniei. Neagoe va trimite la Brașov, ceea ce astăzi am numi o trupă de comando, care l-a prins pe pretendent (nu-i cunoaștem numele), l-a răpit și l-a dus în Țara Românească. Vodă, după practica bizantină, l-a însemnat la nas, așa că el, mutilat fiind nu mai putea lupta pentru tron. Conflictul prelungit cu Brașovul își are explicația în faptul că Neagoe susține interesele negustorilor munteni în concurență ce cei brașoveni și spune că nu vrea să le trădeze aceste interese și „*atuncea săracii și negustorii noștri cum se vor mai hrăni și cui vor vinde peștele și cum se vor înlesni să se plătească de dajdea domniei mele*".

Evlaviosul Domn e foarte atent ca nu cumva să trădeze vreun interes al țării și pe această linie se înscrie actul politic deosebit important al delimitării de hotar între Țara Românească și Transilvania, în limitele provinciei istorice Oltenia. Hotărnicia era rezultatul unor încercări maghiare de a acapara depresiunea Petroșani.

I. Donat, în „*Domeniul domnesc*", a stabilit pe hartă satele care au intrat în stăpânirea domnească pentru hiclenie, în timpul lui Neagoe Basarab și a constatat că cele mai multe datează dinainte de 1517 și că se grupează în majoritate în răsăritul țării, în regiunea Buzăului. Boierii buzoieni vor acorda un mare sprijin pribegilor veniți din Moldova după moartea lui Neagoe. Boierii hicleni din răsăritul Munteniei, puteau fugi în caz de primejdie spre Moldova ori spre Brașov, pe drumul Buzăului.

I. Donat pomenește de un anume Dumitru Desculțu, care își răscumpără capul cu o parte de moșie. Vina lui a fost că l-a ajutat pe Vlaicu, care „*a fugit cu birul Țării Românești în altă țară*". Delapidarea ar fi în legătură, mai mult decât sigur, cu ridicarea vreunui pretendent. Vlaicu a fugit la Brașov, sprijinind material complotul pentru înlocuirea lui Neagoe. Că domnia a fost oricum trădată nu încape nici o îndoială, dar important e că unii trădători

sau complici ai lor pot uneori să-și salveze capetele printr-o răscumpărare, oferind domniei o moșie sau bani. Cum Domnii în general nu prea stăteau bine financiar, cel puțin la începutul cârmuirii, putem deduce că mulți boieri aflați în tabăra adversă își salvau viața răscumpărându-și cu bunuri păcatele. Creștea și domeniul voievodal din care se făceau și danii către noii favoriți, dar și vistieria domnească se îmbogățea. Un alt boier hiclean în timpul domniei lui Neagoe, a fost vistierul Oancea, pe care vodă l-a trimis ca să facă niște potire în Transilvania și care a fugit cu 22000 de aspri și cu argintul încredințat. Neagoe va confisca pentru hiclenie atât bunurile lui Oancea cât și pe cele ale lui Vlaicu. Pe seama celor deposedați Domnul dă danii susținătorilor cum ar fi Vlad banul, care primește Siliștea Crucii „*pentru dreaptă și credincioasă slujbă lui și cu vărsare de sânge*". În 1513 Șerban spătarul primește Bâcleșul, Padina Pietrei, Drăgoaicea și Smadovița „*pentru că le-a dobândit cu dreaptă și credincioasă slujbă de la domnia mea prin vărsare de sânge cu lancea*". Manole Neagoe, în lucrarea „*Neagoe Basarab*", afirmă că „*De obicei, domnul nu păstrează satele pierdute de hicleni, ci le dăruiește unor boieri credincioși lui. Cu toate că procedeul este legal, totuși noii proprietari plătesc moștenitorilor boierilor hicleni valoarea satului. Aceasta și dintr-un sentiment de dreptate, dar și pentru mai multă siguranță că noua lor stăpânire nu va fi contestată de nimeni. Umanitatea se răsfrânge de data aceasta asupra urmașilor celui hiclenit pentru că vinovat de fapta sa este numai cel care comite actul de hiclenie și nu familia lui, încât, în domniile următoare, moștenitorii acestora vin și revendică ocina părintească. Cum domnul care judecă nu a fost lezat personal de acțiunea fostului boier hiclean, de obicei restituie averea moștenitorilor. Este un obicei care definește o trăsătură a sufletului poporului nostru: ura nu se poate moșteni peste generații, iar pentru vina unuia singur nu trebuie să plătească decât el și nu și cei din jurul lui*". La cumpărările de moșii, la danii domnești sau la întărirea unor vechi privilegii, se dădea așa numita dare a calului, care era un „*signum domini*", o recunoaștere a dreptului suzeran al domniei de stăpânire superioară asupra întregului pământ al țării, un „*dominium eminens*".

Domnia nu a renunțat niciodată definitiv la controlul domeniului feudal. A acordat anumite scutiri, a renunțat la anumite dări în favoarea mănăstirilor, dar și-a păstrat drepturile regaliene. Urcat pe tron, Domnul reprezintă singura autoritate și el nu renunță la ea. Și boierii i-o recunosc, chiar dacă se înverșunează să o diminueze. Mai mult îl deranja arbitrarul, abuzurile, capriciile domnești, favorizarea unora în dauna altora și opțiunile din politica externă. Autoritatea supremă domnească, în fond, le garanta proprietățile, statutul de boieri, de coparticipanți la treburile țării, de funcționari și dregători domnești, cu tot ce însemna rangul ca atare. Dacă în occident vasalii unui senior îi erau datori cu serviciul militar și cavalerii nu se ocupau decât cu mânuirea armelor, seniorii putând astfel printr-o masivă susținere militară să-și afișeze autonomia sau chiar independența față de rege, boierimea noastră nu avea acest privilegiu. Domnul putea să cheme când dorea sub arme pe toți locuitorii valizi ai țării, atât țărani liberi, cât și vecini. Domnia a sustras boierilor controlul absolut asupra supușilor, ei neputând să-și folosească oamenii de pe moșii împotriva puterii centrale. Boierii care se hiclenesc contra lui Ștefăniță, pierd partida când vodă face apel la „*țară*". În acest sens, boierii Craiovești, a căror emanație e Neagoe, se bazează pe neamul lor și pe prieteni, forța militară disponibilă fiind minoră. Au mari averi, dar și boierul Bogdan, cumnatul lui Radu cel Mare avea și totuși capul lui a căzut. Bogdan nu dispunea, pentru că sistemul militar din Țările Române nu o permitea, de o armată a lui personală, ca să lupte contra Craioveștilor și cu Neagoe vodă. Singura scăpare era fuga, dar va fi prins și executat. Execuția vine în urma unei judecăți domnești, chiar sumare, pentru că Domnul este judecătorul suprem și judecă toate cauzele, de la cazurile speciale ale boierilor, la pricini mărunte.

Impunându-și omul lor la tron, Craioveștii obțin și controlul asupra sfatului, compus din 9 până la12 membri, prin marele ban Barbul, Pârvul, Hamza, Stroe și Bădica. Cinci din cei nouă membri din divan sunt rudele Domnului și acest lucru e o trădare a concepției sale politice, exprimată în „*Învățături*". Acolo afirmă clar că dregătorii să nu fie selecționați după gradul de rudenie și după origine, ci numai după competență. E greu de știut cât de competent

a fost marele vornic Calotă, cel care l-a trădat pe Vlăduț. El se menține în divan, ca om al lui vodă, pentru că actul de hiclenie contra fostului domn și în favoarea celui actual trebuia recompensat. Deși atât de evlavios, Neagoe nu a introdus fețe bisericești în divan.

În „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*", lucrare remarcabilă în peisajul nostru cultural, pe care unii cercetători i-o atribuie chiar Domnului Neagoe, e cuprinsă și concepția lui vodă despre domnie. Ideea fundamentală vehiculată este că Domnul apare ca „*unsul lui Dumnezeu*", puterea fiindu-i dată de Dumnezeu: „*de la Dumnezeu se dă împărăția și domnia și pe pământ și în cer*". Vodă se plasează deasupra canoanelor și legilor, el nu dă socoteală pentru faptele sale decât lui Dumnezeu: „*nu te-au uns pe tine ca domn ei (boierii) ci te-a uns Dumnezeu...*" Această doctrină teocratică bizantină, bazată pe ideea naturii divine a puterii, prezintă și neajunsul că de vreme ce toți oamenii sunt siliți să se plece în fața lui Dumnezeu și Domnul la urma urmei e și el om, deci supus greșelilor, atunci și el poate fi iertat sau pedepsit în funcție de gravitatea faptelor. Respectiva concepție care incumbă o mare doză de fatalism, conform principiului „*Domnul a dat, Domnul a luat*", stă la baza instabilității puterii voievodale, justifică atentatele la viața lui vodă, tentativele de răsturnare, trădarea în ultimă instanță a monarhului. Datorită aceluiași caracter divin al puterii, Domnul acceptă și ideea răzvrătirii supușilor față de el, dar numai prin condiția ca acțiunea lor să întrunească adeziunea lui Dumnezeu. În caz contrar, când „*Dumnezeu dacă nu va fi în sfaturile voastre cele nedrepte, iar veți fi rușinați și biruiți*". În primul caz, trădarea față de șeful statului, e justificată, prin urmare și absolvită de divinitate – Neagoe însuși își justifică astfel acțiunea contra lui Vlăduț – dar în cazul celălalt trădarea va fi crunt pedepsită. El atrage atenția că „*Pentru aceia, nimeni să nu îndrăznească, nici slujitor, nici țăran, nici nimeni să-și ridice firea și gândul, cu meșteșug viclean, dintru îndemnarea diavolului, spre împăratul și spre domnul și stăpânul lor...*" Neagoe cere și odraslelor domnești să nu se hiclenească contra tatălui, pentru că el fiind Domnul țării reprezintă voința divină și contra lui Dumnezeu nu te poți răzvrăti fără a fi pedepsit. „*Învățăturile*" își argumentează teoria cu pilde biblice, arătând că

Avesalom nu a reușit în acțiunea lui contra lui David, pentru că Avesalom nu a primit girul, încuviințarea de la Dumnezeu. Concluzia e că „*cel ce scoală asupra...unsului lui Dumnezeu fără porunca celui de sus*" va suferi un dramatic eșec. El, Neagoe, ridicându-se împotriva lui Vlăduț a avut deci „*porunca celui de sus*". În cazul lui nu e, astfel, vorba de trădare ci de „*poruncă divină*". Altfel stau lucrurile în legătură cu pretendenții pribegi care vor să-l răstoarne pe el. Aceștiai nu au, în concepția lui Neagoe, „*porunca*", și astfel sunt declarați hicleni și trebuie pedepsiți. „*Învățăturile*" grăiesc: „*Auziți pân la margenile pământului, că Dumnezeu este cu noi...*" Ele nu ne oferă nici o referire la antagonismul dintre boieri și Domn, ci reflectă indiscutabila autoritate domnească pe care Neagoe o avea. Boierii nu acționau atunci, trădând puterea centrală, în sensul vreunei fărâmițări feudale și nici în sensul formării unui stat nobiliar. Neagoe ne spune în scrierea sa că Domnul poate ridica în dregătorii ori demite, după voia sa, singurul criteriu admis, pe oricine. În funcție de serviciile aduse sau potențiale, erau desemnați dregătorii, dar vodă pedalează și pentru ideea competenței, a valorii personale, după sistemul de promovare oriental, pentru care originea umilă nu e o frână, ca în occident, în „*cursus honorum*". Indezirabilii dregători, dacă nu-și pierdeau capetele, își pierdeau la porunca domnească funcțiile. Neagoe cere ca fiecare să-l slujească „*cu frică și cu cutremur*", ca pe Dumnezeu însuși, pentru că „*cel ce se împotrivește stăpânului, acela lui Dumnezeu se împotrivește*". Vodă nu lasă loc nesupunerii, trădării și cere credință, fidelitate. Își sfătuiește fiul să se poarte cumpănit cu sfetnicii și marii boieri, dar îi atrage totodată atenția că puterea domnească nu e îngrădită de nici o lege. Recomandă ca voievodul să analizeze bine pârile unor boieri contra altora învinuiți a fi trădători și să nu înceapă execuțiile pentru hiclenie „*pentru cuvintele oamenilor*". Propune și iertarea, îndurarea față de slugile domnești, dar fără a se uita că „*ești volnic să-l tai (pe boier) ca și pe acest pom sterp*", dacă ar complota ori ar trăda. Neagoe vrea să-l determine pe Teodosie, fiul său, să înlăture arbitrarul, autoritatea abuzivă, execuțiile nejustificate, iar nu pedeapsa în sine. Crimele inutile, despotismul fac tot mai mulți opozanți, ceea ce nu este de dorit.

H. H. Stahl, în „*Controverse de istorie socială românească*", observă că toți dregătorii sunt socotiți slugi ale domniei și credința lor nu derivă din relațiile de vasalitate stabilite între Domn și boieri, ci din faptul că orice slugă trebuie să se poarte credincios față de stăpân. În „*Învățături*" găsim o alegorie în care dregătorii și slujitorii domnești sunt grădina sădită și crescută de voievod. Ei își leagă soarta de vodă și slujba credincioasă e răsplătită. Hiclenia însemna risipirea totală sau parțială a „*grădinii*", pentru că reversul alegoriei ne arată și acest lucru. La fel de bine cum și-a sădit și îngrijit „*grădina*", Domnul o poate și distruge. Se mai precizează că bine ar fi dacă Teodosie nu ar face daruri la beție, după care la trezie să-i pară rău și nici să osândească pe cineva în asemenea stare de grație. Gr. Ureche spune că Ștefan cel Mare, la ospețe, sub influența vinului de Cotnari, „*pre mulți*" îi scurta de cap. E o trădare a moralei creștine, a actului de justiție. Și pentru că Dumnezeu l-a miluit pe Domn cu Domnia, continuă Neagoe în „*Învățături*", la rândul lui și Domnul îi miluiește pe supuși cu daruri, dregătorii și vorbe bune.

Din secolul al XVI-lea o nouă instituție va prinde tot mai mult contur în peisajul nostru militar, reprezentată de slujitorii înarmați, lefegii, mercenarii. Pe timpul lui Petru Rareș acest corp ajunge la 3000 de oameni. Ostașii năimiți ridică însă o mare problemă, aceea a credinței. Ca să nu trădeze, ei trebuie plătiți și încă bine, nu cu zgârcenie și cer „*Învățăturile*" ca vodă să aibă mereu banii necesari pentru ei. Dintre mercenari își va alege Domnul o gardă de 20 de ostași ca să-l păzească. Se vede bine că în „*grădina*" lui Neagoe nu creșteau numai flori. Ca să fie sigur că nici un boier din preajma lui nu va recurge la un atentat, Domnul e înconjurat de o gardă de corp, gardă personală formată din soldați profesioniști, străini, care pentru lefurile grase primite îi apără viața. Complotiștii, atentatorii, trădătorii într-un cuvânt, roiau pe la curțile domnești și viața lui vodă, fără o pază foarte atentă, era mereu în pericol. Și nu de țărani ori negustori se temea vodă în primul rând, pentru că ei rar intrau în contact direct cu el, ci se temea în principal de cei din preajma lui și aceștia erau marii boieri, slugile, dregătorii, toți...oamenii Măriei Sale. Trădarea stă cu regele la masă !

Moartea lui Neagoe Basarab, la 15 septembrie 1521, va însemna începutul unor aprige lupte pentru domnie. Teodosie era

prea tânăr și molatec, iar pretendenții vor căuta să profite de pe urma acestui fapt. În această situație confuză, creată după 1521, Muntenia va cădea sub dominația otomană. Turcii sunt în ofensivă contra Ungarei și vor ocupa în 1521 Belgradul. Occidentul nu a reușit să-și strângă rândurile, planurile de cruciată au eșuat, iar Soliman Magnificul se va afirma ca cea mai mare forță a momentului. La nord de Dunăre echilibrul social-politic, destul de fragil, se rupe și criza politică se dezvăluie cu furie. Desele schimbări de domnie, jafurile armatelor străine creează o stare de insecuritate.

Teodosie va fi proclamat Domn la 1521, el urmând să stea sub regența banului Preda Craiovescu, fiul lui Barbu, și a mamei sale Elena (Despina). E de la sine înțeles că boierii Craiovești aveau să joace rolul de vioara întâi în treburile țării, dar tocmai acest lucru nu le convenea adversarilor politici din țară sau de peste hotare, care se săturaseră de dominația lor și găseau acum, după moartea lui Neagoe, un prilej favorabil de a-și realiza propriile opțiuni. În cronica sa Radu Popescu scrie că *„au fost multă gâlceavă pentru domnie, pentru feciorii lui Neagoe vodă, Theodosie și altul, au fost mici, rămași cu muma lor Dospina. Ci o seamă de boiari au rădicat domnu pă Preda, ce zic să fie fost frate lui Neagoe vodă. Iar pribegii ce au fost în domnia lui Neagoe vodă, pribegiți în Moldova, auzind profita de dânșii, de moartea lui Neagoe vodă, au venit în țară, și, împreună cu buzăienii, au rădicat pe alt domnu, pă un Radul vodă Călugărul, și au mersu de s-au bătut cu Preda, ce era cu ceialaltă ceată de boiari; și, nesosit încă fiind Mehmet bei cu turcii ce venia ajutor Predii, dând război amânduao cetele de boiari, cu domnii ce-și rădicase ei, au fost biruința Radului vodă, iar Preda au pierdut și războiul, și capul, că au pierit în război. Și un boiar, anume Datco, încă au pierit atuncea. Războiul a fost la Târgoviște"*.

Boierii grupați după interese în adevărate „*partide*" sau grupări, căutau unii să mențină, alții să înscăuneze un domn favorabil lor. Scenariul e același din vechime, adică tronul e vânat de un pretendent susținut de un grup de boieri, care așteaptă răsplata după biruință și de o oștire ridicată într-o parte a țării. Oltenia era fieful Craioveștilor sau Basarabilor, iar Muntenia al Drăculeștilor. Zona Buzăului, care a dat un mare număr de hicleni în vremea lui Neagoe,

e din nou în fierbere. Buzoienii au și sprijinul transfugilor în Moldova și acest „*partid*" și-a găsit și un candidat la tron, pe Radu sau Dragomir Călugărul, poate fiul lui Vlad Călugărul. Pretendentul e rebotezat Vlad, ca să sune mai „*domnește*" și e ajutat de o armată care nu putea fi prea numeroasă. Nici Preda, „*epitropul*" lui Teodosie vodă, cum îl numește Xenopol, nu are oaste numeroasă. Cetele boierești adverse, fiecare tabără o acuza pe cealaltă de hiclenie, se întâlnesc la Târgoviște. Combatanții, în total au fost sub 200, poate nici atât, se ciocnesc într-o luptă, mai mult o încăierare decât război, în care moare Preda și un boier Datco. Sorții l-au favorizat pe Radu, Dragomir sau Vlad, dar pentru scurtă vreme. Împotriva uzurpatorului tronului lui Teodosie, vine Mehmed beg cu trupele sale: „*iată că sosește și Mehmet bei*, scrie Radu Popescu, *cu turcii; căruia ieșindu-i înainte Radul vodă Călugărul, s-au bătut amânduao oștile, și au biruit Mehmet bei, și au prinsu pre Radul vodă viu, și l-au trecut Dunărea. Acolo fiind și Bădica comisul, văr primare cu Preda, au cerșut voie de la Mehmet bei, de au tăiat capul Radului vodă.*"

Intervenția turcilor nu este însă gratuită. Mehmet-Mihailoglu-beg, pașă de Nicopole, venit la cererea Craioveștilor în sprijinul lui Teodosie, va găsi un pretext oficial să prade țara, „*pentru moarte Predii*", bunul său prieten. Și cum la această moarte au contribuit și boierii Buzoieni, „*le au trimis turci*, spune „Letopisețul Cantacuzinesc", *de au prădat pre buzăiani fără de veste, și au luat mulți oameni voinici, și fete și dobitoc mult, și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela...*" În timpul domniei scurte a lui Teodosie, consideră Ștefan Ștefănescu, „*turcii au devenit adevărații stăpâni ai Țării românești*", ceea ce-i plasează pe Craiovești, care au făcut apel la ajutorul lor, pe poziția unor trădători de țară. Și într-adevăr. Mehmet va reuși, deși vremelnic, să conducă efectiv Muntenia. El a obținut steag de domnie de le sultan și vroia să se instaleze Domn, motivându-și pretenția prin faptul că e înrudit cu Basarabii, deci „*os domnesc*". Că se înrudea cu Craioveștii este cert, numai că ei nu aveau nici o legătură cu vechea dinastie a Basarabilor. Ocuparea Țării Românești de „*românul turcit*", cum îl numește Xenopol pe renegatul, deci trădătorul credinței și al neamului, Mehmet, corespunde planurilor politico-militare de

expansiune ale lui Soliman Magnificul. Deși Muntenia era periferică drumului de expansiune turcească spre centrul Europei, înglobarea ei în Imperiu, într-o situație de criză, era un lucru bun, atât ca bază de aprovizionare cât și de atac contra ungurilor. Luptele interne pentru tron au dus Țara Românească la un pas de a fi transformată în pașalâc, pentru că urcarea lui Mehmet pe tron însemna automat înglobarea Munteniei în Imperiu. „*Întru aceste turburări ce era între boiarii țării, găsind vreme Mehmet bei, au scris la Poartă*, spune Radu Popescu, *de au cerut domniia țării, zicând că-l poftește țara, și i-au dat domniia*". Mehmet s-a debarasat de Teodosie, domnul legiuit, expediindu-l peste Dunăre și a introdus administrația turcească, punând „*subași pen toate orașele și pen toate satile*". Despre această cumplită situație vorbește și ambasadorul lui Ștefăniță al Moldovei, Luca Cârjă, în Polonia: „*turcii o stricară (pe Țara Românească) și-i puseră în cap un turc...și tăiară boierimea, jupânese și copii*".

În fața pericolului de transformare a țării în pașalâc „*s-au unit toți (boierii)*, scrie Radu Popescu, *și s-au împăcat și și-au rădicat domn, cu voea tuturor, pă Radul de la Afumați*". „*Letopisețul cantacuzinesc*" nota și el că „*Stoica logofătul, fiind într-acea vreme la Poartă în Țarigrad, curând au trimis aice în Țara Rumânească, la toții boiarii, ca să rădice domn cum mai curând pre Radul vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci. Într-aceia curând s-au adunat boiarii toți și mari, și mici, și toată curtea și au rădicat domn pre Radul vodă...*" Această unitate de vederi și de acțiune, mobilizarea tuturor energiilor țării, s-a făcut în al doisprezecelea ceas, când catastrofa era să se întâmple. Boierimea și-a strâns rândurile, conștientă fiind că doar domnia independentă îi poate asigura proprietățile, dregătoriile, rangul. Radu de la Afumați trebuia sprijinit din toate puterile și a fost. Radu Popescu scrie că Radu de la Afumați, „*strângându-și oștile, au ieșit întru întâmpinarea lui Mehmet bei...și s-au lovit oștile la sat la Glubavi, și l-au birult pă turc...*" E doar o victorie, pentru că Mehmet vine cu noi forțe. Timp de patru ani, din 1521 până în 1525, pe teritoriul țării au loc lupte grele, care o ruinează. Deși opțiunea politică a boierimii, din 1462 înainte, a fost aceea de pace cu turcii și colaborare, atunci când

aceștia vin cu formula pașalâcului, ea reacționează violent, provocând o adevărată răscoală. Luptele lui Radu cu turcii au fost schimbătoare, el fiind și victorios, dar și „*copleșit adesea de forța dușmanului, care se folosește de trădarea boierilor*", afirmă „*Istoria României*", volumul II. În Ardeal are un prieten sigur, Zapolya care îi acordă și azil și sprijin militar. Care a fost poziția Craioveștilor ?

Se pare că la început, când primejdia pașalâcului era iminentă, ei s-au aflat de partea lui Radu , apoi l-au trădat, pentru că în 1523, când turcii atacă din nou, Craioveștii se află în tabăra lor, ba mai mult au și un pretendent, pe fratele vitreg al lui Radu de la Afumați, Bădica. După ce a trecut pericolul dispariției statului banoveții nu renunță la ideea de a-și înscăuna omul lor, chiar dacă prin aceasta îl trădau pe Radu, dar și pe toți cei care au luptat și au murit în acele vremuri, în luptele cu Mehmet. Ei nu-și fac mustrări de conștiință, ci-și urmăresc tenace propriile interese, călcând senini peste cadavre, trădând cu ușurință dacă așa considerau că trebuie. „*Un lucru însă devenea evident*, spune C. C. Giurescu, *stabilitatea domniei depindea și de asentimentul turcilor și de sprijinul puternicei familii boierești de peste Olt.*" Singura soluție pentru Radu de la Afumați era împăcarea cu familia Craioveștilor, dar aceștia îi cer, condiție sine qva non, să le urmeze linia politică, pacea cu turcii. „*Însă sfătuindu-se cu toții, au găsit aceasta: că nu vor putea să să tot bată, ei fiind puțini și țara mică, cu un împărat ce au luat și au cuprins atâtea țări și are mulțime de oameni...*" Nu este aici o trădare a spiritului cavaleresc, ci o dovadă de realism politic. Un război de uzură cu turcii ar fi secătuit țara și ar fi distrus-o. Radu de la Afumați urma să meargă la Poartă, „*să plece capul la poala împăratului*", cum spune Radu Popescu. „*Și așa au făcut. S-au dus cu mulți boiari; dar având pârâșu pe Mehmet bei, n-au vrut să-i dea domnia lui, ci au dat-o lui Vladislav vodă*". Sultanul nu l-a agreat nici pe Radu de la Afumați, nici pe Mehmet. Față de opoziția generală în legătură cu Mehmet când acesta a râvnit tronul, Soliman devine circumspect. Nici el nu are nevoie de tulburări la Dunăre și preferă administrația autohtonă în Țara Românească, superioară economic sistemului timariot (formulei pașalâcului).

În 1523, pe tron se află Vladislav al III-lea, căruia „*i-au ieșât boiarii înainte și altă țară, după obicei, de i s-au închinat*". Boierii

care-i juraseră credință lui Radu de la Afumați l-au trădat și i s-au închinat in corpore noului Domn. Își păstrau astfel și averile și capetele neatinse. Craioveștii sunt și ei în tabăra lui Vladislav, care îl face pe *„Pârvul banul postelnic mare, pentru ca să fie toată vremea lângă dânsul, om de sfat. Dar el n-au poftit, ci, mâniindu-se de aceasta*, ne spune Radu Popescu, *au fugit cu oamenii lui la Craiova, și peste scurtă vreme s-au gătit de oaste, și au venit de s-au bătut cu Vladislav vodă, și au biruit pă domnu, și l-au gonit peste Dunăre; și au scris cărți la împărățiie, rugându-să să le dea alt domnu, că pe acesta nu-l primește țara; aruncându-i multe pricini de răotate. Și turcii l-au mazâlit...*" Între Craioveşti și noul Domn Vladislav, idila nu ține mult, pricina fiind ofensa adusă lui Pârvu, arată *„Letopisețul cantacuzinesc*": *„Vladislav vodă ș-au bătut joc de Pârvul banul și au zis să fie postelnic în casă, și puse alt boiar ban mare în locul lui.*" Manevra de a-l scoate din bănie pe Pârvu și a-l face postelnic nu a ținut și într-adevăr, propunerea, mieroasă ori brutală, era în fond o jignire. Cum s-a ajuns aici nu se știe, dar cert este că între Craioveşti și vodă s-a trecut la un conflict, foarte repede după depunerea jurământului de credință. Un nou sperjur, o nouă trădare, ce mai conta la acești boieri ?! Mai mult ca sigur că Vladislav, sfătuit și sprijinit de boierii opozanți banoveților a vrut să și-i subordoneze, dar nu a reușit. Evident că nu le-a acceptat nici planul de guvernare. Făcând toate acestea, și-a semnat singur decesul politic. Craioveștii vor mai trăda încă o dată interesele țării, făcând apel la turci, poftindu-i din nou să se amestece în treburile interne, și toate acestea numai ca să-și realizeze, peste capul tuturor (Domn, țară, boieri) propriile interese.

Craioveștii vin împotriva lui Vladislav cu oaste și cu un nou candidat la tron, Radu Bădica. Hiclenii față de Vladislav își pun protejatul pe tron, dar el nu se menține decât foarte puțin. Dintr-o scrisoare a lui către brașoveni, din 1524, aflăm că Vladislav, fostul domn, a omorât *„pe boierii de frunte și bătrâni ai Țării Românești*". Dacă e adevărat, desigur că aceștia făceau parte din tabăra Craioveștilor, care îi era ostilă lui vodă și declanșase conflictul, hiclenindu-se. În scrisoare Radu Bădica cere brașovenilor să nu-l mai susțină la tron pe Radu de la Afumați, rivalul său, care e socotit

acum el ca un hiclean de către noua domnie. Acest fapt nu-l impresionează prea tare pe brașoveni, ca dealtfel nici protestul Craioveștilor înșiși făcut în același sens. Ei amenință că dacă ajutorul acordat lui Radu de la Afumați va mai continua, se vor închina turcilor. Spun pe față că sunt gata să trădeze încă o dată, fără remușcări.

Radu Bădica, ca să se mențină pe tron, avea nevoie de confirmarea sultanului și în 1524, în ianuarie, un detașament de 300 de turci vin în Țara Românească să-i aducă steagul de domnie. Bădica le iese bucuros în întâmpinare, dar turcii, în loc să-l confirme în scaun, îl prind și îl decapitează. L-au trădat fără îndoială, dar cum se explică gestul ? Sultanul, prin acest act, a dat de înțeles că el este stăpânul absolut al Imperiului și nimic nu se face fără aprobarea lui. Padișahul nu s-a pronunțat pentru urcarea pe tron a lui Bădica, ideea fiind a banoveților și a pașalelor de la Dunăre. Pașalele și-au luat o prea mare libertate, ca să nu spunem că i-au trădat încrederea și linia politică.

Radu de la Afumați a profitat de situația creată și a reurcat pe tron. Împotriva lui vine însă Vladislav, fostul domn. El este susținut de turci, iar Craioveștii trec și ei de partea sa. Ei l-au răsturnat, ei îl susțin acum, ca să nu-i supere pe turci. Cum s-a făcut împăcarea între Domn și boierii Craiovești nu știm, dar precis s-au rostit jurăminte solemne și cutremurătoare blesteme în caz de sperjur, de trădare a jurământului. Foștii hicleni, devin slugile credincioase ale domniei, iar fostul trădător Vladislav devine iubitul vodă. Radu de la Afumați e din nou respins și Vladislav urcă treptele tronului. În divan, Pârvu, marele ban e primul, și se pare că mariajul Vladislav-Craiovești merge bine, dar lucrurile nu stau deloc așa. Vodă nu a uitat că banoveții l-au detronat și știe bine că puterea lor nu va putea fi diminuată cât timp au bănia în mână. Vladislav îi ia din nou bănia lui Pârvu, numindu-l pe un anume Tatu, în iunie 1524, ca mare ban de Craiova. Craioveștii văd în acest act o trădare de neimaginat și trec de partea lui Radu de la Afumați. O vreme Radu, sprijinit de Craiovești și Vladislav susținut de turci, împart țara, nici unul nefiind în stare să-l elimine pe celălalt. Boierii s-au împărțit și ei între cele două tabere. La Didrih, în septembrie 1524,

Radu e biruitor. Turcii îl recunosc Domn după ce merge la Stambul în 1525 și relațiile cu hiclenii Craiovești se cimentează prin căsătoria sa cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab. În aceste lupte aprige au murit 5 din cei 11 mari dregători, țara a fost pustiită, dar esențial este că statul valah nu a dispărut, așa cum va dispare Ungaria, după bătălia de la Mohacs, din 1526.

„*Recunoscut de Poartă și sprijinit de Craiovești*, scrie C.C. Giurescu, *Radu ar fi putut domni vreme îndelungată, dacă nu cădea victima unui complot ticălos*". În 1528, un grup de boieri, în frunte cu Neagoe din Periș, mare vornic și cu postelnicul Drăgan, pun la cale un complot contra Domnului. Acești boieri erau nemulțumiți de prea marea influență a Craioveștilor, ajunși din nou la putere, prin înrudirea cu vodă. Nemulțumirile lor vor fi exploatate și de Mehmet beg care nu-l putea uita pe Radu și nici nu-l putea ierta. Boierii hicleni se ridică cu oaste contra domniei și Radu, luat pe nepregătite, fuge cu fiul său Vlad, să caute ajutor la Craiovești. Complotiștii, boierii trădători, îl ajung la Râmnicu-Vâlcea. Domnul și coconul domnesc și-au căutat adăpost în biserica Cetății. Trădătorii au încălcat și dreptul de azil al bisericii și-i vor asasina pe cei doi chiar în altar. Un regicid comis în biserică ! O culme a trădării !

Asasinii vor fi pedepsiți de Moise vodă, după fapta lor: „*Și prinzând pe Neagoe Vornicul*, povestește Radu Popescu, *și pă Preda postelnicul și pă alții care au îndemnători, de s-au ridicat asupra Radului vodă de l-au prins și l-au omorât împreună cu fii-său, pre toți i-au omorât, făcându-le moarte pentru moarte*". Cu prilejul nunții din 13 februarie 1530, când sora noului Domn Moise se căsătorește cu Barbu Craiovescu, marele ban, vor fi omorâți asasinii lui Radu de la Afumați, Neagoe și Drăgan. Moise nu a urmărit numai aspectul moral prin uciderea asasinilor și pe cel juridic, care cerea pedepsirea lor. Avea în vedere și un alt principiu, acela potrivit căruia pe „*unsul lui Dumnezeu*", urcat pe tron „din mila lui Dumnezeu", nu-l puteau ucide după bunul plac boierii. Regicidul trebuia pedepsit și prin aceasta voievodul își apăra și întărea propria sa poziție. Nu te poți ridica în contra voinței divine, fără să nu-ți primești pedeapsa.

Moise vodă, fiul lui Vladislav, urcă pe tron numit direct de sultan, în martie1529. Țara a fost condusă, până la venirea lui, de

vornicul Neagoe, șeful conspiratorilor, al trădătorilor care l-au asasinat pe Radu de la Afumați. Moise, la porunca lui Soliman Magnificul, va trimite armată în Transilvania, în sprijinul lui Ioan Zapolya. În noiembrie 1529, Lăudat va asedia Branul. Cetatea nu a căzut, în schimb a căzut capul lui Lăudat, fie pentru că n-a luat cetatea, fie pentru că Moise, să se disculpe față de ardeleni, că nu el a poruncit asediul, ci Lăudat a făcut-o, după voia proprie. Moise s-a orientat spre Craiovești, care au acum un sfat propriu ca și Domnul, ba mai mult, întrebuințează în actele emise de cancelaria lor formule rezervate numai domniei. Apropierea dintre noul suveran și Craiovești se strânge prin căsătoria din 1530 dintre Barbu și sora lui vodă. La această nuntă de pomină vor cădea capetele lui Neagoe și Drăgan. Boierii care îi considerau pe Craiovești rivali periculoși și trădători fără scrupule, complotează în umbră, dar după uciderea din timpul nunții a celor doi mari boieri, vor fugi la turci. Asasinii lui Radu de la Afumați meritau moartea, ca hicleni, dar ea nu ar fi trebuit să se facă tocmai la o nuntă, trădându-se astfel și cele sfinte și tradiția ospitalității. Cei fugiți complotează împotriva lui Moise și îi trădează la turci noua orientare politică, acuzându-l că s-a apropiat periculos de mult de Petru Rareș și de tabăra favorabilă lui Ferdinand. Turcii le oferă trădătorilor sprijin militar și ei vin contra voievodului cu un pretendent, Vlad, fiul lui Vlăduț, pe care sultanul îl acceptă ca Domn. Conflictele interne, determinate de vrajba dintre Craiovești și restul boierimii, produc o nouă intervenție militară a turcilor în țară. Moise, fiind înfrânt, se refugiază în Ardeal. Cu ajutor de aici și de la Barbu Craiovescu, încearcă să reia tronul, dar, poate printr-o trădare, efectul surpriză al intervenției nu reușește, Vlad fiind pregătit să-l întâmpine pe cel care acum, în ochii lui devenise un trădător. Moise, din punctul lui de vedere îl consideră pe Vlad un uzurpator susținut de o ceată de boieri hicleni. La 29 august 1530, la Viișoara, atacatorii sunt înfrânți, iar Moise și cumnatul său Barbu vor fi uciși.

Rămas singur Domn, Vlad care va fi poreclit Înecatul, va trece la măsuri dure contra Craioveștilor, declarați hicleni. Le va confisca, pentru folosul domniei, mai multe moșii, inclusiv Craiova. Actul din 29 decembrie 1532 pomenește de satele Bărbătești și

Brănești de „*partea lui Barbu ban și a fratelui său Drăghici toată, căci Barbul ban și fratele său Drăghici au pierdut-o cu hiclenie față de Vlad voievod*".

Drăghici, fiul lui Danciul Gogoașe, din familia Craioveștilor, va dărui turcilor întreaga sa avere și pe cea a tatălui, „*ridicându-se domn la Țarigrad, ca să vină în Țara Românească*". Este primul caz din istoria Munteniei când un boier își dăruiește averea unor dușmani ai țării. În fața acestui act de trădare, chiar membrii clanului Craioveștilor se ridică indignați, poziția lor fiind compromisă prin acest gest. Hicleanul care vâna domnia, va fi repede dovedit impostor, deși își luase toate precauțiile ca să treacă drept „*os domnesc*". Șerban vornicul îl va ajuta pe Vlad Înecatul să scape de smintitul de Drăghici, prin demersuri la Stambul, care se soldează cu spânzurarea trădătorului. Domnul, în fața acestui nou atentat al Craioveștilor le ia bănia și trece la noi confiscări de avere în dauna lor pentru hiclenie. În actul din 13 iunie 1588, citim că satul Fântânelele a fost agonisit de „*jupan Șerban ban, cumnatul lui Pârvu ban, de la Vlad Înecatul, când s-a dus de a spânzurat pe Drăghici al lui Danciu Gogoașe la Țarigrad, pentru că s-a ridicat să vie domn în Țara Românească*". Documentul din 25 aprilie 1548, spune că logofătul Vlaicu a obținut satul Cetățenii „*încă din zilele răposatului Vlad voievod Înecatul, de la Barbul al Gogoașei, fiindcă Gogoșoaia și fiii săi au pierdut cu mare hiclenie față de domnia mea*".

Vlad Înecatul „*mergând la Popești, den jos de București, în primblare, acolo s-au înecat în Dâmbovița*", de unde numele prin care a intrat în istorie. S-a spus că vodă ar fi fost beat și ar fi căzut cu cal cu tot în apă. Un mucalit a adăugat că o fi fost Domnul beat, dar calul... Nu se poate exclude un posibil atentat și în acest caz vinovații nu pot fi decât banoveții cei hicleni.

Din 1532 până în 1535, pe tron stă Vlad-Vintilă de la Slatina, fiul lui Radu cel Mare. Cronicarul Radu Popescu scrie că boierii „*sfătuindu-se pentru domn, pă cine ar pune, au găsit cu socoteala lor să pue pă Vintilă... și s-au dus cu toții de l-au luat și l-au pus domn*". După unele păreri el ar fi fost buzoian, prin urmare un adversar al clanului Craioveștilor. La începutul cârmuirii însă, relațiile dintre domnie și această familie sunt bune, Craioveștii

primindu-și bănia înapoi, ban fiind Barbu, fiul lui Preda. Tot din același neam sunt și marii dregători Vâlsan logofătul și Șerban vornicul, prezenți în divan. În 1534, când Alosio Gritti, trimisul extraordinar al sultanului, intră în Țara Românească, e întâmpinat de un grup de boieri complotiști contra domniei. Din rândurile trădătorilor fac parte și Vâlsan logofătul și Stan pârcălabul. Un document din 3 august 1579 spune că „*Și într-aceasta s-au întâmplat atunci... Ventilă voievod cu greu și cu nevoie de câtră Begu Oglu (Gritti), de a fost venit cu oaste pân Țara Românească, să treacă la Țara Ungurească, apoi Pârvulești... ei au mers spre întâmpinarea lui Beg Oglu, pentru că a fost cu Beg Oglu un domn, dar în taină...*" Logofătul Vâlsan îl pârăște pe Vintilă că ar avea relații cu Ferdinand de Habsburg și că „*prin forță*" ar stoarce bani de la țară, ca să finanțeze o răscoală contra turcilor. La grupul boierilor trădători se raliază și Pârvulești sau Craioveștii, care au devenit și ei hicleni în urma unei rupturi cu Vintilă. Vor să-l răstoarne pe Domn cu sprijinul lui Gritti, aventurierul venețian, care ajunsese favoritul lui Soliman Magnificul, și să-și impună un pretendent al lor. Gritti avea și el planurile lui, vizând domnia Munteniei și a Ardealului. Vodă va afla despre complot și va acționa prompt, punându-l pe spătarul Dragomir să înconjoare suita lui Gritti în care se aflau și boierii trădători. Vintilă a anunțat imediat Stambulul despre uneltirile hiclenilor și a primit aprobarea de represiune. Și capetele trădătorilor încep să cadă; 75 după unele surse, 184 după mărturisirea lui Gritti, care adaugă că vodă „*le-a tăiat amândouă urechile și nasurile și le-a scos amândoi ochii, apoi i-au lăsat cu rănile așa vii de-a lungul drumurilor, în suferință și cazną*". La Pitești sunt executați șefii complotului, cei mai importanți dintre trădători: Vâlsan logofătul, spătar Radu, Stan pârcălabul cu fiii săi, Badea și Chirca care nu era decât un „*băiețaș*", Peia, fost mare spătar, Staico a lui Pârvan fost mare vistier. La acest lucru, la această pedeapsă se referă Radu Popescu când spune că boierii au greșit punându-l Domn pe Vintilă, „*că nu trecu vreme multă, ci au venit la cruzie, dă au tăiat pă mulți boiari*". Dar pentru trădare, moartea, aceasta era pedeapsa. Vintilă își trimite gărzile și în Oltenia, pentru ca represiunea să fie completă și are grijă ca ele să fie constituite

din buzoieni, dușmanii de moarte ai Craioveștilor. Nu iartă nici soțiile boierilor hicleni, care s-au refugiat la Nicopole, în frunte cu văduva lui Vâlsan, amenințând că „*și părții femeiești să i se aplice pedepse, cazne și prigoane*". Complotul a avut mari dimensiuni și toți cei care se simt vinovați de hiclenie și au scăpat deocamdată de la pedeapsă, fug care încotro, ca logofeții Tudor și Giura care iau drumul Hațegului.

Fugarii trădători nu contenesc nici în exil uneltirile și țin legătura și cu opoziția internă. Hiclenii pun la cale răsturnarea lui Vintilă, prin sprijinul acordat lui Radu Paisie, care pentru o scurtă perioadă chiar ocupă tronul, în toamna lui 1534. De partea pretendentului a trecut și Dragomir spătarul, care s-a aflat printre credincioșii lui Vintilă vodă în timpul fostei conjurații boierești. Acum s-a hotărât să trădeze. Hrisovul din 7 mai 1535, arată: „*Iar după aceea Dragomir spătar, el și-a pierdut toate averile cu rea hiclenie către domnia mea și încă și capul și l-a pierdut*".

În iunie 1535, Vintilă organizează o mare vânătoare: „*S-au dus în primblare către Craiova, ca să vâneze pădurile Jiiului, ca să prinză cerbi și alte vânaturi mai mari...*" Voia Domnului nu era numai să vâneze, ci să și regleze conturile cu alți boieri pe care-i suspecta de hiclenie. Dar planul lui vodă a fost trădat probabil, chiar de propriul cumnat și boierii, aflând ce li se pregătește, hotărăsc să o ia ei înainte. Hiclenii pun la cale un nou regicid, un nou asasinat de Domn. Cumnatul domnesc a pus la treabă două slugi, un croat și un ungur, care îl vor vâna pe... vodă însuși. Complotul reușește și Vintilă cade mort, în timp ce trădătorii sunt în culmea bucuriei.

În locul lui Vintilă boierii îl pun pe tron pe Petru Radu Paisie, care mai ocupase o dată tronul, dar pentru scurt timp. Turcii confirmă alegerea și Paisie, nume dat în vremea când se călugărise, va domni între 1535–1545. Lupta dintre diferitele „*partide*" boierești îi îngreunează domnia. Față de Craiovești, al căror rol în viața politică va deveni tot mai derizoriu, relațiile la început sunt bune. Peste graniță se găseau mulți candidați la domnie și ei unelteau pentru răsturnarea lui Paisie, având și asentimentul unor boieri din țară. Teodor din Drăgoești, fost mare logofăt și banul Toma din Petroșani au pus la cale un complot, în favoarea unui pretendent. Boierii

hicleni, deconspirați, vor fi executați în 1536 din poruncă domnească. În 1539, are loc o conjurație mai largă și mai bine pusă la punct, din care făceau parte trădătorii Șerban din Izvorani, cumnatul lui Pârvu Craiovescu, Vintilă din Cornățeni, Radu din Drăgoești, Pârvu, fratele său, Giura logofătul din Stănești, Stroe din Florești, fost mare paharnic, numit și Stroe Pribeagul. Craioveștii s-au decis din nou să se ridice contra domniei, continuându-și acțiunile trădătoare și uneltirile la care erau așa de pricepuți. Șerban biv-vel vornicul a fugit peste hotare, act considerat la curtea domnească hiclenie și pregătește o răscoală contra lui Paisie. De ce s-au hiclenit acești boieri, care se aflau la mare favoare nu știm, dar se presupune că ar fi vorba de un conflict de familie între Paisie și puternicul neam al Floreștilor. În acest caz sufletul răzmeriței a fost Stroe paharnicul din Florești și nu banul Șerban. Indiferent, la urma urmei, cine a fost în fruntea trădătorilor, cert este că ei aveau alături un candidat la tron și în această acțiune vedem iarăși mâna hiclenilor Craiovești, care se mențin pe vechea poziție de a impune „*pe omul lor*" în fruntea statului. Hiclenii și-au strâns o armată și l-au atacat pe Paisie, care va fi bătut la Fântâna Țiganului. Cu sprijin extern și colaborarea unor boieri trădători aflați în țară, rebelii au reușit să strângă forțe suficiente care să-l înfrângă pe vodă. Luat și pe nepregătite, neexitând nici o scurgere de informații, nici o trădare în tabăra lor, viclenii îl determină pe vodă să-și părăsească tronul și să fugă la turci. Paisie a avut, în tot acest climat îmbibat de trădare un supus credincios, Radu Furcovici, care a salvat vistieria domnească, pe care a dus-o la Turnu Măgurele. Cu sprijin turcesc – din nou turcii intervin direct în luptele pentru domnie, înfeudând și mai mult țara – Paisie se întoarce și-i înfrânge pe hicleni. Într-un hrisov din 15 iunie 1543, citim că Paisie întărește lui Detco, mare armaș, mai multe sate și o parte din „*ațiganii lui Șerban banul, căci l-am miluit domnia mea pentru a lui dreaptă și credincioasă slujbă ce mi-a slujit domniei mele, iar Șerban banul a perit în rea hiclenie, căci s-a ridicat asupra capului domniei mele*". Confiscarea averilor boierilor trădători, act obișnuit în practica domniei, e dovedită și în hrisovul domnesc din 17 aprilie 1540, care arată că Bojin și Ivan pentru că „*au greșit cu Șerban banul*", „*și-au pierdut*

averile". Mimoran și Ion, alți complotiști, își pierd moșiile din Urechești „*cu rea hiclenie*". Unii trădători care scapă cu viața, fug peste graniță, ca Giura și Pârvu. Complotul a eșuat și trădătorii trag consecințele.

În 1540, va fi acuzat de hiclenie și Vlaicu din Piscani. Care anume s-a vrut vina lui nu o știm. Timp de șase ani a fost mare logofăt și Paisie îl numea „*cinstit vlastelin*" și „*cinstit dregător*". El va fi scos din divan și mai târziu va fi executat. Să fi fost organizatorul vreunui complot ? Să fi aflat domnia că avea relații cu vreun pretendent sau cu boierii transfugi ? Să fi fost la mijloc vreo invidie sau pâră mincinoasă ? Adevărul nu-l cunoaștem, ci numai soarta logofătului. Că și-a meritat-o ori nu , e iarăși mister. Și averea lui, ca și a lui Șerban banul și a altor acuzați de hiclenie va fi confiscată de voievod.

Craioveștii vor dispărea de pe arena politică în vremea lui Paisie, ultima lor încercare de a-și subordona domnia, fiind în legătură cu Șerban banul. Craioveștii se vor stinge în linie direct bărbătească, își vor pierde cele mai multe moșii, averile le vor fi risipite și bănia nu le va mai aparține. Rămâne însă trădarea lor față de țară, prin înțelegerile cu turcii și subjugarea Munteniei, ca să nu mai vorbim de desele trădări față de domnie.

În 1544, domnia lui Paisie e din nou amenințată. Stroe Pribeagul, care devenise hiclean încă din1539, când a participat alături de banul Șerban la complotul contra lui Paisie, s-a refugiat în Transilvania. Hicleanul continuă înveninatele urzeli și strânge lângă el pe Manole, Mihalco și pe mulți alți transfugi. Toți acești trădători îl vor Domn pe un anume Laiotă Basarab, „*fecior de domn*", cum se intitula. Complotiștii, în legătură și cu opoziția internă, vor năvăli în Țara Românească cu suficiente forțe ca să-l alunge peste Dunăre pe vodă. Nu au însă destulă putere ca să reziste atunci când Paisie, cu un nou ajutor turcesc se întoarce: „*s-au întors Radul vodă cu turci mulți și au avut război cu Laiotă la Fântâna Țiganului și au biruit Radul vodă, iar Laiotă cu pribegii au perit toți*", scric Radu Popescu. O nouă intervenție turcească, o nouă trădare a suveranității, a intereselor țării, înseamnă și un mai accentuat control exercitat de turci asupra instituției domnești. Ca să-și păstreze tronul

agresat de trădători, Domnul însuși trădează interesele, prerogativele domniei, prin apelul la păgâni. C. C. Giurescu crede că „*pe lângă intervențiile militare otomane la nord de Dunăre, «hicleniile» amintite au avut, probabil, ca urmare și pierderea orașului Brăila transformat, împreună cu o zonă înconjurătoare, în «raia», adică în teritoriu supus direct cârmuirii turcești*". În schimbul ajutorului militar acordat de turci contra hiclenilor, Paisie, sfătuit și de vornicul Coadă, cedează Brăila Imperiului, ceea ce este o trădare de țară.

Paisie, la porunca sultanului, va interveni în Transilvania, unde îl va prinde pe Ștefan Mailath, rebel, felon încă din 1539 împotriva lui Ioan Zapolya. La sugestiile lui Petru Rareș, implicat profund în Ardeal, vodă se aproprie de Habsburgi. La 7 ianuarie 1543, la Târgoviște, Domnul cu întreg divanul jură credință lui Ferdinand și se stipulează cu acest prilej că dacă turcii vor intra în Țara Românească mergând contra imperialilor, vodă va încerca să se opună, iar dacă rezistența nu va fi posibilă, Habsburgii vor fi înștiințați la timp. Acest act de trădare al lui Paisie față de turci va duce la mazilirea lui, el fiind chemat la Stambul și apoi trimis în exil „*la Eghipet*", unde va și muri.

În locul lui Paisie, turcii îl numesc domn în 1545, pe Mircea, supranumit Ciobanul, de la îndeletnicirea de negustor de oi pe care o avusese anterior. Prin acest act e încălcat din nou principiul eligibilității Domnului de către țară și turcii își demonstrează încă o dată suzeranitatea lor crescândă, ignorând forțele politice interne care ar fi trebuit să aleagă pe vodă. „*Letopisețul Cantacuzinesc*" spune că nici „*trecând două săptămâni*", Mircea Ciobanul „*au tăiat pre boiari*". Radu Popescu dă și lista victimelor: „*au tăiat pă Coadă vornecul, și pe frate-său Radul comisul, și pă Dragul stolnic, și pă Stroe spătar, și pă Vintilă comis și alți nenumiți, muncindu-i întâi pentru avuție, până au dat ce au avut; deciia i-au omorât. Boiarii cei ce au scăpat de moarte au fugit în Țara Ungurească*". Își va pierde viața și Staico din Șintești, fost mare vornic sub Paisie, căruia i se ia pentru „*rea hiclenie*" moșia din Dobrușa. C. C. Giurescu se întreba care a fost motivația actului sângeros al lui Mircea ? Un lucru obișnuit era ca vodă să-i taie pe „*hicleni*", dar în două săptămâni de la urcarea sa pe tron e greu de crezut că boierii ar fi

putut organiza un complot. Au avut boierii păcatele lor, dar nici trădători profesioniști nu erau și nici nu trădau de dragul trădării. E greu să acceptăm imaginea unei boierimi care toată ziua stă pe la colțuri și cleveteşte, legând și dezlegând comploturi și luându-se la întrecere cine trădează mai mult și mai repede. Din spusa cronicii, Mircea *„i-a muncit"* pe boieri întâi pentru avuție. Dar nici acest lucru nu justifică execuțiile, pentru că Domnul putea ordona confiscarea averilor și fără a recurge la pedeapsa capitală. Gestul lui Mircea s-ar justifica doar printr-o intenție de reglare de conturi cu acești boieri. E vorba de rezolvarea unor mai vechi răfuieli, cărora acum le venise scadența. Care va fi fost pricina lor nu știm, dar în ochii Domnului toți acești boieri erau trădători și ei au fost obligați să-i predea și moșiile și banii lichizi ascunși, din care motiv îi și *„muncește"*, adică îi torturează. După spoliere a urmat și execuția, ca pedeapsă bine meritată pentru *„rea hiclenie"*. Mircea, prin gestul său, mai viza și supunerea necondiționată a marii boierimi, care până acum era responsabila anarhiei interne. Dorea de la început să precizeze raporturile Domn-boieri în sensul supremației de necontestat a domniei. Dorea, cu alte cuvinte, să instaleze o conducere autoritară, în care divanul să fie simplu consilier domnesc și nu controlor ori factor de putere suprapus puterii domnești. Deciziile prin urmare trebuia să le ia vodă și pe urmă să consulte divanul și nu invers. *„Istoria politică a Țării Românești între anii 1545–1577 se caracterizează printr-o dezlănțuire a războaielor feudale interne, purtate între domnie și marea boierime, ca și între diverse facțiuni boierești. Ele cauzează amestecul direct al turcilor în țară și au ca efect o creștere a aservirii față de Poarta otomană. Starea de pronunțată anarhie feudală în Țara Românească se datorează mai ales faptului că aici procesul centralizării, început în a doua jumătate a veacului anterior, se păstrase la un nivel mult mai scăzut decât în Moldova"* (Istoria României, volumul II). Țările Române au fost centralizate dintru început, altfel cum s-ar explica bătălia lui Basarab I Întemeietorul cu Carol Robert de Anjou ? Doar o țară unită, centralizată, putea să se opună cu sorți de izbândă. Dar chiar și Xenopol înclină să creadă că Oltenia s-ar fi bucurat de un statut special: *„Oltenia păstrase încă (începutul sec. XVI) poziția*

ei pe jumătate neatârnată în sânul statului muntean, deoarece recunoștea prin închinare pe domnii Munteniei Mari". Oltenia nu a fost însă niciodată un stat în stat, nici pe vremea puternicilor Craioveşti. Bănia era în mâna lor, dar dregătoria era dată, dar şi luată, cum am văzut, de către domnie. Nici moşiile Craioveştilor nu se bucurau de imunitate şi nici măcar nu erau compacte, ci risipite. Mare parte din ele nici nu se aflau în Oltenia, ci în Muntenia. Când domnia vrea, confiscă moşiile Craioveştilor fără nici o problemă. Nu aşa zisa fărâmiţare feudală (care de fapt nici nu a existat) duce la „*anarhia feudală*", la constituirea grupărilor, a „*partidelor*" boiereşti, ci lupta pentru putere. În funcţie de interese şi opţiuni politice se grupează boierii şi ce doresc este controlul asupra puterii, nu desfiinţarea statului şi a domniei. Craioveştii luptă ani în şir ca să-şi aşeze pe tron pe „*omul lor*". Între diferitele grupări boiereşti erau mari rivalităţi, născute din dorinţa de putere şi de influenţă asupra tronului, de unde decurgeau şi avantajele politice şi cele materiale. Pribegii vânători de domnie, înconjuraţi de boierii lor, le dau acestora încă înainte de urcarea pe tron dregătoriile cele mai importante şi le promit multe alte moşii. Ei îşi leagă destinul de alesul lor şi triumfă sau se prăbuşesc cu el. Mai sunt şi cazuri de trecere la limită, prin trădare, dintr-o tabără în alta.

„*Întreaga domnie a lui Mircea Ciobanul,* arată „*Istoria României*", volumul II, *este un lung şir de lupte împotriva grupărilor marii boierimi, care încerca să-şi impună voinţa, să recâştige vechile privilegii imunitare sau să-l înlocuiască din domnie printr-un reprezentant al ei, care să fie executor fidel al tuturor revendicărilor sale*". Formulăm aici o rezervă privind problema imunităţilor. Boierii noştri nu se pot compara cu nobilimea franceză. Imunităţi de tip occidental nu au avut niciodată boierii români şi vodă nu s-a găsit în situaţia penibilă a unor regi ai Franţei faţă de marii feudali ai Normandiei şi Burgundiei care nu-i lăsau nici să treacă peste domeniile lor fără aprobare.

Urcat pe tron, Mircea Ciobanul s-a impus printr-un act de mare autoritate, executând pe boieri. După unele surse ar fi tăiat vreo 200, din care 48 mari boieri. Cifra e desigur exagerată. În urma represiunii, o parte dintre boierii rămaşi în viaţă fug la Braşov

și vodă le cere imediat extrădarea. Pentru că brașovenii nu se conformează în privința trădătorilor, Domnul intră în Țara Bârsei pentru represalii. Spre Transilvania pleacă în goană și alți boieri în 1547: „*Radu zis marele logofăt și cu frații săi și de asemenea Barbul... Acolo s-au așezat ei de frica domnească*". E clar că frica le venea de la autoritatea domnească care începea să se etaleze. Neacceptând-o, contestând-o, boierii fug și devin hicleni. În noiembrie 1547, fostul mare vornic Vintilă nu se mai mulțumește doar cu fuga, ci trece la fapte deschise de ostilitate față de Mircea, organizând o răzmeriță. Trădătorul e înfrânt și fuge și el în Transilvania, singura șansă de a scăpa cu viața. Vorba din bătrâni: „*Fuga-i rușinoasă, dar e sănătoasă*". Mai gravă e defecțiunea din chiar familia domnitoare. „*Barbu din Pietroșani*", ginerele Domnului, va trece de partea opoziției, a trădătorilor domnești și va lua și el drumul pribegiei tot în Ardeal, dar nu oricum, ci având asupra sa o mare sumă de bani. Să fi fost cupiditatea cea care l-a îndemnat la trădare ? A furat banii și a fugit ? Să fi avut loc vreun conflict de ordin pur personal între socru și ginere ? Barbu, ca ginere domnesc, nu se putea plânge că nu deținea o poziție importantă. Să fi vrut mai mult ? Să-l fi năpăstuit socrul sau nevastă-sa devenise o fiară, dacă nu cumva era crunt de urâtă și de răul ei și-a luat lumea în cap ? Ceea ce știm e că a devenit și el hiclean și că s-a alăturat celorlalți hicleni. Dar vodă nu s-a lăsat cu una cu două ci a făcut multe presiuni pentru extrădarea lui din Ardeal. Îl recuperează și la 2 aprilie 1548 îl decapitează pe trădător. Dacă o fi plâns nevastă-sa, iarăși nu știm, și la fel nu cunoaștem nici soarta banilor cu care a fugit. Cunoscând cât de iubitor de galbeni era Mircea, e de presupus că a depus eforturi mari ca să-i recupereze. Că a reușit ori nu, e altă problemă.

Pribegii din Transilvania, după ce și-au tocmit și mercenari, pornesc alături de slugile lor „*pre gura Praove*" spre Țara Românească, aducându-l în bagaje și pe un „*novus erectus Wayvoda*", un candidat la domnie de care își legaseră soarta și speranțele. „*Și trecând 2 ani, (1547), iar au venit acei boieri pribegi cu oaste, pre gura Praovei, și au avut război mare cu Mircea vodă la sat la Periș, și au fost izbânda Mircii. Atuncea au perit și*

Udrișteviștierul, și Theodosie banul". Hiclenii n-au avut noroc și cei care scapă cu viața din ciocnire iau din nou drumul greu al exilului.

În aceste confruntări militare, numărul participanților nu putea fi prea mare, din moment ce vodă cu ajutorul curții lui doar, al oștii celei mici, reușește să-și învingă adversarii. În caz contrar ar fi făcut apel la „*țară*", ca Ștefăniță atunci când s-a aflat într-un impas asemănător. Am putea presupune că ciocnirile dintre vodă și boierii hicleni seamănă întrucâtva cu cele petrecute în Anglia în timpul războiului celor două roze, când un grup relativ mic de aderenți ai familiei York se încăierau cu unul similar al Lancaster-ilor. Pe câmpul de luptă de obicei nu rămâneau multe cadavre, nu se petrecea ceea ce numim măcel. În acest sens cronicarii vorbesc despre un număr mic de victime, dau nominal doar câțiva boieri mai de seamă și precizează că „*au căzut și alții*". După luptă însă se petrecea măcelul, asupra acelor prinși, al prizonierilor. Domnia prefera să-i execute pe toți, și ca să dea un exemplu, pentru înfricoșarea altor potențiali trădători, dar și pentru liniște. Nu se poate nega nici existența unei legitime uri și dorințe de răzbunare din partea Domnului față de trădătorii care i-au pricinuit atâtea neajunsuri.

Luptele dintre vodă și trădători au o amploare mai mare atunci când părțile în conflict apelează la ajutorul străin. Îndeobște, în aceste cazuri, după victorie începe și o campanie de pradă, după cum am văzut că a făcut-o Mehmet-beg în ținuturile buzoiene.

Se băteau de-a valma toți boierii sau alerga fiecare, disciplinat, în tabăra lui și apoi începea încăierarea ? Din câteva mii de boieri cât număra Țara Românească, evident că cei mai mulți nu făceau, ceea ce azi numim politică. Ei își aveau reședința, conacul la moșie și-și vedeau de ale lor, intrând în vreo tabără arareori. Când evenimentele ce se desfășurau erau în proximitatea lor, atunci participau, de voie de nevoie și ei. Opțiunea acestor boieri mici, de țară, lipsiți de ambiții politice, era către Domnul legitim, cum părea firesc. Ei nu aveau stofă de aventurieri ca să se agațe de primul venit și nici curajul să-l trădeze pe față pe vodă. Că-l mai bârfeau, că mai cleveteau în familie sau în compania altora, era normal, dar ei gravitau totuăi de partea „*unsului lui Dumnezeu*". Din rândurile marii

boierimi proveneau trădătorii. Din varii motive ei nu-l agreau pe Domn și vroiau să-l schimbe cu altul. Ei vor forma un nucleu, care va aduna și alți nemulțumiți și peste graniță vor organiza lovitura de stat. Puteau fi de la 2, 3, la câteva sute, împreună cu familiile și slugile. În acțiunea lor se bazau și pe boierii rămași în țară, care se prefăceau a fi credincioși puterii, dar în fond doreau și ei o schimbare. Aceștia din urmă, de obicei după rezolvarea favorabilă a conflictului, veneau buluc să se închine, să-și mărturisească simpatia și credința față de noul sosit. În rare cazuri se alăturau cetelor venite de peste hotare înainte ca lucrurile să se limpezească. Ei erau ceea ce numim oportuniști. Domnul, la rândul său, avea de partea sa boierii care-l susțineau, boieri pe care îi miluise cu slujbe și moșii. Unii îi vor fi credincioși până la moarte, dar alții, dintr-un complex de motive, îl vor trăda, trecând în tabăra opozanților. Ca număr, boierii care gravitau în jurul tronului și pe care vodă se putea baza era mai mare decât gruparea centrifugă. Când se vorbește de răscoală boierească sau de război al boierilor contra domniei, nu e vorba de o ridicare în masă, ci de un complot mai amplu, de o răzmeriță a unui grup mai mare sau mai mic, în care invariabil, interesele erau divergente. Ceea ce făceau hiclenii sau trădătorii domniei, era să încerce o lovitură de stat sau un atentat, asasinându-l pe voievod. După reușită își impuneau „*omul lor*", dar rămâneau ceilalți nemulțumiți, susținătorii Domnului care a căzut. De la putere ei au ajuns automat în opoziție, dacă nu cumva au schimbat la timp macazul și au trădat. O parte din susținătorii vechiului Domn vor trece de partea celui nou, dar alții, prea puternic implicați în luptele politice, vor fugi peste graniță sau vor fi executați. Cei fugiți încep și ei să urzească comploturi și istoria se va repeta, reîncepând luptele. Uneori apar deodată, ca în timpul lui Radu de al Afumați, trei pretendenți la tron. În tot acest joc politic sinuos, amestecul străin, motivat prin mari interese, complică și mai mult situația.

În 1552, contra lui Mircea Ciobanul, are loc o nouă încercare de răsturnare, a unuia „*Radul vodă, ce i-au zis Ilie, din Țara Ungurească, cu boiari pribegi și cu mulți haiduci*". Radu Ilie a avut la dispoziție o armată bună și numeroasă de mercenari, dovadă că l-a biruit pe Domn la Mănești. Hiclenii victorioși l-au făcut pe

vodă să fugă la Giurgiu. Mircea a suferit mari pierderi, mercenarii fiind soldați de profesie și l-a pierdut și pe nepotul său, Stan. Dar și complotiștii au avut pierderi serioase, e drept, nu pe câmpul de bătaie, ci din poruncă domnească. Mircea aflase despre legăturile tainice ale unor boieri din țară cu trădătorii de peste munți și a reacționat prompt, executându-l printre alții și pe jupan Udrea, fiul lui Dragomir, mare postelnic. Radu Popescu spune că noul vodă, Radu Ilie rămâne pe tron până în primăvară anului viitor, iar „*Mircea vodă au făcut știre la împărat că... nu-l lasă domnii cei haini să stăpânească țara...*" Sultanul „*mărinimos*" îl va sprijini cu o armată și Mircea Ciobanul va relua tronul, în vreme ce Radu Ilie și boierii fideli lui va fugi în Ardeal. Turcii din nou sunt prezenți în toiul luptelor pentru scaunul domnesc și acest lucru nu poate decât să le facă plăcere. În fond ei au ultimul cuvânt, decizia le aparține, iar valahii n-au decât să-și istovească inutil forțele și să facă din trădare politică de stat. Cu cât vor fi mai slabi, mai decăzuți și mai corupți, cu atât va fi mai în folosul Imperiului. Și iată că socotelile turcești se adeveresc, pentru că în 1553, Radu Ilie are o nouă tentativă de a relua tronul, dar va fi și de această dată respins.

Din ordinul sultanului, Mircea Ciobanul a trebuit să facă o expediție în Transilvania, împotriva lui Martinuzzi, care deși ministrul reginei Isabella, o va trăda și pe ea și interesele familiei Zapolya, în favoarea Habsburgilor. Și când te gândești că trădătorul Martinuzzi era... cardinal... Expediția a fost un eșec și turcii au bănuit că valahii i-au trădat și au ajuns chiar la o înțelegere cu Martinuzzi. Nu e un lucru imposibil, pentru că trădătorii între ei se înțeleg bine !

Sultanul, având o sumedenie de motive, va semna la 28 februarie 1554, ordinul de mazilire a lui Mircea Ciobanul, demonstrând că el este suzeranul și stăpânul în Muntenia, iar nu Domnul, pe care îl poate numi și demite sau mazili oricând vrea. După mazilire, averea lui Mircea va fi confiscată de sultan, iar el va fi trimis tocmai în Etiopia în exil.

În locul domnului mazilit Poarta îl pune pe Pătrașcu, care va fi supranumit „*cel Bun*", cognomen de toată lauda într-o vreme când pe plaiurile noastre bunătatea era o „*rara avis*". Radu Popescu ne spune că Pătrașcu „*au domnit țara bine, și boiarii fără vrăjbi,*

fără morți, fără prăzi, precum tuturor place; pentru aceia și«bun» l-au numit, pentru bunătățile lui ce avea." Din 1554, până în 1557, cât timp a domnit Pătrașcu, a fost liniște în țară, fapt care îi determină și pe unii fugari, din pricina lui Mircea Ciobanul, să se reîntoarcă, cum au făcut-o Stănilă sau Stanciu.

Cu toată bunătatea lui Pătrașcu, unii cred că moartea sa nu ar fi fost naturală, vodă nu a fost iubit chiar de toți supușii. Gurile rele îl acuză pe marele vornic Socol că l-ar fi trădat pe Domn și că l-ar fi asasinat prin otrăvire. Nici un document însă nu confirmă acest lucru. Dacă Socol nu a comis asasinatul, nici ușă de biserică nu a fost. La revenirea în a doua domnie a lui Mircea Ciobanul, 1558–1559, el, împreună cu fiul său, Radu Stolnic, fuge în Transilvania luând pentru zile negre bani albi cu dânsul, adică vistieria țării, în valoare de 400000 de ducați. Că s-a mâniat cumplit Mircea Ciobanul e de la sine înțeles, dar gestul i-a deranjat și pe turci. Trădătorul, dublat de hoț, ca să-și scape pielea, încearcă să-l mituiască cu 14000 de ducați – ce meschin, când delapidezi 400000 ! – pe ambasadorul Franței la Poartă, ca să nu fie dat pe mâna turcilor, care socotindu-l trădător vor să-l execute.

Când în Muntenia se aude că Mircea Ciobanul a recăpătat domnia de la sultan „*cei mai mulți (boieri) au fugit în Țara Ungurească, anume cel mai mare: Stănilă vornic, cu alți boiari și cu toată curtea. Deci, văzând Mircea vodă că au fugit atâția boiari, au trimis de i-au chemat cu jurământ, că nu le va face nimic rău. Ei, încredințându-se în cuvântul lui, au venit cu toții de i s-au închinat. Iar, când au fost la martie 3, au chemat boiarii, vlădicii, episcopii, egumenii, cu cuvânt ca acela, că are să să sfătuiască de nește trebi ale țărâi și ale domniei. Care strângându-se toți, așa cum s-au zis mai sus, Mircea vodă învățase beșliii și turcii, cari-i avea cu dânsul, să fie gata a face năvală, să taie pă boiari și pă călugări; și așa au făcut. În vreme ce au văzut că s-a strânsu cei chemați, au dat poruncă și au intrat cu săbiile într-înșâi, ca nește lupi în nește oi, de i-au omorât pe toți câți s-au întâmplat acii. Ceilalți boiari, care n-au fost acii, și au auzit de peirea aceloralalți, cu toții au fugit iar în Țara Ungurească.*" Debutul celei de a doua domnii a lui Mircea este foarte sângeros. Sub pretextul unui marc

sfat, a invitat marii boieri și înaltele fețe bisericești, cam 200 de persoane și i-a măcelărit. A fost un act de trădare a cuvântului dat, pentru că el a jurat că nu îi va ucide pe boieri dacă se întorc din Transilvania, dublat de o mare viclenie în convocarea adunării, care s-a transformat într-un sfat al morții. Această execuție în masă i-a șocat pe toți, pentru că de la Vlad Țepeș nu s-a mai pomenit așa ceva și în chip atât de viclean. De ce totuși a făcut vodă masacrul, de vreme ce boierii i s-au închinat ? Să fie vorba doar de cruzimea lui, sau avea vodă motive temeinice ? Xenopol crede că ura Domnului, care era din clanul Drăculeștilor, față de boierii olteni, ar fi explicația măcelului, dar printre cei 200 de uciși, boierii olteni reprezentau doar o minoritate. C. C. Giurescu, față de tragicul incident, bănuiește „*că este în legătură cu împrejurările mazilirii lui Mircea, o «hiclenie» a boierilor sau o plângere a lor la Poartă. Neputând să-i pedepsească atunci, domnul se răzbună acuma, sigur fiind că autoritățile de la Istambul, care tocmai îl numiseră din nou, nu vor obiecta*". Că ceva s-a petrecut atunci când Mircea a fost mazilit, o demonstrează comportamentul turcilor, care, caz unic până atunci, nu se mulțumesc doar cu detronarea și arestarea lui vodă, ci-i omoară și curtenii și-i confiscă averile. Se poate ca boierii, o parte a lor, să fi venit cu pâră, dreaptă ori închipuită la sultan și acesta, mânios, să se răzbune astfel. Trădat fiind de boieri, Mircea, revenit în scaun, era firesc să se răzbune. Dacă prin trădare ei l-au răsturnat, tot prin trădare să piară și ei. Din acest plan face parte „*împăcarea*" cu boierii, rechemarea lor în țară, cu toate jurămintele reciproce de credință și iubire. E un sperjur, o trădare a jurământului și a încrederii, o faptă condamnabilă din punct de vedere al moralei creștine, dar nu și în viziunea voievodală. Al doilea moment al dramei e convocarea „*sfatului*", urmată de masacru, o nouă trădare a domniei, pe care însă vodă o percepe ca pe o dreaptă răzbunare. Mircea și-a premeditat acțiunea, ea nu a fost spontană, făcută la mânie sau într-o clipă de demență. Turcii, așa cum bănuia, nu au făcut mare caz de masacru. În schimb boierimea acționează prin Socol, fostul mare vornic și Radu Ilie, fostul Domn. Ei merg la Stambul cu pâri contra lui Mircea și cer schimbarea lui. Socol, hoțul dublat de trădător, râvnea chiar domnia. Averile și le

încredințase lui Francisc Kendy, care se va dovedi un hoț mai mare decât el. Acesta, ca să pună mâna pe cei 400000 de ducați, plus averea personală a lui Socol, îl trădează la turci. Trădarea lui Kendy și acțiunea lui Mircea Ciobanul la Poartă contra boierului Socol, au făcut ca acesta, împreună cu Radu Ilie să-și piardă viața. În 1559 boierii trădători fugiți în Ardeal pun la cale un alt complot, dar Mircea află, fie prin spioni, fie prin trădarea vreunuia din conjurați și reușește să înăbușe în fașă acțiunea hicleană.

La 21 septembrie 1559, Mircea Ciobanul a decedat brusc. Crimă ? Moarte bună ? După felul cum s-a purtat cu boierii, un asasinat nu ar părea exclus.

Turcii îl vor numi Domn pe fiul lui Mircea Ciobanul, Petru, care fiind minor va fi pus sub tutela mamei sale, fiica lui Petru Rareș, Doamna Chiajna, femeie aprigă, inteligentă, înzestrată cu o mare voință, dar lipsită de scrupule și pudoare. Contemporanii i-au zis Mirceoaia. Moartea lui Mircea Ciobanul e văzută și ca un prilej favorabil de intervenție de către boierii trădători, refugiați peste hotare. Șirul cumplit al luptelor pentru tron reîncepe violent.

„*Letopisețul Cantacuzinesc*" nota: „*Deci când au fost a doao săptămână, (de la decesul lui Mircea Ciobanul) puținei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puținea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii vodă, la satul Rumânești, și fu izbânda pribegilor. Iar Doamna Chiajna a Mircii vodă și cu fie-său Pătru vodă au fugit peste Dunăre...*" A fost prin urmare o ciocnire intre forțe mici, hiclenii reușind să se impună. Boierii rămași credincioși Chiajnei vor acționa de la Giurgiu contra hiclenilor și cu ajutor turcesc, la Șerpătești, îi bat pe răsculați. Din nou turcii, erijați în arbitri, intervin în țară. Din rândul trădătorilor cad „*Badea Clucerul și alți oameni de ai pribegilor*". Dar hiclenii nu se lasă cu una, cu două „*Și trecând o săptămână, iar au venit alți boiari pribegi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi și Matei al Margăi, i Radul, i Vâlsan și alții, făcând războiu cu Pătru vodă la sat la Boiani, având lângă dânsul mulțime de turci, și fu izbânda lui Pătru vodă, perind mulți oameni*". În 1566, un alt pretendent, Nicolae Basarab, râvnește tronul lui Petru, dar hicleanul nu poate să-și vadă visul realizat, pentru că Mirceoaia și-a consolidat poziția

prin relațiile bune întreținute cu Seraiul, cu mama sultanului și câteva favorite. Pentru că transfugii din Ardeal sunt o adevărată pacoste și urzesc necontenit comploturi, padișahul însuși intervine pe lângă Principe, ca să nu mai adăpostească hiclenii în țara sa. Alți boieri trădători și-au găsit adăpost chiar la turci, la Brăila și Silistra. Datorită bunelor relații dintre Chiajna și meghistanii, dregătorii otomani, acești trădători ai domniei sunt aruncați în închisoare și uciși.

În timpul domniei lui Petru se schimbă structura divanului, a sfatului domnesc, în el intrând elemente noi, o nouă boierime ridicată de Domn din rândurile micii boierimi. Totodată în dregătorii găsim numeroase elemente levantine: Mare vistier e un Iani, mare stolnic, un Ianache și mare postelnic, Ghiorma.

Xenopol spune că elementele grecești au venit în număr destul de mare în Țările Române în urma căderii Constantinopolului, în 1453. „*Veniră însă greci și în țările noastre, dar din acei din rândurile de jos, drojdia societății bizantine, care aduseră în ele numai năravurile cele înrăutățite și stricate ale acelei putrede societăți, fără nici un avânt de cultură, care nici n-ar fi putut prinde rădăcini într-un popor așa de adâncit în neștiință precum rămăsese acel român, din pricina predominării slavonismului.*" Dacă în Italia, continuă Xenopol, grecii care au ajuns erau oameni de calitate, culți și au ajutat Renașterea, în Țările Române ajungând „*drojdia*", e firesc că ne-au făcut mai mult rău decât bine. Alte elemente grecești vin prin filiera bisericii. Aducându-l pe Nifon în țară, Radu cel Mare primește o dată cu el și pe alți călugări greci. Relațiile strânse cu Athosul înseamnă o nouă penetrare a acestor elemente. Tot de la greci vor împrumuta Domnii, în competiția pentru cumpărarea tronului, bani și astfel cămătarii levantini vor veni la noi, ocupând treptat treptat funcțiile laice și ecleziastice, începând și înrudirile cu familiile boierești, pe care încearcă să le grecizeze. Acești greci, va spune mai târziu Matei Basarab, au „*năravuri rele*" și își spurcă mâinile „*cu ocărătoarea mită*", sunt vicleni. Leon Tomșa într-un hrisov va scrie că:„*toate nevoile și sărăcia încep de la grecii streini, care amestecă domniile și vând țara fără milă și o precupețesc pe camete asuprite, și dacă vin aici în țară, nu socotesc să umble*

după obiceiurile țării, ci strică toate lucrurile bune și adaugă legi rele și asupritoare". Ei complotează contra domniei, dacă nu-și văd afacerile prosperând, și umblă cu „*pisme și cu năpăști*", spune același document. Lingușirea, calomnia și evident trădarea, vor cunoaște valențe noi sub înrâurirea greacă. Perfidia grecească va face din trădare o adevărată artă: „*Timeo danaos et dona ferentes*", „*Mă tem de greci și când aduc daruri*"...

Desele intervenții turcești peste Dunăre, relațiile de colaborare ale Craioveștilor cu ei, pierderea neatârnării, dominația otomană, converg, afirmă V. Drăghicescu, la „*alterarea caracterului românilor*". „*Pierderea neatârnării țărilor române avu ca urmare nemijlocită pierderea neatârnării caracterului românilor, alterarea, până la dispariție, a spiritului de libertate și de independență în înțelesul bun ce caracterizează neamul nostru...*", spune autorul citat. Voința tenace ni se va frânge, iar curajul, îndrăzneala, „*sumeția română lăsară loc unei obicinuite înrădăcinate de a se pleca, de a se încovoia și de a se șterge cât mai mult dinaintea străinului... se dezvolta tot mai mult dinaintea străinilor... se dezvolta tot mai mult la români însușirea sufletească de a se ascunde, de a amăgi... Această amăgire și fățărnicie nu mai păstră însă... caracterul agresiv, îndrăzneț și brutal*". În secolul al XVII-lea a devenit „*o amăgire și o viclenie defensivă, pasivă, negativă și anarhică chiar*". Căderea țărilor noastre sub turci „*avu de urmare alterarea, știrbirea adâncă a vechilor însușiri cari fuseseră moștenite și pe cari vremile eroice ale luptelor pentru neatârnare le oțeliseră și le adânciseră. Înrâurirea predominării turcești fu ca o pată întunecată așternută peste trăsăturile simple și sărăcite, dar bine pronunțate, ale portretului fizionomiei sufletești a neamului românesc.*" Schimbările prea dese de Domni au avut și ele, spune în continuare V. Drăghicescu, un rol negativ, pentru că la nici un alt popor șeful statului nu a fost schimbat „*așa des, așa de neregulat*" ca la români. „*Boierii și intrigile ungurilor și ale turcilor ajutară aici (în Muntenia) foarte mult înclinarea românilor spre domnii foarte scurte*". În felul acesta „*Corpul social al neamului românesc pare a trăi într-un continuu acces de isterie, în care convulsiunile și spasmele se urmăresc la intervale foarte scurte*". Astfel „*neamul*

românesc se izâni tot mai mult" și schimbările de domnie, care însemnau și schimbări din dregătorii, făceau să dispară „*orice continuitate în trebile dinlăuntru ale țării*". „*Se înțelege de la sine ce turburări adânci și generale trebuiau să aibă loc la fiecare schimbare de domnie, când toți proprietarii de moșii, toți posesorii de privilegii și beneficii și toți posesorii de titluri și ranguri boierești trebuiau să se miște, să vină să ceară și să obțină prelungirea și întărirea titlurilor lor. Organismul societății era adânc și în totalitatea lui zguduit*". Se dădea frâu liber anarhiei, scandalului, nesiguranței și atmosfera devenea tot mai înăbușitoare și mai de nesuferit. Urmarea acestei stări negative a fost „*secarea energiilor țărilor române și demoralizarea profundă a boierimii*". Boierimea a fost „ *stăpânită, totdeauna, de cel mai cumplit interes personal și de cea mai orbitoare vanitate. Ea fu războinică atâta timp cât Domnii români mai aveau moșii libere cu cari puteau s-o răsplătească*". Sfârșindu-se moșiile, boierii se aruncă pe dregătorii și vechile lor instincte războinice se pun în mișcare „*pentru a-i face să se sfâșie între ei, pustiind țara cu luptele lor și prăvălind scaunele domniei în cea mai josnică degradare. Boierimea română fu aluat puternic de răscoliri, convulsiuni, pustiiri și mizerie în corpul puternic altădată al neamului nostru. Interesul ce boierii purtară țării nu fu niciodată decât între limitele intereselor proprii*". Dacă și-au vărsat sângele pentru patrie, au făcut-o ca ea să nu fie ocupată de alții și ei să-și piardă privilegiile. Într-adevăr, când Mehmet beg amenință cu transformarea Munteniei în pașalâc, boierii fac corp comun cu Radu de la Afumați.

În continuarea analizei sale, V. Drăghicescu arată că lupta dintre boieri, pentru dregătorii, se va transforma în lupta dintre diverși pretendenți la tron. „*Fiecare Domn aducându-și boierii lui în dregătoriile statului, a lua locul acestora nu se putea decât răsturnând pe Domn. De aici lupta nenorocită și intrigile pentru domnie, care ruinară și sfâșiară, cu desăvârșire, toată energia și neatârnarea neamului nostru. La această desăvârșită ruină și corupție a caracterului și a spiritului de neatârnare, contribuind chiar acest spirit de neatârnare... Pierzându-se neatârnarea din afară, vechiul spirit de neatârnare se dezvolta anormal înlăuntru,*

în așa chip că aduse aici o adevărată anarhie și nesupunere. Boierii sufereau cu mare greutate supunerea către Domni. În toată clipa, ei erau înclinați să-l alunge și să-i ia locul sau pe acela al boierilor, pe care dânsul îi pusese în dregătorii. Ei nu sufereau să atârne nici de Domn, nici de boierii în slujbe, și această înfocare a lor, după neatârnarea din lăuntru țării, aduse ruina desăvârșită a neatârnării din afară." Luptele duc la robia turcească, iar autonomia, „*neatârnarea noastră devine pe fiecare zi mai iluzorie și mai himerică*".

În 1568, Petru, fiul Chiajnei, va fi mazilit, sultanul numindu-l Domn pe Alexandru al II-lea. Căderea lui Petru a fost și urmarea conflictului Chiajnei cu Mihail Cantacuzino, supranumit „*Șeitanoglu*", adică „*Fiul Dracului* ". Ca să-și consolideze poziția, Chiajna își va căsători o fiică cu fratele lui Șeitanoglu, deosebit de bogat și influent la Poartă, dar lucrurile se încurcă imediat. Mireasa avea 15 ani, iar mirele 50. Pentru interesele de familie nu se pune problema iubirii între soți și Chiajna hotărăște nunta. După nuntă, fie că a izbucnit o ceartă între soți, fie că însăși Chiajna avea mustrări de conștiință pentru o căsătorie atât de nepotrivită, mireasa, zestrea ei, dar și o parte din lucrurile mirelui vor fi furate, de un îndrăgostit al miresei, spune Chiajna, de către însăși Chiajna, susține mirele mofluz. Cert este că Mirceoaia s-a implicat în această afacere, trădându-și ginerele și astfel intrând în conflict cu puternica familie a Cantacuzinilor, care nu se va lăsa până nu îl va vedea mazilit pe Domnul Petru. El e chemat, ca un simplu funcționar turc, în fața sultanului și sosește la Stambul însoțit de 1000 de boieri și slujitori, având în bagaje și 100000 de galbeni, pentru a mitui dregătorii imperiali. Va fi arestat și trimis în exil la Alep, împreună cu Doamna Chiajna.

Alexandru II Mircea (1568-1577) a așteptat, după cum însuși mărturisește, multă vreme ca să apuce tronul, fiind „*în Țara Arăpească 20 de ani și în Halep 14 ani ca într-o închisoare, cu multe lacrimi și suspine, până ce mi-a dat Domnul Dumnezeu scaunul domniei mele...*" După urcarea lui pe tron, „*boiarii căți era pribegi încă au venit de s-au închinat toți*", scrie „*Letopisețul Cantacuzinesc*". Liniște însă nu va fi, pentru că în scurt timp se va

descoperi un complot contra domniei. Foștii partizani ai lui Pătrașcu cel Bun, vechii boieri sunt mobilizați de trimișii Cheajnei și convinși să se hiclenească față de noul vodă. „*Letopisețul Cantacuzinesc*" povestește că „*trecând 2 luni, iar Alexandru vodă au început de au tăiat mulțime de boiari, anume: Radul logofătul ot Drăgoești, i Mihnea ot Bădeni, i sin Udriște vistierul, i Tudor ot Bucov, i Vladul Caplii, i Pătrașco, i Calotă,i Stan sin Drăguleștului, i Radul stolnicul ot Boldești, i Radul sin Socol dvornicul, și alții...*" Toți acești hicleni care au complotat își vor pierde capetele și evident proprietățile. Executând mai mulți reprezentanți ai vechii boierimi și sprijinit pe o nouă boierime, Alexandru II Mircea începe o domnie autoritară. El se va implica în răsturnarea lui Ioan vodă cel Cumplit, sprijinindu-și fratele, pe Petru Șchiopul, să urce pe tron, dar într-o primă încercare nu reușește și, mai mult, își pierde și tronul. Drept represalii, Ioan vodă cel Cumplit a intrat cu armata în București și l-a așezat Domn pe un anume Vintilă, care, spune C. C. Giurescu, a fost răsturnat „*după patru zile, prin trădare, de câțiva dregători ai lui Alexandru al II-lea*". Boierii credincioși domniei au fost Dragomir dvornicul, Mitrea comisul, Bratul paharnicul, Ion pârcălabul. Vintilă și „*acei lotri*", adică boierii hicleni care-l sprijineau, „*au pierit*".

În 1576 se va petrece un episod unic în istoria boierimii. „*În 1576 patruzeci de boieri merg la Constantinopol*, scrie Xenopol, *și se plâng Porții pentru abuzurile făcute de Alexandru. Ei își aleg de proteguitor și stăruitor pe Mehmed pașa, pe când Alexandru avea de sprijin pe Sinan pașa, câștigați bine înțăles și unul și altul prin daruri și bani. Turcii rânduiesc o anchetă în Valahia. Boierii, știind însă la ce va ieși o asemene măsură, nu se mulțămesc cu ea, ci pretind ca Alexandru să fie adus la Constantinopole. Sinan pașa spre a pedepsi pe boieri, ce nu se supuneau unei hotărâri a sultanului, pune să le deie un număr de bețe. Ei însă nu se lasă, și cu toate că bătuți, se întorc a doua zi în și mai mare număr la divanul turcesc, cerând din nou cu mare glas să nu se facă cercetare în Valahia, ci domnul să fie adus la Constantinopole. Sultanul văzând sumeția lor, ordonă ca parte din ei să fie osândiți la galere, iar zece să fie încărcați cu lanțuri și înapoiați în Muntenia. Ancheta*

vine în țară, dar după cum o prevăzuse boierii, se face astfel ca să iasă în favoarea lui Alexandru". Boierii hicleni, 40 la Xenopol, 70–80 la C. C. Giurescu, vor fi deci umiliți într-un chip nemaiîntâlnit, „*certați*" cu bastoanele, după expresia timpului, în plin divan otoman. De parcă bătaia nu era suficientă, parte din boieri vor fi trimiși la galere, iar ceilalți puși în lanțuri. Prin mită, prin coruperea dregătorilor turci, Alexandru înfrânge și umilește opoziția. Tot prin corupție, Domnul reușește să scape și de un anume Oprea Găină, care la Stambul, și el evident tot cu ajutorul banilor, obținuse numirea ca... Domn al Valahiei. Alexandru Mircea ia legătura cu cine trebuie, plătește mai bine și lui Găină vodă i se anulează numirea și în plus i se confiscă și averea.

Ca succesor al Bizanțului, Imperiul Otoman îi moștenește și viciile. Bizanțul ajunsese în 1453 „*în descompunere*", respirând „*o atmosferă necurată, vicioasă*" afirmă V. Drăghicescu, pe care respirând-o și turcii, se îmbolnăvesc și ei, molipsindu-se de „*spiritul de corupție, de intrigă, de delațiune și trădare, care predomnea de veacuri pe malul Bosforului*". Grecii erau „*rafinați în arta înșelăciunii, a amăgelei și a corupției*", iar turcii își vor dezvolta „*gustul de a se lăsa să fie cumpărați cu sume de bani*". În felul acesta Imperiul va fi bântuit de spiritul „*de vânzare morală*", de trădare. Sistemul corupției instaurat la Poartă nu putea să nu aibă urmări și asupra legăturilor româno-turce. „*Petitorii la domnie se întreceau între ei cu pungile de bani, pentru a cumpăra protecția și favoarea, fie a vizirilor sau a femeilor influente de la palat, fie chiar a Sultanului. Apucăturile turcilor primeau foarte bine concurența candidaților la domnie. Pungile cu bani și darurile erau bine văzute, bine primite și își aveau efectul. Lăcomia turcească, ațâțată de corupția grecilor, nu mai avea nici un frâu.*" Dar corupția boierimii române avansează, pentru că, spune Xenopol, orice aventurier se putea da fiu de Domn și putea ridica astfel de pretenții la tron, dacă găsea 7 boieri să jure că așa stăteau lucrurile, și se găseau întotdeauna destui care să vândă țara „*unui necunoscut, numai fiindcă le făgăduise slujbe și căpătuială*". Tot Xenopol mai adaugă faptul că această clasă a boierilor „*care a apărat până în ultimele timpuri interesele sale de castă cu o neîmpăcată*

înverșunare, care a stigmatizat prin cronicarii eșiți din sânul ei pe toți Domnii ce au vrut să se atingă de ele, această clasă atât de neastâmpărată care se juca de-a domnul în țările române, aruncându-le adeseori în prăpastia pieirei" e într-o necontenită răzvrătire contra Domnului care nu-i place. În luptele pentru tron din secolul al XVI-lea e o mare diferență față de cele din secolul al XV-lea. În luptele din secolul al XV-lea, afirmă Xenopol, vedem o rivalitate ungaro-polonă în Moldova, în timp ce în secolul următor e o luptă pentru tron între Băsărăbești și Drăculești. De la Radu Paisie și Petru Rareș înainte, aceste lupte vor lua „*un caracter tot mai mult personal, în care ceea ce se apără și se lovește este interesul individual al principilor și al nobililor lor. Conștiința politică în loc de a se dezvolta cu timpul în țările române, amorțește tot mai tare, până ce dispare aproape cu totul în epoca fanariotă*". De asemenea, schimbarea caracterului boierimii, transformarea ei în dregători, face ca viața la curte, pe lângă domn, în capitală, să fie preferată vieții de țară. „*Ivirea clasei mazililor (în analogie cu mazilirea voievodului) alăturea cu boierii cei cu boierii documentează o schimbare radicală întâmplată în condiția nobilimii române. Ea tindea să devină tot mai mult o clasă de dregători atârnați de persoana domnului, dintr-una de oameni liberi ce fusese mai înainte. Boieriile absorbise pe boieri*".

La decăderea morală din Țările Române în veacul al XVI-lea contribuise mult și influența orientală venită pe filieră sud-slavă, prin Biserică sau prin turci ori greci. „*Atmosfera morală a Orientului ne învălui*, nota V. Drăghicescu, *ne copleși și ne izolă de lumea Occidentului*". Am preluat apucăturile, obiceiurile, superstițiile, chipul de viață oriental în mare parte, iar boierii vor deveni în relațiile cu turcii „*nu numai robi politicește și economicește, dar mai ales sufletește*". De la turci am preluat cuvinte ca: alișveriș, bacșiș, belea, bocluc, caraghios, chef, chilipir, cusur, dandana, derbedeu, dușman, fudul, habar, hain, hal, hatâr, lichea, moft, pehlivan, pezevenghi, pișicher, mofluz, tertip, etc. Adoptarea, folosirea lor, spun foarte mult.

După moartea, din cauza unei boli, a lui Alexandru II Mircea, urcă pe tron Mihnea al II-lea Turcitul, în 1577. Este fiul răposatului Domn și fiind minor (avea 13 ani), conducea țara mama sa, Doamna

Ecaterina Salvaresso. În 1579 se va produce o conspirație boierească împotriva lui Mihnea. Hiclenii îl vor pe tron pe un pretendent ce se afla în Rhodos, dar nu-și pot realiza dorința. Trădătorii aflați în Ardeal vor fi ceruți de Domn principelui Transilvaniei, Cristofor Bathory, dar acesta va tărăgăna extrădarea deși Mihnea spunea că sunt grav vinovați pentru că *„au poftit domn străin"* și au vrut ca *„această țară să piară cu desăvârșire și să ajungă sub călcâiul turcesc"*. În 1580–1581, nemulțumirile boierești izbucnesc cu și mai multă violență. Boierii din Mehedinți se hiclenesc contra lui vodă și vor să-l pună în fruntea țării pe un anume Radu Popa. Complotiștii, sprijiniți de o armată, iau drumul spre București, dar la Craiova oastea domnească îl spulberă.

Domnia lui Mihnea însă nu s-ar fi clătinat din cauza conjurațiilor boierilor trădători sau transfugi, care se dovediseră prea slabi. Pericolul venea de la Petru Cercel, care prin bani și sprijin diplomatic francez căută să intre în grațiile turcilor. La rândul ei Doamna Ecaterina nu se zgârcește cu daruri substanțiale către dregătorii otomani pentru a contracara acțiunea lui Petru Cercel, un mare trădător după părerea sa. În 1583 Mihnea își pierde tronul și împreună cu mama sa va fi exilat la Tripoli. Va mai domni încă de două ori în Muntenia și în 1591 va fi mazilit pentru a treia oară, în urma refuzului de a plăti turcilor un pesches de un milion de aspri. De frică să nu fie lichidat de turci, el se convertește la mahomedanism și primește sangiacul de Nicopole și numele de Mehmet bei. Mihnea este un renegat și renegații sunt niște trădători.

Nicolae Iorga, în studiul: *„Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc"*, spune că *„Renegarea poate fi : de lege, de nație, și de ideal. Toate trei au același caracter moral, cea din urmă fiind chiar mai periculoasă decât celelalte..."* Renegările pot fi în masă sau individuale. Cele în masă sunt efectul silniciei, iar cele *„individuale de obicei al unor ambiții fără frâu și fără scrupul, al setei criminale de a ajunge, de a răsbate cu orice preț"*. Imperiul Otoman a cunoscut din plin ambele forme ale renegării. Albanezii, slavii, grecii, ungurii, nemții și chiar francezii au furnizat turcilor o serie de viziri, pașale, sangeaci, subași, agi, prin care *„s-a ținut Imperiul Sultanilor, prin istețimea și cunoștința lor de lume, prin*

talentele lor firești, prin elasticitatea lor de spirit." Acești renegați, acești trădători, „*au pervertit societatea, căci orice renegat aduce un element de nesinceritate, de exagerare sau de falsitate, de cras interes material și de nebună dorință de măriri, de nesiguranță față de sine însuși și față de alții, care e otravă pentru orice asociație omenească*".

Mihnea devine renegat, trădător de lege, de nație și ideal de groaza turcilor, pe când Iliaș Rareș, fiul lui Petru Rareș, datorită firii sale decăzute și perverse, consideră Iorga. Ceaușul Sinan Celebi, care se lasă cu plăcere corupt de boierii lui Ștefăniță al Moldovei, era și el un român renegat și a trădat din ambiție. Alt renegat de marcă a fost Toma Cozliceanu, nepot al lui Mihail Cantacuzino, care devine Mehmed Boiarzade, zaim turc Camar-Unchiur. „*Un lucru e de observat, și el arată moralitatea instinctivă a poporului nostru. Atâtea alte nații se mândreau cu numărul renegaților – trufași, puternici, vestiți – pe cari-i dăduseră. La noi, renegatul a fost privit totdeauna cu un profund dezgust*". Numele lui Iliaș Rareș va fi ras din inscripția de la Târgu Frumos, ca și din paginile unui manuscris. Despre renegarea lui citim aceste rânduri ale unui contemporan: „*În acest an (1551), la îndemnul diavolului celui viclean, Iliaș voevod a primit rău-mirositorul și necinstitul și desfrânatul eres musulman. Oh, cum a trecut de la lumină la întunerec ! Cine nu va plânge sau nu ofta ! Care, viu fiind, în Iad s-a târât, fiu al acelui sfânt răposat Petru Voevod...*" Mihnea Turcitul, mai precizează Iorga, „*duce o viață disprețuită, absolut străină de rosturile noastre, spre care nici nu cutează a se uita. Pământul țării nu-l calcă decât cu ostașii lui Sinan în 1595. Doamna Visa îl părăsește, și tot așa, se pare, fiica Ruxanda; fiul Radu e despărțit de familia cea nouă musulmană și trimis la Veneția...*" Când Radu Mihnea ajunge Domn, boierii îl vor acuza că e și el turc ca și tatăl său și-l vor privi cu suspiciune. Renegații, trădătorii, erau disprețuiți de popor și priviți cu neîncredere și scârbă. Românii au dat puțini renegați, spre deosebire de alții, pentru că au avut șansa să-și păstreze statul și să se realizeze nu „*prin turci, între turci și ca turci*", ci „*acasă, în rostul lor creștin și românesc, la boieriile mari și mici, la situații ostășești, la stăpânire*".

Petru Cercel era fiul lui Pătrașcu cel Bun și va intra în București, ca Domn, la 29 august 1583. Stăpânirea sa a ținut numai 19 luni, până la 6/16 aprilie 1585.

Al. Cartojan, în „*Petru Cercel – viața, domnia și aventurile sale*", spunea că spiritul de aventură născut în secolul al XV-lea își va atinge apogeul în cel următor și că „*aventurierii trecutului românesc au înfățișări complexe și caracteristice, care îi deosebesc de căutătorii de noroc din lumea apuseană... Sfârșitul lor este totdeauna tragic. Dacă nu sunt victimele comploturilor boierești, sau dacă nu cad vitejește în fruntea oștilor înfruntând puterea otomană, își pierd capul pe drumul pribegiilor prin vreo țară vecină creștină sau, de cele mai multe ori, la Constantinopol.*" Xenopol afirmă că Petru Cercel „*cunoscând scopurile Franței de a-și crea în Răsărit un mare imperiu înfeodat ei, se duce la curtea franceză, în fruntea căreia tocmai stătea atot puternica regină mumă Caterina de Medicis*". Cu sprijinul lui Henric al III-lea, al Ecaterinei de Medicis și cu eforturile depuse la Poartă de Germigny, Cercel spera tronul, dar avea de înfruntat concurența Chiajnei, teribila Doamnă.

Urcat pe tron, noul Domn a căutat ralierea boierilor adversari lui Mihnea, Danciul, Neagoe Banul, Marcu, Miroslav, Gheorghe, Bolea, etc. Partida lui Mihnea nu dispăruse cu totul și din exil acesta ținea legături cu fidelii săi, complotând mereu și punând la cale răsturnarea proaspătului Domn. Mama lui Mihnea scria că „*Așa e obiceiul locului acestuia că, atunci când vreau (turcii) să puie alt Domn, scot pe cel dintâiu*", dar ea nu a pierdut speranța unei reveniri la tron a fiului său.

Prezența oamenilor de casă ai Domnului, italieni, greci, francezi, în număr tot mai mare și afișarea unor apucături occidentale nasc suspiciunea boierilor, care se tem de vreo „*vătămare*" a vechilor obiceiuri, dar mai mult a pozițiilor lor. Se ajunge la o hiclenie a marii boierimi, imediat după înscăunarea lui Cercel. Sub această stăpânire „*apuseană*", cum definește Iorga noua domnie, cad capetele unor boieri. Radu Popescu spune că „*au făcut și rău mai mult, că au omorât pe Dobromir banul și pre Mihăilă vornicul și pre Gonțea paharnicul...*" Dobromir a avut și o tentativă de fugă din țară la venirea lui Cercel și a devenit suspect în ochii domniei.

Boierii hicleni, ale căror capete au căzut, erau în legătură cu Mihnea, care râvnea tronul. Alături de partizanii lui Mihnea, care vor să-l trădeze pe vodă din interese politice, se grupează și alți boieri, deveniți hicleni pentru că Domnul „*au pus birul foarte mare și au scos în țară gostină de oi*". Domnul avea acută nevoie de bani, pentru achitarea datoriilor contractate la Stambul, a celor preluate de la Mihnea, precum și pentru curtea sa care se dorea totuși, deși păstrând proporțiile, o imitație a celei a lui Henric al III-lea, pentru construcții și cheltuieli extravagante. Toate acestea nemulțumesc boierimea, sensibilă la aspectele economice și o fac să comploteze, să se hiclenească. Cu toată toleranța de care poporul român a dat indiscutabil dovadă în istoria sa, toleranță religioasă și etnică, fără accente de paranoia xenofobe, străinii din anturajul domnesc nu sunt bine văzuți. Alte mentalități și moduri de comportament trezeau suspiciune. Era o reticență la nou, un exagerat tradiționalism și teama de modificare a obiceiurilor și a tradițiilor trezea neîncrederea în cercul de străini cu care Petru Cercel se înconjurase. Ei erau potențialii trădători ai vechii stări de lucruri și de spirit. Reacția lui Radu cel Mare față de Nifon a fost legată tocmai de acuza că ex Patriarhul vrea „*să strice obiceiurile*", și chiar voia, pentru că se cerea o schimbare morală și spirituală a țării, pe care însă Domnul nu o dorea. Străinii care trăiau la curtea lui Despot erau și ei priviți pieziș, suspectați că ar umbla după schimbarea unor imuabile tradiții și că l-ar îndemna și pe Domn la aceasta. S-a produs o ciocnire între două mentalități aproape diametral opuse.

Opoziția boierilor din țară, care, spune Iorga, aveau alți patroni decât pe Domn, uneltirile lui Mihnea, hiclenirea boierilor din sfat, ostilitatea beglerbegului Grecei, concură la căderea lui Petru Cercel. Chemat la Poartă, el refuză invitația și fuge în Transilvania. Are alături vreo 400–500 de oameni, câteva tunuri și 43 de care pline cu aur, mobilă scumpă, o întreagă avere. Fuga lui a fost considerată de sultan o trădare, cu atât mai mult cu cât el, spre deosebire de Petru Șchiopul, nu și-a rezolvat problemele financiare la plecare, nu și-a plătit toate datoriile și obligațiile către creditori și Poartă. Sultanul îl reclamă ardelenilor și ei îl arestează și îl jefuiesc. Va petrece doi ani în temniță la Hust, pe urmă, evadând, reîncepe

cutreierarea Europei pentru un alt sprijin la revenirea pe tron. La Stambul, unde își joacă ultima carte, pierde, pentru că Mihnea i-a plătit cu 60000 de galbeni moartea. În 1590, „*mândrul exemplar al Renașterii*" e sugrumat de turci și aruncat în mare.

Trădarea în Moldova, de la Petru Rareș la Aron Tiranul

Grigore Ureche ne povestește că însuși Ștefăniță, aflat pe patul de moarte, în cetatea Hotinului, „*au lăsatu cuvântu, ca de să va săvârși el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru Mājarul, ce l-au poreclit Rareș dispre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, târgoveț din Hârlău, de l-au chiemat Rareș*". Neculce în „*O samă de cuvinte*" ne spune că Rareș a fost negustor de pește, mājar. Între el și Petru Pribeagul, un pretendent la tronul Moldovei, un hiclean complotist din punctul de vedere al domniei, s-a făcut o confuzie, pe care C. Coriolan, într-o lucrare din 1909, „*Petru Rareș înainte de urcarea sa pe tron și Petru Pribeagul*", o lămurește. Petru Rareș nu a pribegit peste hotare, el s-a aflat în țară și nu a complotat în nici un fel contra domniei. Nefiind hiclean, a fost lăsat în pace să-și vadă de negoțul său, foarte profitabil de altfel. Petru Pribeagul se mai afla în Polonia și după înscăunarea lui Rareș.

Horia I. Ursu arăta că actele interne ieșite din cancelaria lui Rareș „*sunt solidare în conținut cu confiscările de moșii făcute de Ștefan cel Tânăr pe seama boierilor hicleni*". El a fost intransigent față de boierii care s-au răsculat contra lui Ștefăniță și nu i-a reprimit în Moldova și nici nu le-a retrocedat averile confiscate. Mai mult, va menține în sfat majoritatea boierilor predecesorului său, vădind dorința continuării liniei sale politice. Totuși, din motive ce ne scapă, interese ascunse ori căința deosebită a celui în cauză, Rareș va face excepție cu un hiclean. Este vorba de fostul mare ceașnic Dragotă Săcuiarul, căruia, la 23 aprilie 1529, i-a înapoiat satul Cordărenii ce-i fusese confiscat „*de nepotul de frate al domniei mele, Ștefan voievod, când el a greșit...*" Trădătorul pocăit și iertat de domnie, avea să devină un credincios al tronului. Rareș l-a iertat pe Dragotă ținând poate cont și de valoarea lui personală și de faptul că în fond, nu contra lui s-a hiclenit boierul, ci a lui Ștefăniță.

În sfatul domnesc vom întâlni la începutul domniei lui Rareș doar patru dregători noi: Mihul, pârcălab de Hotin, Danciul, pârcălab de Cetatea Nouă, Drăgșan spătarul și Ion, pus comis în locul lui Hârsu. După opinia lui C. Cihodaru din monografia „*Petru Rareș*", voievodul a beneficiat din plin, la început, de sprijinul partidei boierești care s-a aflat alături de Ștefăniță în 1523, grupare avându-l în frunte pe Teodor, fratele său vitreg. După alte opinii, logofătul Teodor (Toader) nu ar fi fost boierul Teodor, fratele vitreg al lui Rareș, ci pârcălabul de Hotin cu același nume.

Lui Petru Rareș îi va trimite sultanul steag de învestitură după urcarea pe tron, fiind în acest fel, cel dintâi steag de învestitură trimis unui domn al Moldovei. Rareș, știind că în Polonia și în Transilvania se găsesc mulți fii de Domni, reali ori pretinși, care umblă după tron, caută să-și apropie boierii și țara, dar lovitura îi vine de unde se aștepta mai puțin. Vornicul Gonța, în 1528, a vrut să-l răstoarne din domnie. Gonța a găsit foarte puțini boieri dispuși să-l trădeze pe Rareș și hicleanul va fi prins și ucis. Satul Cobâlia, aparținător hicleanului, a fost confiscat de domnie. C.C. Giurescu crede că Gonța sau Gonțea vornicul, care dorea să devină Domn, nu a fost ucis de Rareș, ci numai prins și întemnițat, ulterior fiind chiar iertat și înapoindu-i-se moșia Cobâlia. Este adevărat că Rareș l-a eliberat din temniță pe Trotușan și l-a acceptat ca boier fără dregătorie în sfat și că l-a iertat și pe vistierul Dumșa, dar aceștia se hicleniseră contra lui Ștefăniță, pe când Gonța s-a ridicat direct contra sa, îl trădase pe el și nu putem crede într-o clemență domnească. În primul rând ar fi fost un prost exemplu, ceea ce dădea apă la moară tuturor pretendenților și asta însemna ca vodă însuși să-și submineze tronul.

Ca un act al consolidării puterii domnești, se înscrie desemnarea ca succesor al tronului a fiului său Bogdan în 1529 și din 1535 a lui Iliaș și Ștefan. Întărirea puterii domnești, instaurarea unei conduceri autoritare, nu va fi însă pe placul unei mari părți a boierimii. Ca să-și impună politica, Rareș avea și elementul necesar, argumentul forței, pentru că, scrie Georg Reicherstorffer, „*Principele acestei țări... ține pentru strălucirea curții sale, pe cheltuiala sa zilnică, trei mii de călăreți care stau necontenit sub arme, gata să*

însoțească oriunde pe voievod cu trupele lor. Dealtfel, voievodul poate, atunci când nevoia unui război ar cere-o, să adune în țara sa, fără mare greutate și muncă, făcând chemare obștească, o oaste până la șaizeci de mii de călăreți și pedeștri". Cu garda de mercenari, cei 3000, de care vorbește călătorul străin și cu posibilitatea apelului la oastea cea mare, la „țară", puterea domnească părea de nezdruncinat. Mai mult, domnia beneficia și de o solidă bază materială, din beneficiile provenind de la ocne, din vămi, amenzi sau dări și din exploatarea resurselor propriilor domenii. Vodă era cel mai mare proprietar de pământ din țară și stăpânea un număr mare se sate, toate orașele, așa numitele „locuri pustii", apele, braniștile din zona de munte, pive, mori, sladnițe, stupe și crescătorii de animale. Petru Rareș s-a străduit să păstreze intact domeniul domnesc, refăcut și mărit de Ștefan cel Mare. Foarte rar va dărui unele sate aparținând domniei, preferând să cumpere sate pentru a le dărui apoi ctitoriilor sale Probota și Moldovița. Colaboratorilor apropiați le-a dăruit mai ales sate confiscate de la boierii hicleni. El își exercita consecvent dreptul de „*dominium eminens*", în virtutea căruia orice schimbare intervenită în regimul proprietății feudale trebuia să fie sancționată de șeful statului. De subliniat că marii boieri, ca Trotușanu, Huru, Grozav, nu stăpâneau mai mult de 6 sau 7 sate și nici acestea compactate, ci răsfirate în toată țara. Luați în parte, nici unul dintre boieri nu se puteau compara, în ceea ce privește puterea economică și militară, cu Domnul, nu i se putea opune direct, nu putea să-i facă o opoziție serioasă. Boierii deveneau periculoși doar când se coalizau, când unelteau un complot larg și primeau sprijin străin. Rareș s-a sprijinit pe boierimea mică și mijlocie, boierime care la rândul ei căuta sprijinul, ocrotirea domniei. Din cele 153 de documente emise de cancelaria voievodală în prima domnie a lui Rareș, 118 se referă la această categorie de proprietari. Macarie afirma că marea boierime voia „*să-și însușească averi ale altora și ale lor să le înmulțească cu mijloace nedrepte*". Domnul dorea însă să țină boierimea supusă. Verancsics, din acest motiv, spune că vodă nu respecta drepturile boierilor, nu le asculta sfatul și guverna cu asprime.

Aparent, poziția lui Petru Rareș era de nezdruncinat din punct de vedere militar și economic, iar puterea, „*din mila lui Dumnezeu*",

era de necontestat. Intrigile, comploturile, trădarea boierilor însă, puteau să-i dea, după cum s-a și întâmplat de fapt, lovitura de grație. Din relatarea lui Peresvetov, aflăm că domnitorul i-ar fi explicat căderea Bizanțului, prin trădarea aristocrației grecești, trădare a jurămintelor, a statului, a idealurilor: „*Nobilii greci, în vremea împăratului Constantin (al XI-lea Dragases)... stăpâneau împărăția, nu țineau seama întru nimic jurămintele, trădau și vindeau pe mită împărăția...*" Ca să se ferească de trădarea boierilor, vodă a căutat să și-i atragă, oferindu-le dregătorii și o compensație peste hotare, în cadrul politicii externe inaugurate acum. Oferea prin urmare posibilități de jaf în Ardeal și Polonia, dar, spune C. Cihodaru, „*în ciuda relativei satisfacții pe care domnul a încercat să i-o ofere în politica sa externă, această boierime se va arăta, treptat, tot mai nemulțumită de beneficiile colaborării sale la conducerea statului*". Sentimentul de frustrare, ideea că sub alt Domn s-ar putea dobândi mai mult, lăcomia în ultimă instanță, a marii boierimi, o va împinge pe nesimțite pe drumul trădării. Atent la problemele financiare, Rareș este atent și la vistiernicii săi și faptul că a schimbat mai mulți denotă neîncrederea pe care o avea în ei. În această funcție s-au succedat Toader, Dumșa, Glăvan, Mateiaș. În 1530 are loc o remaniere a sfatului, datorată probabil descoperirii unor uneltiri boierești, fiind numiți cinci membri noi, în locul celor epurați. Boierii nu privesc cu ochi buni noua orientare în politica externă lansată de Rareș, dar nici apropierea lui de boierimea mică și mijlocie, care la o adică putea înlocui vechea gardă a marii boierimi. Teama de a fi marginalizați și pe urmă excluși cu totul din cârmuirea țării, îi face pe marii boieri bănuitori față de domnie. Ei își vor strânge rândurile în dauna lui vodă, care devine tot mai autoritar. În jurul familiilor Gănești lor și Arburești lor se va forma o puternică facțiune, în strânsă legătură cu boierii pribegi din Polonia și Transilvania, aflați acolo încă din 1523. Conducătorii facțiunii boierești potrivnice voievodului erau Gavril Trotușanu și Mihul, portarul de Suceava. Trotușanu, fostul trădător al lui Ștefăniță, iertat de Rareș din neștiute motive și repus la cârma țării, îl va trăda pe Domn. Despre celălalt hiclean, Mihul, Macarie va scrie: „*Pe față el se prefăcea că are iubire curată față de Petru, în*

tainã însă țesea viclenii și sfaturi pline de clevetiri și își împrietenea pe toți cei doritori de a pune mâna pe lucruri străine, iar pe ale sale să le înmulțească pe căi nedrepte".

Ciudată este însă poziția lui Rareș față de „*lupii*", după expresia cronicii, care uneltesc împotriva sa. El află de tentativele de hiclenie, dar în loc să curme din față trădarea, „*și-a păstrat încrederea în consilierii săi, neglijând supravegherea acestora*", afirmă C. Cihodaru. Mai mult, „*Se poate presupune, de aceea, că, spre deosebire de consecvența cu care a urmărit respectarea principiilor politice generale, Petru Rareș a fost totuși tolerant în raporturile personale, ceea ce a îngăduit maturizarea trădării chiar în preajma sa*".

După moartea regelui Ungariei, Ludovic al II-lea, în 1526, la Mohacs, pe câmpul de luptă, la tronul vacant vor concura Ferdinand de Habsburg și Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei. Acesta din urmă va beneficia și de sprijinul sultanului, care era în conflict cu Casa de Austria, conflict ce va duce la asediul Vienei din 1529. În lupta dintre Zapolya și Ferdinand, Petru Rareș e solicitat de ambele tabere, dar el își are propriile sale socoteli. Xenopol le rezumă astfel: „*Să se prefacă a ajuta lui Zapolya, sprijinind un principe bine văzut de sultanul în contra dușmanului turcilor, și cu acest prilej, să mai capete câteva stăpâniri în Ardeal, peste ce le poseda ca moștenire de la Ștefan cel Mare*". P. Giovio nota că motivul invocat de Rareș pentru campania sa din Transilvania a fost apărarea posesiunilor Ciceu și Cetatea de Baltă și așa zisa fricã de Ferdinand de Habsburg, care i-ar fi un vecin prea puternic. Adevărul însă, continuă Giovio, a fost „*ambiția lui cea mare de a-și lăți țara; el visa cucerirea Transilvaniei, folosindu-se de anarhia în care fusese aruncată Ungaria*".

Rareș a intrat în tratative cu Ferdinand de Habsburg prin Georg Reichersdorffer și le-a continuat prin Simion User și Ion Diac, dar deși a promis încheierea unei alianțe, îl va trăda pe Ferdinand. Sultanul, al cărui vasal era, i-a trimis lui Rareș ordin să ocupe Transilvania, aproape complet ferdinandistă, și să i-o predea lui Zapolya. O informație din 1528, ajunsă din Polonia, spune că tiranul Petru Rareș „*se lăsase de prietenia cu regele Ioan*", deci îl

trădase acum în favoarea lui Ferdinand pe Zapolya. În 1527 și începutul lui 1528, Rareș tatonează situația din Transilvania, stabilește contacte cu ambele tabere și se alătură în secret ferdinandiștilor. De aici vine acuza de trădare a intereselor lui Zapolya. Dar Domnul Moldovei va trece totuși de partea lui Zapolya, care beneficia și de sprijinul sultanului și îl va trăda de fapt pe Ferdinand. În fond, ceea ce dorea voievodul prin această pendulare aparent incoerentă, prin această repetată trădare era, cum scria Iorga, *„Ardealul pentru dânsul, tot restul nefiind decât mascarea, prin negocieri de ambele părți, a acestui scop"*. Domnul însuși va scrie brașovenilor că țara Ardealului *„am dobândit-o cu sabia, și n-am de gând s-o dau nimănui, nici unui rege..."*

După victoria lui Rareș de la Feldioara, din 1529, oștile moldovene nu se retrag imediat, ci caută o exploatare cât mai mare a succesului. Este momentul prielnic pentru boierimea moldoveană de a se înfrupta și ea din victorie, prin jaf. Sașii din Brașov îl numesc *„ipocrit"* și trădător pe Domn, spunând că vrea să se facă el voievod al Transilvaniei. Își va mări posesiunile de peste munți, adăugând la Ciceu și Cetatea de Baltă, Bistrița, Rodna și Ungurașul cu domeniile aferente.

Raporturile cu Polonia au fost bune la început și prin tratatul din 1527 se hotărăște *„pace perpetuă"*, îndepărtarea tuturor pretendenților la tronul Moldovei și măsuri contra boierilor hicleni fugari. În 1530, sfătuit și de noua sa soție, Elena-Ecaterina Brancovici, Rareș redeschide problema Pocuției. Armata moldoveană va ocupa 300 de sate și 15 orășele, dar în 1531 se va produce reacția polonează. Acest nou curs al politicii externe a domnitorului, nu va fi pe placul unor boieri, care încep să murmure și să comploteze. În lupta de la Gwozdziec se petrece prima defecțiune în rândurile boierilor. Toma Barnovschi și Vlad, comandanții armatei, luptă fără spor contra polonilor și sunt bătuți. Rareș e convins că boierii l-au trădat și vroia să-i decapiteze, dar intervenția în favoarea lor a portarului de Suceava, Mihul, îi salvează. A doua bătălie se va da la Obertyn, la 22 august 1531, în care polonii conduși de un mare general, Ian Tarnowski, îl înfrâng pe Rareș care fuge rănit. Dezastrul armatei moldovene se datorează,

atât greșelilor militare făcute, cât și trădării. În primul rând trădează artileriștii, care trag anapoda, pe urmă vine fuga boierilor, fugă care, conform tradiției, urma să se pedepsească cu cea mai cumplită moarte. C. Cihodaru menționa că: „*Nu este întâmplător în acest sens (dezacordul domn-boieri) că modificările din anul 1530 ale componenței sfatului domnesc, precedând redeschiderea problemei Pocuției, au fost urmate de defecțiunile de la Gwozdziec și Obertyn sau că, încă de atunci, Poarta avea în vedere conformismul boierilor față de orice poruncă a ei, chiar și în cazul când cel vizat ar fi fost însuși domnul țării. Dealtfel, legăturile dintre boieri și turci, intermediate firește de numeroșii pribegi ținuți la curent cu starea de spirit internă, au ajuns curând de notorietate în mediile politice ostile domnului moldovean, așa cum atestă relatările contemporane.*"

Înfrângerea de la Obertyn, rod al trădării marii boierimi, va știrbi mult prestigiul lui Rareș și turcii se gândesc serios la o schimbare a lui. Încă din 1533, se știa la Poartă că Ștefan Lăcustă va fi noul Domn. Polonezii nu au reușit însă să valorifice politic victoria de la Obertyn. Ei fac plângeri la sultan contra lui Rareș și acesta îl va trimite în 1532 pe favoritul său Aloisio Gritti să cerceteze. Intră în Țara Românească și cale de două zile în Moldova, dar renunță, fiind înștiințat că Rareș i-a pregătit o cursă și că, încălcând porunca sultanului, vrea să-l ucidă. Gritti va mai face o călătorie în 1534, pe meleagurile noastre, care-i va fi însă fatală. În legătură cu el se zvonea că vrea stăpânirea Transilvaniei, iar pentru fiii săi, Antonio și Pietro, tronurile Moldovei și Țării Românești. Gritti se jură că e o minciună: „*Să mor ca un câine, dacă voi avea vreodată sau dacă am avut până acum o astfel de dorință*". Faptele însă îl contrazic. Emeric Czibac, episcop de Oradea și vicevoievod al Transilvaniei, va fi omorât din ordinul lui Gritti. În Transilvania începe răzmerița, în frunte cu Ștefan Mailath, ceea ce-l face pe aventurierul venețian, bastard de Doge, Gritti, să se refugieze în cetatea Mediaș. Petru Rareș vrea, spune Tahsin Gemil, „*subminarea forței otomane și provocarea unei puternice contraofensive împotriva ei*", el căutând să antreneze Ardealul și Muntenia în planurile sale antiotomane și totodată să incite conflictul dintre

habsburgi și turci. Episodul Gritti nu l-a determinat pe Rareș să-i trădeze pe turci și să treacă de partea habsburgilor, ci a fost prilejul pentru afirmarea unui plan dinainte elaborat. Rareș s-a înțeles cu voievodul Transilvaniei, Mailath, în suprimarea lui Gritti. Domnul avea în Ardeal o armată condusă de logofătul Toader, căreia i se adaugă și cea a lui Huru vornicul. Comandantul moldovenilor, Toader ori Huru i-a trimis lui Gritti o scrisoare: „*Domnule Gritti, ieșiți afară (din cetatea Mediaș) fără nici o teamă cu fiii, cu lucrurile și servitorii și cu cine doriți, căci noi vă făgăduim pe Dumnezeu, pe fecioara Maria, pe cele patru stihii, pe pâine, pe vin, pe spada noastră, că veți fi în siguranță...*" Deși sfătuit să nu se încreadă în scrisoare, Gritti totuși iese din cetate, dar e imediat atacat și prins. Francesco Della Valle, care povestește episodul, spune că Gritti a fost trădat, comandantul moldovean jurând strâmb, doar ca să pună mâna pe el. În schimbul cizmelor din postav violet, pe care Gritti le avea în picioare, un nobil acceptă să facă pe călăul și capul italianului cade. Călăul de ocazie a găsit în buzunarele interioare ale cizmelor, două pungi cu pietre scumpe, pe care le-a și vândut imediat pentru 38 de galbeni și un cal. Capul tăiat al favoritului sultanului, fu trimis lui Rareș, împreună cu fiii săi, pe care voievodul îi execută. Prin această trădare față de trimisul Porții, Gritti, care era implicit și o trădare a sultanului, „*Petru Rareș se compromisese cu desăvârșire în ochii turcilor*", scria Xenopol. Fiind încă în război cu perșii, Soliman nu a putut reacționa. Domnul Moldovei va căuta sprijin la imperiali sau Habsburgi și va încheia un tratat cu Ferdinand, pe care cu câțiva ani în urmă îl trădase și contra căruia luptase cu arma în mână în Ardeal. La 4 aprilie 1535, se încheie tratatul prin care Moldova urma să fie luată sub ocrotirea lui Ferdinand. Trecerea lui Rareș în tabăra imperialilor, era pentru Soliman Magnificul un nou act de trădare, care a umplut paharul.

Cu tot tratatul și schimbul de solii dintre 1535 – 1538 între Rareș și Ferdinand, imperialii întârzie trimiterea unui ajutor real Moldovei. Marc Pemfflinger, într-o scrisoare din 1536 către Ferdinand, vorbește despre „*nestatornicia moldoveanului*", Rareș fiind privit cu suspiciune. Marc Pemfflinger propune ca voievodul să fie „*ținut și mai departe cu speranța în bunăvoința*" lui Ferdinand,

deci amăgit. De la imperiali, vodă nu obține decât vorbe, cu Polonia conflictul nu e aplanat, iar sultanul se pregătește de intervenție în Moldova. Domnul este izolat și complet expus pericolului unei intervenții străine. În interior situația nu e nici ea mai bună. Deși, nota Verancsics, moldovenii „*sunt mai blânzi de felul lor și nu sunt așa de aprigi față de domnii lor*" și „*când au apucat să-l ridice pe unul în scaun și să-l primească drept domn, îl slujesc cu credință și îl însoțesc cu iubire*", în cazul lui Rareș lucrurile nu stau așa. El, alunecând spre tiranie și disprețuind boierii, va fi, continuă Verancsics, alungat din domnie, de boierii împodobiți cu inele, cu haine de „*mătase și de fir de aur, înfloratã cu un fel de ciucuri, apoi cu lanțuri la gât și brățări și cu alte asemenea podoabe, care atârnă în jos de la umărul stâng de-a curmezișul pieptului pe sub brațul drept până la coapse... cu o pungă de stofă... cu câțiva galbeni în ea*". Radu Popescu ne spune că acești boieri semeți au început să-l urască pe vodă „*pentru multe războaie ce făcea... și în taină*" au făcut jalbă la sultan „*pârându-l de multe răutăți*", cu alte cuvinte trădându-l. Legăturile boierilor cu Poarta sunt însă mai vechi decât anul 1538, când Soliman Magnificul va invada Moldova. În 1531, sultanul îl amenință pe Rareș, că dacă nu pune capăt conflictului cu Polonia și nu restituie Pocuția, va cere boierilor să-i aducă capul. Padișahul se baza deci pe o importantă grupare a marii boierimi, obedientă lui, dispusă să îndeplinească fără crâcnire orice poruncă, inclusiv trădarea Domnului și asasinarea lui. Hiclenii devin tot mai conștienți de propria putere, și având pe sultan în spate. La Obertyn au demonstrat că fără aportul lor, vodă nu poate câștiga o bătălie. Și totuși voievodul nu trece la represaliile firești contra hiclenilor, ba îi mai și iartă. Este aici și expresia unor tare comportamentale ale lui Rareș, o anume labilitate, nestatornicie, o gândire uneori întortocheată pentru realizarea unor planuri și mai întortocheate. Verancsics nota în legătură cu caracterul Domnului că: „*era de o extremă mobilitate și nestatornicie și nimic nu-i lipsea mai mult decât apucăturile cinstite. Cugetul său se schimba necontenit; unul când ședea și altul când se scula în picioare. Totdeauna cu două gânduri și pieziș în toate lucrurile, până chiar cu prietenii săi. De atâtea ori frânsese sfințenia credinței, încât*

nimeni fie din vecini, fie dintre alții, nu mai punea nici un temei pe jurămintele sale, și atunci se fereau mai tare când dânsul mai strașnic se jura". Xenopol concluzionează că vodă „*depășise măsura destul de largă de perfidie pe care o admitea politica acelui timp, și depășind-o își făcuse rău, căci îndepărtase de la el și dușmani dar și prieteni... De aceea totdeauna politica lui se arăta șchiopătândă*". Florin Constantiniu sublinia că: „*Politica autoritară, pe plan intern, și aventuroasă, pe plan extern, crease o prăpastie între voievod și elita politică; boierii n-au ezitat să se adreseze sultanului Soliman, invitându-l în țară pentru a-i scăpa de un domn incomod. În măsura în care puteau formula condiții, ei cereau padișahului ca venirea sa să nu fie însoțită de devastări, iar statutul de autonomie să fie respectat.*"

În 1538, nota C.C. Giurescu, „*Forțe externe și interne s-au însumat convergent și au dus, într-o dramatică înlănțuire, la răsturnarea lui Rareș.*" Domnul era vasalul turcilor și primul voievod moldovean căruia Poarta îi trimisese steagul de domnie, și cu Polonia avea din 1527 un tratat de „*alianță și pace perpetuă*". Se aliază cu Ferdinand de Habsburg, dușmanul lui Zapolya și al sultanului, trădându-l pe Soliman Magnificul, după care îl trădează și pe Ferdinand, trecând de partea lui Zapolya. Se gândește la un „*plan Dacic*", vrând să stăpânească Transilvania și având în Țara Românească un Domn favorabil lui. Când Gritti, trimisul oficial și favoritul sultanului vine în Țările Române, în 1532, se gândește să-l ucidă. În 1534, din ordinul său, comandantul oștirii moldovene îi trimite lui Gritti scrisoarea plină de jurăminte, ca să-l scoată din Mediaș. Jurământul e trădat, apoi Gritti și fiii săi sunt executați. Rareș l-a trădat și pe Gritti și pe sultan și încheie un tratat cu Ferdinand, trădându-l și pe Zapolya. Ridicând problema Pocuției, declanșează războiul cu Polonia, trădând tratatul încheiat cu regele polon. E un șir de trădări, care l-au făcut pe Verancsics să afirme că Rareș era un om când ședea pe scaun și alt om când se ridica în picioare, un mare perfid, un mare trădător. Ștefan S. Gorovei după ce a analizat acest aspect se întreba „*câtă sinceritate și ce credință statornică*" era în inima lui Rareș când trecea cu atâta ușurință, dintr-o tabără în alta ? „*Răspunsul e simplu. Principii Europei nu*

erau direct interesați în lupta antiotomană, care nu era pentru ei o chestiune de viață și de moarte... Dezbinați pe motive diferite... ei nu puteau înțelege drama popoarelor care nu luptau pentru bogății și cuceriri, ci pentru libertate și viață de sine stătătoare... sinceritatea domnilor noștri e deplină, credința lor în victoria crucii e statornică, cruciada e idealul lor. Dar, conștienți de posibilitățile reale, deplini responsabili, înțelegeau, cu durere, situația în care se găseau, și căutau căile cele mai potrivite pentru a-și apăra țara și poporul. E o dramă, care stă asupra destinelor Mușatinilor. Puțini dintre ei s-au ridicat peste ea, înfrângând-o; cei slabi, i s-au supus".

„*Moldoveanul cel mare*", „*Moldavus magnus*", cum îl numește pe Rareș o scrisoare transilvăneană din 1543, dorea evident binele țării sale și, spune cronicarul Ureche, „*au lățit hotarul țării*". Trecerile lui repetate însă, dintr-o tabără în alta și greșeala de a-și face doi dușmani deodată, pe turci și polonezi, transformarea în fond a trădării în linie politică, i-a fost fatală.

În vara anului 1538, domnia lui a intrat într-o acută criză, menținerea pe tron fiind amenințată atât de conjurația boierilor hicleni, cât și de coaliția otomano-tătaro-polonă. Alianța cu Ferdinand de Habsburg e ineficientă și Domnul rămâne complet izolat. În mai 1538, solul polon la Stanbul, Erasmus de Kretkow, solicita înlocuirea lui Rareș printr-o acțiune conjugată polono-turcească. Cererea venea în întâmpinarea dorinței sultanului de a avea o Polonie neutră sau dacă se poate chiar cooperantă, dar fără intervenție militară directă în Moldova. Sultanul sugera o desfășurare de forțe la frontieră, ca amenințare potențială, ceea ce ar fi blocat la granița cu Polonia mari efective moldovenești. Padișahul nu vroia complicații în Moldova cu regele Poloniei. Campania împotriva Moldovei, organizată de Soliman, era implicit și o acțiune antihabsburgică. Zapolya a interceptat o scrisoare secretă trimisă de Rareș lui Ferdinand și i-a înmânat-o sultanului, care numai bucuros nu a fost. Sursele otomane menționează, drept cauză principală a intervenției în persoană a padișahului, formarea unei coaliții antiturcești, cu participarea Moldovei și „*nesocotitele fapte de nesupunere*", de trădare, ale lui Petru Rareș. Soliman lua în considerare și trădarea boierilor, care i-ar fi facilitat acțiunea.

Domnul Moldovei „*era nedrept în purtarea lui*, spune Verancsics, *atât către nobili cât și către popor, greu de apropiat, mândru, neînduplecat și gata a pedepsi în chipul cel mai aspru chiar pentru greșelile cele mai neînsemnate. Pe mulți boieri îi scoase din boieriile lor, pe alții îi ucise, nu ofensat pentru purtarea lor, nici spre a-i pedepsi pentru vreo crimă, ci așa numai spre a-și mulțumi apriga lui natură. Între altele el ucise pe un frate al său, pentru ca mai liniștit să poată domni. Boierii văzând această domnie atât de crudă și de arbitrară, trimiseră la Soliman o delegație, care îi făgădui că dacă va veni în Moldova spre a-i scăpa de acel tiran, îi vor da pe mâini toate orașele, castelele și întăriturile. Soliman primind propunerile boierilor, trimite un ordin către logofătul Teodor, ca să-l prindă pe Petru și să-l trimită legat la Constantinopol. Boierii răspund însă că nu ar putea îndeplini asemenea cerere, și atunci Soliman se hotărăște a porni în persoană asupra Moldovei*". Boierii nu erau prin urmare atât de puternici, încât să-l răstoarne singuri pe vodă. Trădarea lor, ca să aibă sorți, trebuia sprijinită din afară. Sultanul însă nu exclude posibilitatea înlăturării lui Rareș fără război și are un schimb de mesaje cu Domnul. Prin moldoveanul renegat, Sinan Celebi, care mai îndeplinise o misiune în timpul lui Ștefăniță în Moldova, când l-au corupt boierii, Soliman Magnificul îi trimite lui Rareș o scrisoare ultimativă, cerându-i să presteze personal omagiul de credință. Era o cursă, cusută cu ață albă, pentru că în realitate, sultanul dorea să-l prindă pe voievod. Oricâte garanții și jurăminte ar fi exprimat, că viața și libertatea Domnului nu vor fi în primejdie, ca să-l prindă pe vodă, padișahul nu ar fi pregetat să-și trădeze cuvântul dat. Rareș, în fața acestei cereri intempestive, se consultă cu dregătorii săi și va primi următorul răspuns: „*ceea ce trebuie să facem deîndată este să ne închinăm cu umilință, plecând fața noastră supusă la Poarta fericirii și să ne oferim slujba pentru fericirea țării noastre, a avuției și familiilor noastre, pentru ca în fața sultanului, ca și altă dată, să devenim fericiți, noi și țara noastră, cu avuțiile și familiile noastre*". Este o poziție trădătoare, capitulardă, pe care marea boierime o afișează fără rușine. Purtătorul de cuvânt al divanului a fost, spune cronicarul Nasuh Matrakci, portarul de Suceava, Mihul. Tot el a pledat în fața lui Rareș și pentru

iertarea trădătorilor Toma Barnovschi și Vlad, trădare înfăptuită la Gwozdziec în 1531. Grigore Ureche amintește și el că „*mai dăntru înlăuntru boiarii și țara cunoscăndu la ce vine lucrul, să sfătuia și unul de la altul cerca sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atâta nevoi ce s-au atâțatu pen țări, de s-au strânsu o grămadă de răotăți și risipă asupra țărilor. Acestea toate dacă i-au venit la urechile lui Pătru vodă și mai vârtos Hirea chielariul i-au spus cum că și țara să vorovește să-l părăsască, multă scârbă intră la inima lui...*"
Rareș va încerca să le schimbe boierilor atitudinea și cronicarul Nasuh ne redă vorbele lui: „*Ceea ce gândiți voi este o părere greșită și o iluzie deșartă... Mărirea avuției și creșterea oștirii nu se fac prin nepăsare. În clipa de față, scoțând afară din mâneci mâinile voastre curajoase să le folosiți în așa fel, încât să se mire chiar și zeul Marte...*"

Deși subminat „*dinlăuntru*" de boierii „*plini de vicleșug*" care-și etalaseră trădarea și atacat de poloni și tătari, Rareș refuză cererea sultanului de a i se înfățișa și e gata de război. Planul lui vodă ni-l explică Ureche: o împăcare urgentă cu polonii pentru ca „*să întoarcă oastea asupra tătarilor, că de-i va birui, pre turcu lesne îl va împăca*". Rareș se gândea evident, la posibilitatea mituirii unor demnitari otomani, care să-i susțină cauza pe lângă sultan și chiar la îmbunarea acestuia prin substanțiale cadouri și o eventuală creștere a tributului.

Soliman, cu 200.000 de oameni, cifră discutabilă, trece Dunărea. Alături sunt și 3000 de munteni, ai lui Radu Paisie, care sub presiunea turcilor e silit să-și trădeze neamul. Rareș a reușit să-i bată la Ștefănești pe tătari și duce tratative cu polonii. Familia și o parte din tezaur, ca și familiile unor boieri de seamă le-a trimis peste munți, pe domeniile sale ardelene. Boierii nu-i comunică o altă trădare, de fapt un nou episod al marii trădări puse la cale, anume că turcii au pătruns în Moldova. Scăpat de primejdia tătară și obținând pace, după înfruntarea de la Hotin, cu Polonia, Rareș se îndreaptă spre Roman, în timp ce turcii au intrat în ținutul Fălciului. Domnul ar fi vrut să reziste invaziei otomane, dar o parte din boieri, în frunte cu logofătul Trotușanu, care se hiclenise sub Ștefăniță și fusese pus în lanțuri, iar Rareș îl iertase, și cu Mihul, portarul de

Suceava, vor spune că nu poate fi vorba de nici o luptă, că „*nu se poate spera vreun ajutor*" și pentru că „*norocul și-a întors fața de la noi*", singura soluție e închinarea necondiționată. Rareș va porunci întemnițarea la Roman a unor boieri trădători și va încerca, in extremis, o rezistență, dar de îndată ce au început primele ciocniri, marii boieri în frunte cu Trotușanu și Mihul l-au părăsit și s-au retras la Bădăuți. Trădat de boieri, Domnul e nevoit să fugă. Cronicile turcești spun că „*fruntașii vilaietului Moldova, venind cu capetele plecate, s-au supus... și au cerut iertare de la Poarta împărăției*". La 17 septembrie 1538, Soliman Magnificul a intrat în Suceava capturând restul tezaurului domnesc, atât de prețios, spune cronicarul turc, încât „*nu poate fi descris de pana autorului*". Boierii și-au trădat domnitorul, dar implicit și țara.

Campania împotriva Moldovei a fost numită oficial „*Gazäy-i Kara Bogdan*", adică „*Războiul sfânt pentru Moldova*". Ce statut politico-juridic urma să dea padișahul Moldovei, vedem dintr-o scrisoare a acestuia, în care spune că „*infidelul fără credință... numit Kara Bogdan (Petru Rareș) trecând la trădare... a pricinuit suferințe la o seamă de musulmani; de aceea mi-am propus să merg asupra lui și să curăț vilaietul Moldova de necredincioși...*" În concepție islamică, această declarație înseamnă aducerea Moldovei în regim juridic de „*dar-ül-islam*", adică „*teritoriu islamic*", lichidarea statului. Cronicarul Mustafa Djelalzade precizează că „*scopul urmărit prin cucerirea țării Moldovei era acela de a o alipi împărăției*". Boierii au auzit și ei de planurile sultanului și încearcă „o negociere" pentru salvarea autonomiei, în schimbul trădării lor. Nu trădarea boierilor și supunerea lor necondiționată l-au făcut însă pe sultan să renunțe la obiectivul propus, lichidarea statului moldovean, ci poziția Poloniei, care nu putea accepta vecinătatea imediată a forțelor otomane. Boierii, trădându-l pe Rareș, au pus țara într-o situație dramatică, au împins-o spre pragul falimentului, spre dispariție. Sultanul, în final, va recurge la formula de a-l pune domn pe Ștefan Lăcustă, luat de la început în expediție.

„*În primul rând*, scrie Tahsin Gemil, *instalarea lui Ștefan Lăcustă pe tronul Moldovei, prin voința unilaterală a sultanului, a constituit o gravă afectare a înseși pozițiilor politice ale marii*

boierimi, care, înlăturându-l pe Rareș dorise să concentreze întreaga putere în mâinile sale prin instalarea unui domn fidel intereselor ei". Tronul va fi pus sub paza permanentă a 500 de ieniceri, fapt nemaiîntâlnit până atunci, pază care înseamnă o supraveghere strictă a Domnului, cât și a boierilor. Boierilor li se cere o răspundere comună în respectarea poruncilor otomane și Tighina, plus Buceagul, sunt rupte din teritoriul Moldovei. „*Toate aceste condiții*, continuă autorul citat, *au fost consemnate într-un act oficial, care nu a mai avut însă valoare de tratat, ci de diplomă de numire: berat*". Marea boierime și Biserica, acceptând condițiile impuse de sultan, au subscris la supunerea efectivă a Moldovei față de Imperiu, ceea ce însemna o gravă trădare a intereselor și a poziției țării. Tributul are acum semnificația supunerii în fapt a Moldovei, nu o răscumpărare a păcii. Statul s-a păstrat, dar funcțiile lui pe plan extern sunt tot mai mult restrânse, Moldova fiind obligată să urmeze politica padișahului. Orice abatere de la poruncile turcești, va atrage mazilirea Domnului „rebel". Soliman l-a considerat pe Rareș trădător, după cum el însuși o spune într-o scrisoare. La fel vor fi considerați în timp și alți voievozi și replica otomană nu va întârzia. Se va inaugura o vreme pentru noi când în locul armelor va vorbi subtilitatea diplomatică și politica banului.

Tahsin Gemil afirmă că, deși Moldova a fost „închinată" de boieri prin trădare, deci fără luptă, Soliman considera campania sa o „*cucerire*", „*fetih*", ceea ce însemna afirmarea concepției islamice a „*dreptului spadei*", „*kâlâc hakkî*", care dădea sultanului dreptul dc stăpânire neîngrădită. Soliman dădea astfel un temei juridic instaurării dominației otomane în Moldova. În raporturile internaționale, turcii se vor baza pe această idee, a cuceririi de către ei a Țărilor Române, dar mulți domnitori vor respinge acest punct de vedere. Neculce chiar va scrie că „*Țara Moldovei... este volnică, că turcilor este închinată, nu este luată cu sabia*".

Boierii trădători, strânși în tabăra de la Bădăuți, „*și-au ales sfat ca să trimită sol la împăratul cu mare rugăminte și plângere, să-i ierte*". Trifan Ciolpan va fi trimis sol la Suceava, care și-a deschis porțile în fața lui Soliman. Portarul Mihul era de partea boierilor hicleni. Cronicile turcești spun că Soliman, „*acordând*

iertare întregii populații a Moldovei, a dat firman ca, în timp de patru zile, toți beii și beizadelele și marile fețe bisericești și călugării, precum și preoții, să vină la Curtea cea ocrotitoare a Luminii". Ureche nota că boierii trădători de la Bădăuți s-au conformat și „*au căzut la picioarele împăratului, pre carii i-au iertat împăratul și cu dragoste i-au priimitu*". Prima tentativă de „închinare" a fost însă spre Mehmed Sokolli, sârb bosniac renegat. Trădătorii se simt mai bine între ei ! La Suceava, Soliman îl prezintă boierilor pe noul Domn, Ștefan, poreclit Lăcustă, în urma unei invazii de lăcuste, din timpul domniei sale. Marea boierime nu a fost convocată pentru a alege pe Domn, ci pentru a afla că sultanul a numit un Domn.

Noul vodă, Ștefan Lăcustă (1538 – 1540), era nepotul lui Ștefan cel Mare, fiul lui Alexandru care murise la Stambul în 1496. Prin 1497 s-a născut în capitala Imperiului și a crescut la curtea sultanului, dar nu a devenit renegat și nu „*era un turc, îmbrăcat în veșmântul nostru*", urmărind să turcească Moldova, cum îl vor acuza mai târziu asasinii săi. Numirea sa întâmpină însă ostilitatea boierilor trădători, care nu se împăcau cu ideea că nu-și pot impune un Domn al lor. De nevoie au acceptat și au stat smeriți la ceremonia de învestitură, desfășurată, caz unic până acum, în prezența sultanului. I-au jurat credință noului uns al lui Dumnezeu, doar de formă, pentru că in corpore erau hotărâți să-l trădeze cât mai repede, ca să-și impună alesul lor, recuperându-și astfel pozițiile pierdute. Sperjurul nu-i neliniștea.

Lăcustă, ca preț al încoronării, a fost de acord cu transformarea Tighinei în raia, ceea ce însemna, prin amputarea Moldovei, o trădare de țară. Dar coroana trebuia plătită într-un fel, chiar odios și a și fost plătită !

Prezența lui Petru Rareș în Transilvania însemna față de noul Domn un permanent pericol și pentru consolidarea tronului trebuia ca rivalul să dispară. Lăcustă ia legătura cu episcopul Anastasie de Vad, complice cu portarul Mihul și Trotușanu, prin urmare și el un trădător al lui Rareș. Episcopul urma să îl contacteze pe Simion Draxin, pârcălabul Ciceului și să-l asasineze pe Rareș. Vedem acum și implicarea în trădare a unei înalte fețe bisericești, lucru de

neimaginat în vremea lui Ștefan, când Biserica era una cu tronul. Rareș era la Ciceu și cu stupoare a aflat ce „*slujbă*" urma să-i facă lui Lăcustă Draxin, omul pe care îl considera un credincios și căruia i-a încredințat Ciceul. Dând de firele complotului, Rareș îi expulzează pe conjurați. Nu i-a ucis, poate dintr-o toană, dar și pentru că voievodul Ardealului, Emeric Balassa și Gheorghe Martinuzzi tocmai asediau cetatea. Rareș a predat Ciceu asediatorilor, considerându-se prizonier politic. Eșuând în această tentativă, Lăcustă încearcă atragerea lui Nicoară Hâra de partea sa. Cămărașul Hâra a fost unul dintre puținii credincioși ai lui Rareș. El îi va desconspira de altfel voievodului complotul boierilor din 1538. Ștefan Lăcustă, pentru care și Rareș și Hâra sunt niște hicleni, îi oferă iertarea cămărașului, dacă se reîntoarce în Moldova. Îi spune să vină „*fără frică și fără îndoială, pe sufletul nostru și pe credința domniei mele și pe credința și pe sufletul tuturor boierilor, mari și mici*", că va fi „ *iertat pentru greșala ce ne-ai greșit*". Hâra însă nu vrea să-și trădeze stăpânul. Neputând sparge unitatea boierilor credincioși lui Rareș, aflați în exil, Lăcustă nu are alături decât pe turci, pentru că boierii din țară, de la început „*nu l-au iubit*".

În sfatul domnesc al lui Ștefan Lăcustă vom găsi 9 din boierii lui Rareș. Huru a fost poftit să facă parte, dar a refuzat la început colaborarea. În a doua sa domnie, Rareș menține în sfat doar pe Huru și Mateiaș, din vechii boieri, executându-i pe Mihul și Trotușanu. Dintre boierii ridicați de Lăcustă, Rareș îi preia pe Sturza și Șeptelici. Andreica Șeptelici va fi dat însă pe mâna călăului, în 1543. Rămânerea în țară a unor boieri credincioși lui Rareș a avut ca scop, afirmă Ștefan S. Gorovei, „*a asigura acea continuitate indispensabilă bunului mers al lucrurilor*". Este cazul logofătului Bubuiog, vornicul Huru, al vistierului Mateiaș. „*Rareș însuși înțelesese această necesitate, și, la întoarcere, nu pe unii ca aceștia îi va tăia*".

Dintre boierii profund implicați în politică, Petru Vartic se evidențiază cu deosebire. El era un fel de Talleyrand avant la lettre, un geniu al diplomației și al trădării, de care domnitorii nu se puteau dispensa. Om de toată încrederea al lui Rareș, care-l trimite în cele mai importante solii, Vartic trece de partea lui Lăcustă, care îl

folosește în aceleași scopuri. Tot el va fi trimis să-i anunțe pe polonezi despre uciderea lui Lăcustă și să dea lămuriri lui Tarnowski asupra acestui act. În a doua sa domnie, Rareș nu numai că nu-l pedepsește pentru trădare, dar îl face și portar de Suceava.

Deși boierii nu-l agreau pe Ștefan Lăcustă, conflictul mocnit dintre părți nu izbucnește decât în 1540, fapt dovedit prin lipsa oricărei porunci de confiscare de averi pentru hiclenie.

Pe plan extern, Ștefan Lăcustă glisează spre tabăra creștină, îndepărtându-se de prevederile turcești. În Polonia l-a trimis pe Avram Banilovschi, care promite pace între cele două țări și obține și extrădarea lui Toader, fratele vitreg al lui Rareș, refugiat cu familia și averile în Camenița. Toader nu este însă extrădat lui Lăcustă, ci sultanului, dar în drum spre Stambul e răpit de oamenii domniei, care îl vor însemna la nas, pe urmă îi vor tăia și capul. Trădătorii Mihul și Trotușanu nu erau străini de aceste fapte, dar și Rareș va afla de implicarea celor doi în asasinarea fratelui său.

Tronul lui Lăcustă va fi amenințat în 1540 de doi pretendenți, hicleni care vor fi bătuți și uciși. După aceste incidente, sfatul boieresc îi va cere voievodului, pe un ton imperativ și ultimativ să-i redea Moldovei „*partea aceea de pământ luată de turc*". Cei care-și pierduseră pământurile din Buceag, plângeau acuma după ele, dar era prețul trădării. Lăcustă spune că și el s-a gândit la acest lucru și în doi ani, după refacerea țării și a visteriei și limpezirea situației din Ungaria, ar putea să-l înfăptuiască. Are nevoie și de sprijin extern „*Căci fără ajutoarele acestor regi și a celorlalți principi creștini, nu s-ar putea reuși ușor, ba chiar greu, și poate chiar ar fi zadarnic de încercat.*" E gata prin urmare, el, Domnul pus în scaun de însuși sultanul, să-l trădeze pe binefăcător. Și dovedind că așa stau lucrurile, va ataca chiar o tabără turcească din Moldova.

În 1540, Rareș a reintrat în grațiile Porții și a trimis la Bistrița faimoasa scrisoare în care arată că „*vom fi ce am fost și mai mult decât atâta, vom plăti tot pe tocmai*". Rareș era pentru Lăcustă, scria Ureche, „*ca o ghiață la inima lui*". Potențiala revenire la tron a lui a încordat la maxim relațiile și așa tensionate dintre domnie și boieri. Lăcustă s-a hotărât să joace totul pe o carte și să-i execute pe

toți boierii ostili, suspectați de hiclenie și să ridice în locul lor „*alios dignitarios*", din „*ex aggrarico ordine*", adică dintre boierii de țară. Dubla amenințare ce plana deasupra capetelor boierești, cea a lui Rareș, care reîntors, desigur că se va răzbuna pentru trădare și cea a lui Ștefan Lăcustă, care se pregătea de execuții în masă, i-a determinat să acționeze. L-au trădat pe vodă fără mustrări de conștiință. Ureche ne relatează că „*o samă de boieri din curtea lui, (a lui Lăcustă), anume Găneștii și Arburești*" au făcut un complot în frunte cu Mihul și Trotușanu, „*acei lei sălbatici și lupi încruntați*". Trădătorii, „*într-o noapte (20/21 decembrie 1540) dându învățătură slugilor sale, ca toți să să într-armeaze și dându-le și jurământu, ca să le fie cu direptate, s-au pornit cu toți. Și într-un foișor, sus în cetate, unde odihniia la așternutul lui, au răsipit ușa și neștiind Ștefan vodă nimica de aceasta, s-a sculat, fiind numai cu cămeașa, iară ei cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupră-i și multe rane făcându-i, l-au omorâtu și l-au scos afară. Această plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise*". Hiclenii au comis un regicid și imediat după asasinat au simțit nevoia unei justificări. Îi scriu regelui Sigismund al Poloniei, spunând că „*s-a iscat într-o noapte răscoală, și s-a făcut dreptate*". Scrisoarea publicată de Iorga, este deosebit de importantă pentru a urmări psihologia trădătorului din secolul al XVI-lea și justificarea unui act de regicid. Boierii, pentru că trădătorii nu au curajul să-și dea numele, încep prin a-i aduce acuze lui Petru Rareș, fostul Domn: „*Dumnezeu știe ce Domn a fost și care i-au fost voia și gândurile*", deoarece „*cu nici unul din Domnii ce sunt în jurul acestei țări a noastre creștine nu a vrut să rămâie în pace*". Rareș a risipit sânge creștinesc și a făcut deservicii „*țării prin obiceiul lui cel rău*". Rareș, după opinia hiclenilor „*a fost pricina... de au venit Turcii asupra lui și a țării, și el a fost gonit din țară, și împăratul avea gânduri foarte rele față de această țară nenorocită, voind să așeze în ea sangeaci, și, dacă n-a putut să așeze în ea sangeaci, e că pe boierii toți n-a putut să-i adune într-un loc și să-i ucidă.*" În aceste condiții, sultanul „*a alergat la viclenia sa și la viclenia sfetnicilor săi: a îmbrăcat un turc în veșmântul nostru și l-a pus Domn*". Prin urmare, Ștefan Lăcustă ar fi fost un renegat, dar ei, „*sărmanii*", „*în acel ceas am fost mulțămiți*

și așa: de ar fi pus Domn pe un țigan ori pe un arap, tot l-am fi primit, numai împăratul să nu se întoarcă și să nu prade țara până la capăt". Urcând Lăcustă pe tron, ei, boierii, i s-au închinat ca unui Domn „*și credeam că toate vor fi bune de acuma*", dar „*viclenia lui*" urma să ducă țara la pieire. „*Văzând aceasta, țara s-a deprins a-l cunoaște, și a înțeles că Domnul e mai prielnic turcilor decât nouă*". Lăcustă ar fi vrut să dea turcilor „*tot țărmul de la Dunăre și până la munte, precum și Nistrul tot*". În continuare începe o abilă disculpare: „*Au fost două trei răscoale, supt alți Domni. Dar noi, boierii, n-am îngăduit să-l taie, pentru că la noi nu era obiceiul acesta, și nu va fi cât vom trăi*". Boierii mai scriu că „*au început a-i descoperi viclenia*" lui Lăcustă, care „*nu voia să asculte de nimeni, făcea pâri tainice, primea învățături de la împăratul, învățături potrivnice*" lor, dar și regelui Poloniei. Punându-se astfel bine cu Sigismund, boierii continuă că văzând „*că nu se poate face nimic cu dânsul, s-a iscat o răscoală, și s-a făcut dreptate asupra lui... și am luat alt Domn*". Nici un cuvânt despre organizarea vreunui complot sau că s-ar fi comis o crimă cu premeditare. Boierii hicleni cer protecția Poloniei, și spun că „*Dacă Măria Ta n-ai milă de noi și de această țară nenorocită, Dumnezeu singur știe ce va fi, căci noi nu știm*". Asasinatul făcut însă asupra unsului lui Dumnezeu i-a marcat puternic pe trădători, pentru că ei scriu în continuare: „*Ce au făcut unii oameni, înlăturând pe Ștefan vodă, vom plăti-o noi cu capatele noastre și cu sângele nostru: Dumnezeu martur ni este că nu s-a putut altfel, dar numai Măria Ta, cu ajutorul domnilor creștini, puteți împiedica urmările...*" Hiclenii au vrut să se convingă și să-l convingă pe Sigismund de justețea actului criminal, ca singură soluție de ieșire din impas. Ei afirmă că au acționat pentru salvarea țării și se străduiesc să demonstreze, luându-l pe Dumnezeu de martor, că nu sunt vinovați de ce s-a întâmplat. Se tem însă pentru capetele lor și fug sub aripa ocrotitoare a polonezilor.

Neamurile Gănești lor și Arburești lor se aflau în fruntea hiclenilor și ele au o lungă și bogată tradiție pe tărâmul trădării. În 1523, Cozma Șarpe Gănescu, împreună cu fiul său Nicoară, sunt pribegi în Polonia, iar Luca Arbure și fiii săi Toader și Nichita își pierd capetele acuzați de hiclenie. Din familia lor au participat la

complot Mânjea, Ieremia Gănescu, Vâscan Gănescu, Pătrașcu, Ion Gănescu, Gliga Arbure, frații Crăsnaș. Gănești și Arburești, în frunte cu Mihul și Trotușanu îl pun Domn pe Alexandru Cornea, fost paj al lui Mihul, susțin unii, sau fiul lui Bogdan al III-lea, după părerea altora. A domnit o lună și trei săptămâni. Vasile Cărăbiș îi dedică o monografie în care spune că „*și-a apărat pământul cu cinste până la tragicul sfârșit*". El, „*fusese ales cu nădejdea multora, să reîntregească hotarele Moldovei, spălând rușinea și umilința în care ajunsese țara în timpul lui Ștefan Lăcustă*". Cornea a intrat în relații cu Polonia și cu Ferdinand de Habsburg, apoi a început uciderea turcilor din țară. Sultanul vedea în el un dușman, un trădător periculos. „*Deși Alexandru vodă Cornea*, scrie V. Cărăbiș, *dăduse dovezi de a fi un Domn capabil, totuși boierii încep să-l părăsească, temându-se de Petru Rareș*". Când Rareș se întoarce în Moldova, în a doua domnie, lângă Cornea „*rămăseseră numai acei care îl aduseră la tron, hatmanul Mihul, logofătul Trotușanu și boierii fără boierie, Pătrașcu, Crasneș și Cosma.*" Alexandru Cornea, când a aflat de apropierea lui Rareș, a strâns la Roman boierimea și o armată de vreo 15.000 de oameni. Cu această forță putea să se opună cu succes rivalului, dar marii boieri îl trădează și fug la Brăila să i se închine noului venit. Cu ce i-a mai rămas din oaste, Cornea s-a îndreptat spre Galați și aici, într-o luptă „*fulgerătoare și sângeroasă*" e înfrânt și luat prizonier. Alături de el, până la sfârșit, s-a aflat Pătrașcu, care a preferat moartea în loc de trădare. Alexandru Cornea e dus în fața lui Rareș și acesta îl dă pe mâna călăului, cu toate că nefericitul vodă susținea că nu el a vrut să fie Domn, ci Mihul l-a forțat. Rareș replică: „*Să fie pe sufletul aceluia care te-a îndemnat !*" și va face gâdelui semnul să-i reteze capul, aceluia care pentru el nu era decât un hiclean mizerabil.

După trădarea din 1538 a boierilor („*s-au și arătatu mai apoi adevărat că au fost vicleni*", afirma Ureche), Rareș va încerca să scape prin fugă. Boierii care trecuseră de partea lui Soliman vor face eforturi să-l prindă sau chiar să-l ucidă: „*trimiseră*, spune Verancsics, *îndată într-ascuns oameni înarmați în urma lui, ca să țină toate căile... și să-l omoare*". Și Nicolae Costin consemnează că Rareș „*mai tare se temea să nu-l prindă boierii, și să-l dea pe*

mână lui sultan Suleiman". Inițial Domnul a vrut să se refugieze la Hotin și umbla numai noaptea, pe cărări ascunse, ca să nu-l prindă trimișii boierilor trădători. Hotinul nu-și va deschide însă porțile, pentru că acolo se găsea acum un partizan al boierilor hicleni, care îl va amenința cu arestarea. Polonia nu-i va acorda nici ea, fugarului, azil și la Moscova nu putea ajunge. Pe urmele voievodului și-a trimis și sultanul gărzile, ba a făgăduit chiar și o mare recompensă celui care îl va aduce viu sau mort. Voievodul era însoțit de o gardă și de un grup de boieri credincioși, care se vor și încăiera cu oamenii lui Lăcustă într-o pădure, după retragerea de la Hotin. La Piatra Neamț, Rareș e rău primit și spune Neculce, voievodul a fost silit chiar să tragă cu arcul într-un popă care îl urmărea. Din nou vedem un prelat trădător și acesta alături de episcopul de Vad și de popa Ghiță, despre care o trdiție din secolul XVIII spune că ar fi tras, fără să-l nimerească, asupra Domnului, din turla bisericii, dezvăluie un complot antivoievodal și în sânul Bisercii. Ca și basileul în Bizanț, marele voievod și Domn al Țărilor Române era deasupra Bisericii și domnia a colaborat, sprijinind și fiin sprijinită, cu Biserica. S-a produs în timpul lui Rareș și o defecțiune a acestei instituții, de vreme ce o parte din reprezentanții ei sunt pe poziții antivoivodale, trădătoare.

Călărind pe calul care fusese al lui Gritti și având alături un altul care-i ducea sculele de preț, Rareș ia drumul munților spre Transilvania. După șase zile de rătăciri e găsit de niște pescari. Și-a pierdut și caii și prin concursul pescarilor sau al unui oștean al lui Mailath, vodă ajunge la Ciceu, unde își reîntâlnește familia. Zapolya, care se consideră trădat de Rareș prin apropierea acestuia de Ferdinand de Habsburg, va acționa contra Domnului, pentru a-l prinde, îndeplinind astfel porunca lui Soliman și dovedindu-și credința față de Ștefan Lăcustă. În joc mai erau și proprietățile ardelene ale voievodului, pe care Zapolya dorea să le recupereze de la felon. Cu 12.000 de curteni și mercenari, Emeric Balassa și Martinuzzi asediază patru luni Ciceul, spune Paul Giovio. În realitate, Rareș s-a predat și a rămas păzit în Ciccu, nu asediat. Verancsics nota că vodă „*se învoi fără vreo dificultate, închinând Ciceul și încredințându-se pe sine bunăvoinței regelui*" Zapolya.

Vodă a fost silit să se predea și ca urmare a trădării lui Draxin sau Dracșin, care a fost atras în complotul realizat de episcopul de Vad, din porunca lui Lăcustă. Pârcălabul Draxin urma să-l asasineze pe Rareș și să-i trimită capul retezat noului Domn al Moldovei. Din Suceava, Mihul, principalul trădător al lui Rareș, supraveghea operațiunea și dădea instrucțiuni. Ștefan Lăcustă urmărea să pună mâna pe Ciceu cât mai repede și același lucuru îl dorea și Zapolya.

Între 1539 – 1540, Rareș, din Ciceu, va desfășura, spune C. Rezachevici, o intensă activitate diplomatică în vederea redobândirii tronului. Dându-și seama că nici Zapolya, nici Ferdinand de Habsburg ori Sigismund al Poloniei nu-l pot ajuta efectiv în intreprinderea sa, vodă se orientează spre Soliman Magnificul. Curtea din Viena știa bine că „*Ștefan Lăcustă nu reprezintă nimic. Sultanul stăpânește Moldova.*" Rareș va reintra în legătură cu Soliman, trimițându-i, afirmă Macarie, „*o scrisoare pe ascuns*", o „*carte sârbească*", precizează Ureche, scrisă și pecetluită de Doamna Elena. Ce conținut avea scrisoarea rămâne un mister, dar cert este că sultanul devine deosebit de receptiv și-i trimite poruncă lui Zapolya să-l lase pe Rareș „*să meargă la împărăție*". Verancsics arată că acesta nu se grăbea însă să respecte porunca, pentru că doar la al șaptelea ordin, de această dată ultimativ, îl va lăsa pe Domn să ia drumul Stambulului. „*Hochim*"-ul, porunca sultanului, preciza că Domnul nu va avea de ce să se teamă venind la Stambul, dar riscurile erau totuși enorme. Padișahul jurase pe Coran să treacă cu calul peste trădătorul voievod și pusese și o recompensă pe capul lui, în 1538. Având alături pe Grigore Rosemberg din Cotnari și Ioan Nagy de Timișoara și în sân „*Tetraevangheliarul de la Humor*" cu chipul lui Ștefan cel Mare pe el, Rareș pleacă la Stambul. În 1540, cunoscând sistemul corupt al împărăției otomane, îl mituiește pe marele vizir, albanezul Lufti pașa, printre altele și cu „*două perle de mărimea perelor*". Lufti pașa îi va mijloci în schimb o audiență la padișah. Dacă la început turcii erau mituiți pentru rezolvarea unor probleme de interes general, ale țării, sistemul corupției se va folosi de acum înainte și în probleme personale. Rareș însuși, într-o scrisoare către regele Poloniei, mărturisește că a plătit bani grei, din averile personale, ca să reocupe tronul, „*dar puțin mă*

interesează, deoarece mi-am ocupat locul". Cumpărarea tronului de către Petru Rareș, prima acțiune de acest fel în Moldova, de până acum, va crea un periculos precedent, și va deschide drumul spre tron unui mare număr de pretendenți, prin lăcomia și coruptibilitatea turcilor. Scoaterea, de către împărăție, a tronului la mezat (cine dă mai mult va fi Domn), înseamnă o reală decădere a Țărilor Române sub dominația otomană. S-a trădat principiul succesoral, iar „țara", boierii și Biserica, nu mai au nici un cuvânt în alegerea lui vodă. Tronul se cumpără ca orice marfă, iar banii necesari sunt în mare parte împrumutați de la creditori levantini și evrei. Rareș împrumută și el, de la o evreică din anturajul sultanei, 50.000 de florini. Împrumuturile se contractează cu mari dobânzi și creditorii, ca să-și recupereze sumele, plus camăta, vor face mari presiuni asupra domnului sau chiar îl vor însoți în țară, unde vor impune un control, o tutelare asupra voievodului. Interesele țării, prin practica vânzării și cumpărării tronului, vor fi trădate, interesele personale fiind puse deasupra.

Un ajutor nesperat în demersul său de recuperare a tronului, va primi Rareș în 1540, pe când se afla la Stambul, chiar de la Ștefan Lăcustă. El îi va ataca pe turci, în urma presiunilor boierești pentru recuperarea Tighinei și Buceagului, ceea ce îl făcea trădător față de sultan. Asasinarea lui Lăcustă de către boierii hicleni și ridicarea în domnie de către Gănești și Arburești a lui Alexandru Cornea, va nemulțumi Poarta. Sultanul înțelegea ca el să hotărască cine va fi Domn, și nu boierii, peste capul său, să ia decizii. Acțiunea marii boierimi e privită de padișah ca o tendință de emancipare, o veleitate de independență, ceea ce în fond se traducea prin trădare. Interesele Porții nu puteau fi trădate fără pedepsirea făptașilor. Când Soliman a aflat, prin spioni și trădare, că Alexandru Cornea a trimis o solie la Viena, steaua lui Rareș a răsărit din nou.

La sfârșitul lui decembrie 1540, Soliman Magnificul a acordat lui Petru Rareș domnia Moldovei. Când a intrat în țară, povestește Macarie, „*Îndată toată mulțimea boierilor moldoveni... s-a revărsat, atât cei de la curte, cât și cei ce se deosebeau prin strălucirea neamului, cât și cei numiți (în dregătorii), lăsând în părăsire pe nenorocitul Cornea*". Boierii care-l trădaseră pe rând, pe Rareș,

Ștefan Lăcustă, Alexandru Cornea, „*ca înaripații*" au ajuns în fața lui Rareș „*și au primit cu brațele deschise pe domnul lor și căzând la dânsul, primiră iertare pentru îndrăzneala lor*", adică trădarea din 1538. Câtă sinceritate aveau în suflet e greu de spus, dar nici Rareș nu știm cât de sincer era când, consemna Ureche, „*i-au iertat pre toți și cu dragoste i-au priimitu și le-au grăit lor: Fiți în pace și iertați de greșelile voastre, câte mii-ați făcut, oarecând. Iară ei cu toți strigară... Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintâi*". Scena aceasta a întâlnirii dintre Rareș și boieri e memorabilă. Foștii trădători îi cer iertare și-i jură credință, speriați că-și vor pierde capetele și averile, dar în cuget mai au încă viermele hiclenici care-i roade. Vodă, la rândul său, promite iertare, dar e convins că-și va trăda cuvântul, setea de răzbunare chinuindu-l încă din 1538.

Cornea, trădat de boieri, ajunge în fața noului Domn. Atât de josnică a fost purtarea boierilor, încât Dionisie Fotino va scrie chiar că Mihul împreună cu alții l-au ucis pe Cornea și i-au prezentat capul lui Rareș. Oricum, trădarea boierilor față de Cornea a fost odioasă și imorală în cel mai înalt grad.

Rareș va ordona numaidecât arestarea și închiderea la Roman a trădătorilor Mihul, Trotușanu, Crasnăș și Cozma. Instalat la Suceava în februarie 1541, Rareș va domni până la moartea survenită în 1546. El i-a considerat pe Lăcustă și Cornea simpli uzurpatori, a anulat toate actele lui Lăcustă și i-a poruncit lui Macarie, care scria cronica sub supravegherea logofătului Bubuiog, să-i socotească domnia întreagă, de 19 ani și jumătate, perioada 1538 – 1541 nefiind decât o paranteză, un intermezzo neplăcut. Voievodul se va bucura de simpatia poporului, dar boierii, spune Paul Giovio „*îl urau peste măsură*". Pentru pază și control asupra domniei, dar și asupra boierilor, sultanul a așezat al Suceava 500 de turci. Ca nu cumva Rareș să se hiclenească, padișahul i-a cerut și un fiu ostatec.

Cu acceptul sultanului și în prezența lui Hasan aga, Petru Rareș va porunci executarea, în frunte cu Mihul, a boierilor arestați la Roman. Motivul oficial al executării trădătorilor nu a fost hiclenia față de Domn din 1538, ci rebeliunea boierilor contra lui Lăcustă, pus de turci, și asasinarea lui. Indiferent de motivația oficială sau de resorturile neoficiale, capetele lui Mihul, Trotușanu, Cozma,

Crasnăș vor cădea și vodă își va împlini răzbunarea contra trădătorilor, „*carii*, nota Ureche, *multă pedeapsă și nevoie*" i-au pricinuit. Ca răzbunarea să fie și mai dulce, hiclenii, înainte de tăierea capetelor „*cu grele munci*" au fost munciți. Potrivit lui Giovio, alături de cei executați le-a venit rândul la încă vreo 20 de boieri, tot pentru binecuvântatul motiv al trădării. Șeptilici, pârcălabul de Hotin, își păstrează capul, dar nu și dregătoria, fiind înlocuit cu Hâra cămărașul, credinciosul domniei. În 1543 își va pierde însă capul și Șeptilici, microbul hicleniei infestându-l și pe el.

Din documentele interne aflăm că Rareș îi va confisca satul Șendrești boierului Patie și i-l va dărui lui Giurgea Bolea, căci „*acest sat l-a pierdut Patie fost postelnic și femeie lui, Stana și copiii lor, Dragoș și Ioana, în hiclenie, când au ridicat și cu alți necredincioși pe un lotru, anume Ștefan numit Lăcustă, asupra capului domniei mele*". Rareș i-a confiscat doar moșia celui învinuit de trădare, dar nu l-a executat. Nu era un domn sângeros și răzbunarea lui contra boierilor hicleni, în a doua sa domnie, nu se aseamănă cu cea a lui Lăpușneanu. Tocmai pentru că înțelegea neccesitatea unei continuități în cârmuire, Rareș nu-i va pedepsi nici pe boierii care au avut dregătorii sub Lăcustă, ca Vartic, Huru, Sturza, ci doar pe șefii complotului din 1538, acei „*infideli notorii*", „*lupi și lei*", josnici trădători.

O parte din boierii amestecați în asasinarea lui Ștefan Lăcustă, au fugit peste hotare, speriați și ei de gravitatea actului comis și vor rămâne în pribegie și după întoarcerea în a doua domnie a lui Rareș. El îi invită în Moldova, dar ei ezită și vodă, declarându-i hicleni, trece la confiscarea moșiilor. Sunt cazurile lui Ieremia jitnicier și Vâscan. În 1545, Domnul îi dăruiește lui Nicoară paharnicul, satul Păușești care „*a fost a lui Ieremia... și l-au pierdut acest sat în hiclenie*". Ieremia și Vâscan făceau parte din familia Gănești lor și Rareș îi dorea în țară, fie pentru a-i împiedica să comploteze în exil, fie pentru a-i lichida. El cere extrădarea lor regelui Poloniei. Alți Gănești transfugi au fost Pătrașcu, Ion și Ștefan Mânjea paharnicul, rudă de fapt prin alianță cu Gănești i, cumnatul lui Ion Gănescu. Dintre Arburești se află în Polonia Gliga, fiul lui Luca Arbure, Ioan Crasnăș. Lui Sava husarul, domnia îi va confisca satul

Săveni „*pentru hiclenia, când a pribegit în Țara Leșească*". În 1543, la Hârlău, își va pierde capul Avram Rotâmpan. S-a hiclenit și el contra lui vodă și a fost imediat sancționat. În a doua sa domnie Rareș va confirma constant și confiscările de sate care-i priveau pe hiclenii față de Ștefăniță, ca Ioanăș șetrar, Săcuianu ceașnic, Petre Carabeț. În dregătorii, vodă va introduce și boieri noi, de origine modestă, din boierimea mică și mijlocie, ca Nicoară Hâra, Ion Sturza, Gavril Movilă, Șandru și Tâmpa. Tot boieri noi, ridicați de jos, vor fi și marii vistieri Toma și Dan, paharnicul Pătrașco, marele stolnic Neagu, marele comis Plaxa, chiar dacă era cumnatul hicleanului Gliga Arbure. Iuric spătarul face parte din aceeași categorie de dregători. El, însă se va hicleni contra lui Ștefan Rareș, care-i taie capul și-i confiscă averile. În a doua sa domnie, Rareș a introdus în sfat și a înălțat în cele mai importante dregătorii 17 boieri noi, din care 16 sunt simpli boiernași, de origine necunoscută. Voievodul nu mai are încredere, după experiența din 1538, în vechea boierime și promovează una nouă, credincioasă. Daniile domnești merg spre marii dregători, conducători de cetăți și ținuturi și provin din confiscarea averilor unor hicleni. Astfel, Nicoară Hâra, pârcălab de Hotin, primește la 1542 satul Hireștii „*care acest sat l-a pierdut Crasniș fost vistier, în hiclenie, când a și pierit*". În 1546, Șandru pârcălab de Roman e miluit cu jumătate din satul Oțelești, pierdut de „*Ioanăș șetrar în hiclenie...*" Grijuliu cu păstrarea intactă a domeniului domnesc, Rareș e chiar zgârcit cu propria familie. Face o singură danie, la 27 aprilie 1541, verișoarei sale, cneaghina lui Ion Popovici, un sfert din satul Biserica Albă. Dregătorii mici și mijlocii, ca și fiii marilor dregători, sunt arareori miluiți și atunci cu foarte puțin. Sluga domnească Savu, primește un sfert din moșia Gârlești pe care „*Pătrașco... au pierdut-o în vicleșug, când au fugit cu Gănești*". Slugilor domnești credincioase le confirmă și le întărește o serie de proprietăți, pentru că această categorie constituia baza puterii lui. Din ea își recruta marii dregători, marginalizând și eliminând vechea mare boierime, în care nu avea nici o încredere.

În politica externă, în a doua domnie, Rareș e ceva mai prudent. Formal e supus sultanului, dar nu scapă nici un prilej ca să-l trădeze, trecând în tabăra creștină. Unui sol polon, el, care

cumpărase tronul de la sultan și-i jurase credință veșnică, îi mărturisește că „*dacă aș vedea că vreun rege creștin s-ar ridica cu putere și credință împotriva turcilor, atunci m-aș alătura cu credință de el și l-aș ajuta din toate puterile*". Prin solia lui Burlă în Polonia și scrisori personale, Rareș cere extrădarea boierilor fugari „*care au adus multe rele și supărări... țării noastre*". Îl solicită pe „*acest vrăjmaș al nostru anume Gănescul, deopotrivă cu soții săi*", toți „*oameni de nimic*". Dar dacă Sigismund l-a extrădat pe Toader, fratele lui vodă, nu va face același lucru și cu boierii hicleni față de Rareș.

Asediul Budei din 1541, de către Habsburgi, va provoca expediția otomană care se va termina prin înființarea pașalâcului de la Buda. În această conjunctură lui Rareș i se cere o nouă intervenție în Transilvania, pentru anihilarea lui Ștefan Mailath, trecut de partea imperialilor. Domnitorul va recurge și de astă dată la o vicleniei ca să pună mâna pe Mailath și să grăbească sfârșitul asediului Făgărașului. Domnul îi propune lui Mailath să înceapă tratativele cu turcii și-l invită în tabăra româno-turcă. Mailath cere drept garanții, că nu va fi arestat sau ucis, trimiterea unor ostateci în cetatea Făgăraș pentru perioada discuțiilor. Rareș acceptă și trimite un grup de boieri în frunte cu vistierul Mateiaș. Mailath sosește cu mare alai la convorbiri, dar Rareș trădându-l, îl arestează și-l predă lui Bali beg. A fost un gest urât, dar bine văzut în schimb de sultan. Imediat însă Rareș îl va trăda și pe Soliman, nemulțumit că acesta nu i-a înapoiat Tighina (Bender) cum promisese și că în plus îi mai cerea și cetatea Orheiului. Va intra în legături secrete cu coaliția antiotomană a statelor germane, în frunte cu Ioachim de Brandenburg. Se va obliga să furnizeze informații despre armata otomană și la momentul potrivit să se alăture creștinilor. Petru Vartic, trimis în misiune secretă, îi anunța pe polonezi, că Rareș „*și-a pus în gând să nu se mai supună împăratului turcilor, ba chiar să-și răscumpere libertatea sa cu puterea și cu armele...*" De remarcat că îndată după ce l-a prins și l-a dat pe mâna turcilor pe Mailath, care trecuse de partea lui Ferdinand, Domnul spune că va refuza să execute poruncile sultanului de a lupta contra lui Ferdinand, deoarece „*Și chiar și dacă ar vrea din răsputeri să îndeplinească aceste porunci, totuși moldovenii nu ar încuviința*". Între vorba și fapta

lui vodă era o mare diferență. Întâi îi anihilează lui Ferdinand aliatul, pe Mailath, trădându-l, apoi spune că nu va lupta contra lui ?! În vreme ce-i împrumută lui Ioachim de Brandemburg 200000 de florini unguresti, în schimbul unei chitanțe, bani pentru organizarea unei cruciate antiotomane, Rareș îi scria sultanului semnând „*Sărmanul cel nepunticios*", considerându-se „*prafiul de sub copitele calului*" padișahului. Trădarea, chiar survenită din înalte rațiuni de stat, tot trădare se numește !

La 3 septembrie 1546, într-o vineri, la miezul nopții, Rareș va muri, la Suceava, în urma unei „*boale foarte grea*". În locul lui pe tron urcă Iliaș care, spun unii istorici, a fost dat zălog la Poartă, pentru ca Rareș să nu se hainească, să nu-l trădeze pe Sultan, dar vodă totuși, după cum am văzut-o, a făcut-o cu vârf și îndesat. C. Rezachevici consideră că fiul dat ca ostatic la Poartă nu ar fi fost Iliaș, ci un anume Alexandru. Iliaș a domnit între 1546–1551 și a avut de înfruntat o puternică opoziție boierească. Așa „*moale de inimă și mic de suflet*" cum spune Macarie că era Iliaș, îl va executa pe hatmanul Vartic, la Huși, la 7 aprilie 1548, acuzându-l de uneltire, de trădare contra domniei. Macarie pune execuția pe seama „*nebuniei*" noului Domn, care se lăuda „*cu prinderea păsărilor*" și ziua și-o petrecea cu sfetnici turci, iar noaptea „*își apleca urechile și inima la agarence spurcate*". Era lacom și „*veniturile boierilor în toate chipurile de partea sa le-a adunat*". Mai târziu „*a înnebunit cu totul... iar pe alți boieri - pe unii i-a orbit, altora le-a tăiat nasul, iar alții au fugit și au pribegit în țări străine...*" După execuția lui Vartic, un document vorbește de „*12 fruntași*" fugiți din Moldova, ceea ce înseamnă că cel ucis a organizat un complot în toată regula contra tronului. Iliaș, în care „*diavolul și-a găsit cu desăvârșire locuința*", va intra în conflict și cu Biserica, luând „*averile mișcătoare și nemișcătoare ale episcopilor și mănăstirilor*". Macarie, episcopul de Roman, prin „*vicleșuguri*" și „*minciuni*" spuse de adversari Doamnei Elena și lui vodă, va fi destituit. În cronică se lamentează că „*am fost despuiat de scaun, ca un rob fugar, și cu grele încercări nenorocite m-am luptat și eram mai gol decât văzduhul.*"

În 1551, Iliaș va părăsi tronul și va pleca la Stanbul, unde se va turci. Întrebarea e de unde a prins atâta dragoste față de turci,

renegat care *„s-a lepădat de bună voie de Hristos și a primit pe diavolul"*, dacă nu a fost ostatic la Poartă ? Petrecerea copilăriei sau adolescenței printre păgâni ar putea să explice într-un fel opțiunea sa de se turci, dar dacă Alexandru a fost cel lăsat de Rareș zălog, lucrurile se complică. Oricum, numele trădătorului, al renegatului, va fi șters din inscripția de la proscomidie a bisericii din Târgu Frumos, ca și din Evangheliarul de la Voroneț. Renegatul a devenit pașă de Silistra, cu numele de Mohamet și după doi ani, trădat de noii săi coreligionari, a fost exilat la Brusa și la Alep, unde moare *„de inimă rea"* după unii, iar după alții, otrăvit.

În locul renegatului Iliaș urcă pe tron cu asentimentul boierilor și al Bisericii, Ștefan, care domnește între 1551–1552. La început, spune Eftimie, s-a arătat *„bun și iubitor de Dumnezeu și mângâia pe toți"*, dar mai târziu *„s-a preschimbat fără de veste"*, *„căci și acesta a adus femei destrăbălate agarence și hogi turci și alți apucați de diavol"*.

Ștefan Rareș instaurează o domnie autoritară și întâmpină opoziția boierimii, care începe o serie de comploturi. Pretendentul Ioan, viitorul Ioan vodă, cu sprijin extern și bazat pe colaborarea boierilor trădători din țară, va încerca în 1552, prin iulie-august, să-l răstoarne pe vodă. Acțiunea e respinsă, iar Iurie spătarul, care s-a dovedit hiclean față de Ștefan Rareș cu această ocazie își pierde capul și averile. Alți boieri fug și în Polonia îi găsim complotând pe hiclenii Negrilă mare hatman, Hrană mare vornic, Dan vistier, Liciul postelnic, Hâra, Spancioc, Vrânceanu... Numărul lor mare și importanța dregătoriilor deținute demonstrează un complot la vârf. Intoleranța sa religioasă stârnește și ea nemulțumiri, iar incursiunea de jaf în secuime nu reușește să îmbune boierimea clevetitoare. Un grup de boieri trădători din preajma Domnului, care acționau de comun acord cu fugarii din Polonia, pune la cale asasinarea domnitorului. Generalul Castaldo, trimisul lui Ferdinand de Habsburg în Transilvania, va participa și el la lovitura de stat contra lui Ștefan Rareș, îndemnându-i pe boierii hicleni să acționeze cât mai grabnic. La 1 septembrie 1552, în tabăra de la Țuțora, pe Prut, trădătorii comit un nou regicid, prăbușind cortul în care se odihnea Domnul, peste el și *„cu multe rane pătrunzându-l"*, l-au omorât. Motivația oficială a asasinatului o dă Eftimie în cronica sa.

Ștefan Rareș *„din pricina înmulțirii nebuniei devenise obraznic"* și *„a început să reverse tot felul de răutăți și s-a dedat la multe nedreptăți și chinuri. Iar acest ucigaș murdar și sugar de sânge... se spurca în toate faptele necuviincioase, făptuind desfrânări și jafuri, omoruri și lăcomii..."* În concluzie, *„lacomul și asupritorul"* trebuia să moară. Că Ștefan Rareș nu a fost chiar așa cum îl înfățișează Eftimie, care trădează adevărul istoric, e neîndoielnic. Boierii trădători, autorii loviturii de stat și ai asasinatului contra unui uns al lui Dumnezeu, trebuia să-și găsească o scuză, pentru odiosul act, așa că la fel cum l-au trădat pe Ștefan în timpul vieții sale, i-au trădat și memoria, împroșcând-o cu noroi. Trădători și asasini, boierii începuseră să se deprindă cu gustul sângelui domnesc, dar se consideră justițiari și în felul acesta, automat absolviți de înfricoșătoarea faptă.

După ce „sfatul boieresc", cum subliniază Eftimie, l-a asasinat pe Ștefan Rareș, între complotiști au început neînțelegerile. Hiclenii fugiți în Polonia s-au raliat cauzei lui Petru stolnicul, viitorul Alexandru Lăpușneanu, care avea de partea lui și pe regele Poloniei și pe Castaldo, generalul lui Ferdinand de Habsburg. Hiclenii din țară, care au înfăptuit lovitura de stat contra lui Ștefan Rareș și l-au ucis, deși erau în strânsă legătură cu transfugii, înțelegeau să profite ei, în primul rând, de pe urma sângerosului act. Acest lucru se putea realiza, ridicând propriul lor Domn. Eftimie, cu candoare, explică murdara tărășenie: *„Dar Gavril marele vornic și cu Sturdza hatmanul nu au ținut de loc seama de jurămintele și făgăduințele ce le trimiseseră și le încredințaseră pribegilor și le întăriseră mai înainte prin scrisori, ci împreună cu alți câțiva părtași de-ai lor, și-au pus domn la Șipote pe blestematul Joldea."* Pe Joldea îl sprijină și Doamna Elena Rareș, care voia să și-l facă ginere, căsătorindu-l cu fiica sa, Ruxandra.

În Polonia, puternicul grup de boieri trădători ai lui Ștefan Rareș, îl proclamă Domn la Trembowla, pe Petre stolnicul, sub numele de Alexandru Lăpușneanu. Grigore Ureche nota: *„Ci sfătuindu-se pribegii, carii erau acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domn pe Petrea stolnicul... și i-au pus numele de Alexandru vodă... și l-au ales pribegii dintre sine"* În țară cât a stat, Alexandru

avea rangul de stolnic, dar hiclenindu-se față de domnie fuge, ca să-și scape viața, în Polonia. Grupul de vreo 60 de trădători refugiat la leși, îl alege Domn și el va jura imediat credință regelui Poloniei, Sigismund al II-lea (Sigismund I murise în 1548). Lăpușneanu, afirma Eftimie, „*a căpătat mult ajutor de la craiul leșesc și de la nobilii cei mari ai acelei țări, și luptători viteji din ținuturile de margine și mulți pedestrași...*" Când s-a zvonit că marele vornic Gavrilaș și portarul de Suceava, Sturza, l-au ridicat Domn pe Joldea, Lăpușneanu „*foarte s-a umplut de furie și mânie și a trimis pe Moțoc vornicul în fruntea oștilor, împreună cu ceilalți pribegi și cu leșii... și au năvălit noaptea asupra lor la Șipote și i-au bătut, iar pe Joldea și pe toți boierii mari care erau cu ei i-au prins și i-au adus la Alexandru voievod*". Acesta, continuă Eftimie, „*ca om cuminte și preaînțelept și milostiv, i-a învrednicit de iertare pe toți*". Lucrurile nu stau chiar așa. Joldea își va pierde nasul și viața de mirean, pentru că e băgat cu de-a sila la mănăstire, iar Doamna Elena, pentru că s-a implicat în periculosul joc politic, va fi omorâtă.

Încă de la începutul domniei, Lăpușneanu va avea însă parte de un complot. Primul hiclean va fi Negrilă, proaspătul hatman și portar de Suceava, care profitând de deruta ce a urmat asasinării lui Ștefan Rareș, a furat din averea voievodală 500 de boi și 70 de cai. Pe acest trădător și hoț îl va trimite Lăpușneanu la Suceava „*unde se afla mama lui Ștefan vodă, având la ea toate averile sale și pe fiul său*" mai mic, Constantin. Negrilă nu se grăbește să execute porunca domnească de a preda imediat capturile, ci trădează, furând o parte din comori și restul, împreună cu minorul Constantin, expediindu-le la Stanbul. Trimiterea coconului domnesc peste hotare era o manevră abilă. Lăpușneanu putea fi de acum ușor șantajat cu acest pretendent, de fapt adevăratul moștenitor al tronului. Constantin, căruia Negrilă i-a salvat în fond viața, pentru că Lăpușneanu nu ar fi făcut greșeala să nu-l suprime, îi va fi în veci recunoscător. Lăpușneanu aflând de trădare, îl demite din dregătorie pe Negrilă și-l întemnițează chiar în Suceava, unde până nu de mult era șef. Prin complicitatea unor alți trădători, Negrilă va evada și va pribegi în Polonia și la turci. Nu stă degeaba, pentru că în combinație cu Sava Capotă și o înaltă față bisericească, fugară și ea

din obscure motive, pune la cale un complot pentru răsturnarea lui Lăpușneanu. Poate că trădătorii doreau să-l înscăuneze pe Constantin, care se bucura și de sprijinul lui Iliaș-Mehmet. Lăpușneanu bănuind că și Doamna Elena Rareș este amestecată în complotul contra sa, ceea ce nu ar fi fost imposibil, hotărăște să o sugrume. Ca să scape de potențialul pericol pe care îl reprezenta Constantin, vodă trimite un adevărat comando la Stanbul, care îl va asasina pe coconul domnesc, în 1554.

Tronul lui Lăpușneanu va mai fi amenințat și de hicleanul Lupu Huhulea păhărnicelul, care vrea să-l răstoarne. De partea hicleanului, pretendent real sau impostor, vor trece însă și câțiva mari boieri din sfatul țării. Complotul trădătorilor nu reușește și Lupu împreună cu fratele său, Stanciu pârcălabul, sunt executați. Un document vorbește despre vremea *„când s-au ridicat (Lupu) domn asupra capului domniei mele și cu alți vicleni"*.

Despre frământările interne, conflictul Domn-boieri, lupta pentru putere, aflăm și din componența sfatului domnesc. În 1558, sfatul e drastic remaniat, din el lipsind Nădăbaico mare vornic, Hâra pârcălab de Hotin, Veisa pârcălab de Neamț, Șendrescul spătar, Dan vistier, Toader paharnic, Medelean stolnic, Placșa comis. Cum ei nu au decedat, eliminarea trebuie pusă pe seama unei hiclenii.

Încercările de răsturnare a lui Lăpușneanu de pe tron, din partea diverșilor pretendenți, reali ori nu, indică și o gravă criză dinastică. Însuși Lăpușneanu, ca fiu nelegitim al lui Bogdan al III-lea cel Orb, dă un exemplu negativ, creează precedentul. În 1552, când fiul lui Ștefăniță, Ioan, viitorul Ioan vodă cel Cumplit, vrea să-l răstoarne pe Ștefan Rareș, îi încolțește lui Lăpușneanu gândul de a intra și el în lupta pentru coroană. În fond, dacă bastardul lui Ștefăniță încearcă să-l răstoarne pe nepotul bastardului lui Ștefan cel Mare, de ce nu ar încerca și el, bastardul lui Bogdan, același lucru. Secolul al XVI-lea, spunea pe bună dreptate Iorga, e secolul aventurierilor. Criza dinastică se agravează nu numai datorită fiilor nelegitimi care luptă unul contra altuia, alături de facțiunile trecute de partea lor, dar și a impostorilor, care nu au nici o legătură cu Mușatinii. Un exemplu va fi Despot vodă, care va reuși chiar, pentru o vreme, să urce pe tron. La scaunul domnesc mai râvnea și un cneaz rutean,

Dimitrie. Moldova părea o pradă ușoară, „*o adevărată profesiune*". Criza morală, decăderea, intrigile, trădarea, au dus-o într-un grav impas.

La 17 noiembrie 1561, la Verbia, Alexandru Lăpușneanu se pregătea să-l înfrunte pe un hiclean ce dorea să-i fure tronul, nimeni altul decât Despot vodă. Înainte de bătălie, boierii, conform unei relatări din secolul al XVII-lea, i-ar fi reproșat Domnului măsurile dure luate contra lor: „*Ai omorât pe cei mai buni dintre boieri, ca să le iei moșiile, ne-ai luat vitele de ți-ai făcut tezaur, acum adă boii, și trimite-i să lupte pentru tine cu dușmanul*". Dacă așa s-au petrecut lucrurile, înseamnă că episodul a fost doar preludiul la actul de trădare care se va consuma peste puțin timp. Și într-adevăr, Azarie vorbește categoric despre trădarea boierilor față Lăpușneanu în bătălia de la Verbia: „*de la început au apucat-o la fugă*", „*erau haini voievodului*", „*iar voievodul a rămas să lupte singur, cu puțini ai săi*" credincioși. „*Și înțelegând înșelăciunea, a suspinat zicând: Vai, mai bine mi-ar fi să trăiesc cu fiarele la un loc, decât cu oameni necredincioși*". Lăpușneanu se retrage la Huși și încearcă o nouă rezistență cu forțele rămase fidele, dar, mercenarii lui Despot și tactica modernă adoptată de el, îl surclasează pe Domn, care îi opune o armată medievală. Lăpușneanu fuge, cu gândul să se adăpostească la turci, iar Despot poruncește starostelui Iacov Bole să-l prindă „*pe acel ticălos de Alexandru și pe tovarășii lui*" și să i-l trimită, viu sau mort, fapt ce va fi recompensat: „*nu-ți va lipsi mila noastră*". Victorios pe câmpul de luptă, Despot lansează un apel către toți boierii că-i „*va primi bine... dacă vor veni să mi se închine, pe toți îi voi ierta și-i voi primi în mila mea. Dar de vor fi îndărătnici, îndată vor fi pedepsiți pentru greșelile lor*". Marii boieri nu au pregetat să treacă de partea noului Domn, trădându-l pe Lăpușneanu. I se închină lui Despot vodă marele logofăt Ion Movilă, comisul Pascu, vornicul Spancioc, vistierul Petricina, marele vornic Moțoc, hatmanul Barnovski, logofătul Stroici și mulți alții. Cum se explică această trădare a Domnului legiuit, Lăpușneanu, pe care boierii o fac în favoarea unui aventurier, Despot vodă ?

Un întreg complex de factori a condus la ceea ce Iorga numea „*aventurile Renașterii politice în țările noastre*". Azarie relata că

Despot „*luând cetatea Sucevei și găsind în ea multe bogății, le-a împărțit oștenilor, iar partea de sus a țării i s-a supus*". A făcut pe urmă risipă „*de vorbe mincinoase și ademenitoare*" și un gest concret de clemență, spune Nicolae Costin, imediat după lupta cu Lăpușneanu, când pe prizonieri „*pre toți i-au slobozit pentru ca să tragă cu blândețe inimile locuitorilor țării*". Aceste fapte nu au fost suficiente însă pentru o trădare în bloc a boierilor. Lăpușneanu, încă de la urcarea pe tron, s-a lovit de un complot, când Negrilă, care făcea parte din chiar grupul său de conspiratori, îl va trăda. Între vodă Alexandru și partizanii săi pe de o parte și grupul de boieri rămas credincios familiei Rareș pe de altă parte era o luptă surdă. Căsătoria sa cu Ruxandra, fiica lui Rareș, nu pune capăt luptelor pentru putere dintre părți și hiclenii nu capitulează total. Schimbările din sfatul domnesc și acuzele aduse de boieri domniei, în preajma luptei de la Verbia, demonstrează că exista o puternică opoziție internă, Domnul fiind înconjurat de complotiști și trădători. Farmecul personal, harisma lui Despot, cultura, prestanța, au contribuit în bună măsură la atragerea boierilor, care îl cunoșteau încă dinainte de Verbia, când ajunsese la curtea lui Lăpușneanu. Faptul că a fost bine primit de vodă și că despre sine spunea că se înrudește cu Doamna Elena, s-au dovedit alte atuuri în ralierea de partea lui a sfatului și a restului boierilor.

Despot vodă Iacob Heraclidul s-a născut în insula Samos, afirmă în biografia dedicată acestuia în 1587, I. Sommer. Francisc Forgach, cancelarul lui Ferdinand, ca și Graziani, vorbesc de originea sa umilă (era fiu de marinar). A studiat medicina la Montpellier și și-a însușit o serioasă cultură umanistă. Tot aici ia contact cu ideile Reformei. Era, își amintea marele botanist Charles de L'Ecluse, „*locvace și vorbea perfect greaca, latina, franceza și italiana*". După alte surse, poliglotul ar fi stăpânit chiar 12 limbi ! Istoricul Leonclavius, care și el l-a cunoscut personal, ca și Clusius, spune că Despot era „*un bărbat frumos la înfățișare, nu prea mare de stat, vânjos și cu draci în corp. Părul negru, limba dezghețată.*" Va ajunge la Paris la curtea lui Henric al II-lea și va participa la recucerirea orașului Metz, din mâinile lui Carol al V-lea, Qvintul. În 1554 își trădează tabăra și trece de partea lui Carol Qvintul,

luptând în bătălia de la Renty, unde face isprăvi de vitejie. A devenit și un talentat scriitor militar și un excelent cunoscător al artei militare. La curtea lui Carol Qvintul era primit cu onoruri, fiind investit cavaler și conte palatin, ceea ce-i dădea dreptul de a numi notari imperiali, doctori, licențiați, magistrați și poeți lauriați. Arborele său genealogic, stufos și ireal, cu rădăcini chiar în Hercule, va fi însă legalizat de cancelaria aulică a lui Carol al V-lea și tipărit în Transilvania, în 1558. A umblat prin Germania, Danemarca, Suedia și Polonia și a legat preitenie cu Melanchton, Sommer, Albert Laski și cancelarul Lituaniei, Radziwil. În 1558 va ajunge în Moldova, unde se va da drept ruda Doamnei Ruxandra, care se trăgea din despoții sârbi. Susținându-și legăturile cu aceștia a devenit automat „*rudă*" a casei domnitoare a Moldovei. Bine primit la curtea moldoveană, face o puternică impresie printre dregători, pe care încet îi atrage de partea lui. Ureche spune că Despot începuse „*o urzeală de comploturi*" și „*prin promisiuni au început... cu o seamă de boieri a lui Alexandru vodă pre taină o sfătuire cum ar putea să apuce domnia țării*". Prin intermediul medicului Georgio Blandrata, care-l trata pe vodă, Despot încercă o faptă mârșavă, otrăvirea lentă a lui Lăpușneanu. Moartea Domnului nu i-ar fi adus automat tronul țării, dar aventurierul se baza pe complotul antivoievodal pe care-l realizase, pe hiclenirea boierilor și sprijinul lor. Medicul își trădează sacra sa datorie și începe otrăvirea pacientului, dar Lăpușneanu descoperă tărășenia și-l arestează. Aventurierul fuge și ajunge la Kezmark, unde se bucură de simpatia grupării protestante prohabsburgice poloneze. Despot plănuia obținerea tronului prin sprijin polon și habsburgic. Acțiunea lui Despot din 1561 e în corelare cu planurile habsburgice de câștigare a unei influențe sporite în Estul Europei. „*Urcarea pe tron a lui Iacob Heraclide,* spune A. Berciu-Drăghicescu, *ce imediat și-a luat numele de Ioan voievod, nu a însemnat o simplă schimbare de domnie, ci a adus o însemnată modificare politică... momentul înscăunării lui Despot a avut un caracter cu totul excepțional el situându-se la confluența dintre două procese istorice europene: răspândirea spre Răsărit a ideilor Reformei și politica Habsburgilor de atragere a Moldovei în orbita acestora*". Turcii știau că „ *germanii au venit în Moldova*", dar

deocamdată sultanul, în urma unor schimburi de solii și a unor substanțiale daruri, „*s-a hotărât*, după cum menționează Daniel Barberigo, *să-l confirme pe Despot ca domn al Moldovei, cu condițiile conținute în scrisoarea pe care a trimis-o... respectiv să mărească tributul... să fie prieten prietenilor săi și dușman dușmanilor săi*" și să desființeze armata de mercenari. Dintr-o scrisoare a lui Soliman, aflăm că și boierii au făcut diligențe la Poartă în favoarea lui. Soliman scrie că Iacob Heraclide „*la început nu s-a purtat tare bine... dar pentru că acea țară (Moldova) și toți boierii, schimbându-și părerea și rugându-ne să ne îndurăm de ei, să-i iertăm fapta rea și păcatul care l-a făcut cu ei, am dat acea domnie acelui voievod. Jurându-ne și făgăduindu-ne să ne slujească cu credință, ne-au oferit prin slugile și scrisorile lor foarte mult... Iar dacă își va schimba gândul și jurământul și se va arăta altfel decât ni se făgăduiește, atunci noi vom fi totdeauna gata...*" La 16 martie 1562, a sosit la Iași o impunătoare solie, din partea sultanului, în frunte cu Ferhat Aga, „*unul din cei 5 capugii*" și i-a adus lui Despot steagul de domnie. Dar el, deși jurase credință sultanului, și-a trădat imediat jurământul pentru că în Proclamația dată moldovenilor spune că vrea să continue lupta antiotomană a românilor; „*dorința mea nu este alta, decât să eliberez această țară a mea de tirani*" și că gândul său „*nu e altul decât să mă războiesc zi și noapte cu necredincioșii și blestemații de turci*". În scrisoarea trimisă lui Francisc Zay, Despot a făgăduit să ralieze Moldova la lupta antiotomană, în cadrul coaliției europene pe care o pregăteau Habsburgii. Ferdinand și Maximilian îi promit ajutor. Pentru supravegherea lui vodă și informarea promptă a curții de la Praga, sunt trimiși Ioan Belsius și Marcus Bergkowicz.

În sfatul țării, noul Domn va menține și câțiva dregători de-ai lui Lăpușneanu, Danciu, Moțoc, Ion, Andreica și Bolea. El si-a motivat înscăunarea, într-o scrisoare către sultan, prin rugămintea boierilor, terorizați de cruzimile lui Lăpușneanu, care ar fi „*tăiat la mai mult de 1000 de oameni nasul, urechile și mâinile*". Implicit îi absolvă de trădare și pe boieri, ei prin urmare fiind victime și nu complotiști și hicleni. În sfat își va introduce câțiva favoriți, ca Dărman, Avram, Mătiiaș Stârcea, Seachil, Nicoară, Bărnovschi,

Gavril, Mălai și Ivăneață, dar raporturile cu boierii vor fi permanent instabile, el având încredere doar în garda sa de mercenari. Aventuricrul știa foarte bine că boierii care îl trădaseră pe Lăpușneanu, erau oricând gata să-l trădeze și pe el, așa că îi urmărea cu foarte multă atenție. Fiind protestant și un pion al Reformei, al propagării ei în Răsărit, s-a bucurat și de sprijinul celor persecutați prin actele de intoleranță religioasă ale lui Ștefan Rareș și Lăpușneanu, sașii, ungurii și armenii.

Belsius într-un raport al său către curtea din Praga, din 13 aprilie 1562, arată că în cursul nopții de 10 spre 11 aprilie a avut loc un atentat la viața lui Despot. Autorul a fost husărelul Voinea, „*care a fost prins purtând sub mantie sabia scoasă din teacă*". Voinea „*era unul dintre husăreii care sunt în număr de 12, care cercetează drumurile pe care trebuie să umble el (Despot) și merg înaintea lui*". Cu toate că Voinea făcea de multă vreme parte din garda domnească și se dovedise credincios, acum, continuă raportul, „*îndulcit cu bani*" și „*tocmit de Alexandru Moldoveanul*" (Lăpușneanu), îl trădează pe Despot și vrea să-l asasineze.

Alexandru Lăpușneanu nu s-a împăcat cu pierderea tronului și nu a renunțat la a-l redobândi și nici la a se răzbuna pe hicleanul de Despot. Îl cumpără pe Voinea și-l face trădător și potențial asasin. În 12 aprilie, hicleanul husărel era târât în lanțuri „*prin tot locul*", ca să fie spre luare aminte, și, recunoscându-și vina, striga: „*Am fost trădător față de domnul voievod și sufăr o pedeapsă dreaptă, cei ce ar încerca același lucru să-și ia o răsplată ca aceasta*". A acționat hicleanul singur, ori a avut și complici ? Despot era convins că și alți boieri știau de planurile lui Lăpușneanu de a-l asasina și că Voinea nu era decât o rotiță dintr-un complot. Trădătorii vor fi fost desigur mai mulți. Belsius afirma că „*s-au temut pentru sine mulți boieri*", ceea ce confirmă existența unei conjurații, a unui grup mai numeros de boieri trădători. Despot a poruncit, „*fără să se ridice nici un glas*" contra ordinului, ca patru boieri să fie arestați. Ei vor fi trimiși la Hotin, la Albert Laski „*ca să-i închidă în temniță cu ce mai mare strășnicie*". La 19 aprilie a fost prins un „*oarecare rău voitor Vauryn pus la cale de Alexandru*". El nu era un atentator, ci un emisar secret al lui Lăpușneanu, care urma să determine un

grup cât mai mare de boieri să-l trădeze pe Despot. Va fi și acesta întemnițat, alături de fratele său. Tot acum e trimis după gratii și „*un vistier al lui Alexandru*". Cei trei sunt expediați tot lui Laski, care-i închide la Suceava. Întemnițații, după ce au fost „*munciți*" ca să dezvăluie secretele complotului și să-i trădeze pe toți cei implicați, vor fi executați. După mărturisirea solului Dimitrie, Despot a omorât 7 boieri. Vicebailul Andrea Dandolo relata și el la 7 iunie 1562, că Domnul Moldovei „*a omorât câțiva (boieri) din neamurile lui Alexandru, care unelteau împotriva lui*". La 4 mai, Belsius scria că a mai fost prins un atentator, care venea direct de la Stanbul și care „*osândit de glasul poporului, a fost tras în țeapă după ce și-a mărturisit crima în piața mare*". Lăpușneanu avea o oarecare experiență în organizarea de comandouri pentru executarea de asasinate, pentru că la fel a procedat și în cazul lui Constantin Rareș, dar de această dată nu l-a ajutat soarta.

În urma acestor atentate Despot e hotărât să dea o lecție în stil renascentist tuturor trădătorilor și agenților secreți ai lui Lăpușneanu. A trimis la Suceava 15 unități de husari credincioși care au ocupat pozițiile strategice. La Suceava se afla și Andreica, fostul stolnic a lui Lăpușneanu, „*om prea frumos la înfățișare*", dar care umbla după domnie, „*și nu pe furiș, ci pe față*". Hicleanul punea și el la cale comploturi. Despot a stabilit ca la 23 aprilie, de Sfântul Gheorghe, să fie încoronat. Evenimentul trebuia conjugat și cu eliminarea opozanților, a trădătorilor. La 23 aprilie la Suceava, pe când mulțimea participa la procesiunea religioasă, cele 15 unități de husari domnești s-au repezit la Andreica și la oamenii lui, prezenți și ei la sărbătoare. Belsius spune că în acel moment „*Glasurile poporului au cerut uciderea lui (Andreica), și ca mulți să fie trimiși pe lumea cealaltă printr-o moarte sângeroasă... și e de mirare că, deși această ceată era așa mică, de abia 600 oameni, mulțimea nu s-a împotrivit nicidecum și nici cu cuvântul, nici cu fapta*". Aparenta pasivitate a poporului se poate explica prin scârba ce o avea față de trădători și ura față de acțiunile complotiste. Poporul era învățat să se supună Domnului și ridicarea contra lui însemna a-l mânia pe Dumnezeu. Despot a lichidat o parte a boierimii hiclenite, sub privirea unei mulțimi tăcute, pe care puțin o interesa luptele pentru

putere dintre taberele clasci dominante. Pe de altă parte, străinii, sași, evrei, armeni, ca și meșteșugarii, negustorii, târgoveții erau de partea domniei, care îi sprijinea. Mai exista apoi și o anume plăcere sadică. Execuția publică era un adevărat spectacol. Ori poporului i-a plăcut întotdeauna spectacolul, circul. Și dacă spectacolul e și sângeros, cu atât mai bine.

Nevoia acută de bani îl va face pe Despot să conceapă baterea de monedă din aurul și argintul luat cu japca din biserici. Cum el era luteran, nu făcea nici o impietate jefuind Biserica ortodoxă. Clerul și poporul însă l-au sancționat ca trădător al celor sfinte, iar Azarie îl consideră „*al doilea Baltazar*" pentru că „*a adunat la dânsul, înșelătorul, vasele de argint și de aur, pietre scumpe și împodobite cu mărgăritare ale sfintelor icoane din toate mănăstirile*". Ureche spune că„*bisericile dezbracă și arginturile lua de făcea bani*", ducați de aur, taleri, orți, dinari, oboli de aramă. Bani a mai scos Despot și din confiscarea averilor boierilor hicleni. Toată averea lui Andreica va fi folosită pentru plata soldei mercenarilor. Cu Nicoară, marele vameș al Moldovei, Despot a procedat mai subtil. Știind că vameșul nu a fost cinstit și prin urmare i-a trădat încrederea, îl aruncă în temniță și îi confiscă averile. Printr-un act de clemență, ca să nu-i agite pe marii boieri, îl iartă și-l eliberează, dar uită să-i mai restituie averea.

Un episod curios se va petrece în ianuarie 1563. Mergând la Hotin ca să-și inspecteze trupele, Despot „*a fost înconjurat pe nesimțite de norodul de țărani și... smuls dintre ai săi, încât se putea vedea nu fără uimire că a rămas aproape singur cu unul sau doi slujitori printre multe mii de țărani. Îl urmăreau cu strigăte supărătoare (cerându-i) să oprească plata neobișnită până atunci a acelui galben de aur*". Cu tact și diplomație, vodă a potolit mulțimea care a cerut să-i fie predați Barnowski și „*un vlădică*" moldovean. Despot a scăpat de la un linșaj pentru că furia mulțimii s-a orientat spre alții. Sommer povestește că, după ce a intrat în cetate, Domnul „*a fost cuprins de mare indignare că a fost părăsit de ai săi în chipul acesta și nu înțelegea în ce fel trebuia tălmăcit acest lucru... Barnowski simțindu-se amenințat și judecând că este mai bine să dai din mâini decât să rabzi, a devenit părtașul și*

urzitorul tuturor răzvrătirilor". Lângă Hotin boierii l-au trădat pe vodă, lăsându-l fără apărare în mâinile mulțimii. Poate tacit, au convenit la acest gest, prin care în mod nesperat puteau scăpa de vodă. La necredința boierilor, mai trebuie adăugată și o doză de lașitate, ei nevrând să-și riște pielea, ca să-l scoată pe Domn din mijlocul gloatei dezlănțuite. Trădarea a fost așadar dublată de lașitate. Belsius avea dreptate când afirma că„*despre boieri stăm la îndoială, căci ei nu se dau pe față*".

Politica religioasă dusă de Despot va stârni reacția violentă a clerului și a boierimii ortodoxe. Azarie spune că acum vodă„*a început să dea pe față otrava ascunsă și rea pe care o avea în inimă, și era aplecat spre nedreptăți și a aruncat asupra oamenilor dări grele... și ura datinile ortodoxe; a adus cu dânsul sfetnici de altă credință, luterani, urâți de Dumnezeu, căci și el însuși era de aceeași credință. Pe călugări și mănăstirile nu le iubea...*" Despot a intrat în conflict și cu Biserica. Aceasta vedea în el un trădător al ortodoxismului. Din cauza unor datorii, va ajunge Domnul la ceartă și cu Albert Laski și-i va lua stăpânirea asupra Hotinului. Martin Literatul a notat însă că „*I-a luat (lui Laski) această stăpânire pentru că a înțeles că pune la cale o trădare*".

Urmărind himere, ca acel plan dacic de a stăpâni și Transilvania și Țara Românească, când nici în Moldova nu era bine înfipt, Despot ținea la curtea sa câțiva nobili secui răsculați și pe Nicolae Basarab, fiul lui Barbu Craiovescu pe care intenționa să-l pună pe tronul Munteniei ca prinț vasal.

În 1563 atentatele hiclenilor la viața lui vodă vor continua. Sommer în *Elegia a XI-a* ne-a povestit despre câteva din ele: „*Am văzut, vai, semnele prevestitoare ale omorului pus la cale. De curând, pe când privea în tabără la întrecerile călăreților, a zburat o suliță aruncată de o mână necunoscută și pătrunzând cu mare vuiet prin văzduhul limpede, s-a oprit chiar lângă trupul domnului lipsit de grijă... și după aceea, când... s-a amestecat printre trupele de călăreți în mijlocul cărora putea fi recunoscut de departe, după calul său turcesc, a fost ferit de încă o primejdie care îi amenința neprețuita sa viață, scăpând ca prin minune de loviturile fără greș ale unei mâini plătite*". Trădătorii făcuseră cerc în jurul său și câte

o mână asasină își încerca norocul. Despot se mai ținea încă pe tron, dar prăbușirea era aproape.

În vara anului 1563, în fruntea complotului pentru răsturnarea voievodului, se afla trădătorul Ștefan Tomșa. Dintre hiclenii participanți la viitoarea lovitură de stat mai făceau parte și Barnowski, care înțelegea să nu rabde de pomană, fără să dea din mâini, Moțoc și Dărman. Ocazia răzvrătirii, va povesti Thomas Frölich, s-a ivit când pârcălabul de Suceava, Pavel Secuiul, a cerut permisiunea să plece la Cașovia, să-și viziteze familia. Boierii trădători îi sprijină în fața lui Despot cererea, fericiți să scape de el. Nicolae Costin relatează că după plecarea lui Pavel Secuiul, hiclenii au lansat o alarmă falsă și *„spuseră lui Dispot vodă că au intrat tătarii de peste Nistru în țară și pradu și ardu"*. Domnul, cu toate că știa din proprie experiență, ba mai mult, i se și repetase în diferite rânduri, că nu trebuie să se încreadă în spusele boierilor, care sunt mincinoase și viclene, dă crezare totuși veștii și numește în fruntea trupelor pe Ștefan Tomșa și pe Ilie Dărman, capii trădătorilor. Planul lor era să anihileze trupele de mercenari străini, pe care Despot le mai avea, după ce grosul lor a fost licențiat. Erau mai puțin de o mie de oșteni dar foarte buni războinici și dotați cu armament modern, arme de foc și, în plus, se arătau foarte devotați lui vodă, mai ales de când acesta le și plătise soldele cu aurul și argintul jefuit de prin biserici. Tomșa ia conducerea celor 350 de oșteni unguri *„și sârbi 50, tot călărime cu câteva mii de moldoveni și oare câți nemți pedestrași și povățuitori de tunuri"*. Armata va ajunge la Nistru și, spune N. Costin, *„nefiind nice un tătar, lefegii intră la bănuieli"*. Tomșa încearcă să-i atragă de partea complotiștilor, dar ei refuză cu demnitate să-l trădeze pe vodă. Desconspirând planul de lovitură de stat, rebelii nu mai au altceva de făcut, de cât să-i lichideze pe toți mercenarii. Azarie scrie că la Ciuhru, Tomșa a urzit un plan diabolic, cantonându-i separat pe unguri, sârbi și germani, așa că în timpul nopții *„poruncește Tomșa... de au aprinsu o casă în sat, făcându semn moldovenilor, de au abătut cu toții cu săbiile goale în unguri și în veniți"*. Se încinge o luptă aprigă, ungurii reușind să-și înjghebeze o redută. Tomșa ordonă tunarilor germani să tragă asupra lor, dar ei refuză să-și trădeze

camarazii și ca urmare îi „*taie pe toți*". Doar unul, anume „*Hristofor carele au îndreptat tunurile asupra ungurilor, au rămas viu*". Trădătorul, culmea ironiei, se numea Hristofor, adică „*Purtătorul lui Hristos*". I s-ar fi potrivit „*al Iudei*" ! Lefegii sârbi s-au aruncat în Nistru și o parte s-au salvat pe malul celălalt. În zori, moldovenii au încheiat masacrul și s-au dus la Cetatea Neamțului, unde comandant era silezianul Joachim Prudentius. În acel moment el lipsea din cetate, iar paznicii, care nu bănuiau vreo primejdie din partea lui Tomșa, au deschis porțile. Imediat trupele moldovene au trecut la măcelăria garnizoanei germane și au ocupat acest adevărat cuib de vulturi.

În Suceava, Despot avea la dispoziție 656 de soldați, din care 400 erau unguri sub comanda lui Martin Farcaș și Petru Devay și „*300 greci, poloni, ruși, nemți, italieni*". La 8 august 1563, Tomșa a început asediul Sucevei și zice cronica „*a fost război ziua și noaptea și vărsare de sânge și pieire de ostași, în timp de patru luni*". La 10 august, complotiștii l-au ales Domn pe Tomșa în fața Sucevei, pe când înăuntru, în cetate, se afla Despot, unsul lui Dumnezeu, căruia toți boierii i-au jurat credință, iar sultanul i-a trimis steag de domnie. Acțiunea boierilor e lipsită de orice temei de drept, ilegală și trădătoare față de instituția domniei. Ce e drept, la fel de ilegală și trădătoare față de Lăpușneanu a fost și acțiunea lui Despot însuși ! Avem de-a face cu o dublă culpă politică. Prin trădarea principiului succesoral, criza dinastică se agrava din ce în ce mai mult, iar boierii erau tot mai convinși că ei reprezintă principiul continuității statale, că ei sunt păstrătorii tradiției și purtătorii binelui și ai intereselor țării, într-un cuvânt, că ei reprezintă reala putere și țara întreagă. Conștienți de forța lor, fac și desfac domnii, în funcție de interese personale.

Tomșa va începe un asediu în toată regula asupra Sucevei, trăgând cu tunurile asupra ei, dar garnizoana din cetate rezista. Trădătorul se gândește la ajutoare din partea lui Ioan Sigismund Zapolya, în timp ce Despot aștepta și el sprijin străin. Apelul la forțe externe e din nou o trădare a țării, din partea ambelor tabere, pentru că acest ajutor nu era niciodată dezinteresat și presupunea concesii, cedări, subordonare politică. În aceste momente critice,

apare pe scena evenimentelor, Dimitrie Wisniowiecki, care în conflictul dintre Tomșa și Despot întrezărește o posibilitate nesperată de a ocupa tronul Moldovei pentru sine. Dimitrie se ivește cu trupele sale în fața Sucevei, iar Tomșa se retrage în grabă. Pentru a sonda terenul, Dimitrie îl va trimite la tratative cu Despot pe Pioceschi. Se cade de acord ca în urma renunțării temporare la tronul Moldovei, a lui Wisniowiecki, Despot să-i plătească pe loc 25000 de galbeni „*pentru cheltuiala ce au făcut cu oastea*" și un „*tribut*" de 12000 de galbeni pe an. Domnul presat, acceptă în speranța de a câștiga timp, până când îi vor sosi ajutoare. Imediat însă apar în tabăra lui Dimitrie solii lui Tomșa, boieri foarte importanți. Ei, ne relatează N. Costin, au spus că-l doresc Domn pe Wisniowiecki, iar Tomșa nu va fi decât un comandant temporar. Solia era o abilă cursă în care Dimitrie Wisniowiecki va cădea cu ochii închiși, pentru că el dă crezare spuselor boierilor. În primul rând va trăda înțelegerea cu Despot, apoi va trimite un corp de oaste din 500 de polonezi și cazaci „*ca să-i aducă capul lui Tomșa*". Boierii i-au jurat că sunt gata să-l trădeze pe Ștefan Tomșa dacă primesc ajutoare și să-l predea lui Wisniowiecki. Pâlcul oștenilor polonezi și cazaci este dus de boieri, undeva pe malul Siretului, unde cade într-o ambuscadă, pregătită din vreme. Prin viclenia și trădarea boierilor, oștenii străini sunt complet nimiciți. Dimitrie, care nu știa ce se întâmplă, se îndreaptă spre Vericicani ca să-i întâmpine pe cei ce urmau să vină cu capul lui Tomșa. Dar, abia atunci când vede numai oștile moldovenești își dă seama că a fost trădat. E prea târziu însă pentru a opune o rezistență serioasă. Înfrânt, Dimitrie fuge, vrând să-și scape pilea, dar fiind ostenit și bolnav, nu ajunge prea departe și, notează N. Costin: „*Au intrat într-o căpiță cu fân la un sat lângă Botoșani, și mergând un preot să încarce fân în car l-a aflatau pe Wisniowiecki ascuns în căpiță și l-au legat bine și l-au adus în Botoșani de l-au închinat Tomșii.*" Va fi prins și Piasovschii, iar cei doi vor fi trimiși la sultan, care „*au poruncit... de i-au pus de vii în cârlige despre Galata*", unde „*în cârlige au trăit vii până a treia zi*".

Trimiterea prinșilor la Stanbul făcea parte din jocul diplomatic, Tomșa urmărind prin aceasta să câștige bunăvoința sultanului și să obțină recunoașterea domniei. Prizonierii sunt

conduși de o numeroasă delegație de boieri favorabili lui, care urmau să-i pledeze cauza la Poartă. Pe drum, oamenii lui Tomșa se întâlnesc cu cei ai lui Lăpușneanu, care le spun că padișahul s-a hotărât să-l repună pe tron pe acesta. Boierii schimbă macazul, îl trădează deci pe Tomșa și-i predau pe cei doi prizonieri boierilor lui Lăpușneanu, care-i duc ei la sultan, ca pe un trofeu și susțin *„că țara îl poftește pre dânsul să le fie domnu"* și ca dovadă i-a predat pe hiclenii străini în mâinile lor.

În tot acest timp, Despot stă în Suceava, și așteaptă inutil un ajutor de la Ferdinand și Maximilian. În schimb, Tomșa primește 1000 de soldați unguri de la Ioan Sigismund Zapolya. Acest lucru va provoca o adevărată implozie în rândurile mercenarilor lui Despot, unguri și ei în mare parte. N. Costin povestește că *„ungurii cei din afară au promis celor din cetate, că dacă vor preda cetatea comandanților lor Radislav Radac și Toma Daczo le vor asigura libertatea"* și înrolarea în rândul trupelor lor, *„cu lefe bune"*. Despot a surprins acest dialog, care îndemna garnizoana sa să îl trădeze și a ordonat imediat să-i fie adus Petru Devay. Acuzându-l de hiclenie, vodă îl execută, fapt dezaprobat de toți mercenarii. Ei vor trimite imediat un sol la Tomșa, prin care vor anunța că sunt gata toți, să-l trădeze pe Despot și să predea Suceava, dacă li se garantează viața. La procesul deschis în 1564, din depozițiile mercenarilor unguri, aflăm că ei s-au răzvrătit in corpore contra Domnului și au trimis pe *„Martin Farkas și Petru Secuiul la dușman și a făgăduit cetatea și pe Despot cu doisprezece tovarăși"*. Trădat fiind, vodă nu mai avea alături decât... 12 credincioși, prea puțini ca să încerce o rezistență. În aceste condiții Domnul se va preda, nu înainte de a se îmbrăca în costumul de ceremonial: *„și îmbrăcându-se în haine ce avea mai scumpe, încălecă pe cal cu podoabe scumpe și, cu alai, după rânduiala domnească, merse la Areni unde era țara adunată. Venitu-i-au înainte poruncă de la Tomșa vodă de au descălecat Dispot de pre cal și au mărsu pă gios la Tomșa unde era; și stând Dispot înaintea Tomșii și în vederea tuturor l-au mustrat Tomșa cu multe cuvinte, aducându-i aminte de multe lucruri fără lege, ce făcea; că nu numai țara au pustiit, ci și de ei și-au râs și bisericile le-au dezbrăcat și le-au prădat. Și după mustrare, l-au lovit cu*

buzduganul de multe ori până au căzut la pământ, și i-au tăiat un tătar capul, măcar că și den gloatele ce sta colo să repezia de-l lovia. Și despoindu-i pielea de pre cap o au umplut de paie și o au trimis în Țarigrad la împărăție" (N. Costin) După un simulacru de proces, de fapt doar acuze, Tomșa îl izbește cu buzduganul pe Despot. „*Cearta*", „*mustrarea*", bătaia cu buzduganul, nu era permisă decât Domnului, ori Tomșa își arogase singur prerogative domnești. Sluga de până mai ieri, se credea Domn cu puterea suverană de judecată și cu dreptul de viață și de moarte asupra supușilor. În ochii lui Despot însă tot slugă era și înveșmântarea lui în costumul de ceremonial și prezentarea conform protocolului domnesc, avea în vedere și efectul psihologic. Dar Tomșa, sluga trădătoare, nu ține seama de nimic și-l ucide, comițând de fapt un asasinat politic în public. Încă un regicid, o culpă criminală, datorat luptei pentru putere a boierilor moldavi, încă o trădare a suveranului și a moralei creștine. Porunca „*să nu ucizi*" se pare că nu făcea parte din decalogul marii boierimi moldovene.

Tomas Frölich relatează despre uciderea lui Despot următoarele: Domnul ajuns în fața mulțimii, se apropie de Tomșa și-i predă însemnele puterii „*sceptrul de aur și diadema, adresându-i-se: Tu care domnești asupra moldovenilor, să ții minte. Astăzi mie, mâine ți se poate întâmpla ție... și să nu se grăbească cu moartea sa*". Cunoscând bine aplecarea spre trădare a boierimii, Despot, dacă într-adevăr a rostit aceste cuvinte, nu a greșit de loc.

Alături de donitorul detronat vor mai fi uciși și alții, oameni care nu au vrut să-l trădeze și nu aveau altă vină decât credința lor. Dar iată că ea e privită acum nu ca o virtute, ci ca un păcat pentru care trebuie să ispășești. Sommer vorbește despre cele petrecute după căderea lui Despot și arată că: „*atunci s-au ivit în tot locul în țară măceluri și jafuri. Se lovea fără deosebire de vârstă și sex*". E ucis Joachim Prudentius, fostul comandant al cetății Neamț, mama și fiica „*prefectului*" de Cotnari, mulțime de femei și copii, pentru că soții și tații lor se găseau alături de Despot, în Suceava. Multe armence își vor pierde viața pe motiv că au fost surprinse rugându-se pentru salvarea luiVodă. Represiunea sângeroasă pornită de trădătorii lui Despot împreună cu sluga necredincioasă, Tomșa, are pe lângă

aspectul politic, și conotații religioase. Astfel se explică asasinarea văduvei episcopului reformat Lusinius, „*gâtuită cu cea mai cruntă sălbăticie*", spânzurarea „*de o grindă*" a călugărului Ion și altor preoți armeni. Aceste fapte reprobabile atestă existența unei anume intoleranțe religioase, ceea ce înseamnă trădarea principiului toleranței, a ceea ce a demonstrat B. P. Hașdeu în „*Istoria toleranței religioase în România*".

În acest moment grav pentru țară, provocat de lovitura de stat armată a boierilor trădători în frunte cu Tomșa, va avea loc și atacul tătarilor „*care au năvălit asupra Moldovei ca niște câini turbați și apucând multă pradă, oameni și vite au ars țara*". Semnificația raidului tătăresc stă în refuzul lui Soliman Magnificul de a confirma alegerea de către boieri a slugii Tomșa pe tronul Mușatinilor. Sultanul îi considera pe boieri, laolaltă cu Tomșa, trădători. El dăduse domnia lui Alexandru Lăpușneanu și acesta venea în a doua domnie, însoțit de o armată turcească. Acum s-au adeverit din plin cuvintele lui Despot, înainte de moarte: „*Astăzi mie, mâine ți se poate întâmpla ție*", căci boierii, când a auzit că revine Lăpușneanu, l-au trădat în totalitate pe Tomșa care, rămas singur, fuge în Polonia. Tot acolo se îndreaptă și Moțoc, Spancioc, Stroici, prea compromiși ca să dea ochii cu noul vodă. Sultanul îi va scrie regelui polon, Sigismund al II-lea că „*despre Ștefan (Tomșa) ni s-a dat știre sigură că a fugit în țara voastră, despre care noi v-am scris mai înainte, cerându-vă și avertizându-vă ca acest Ștefan să fie prins și trimis la noi... și să nu stați pentru el nici să-l ajutați că-i un răufăcător... vagabond... trădător*". Padișahul cere „*să-l trimiteți, pe el sau pe capul lui, la noi*", altfel sangeacul Tighinei (Bender), Hasan Beg și hanul tătarilor, Devlet Ghirai, vor năvăli în Polonia. Sigismund nu are încotro și se conformează, dar pentru a salva aparențele, că el nu e supusul umil al sultanului, le face transfugilor un simulacru de proces, învinuindu-i de trădarea lui Wisniowiecki și Pioceschi și-i ordonă lui Petru Barsi, castelanul de Przemysl și căpitan de Lemberg, să-l execute pe „*vagabondul*" și trădătorul Tomșa, analfabetul care a asasinat un mare intelectual renascentist, alături de ceilalți maeștri ai hicleniei, Moțoc și Spancioc. Revenit la tron , Lăpușneanu mulțumește într-o scrisoarea

regelui Sigismund, care „*a binevoit să poruncească să fie înlăturați pentru faptele lor acești trădători și dușmani ai noștri*". Lui Tomșa i se potriveau mai bine cuvintele lui Azarie despre Despot, că a gustat„*ceașca rușinoasă a unei morți nenorocite*". Oricum, trădătorii au sfârșit-o lamentabil, sub securea călăului, în țară străină. Sărmana mare boierime moldoveană a ajuns să fie executată, ca ultimii lotri, din poruncă polonă. Câtă decădere ! Până unde poate duce trădarea ?!

Lui Despot, marea boierime îi reproșa introducerea unei dări noi de un galben, că ținea lângă el prea mulți mercenari și străini, precum și politica religioasă. A. Berciu-Drăghicescu nota că: „*Eșecul lui Despot pe plan cultural, implicit în introducerea Reformei în Moldova, a fost cauzat în primul rând de faptul că acesta a încercat să răspândească într-o societate feudală instituții și idei care erau expresia noilor raporturi de producție burgheze. Păturile orășenești moldovene și coloniile germane și ungurești din Moldova, convertite la Reformă, care puteau constitui singura bază socială a politicii interne a lui Despot, erau prea slabe pentru a contracara opoziția boierilor și a clerului ortodox, legate prin interesele lor de vechile structuri feudale. Reforma sa a fost, din acest punct de vedere, o încercare de a introduce în Moldova forme ce nu i se potriveau la acea dată*". Lăpușneanu, în a doua domnie, va avea de luptat atât împotriva noii credințe cât și pentru consolidarea tronului.

A doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564–1568) va începe printr-o cruntă represiune politică. O solie a lui Tomșa i-a cerut lui Lăpușneanu, pe când se afla la Stanbul, să renunțe la revenirea la tron, pentru că țara nu-l vrea. Răspunsul său a devenit memorabil, și a fost consemnat de Ureche: „*De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie*". O sursă polonă afirmă că în această domnie vodă a ucis la Suceava 12 boieri acuzați de hiclenie. Cronica moldo-polonă vorbește de 60, iar Ureche de 47, „*fără altă curte ce nu s-au băgat în seamă*". Lăpușneanu, în noua sa domnie, a făcut ca și Rareș, numai că boierii uciși au fost ceva mai mulți. Vodă a trecut la represiuni, din „*rațiune superioară, de stat*", spune C. C. Giurescu în lucrarea „*Din trecut*", actul sângeros fiind

„*pedeapsa dată trădării*" marii boierimi de la Verbia și a trecerii ei de partea lui Despot. „*Boierimea, în ambele țări*, continuă C. C. Giurescu, *ajunsese la o stare de permanentă indisciplină. Bogată, veșnic intrigând, susținând când pe unul când pe altul dintre nenumărații pretendenți care - în lipsa unei norme precise și riguroase de succesiune la tron - își încercau norocul, această boierime nu mai putea fi ținută în frâu. Abia apuca un domn să se așeze bine în scaun că se și ridica un partid boieresc împotrivă-i. Urmau lupte, și mai întotdeauna, ca o consecință firească, executarea celor învinși... Așadar, Lăpușneanu, executând, în a doua domnie, o serie de boieri, n-au făcut decât să pedepsească trădarea*".

Azarie spune că Lăpușneanu „*a adunat deci pe cei ce uneltiseră mai înainte cu viclenie o sfâșiere, mai ales boierii care se lăpădaseră și pe toți i-a dat morții vrednice de milă*". Grigore Ureche, în „*Letopiseț*", descrie astfel masacrul contra hiclenilor boieri: „*Și i-au chiematu pre obiceiul boierilor la curte, carii făr nici o grijă și de primejdie ca aceia negândindu-să. Dacă au intrat în curte, slujitorii, după învățătură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr de nici un păstor, au intrat într-înșii, de-i snopiia și-i junghiia, nu numai boierii, ce și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbrele săriia afară, de-și frângiia picioarele. Și au pierit atuncea 47 de boieri...*"

După executarea boierilor trădători, a doua faptă care l-a expus pe Lăpușneanu oprobiului public a fost „*risipirea cetăților*", adică dărâmarea centrelor fortificate ale Moldovei din porunca sultanului. C. C. Giurescu consideră că Lăpușneanu ar fi dărâmat numai cetățile de mâna doua, Crăciuna, Roman, pentru că celelalte vor servi și în viitor. Dacă a împlinit porunca sultanului și a distrus realmente toate cetățile ar fi vorba de o trădare a intereselor țării, care devenea astfel vulnerabilă în timp de război. Dacă afirmația istoricului menționat este adevărată, avem de-a face cu trădarea poruncii padișahului, Lăpușneanu nefăcând, la urma urmei, decât un simulacru de distrugere.

Masacrarea boierilor va duce la o masivă fugă a celor rămași în viață, în Polonia și în Ungaria de Sus: Gavrilaș, Barbovschi,

Stroici, Doman, Gheanghea, Simion, Ilie, Hrană, Buciuc, Burlă, Stârcea, Toader și alții preferând expatrierea în schimbul unui trai incert. Toți aceștia deveneau hicleni față de domnie și averile le vor fi luate. Dar și preoții care-l sfințiseră pe Despot au fost pedepsiți tot pentru hiclenie și poruncă de destituire au primit Mitropolitul Grigore Roșca, Atanasie de Roman și Eftimie de Rădăuți. Iorga nota că: „*Vechea boierime dispăruse de mult. Vitejii cari se ridicaseră prin destoinicie la arme fuseseră uciși cu grămada... De acum înainte Domnii se vor servi numai de casnici în cel mai strâns înțeles al cuvântului și, îndată, și de o clientelă străină. Dar acum succesul lui Despot, al lui Tomșa treziseră ambiții în stare să creeze la nesfârșit «drepți moștenitori» ai Moldovei, gata să se impuie cu armele. Atunci se deschise, - căci erau gata de acte dușmănoase Imperialii și chiar polonii...- o nouă eră de «lotri»*". Acești „*lotri* ", pretendenți la tron, hicleni periculoși pentru domnie, au fost Bogdan sau Balyka, ori Bogdan Constantin, zis fiu a lui Rareș, care complota din Ungaria, Gavriul ușierul din Podolia și Ștefan Mâzgă. Hiclenii din străinătate erau în legătură cu hiclenii din țară și urzeau comploturi pe care la momentul favorabil să le pună în aplicare. Ștefan Mâzgă scria scrisori de taină, care dacă erau interceptate, duceau automat la decapitarea lui, adresate lui Mălaiu, Dracșin, Sava, boieri care juraseră credință lui Lăpușneanu, și-i îmbia spre drumul trădării, căutând să-i atragă în realizarea unei lovituri de stat. La 14 iunie 1564 un agent francez, Petremol, raporta că „*s-a răspândit vorba cum că fratele lui Tomșa celui ce ocupase Moldova în anul trecut, cu oaste de șapte sau opt mii de oameni, ar fi gata a intra în Moldova... cu favoarea, ajutorul și protecțiunea lui Maximilian...*" În 1565, Lăpușneanu scria sultanului că Maximilian vrea să-l răstoarne și că îl susține pentru tron pe fratele răposatului Dimitrie Wisniowiecki. Pe de altă parte, Laski, prevalându-se de actul în care Despot îl desemna „*succesorul nostru legitim la tronul Moldovei*", făcea pregătiri să ia tronul. Toți aceștia erau pentru Lăpușneanu „*lotri*", hicleni de temut, care trebuia anihilați. Însuși se lăuda vodă că „*la mulți am poruncit să li se taie capul, să-i omoare, și pe alții să-i taie în patru, să-i puie la frigare*". Evident e vorba de pretendenții pe care a reușit să pună mâna. Răzbunarea cruntă contra lor era nu numai o satisfacție personale,

ci și o metodă de a-i descuraja pe alții, de a mai râvni la tron. Lăpușneanu îl urmărește și pe Eftimie, poate cronicarul, poate episcopul de Rădăuți, care intrase și el într-un complot antidomnesc, deci se hiclenise. Toate acestea au dus, spune Iorga, la „*politica de bolnăvicioasă nervozitate a lui Alexandru Vodă*".

„*În anul a patrulea din domnie a doua, Alexandru a căzut în boală rea și de moarte,* scrie cronica, *și prevăzându-și moartea, a chemat pe căpeteniile bisericii și pe preoți și pe toți cei ce erau în dregătorii și le-a împărtășit multe învățături dumnezeiești și a dat schiptrul singurei stăpâniri fiului său Bogdan*". Sub numele de Pahomie s-a călugărit din voință proprie, zic unii, iar alții, ca Gr. Ureche, susțin că vodă, atunci când a fost călugărit, era numai leșinat și trezindu-se ar fi spus: „*că de se va scula, va popi și el pre unii*". Speriați de amenințare, „*episcopii și boierii... și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa*" l-ar fi otrăvit. Dacă așa stau lucrurile, Ruxandra și-a răzbunat mama și fratele, Constantin, uciși din porunca lui Lăpușneanu, dar și-a trădat soțul aflat pe patul de moarte și a trădat și învățătura și morala creștină -„să nu ucizi".

Bogdan Lăpușneanu (1568–1572) era un demn reprezentant al Renașterii, de vreme ce se arăta „*învățat la carte, viteaz, cu cugetul îndrăzneț, meșter în a mișca sulița și a întinde coarda arcului*". Avea, la urcarea pe tron, 15 ani. Ungerea lui s-a făcut însă cu greutate, pentru că un grup de boieri l-a vrut Domn pe Ionașcu Sbierea, sau Zbierea. Dumitru, portarul de Suceava și Gavriil, marele logofăt se pun de partea lui Bogdan și se opun grupului lui Sbierea. Taberele vor ajunge la un compromis, în sensul că Ionașo Sbierea va deveni mare vornic. Dumitru și Gavriil, spune un informator străin, au dorit însă „*să treacă îndată după voievod și înaintea întregii adunări a boierilor, dar pe rând s-au ridicat doi prelați care ar vrea să aibă ei întâietatea în adunarea boierilor. Acești patru se dușmănesc între ei și stârnesc neînțelegeri*". E o luptă pentru putere pe care o duce marea boierime, o rivalitate în disputa înaltelor dregătorii și acest lucru e periculos, pentru că neînțelegerile pot degenera în lupte armate și invariabil dau naștere la acte de trădare în scopul îndeplinirii intereselor personale, care nu coincid întotdeauna cu cele ale țării.

Fiind minor, Bogdan stă sub tutela mamei și a boierilor Dumitru și Gavriil. În 1570, la moartea Ruxandrei, preia singur conducerea și își înlătură vechii sfetnici în favoarea tinerilor nobili poloni din suita sa, Klonski, Dobrosolovski, Zibult Aichinger și alții. Ureche îl sancționează pentru că „*nu cerca bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat și învățătură*". Nu-i plăceau bărboșii boieri puțind a usturoi și duhnind a vin, care ațipeau în strană și șușoteau mereu, punând la cale vreo trădare. Tânărul Domn, prin cultură și educație era deasupra lor și, ca să demonstreze că el e stăpânul, a poruncit să i se facă șine de argint aurit la roțile caleștii domnești.

Bănuind un complot boieresc care trebuia nu numai să-i ia tronul, dar și viața, în vara lui 1571, Bogdan Lăpușneanu pleacă din Iași și se stabilește la Hotin. Un cronicar armean relatează că „*au venit boierii săi și episcopul său și au jurat de trei ori că nu vor complota la viața lui, și l-au dus la Iași, în capitala sa*". Domnul, temându-se de boierii hicleni, a stat patru luni la Hotin. Plecarea, de fapt fuga, era conjugată și cu venirea unui ceauș turc, chemat de hicleni, care-l trădaseră la Poartă că are prea strânse relații cu Polonia și prea „*se sumețise*". Hiclenii intraseră de fapt în relații cu Ioan vodă, pe care îl doreau Domn și promiteau ceaușului să-l prindă pe vodă și să-l predea turcilor. Iorga spune că Bogdan a fost învinuit de boieri că „*a făcut să se ucidă trei ceauși, că a pus jos niște turci și, cu ai săi, a sărit călare peste dânșii, că a dat drumul gărzii turcești și a tocmit 400 de călări poloni*".

Bogdan Lăpușneanu își va pierde tronul într-un chip ridicol, pe când mergea în pețit în Polonia. Cristofor Sborowski, care dorise să se căsătorească cu o soră de a lui Bogdan, dar fusese refuzat, l-a atacat și l-a făcut prizonier. Spunea că este răzbunarea lui pentru că Domnul își trădase cuvântul dat în favoarea căsătoriei. Și acest lucru, dar mai ales relațiile lui Sborowski cu Ioan vodă, l-au determinat să acționeze așa. Capturarea Domnului legitim - ce ajunsese domnia Moldovei în 1571! - va deschide drumul la tron lui Ioan vodă cel Cumplit.

Bogdan va căuta la început sprijin la polonezi, la împăratul Maximilian și la marele vizir Mehmed Sokolli, unchiul lui după mamă. Împrejurările îi sunt deosebit de favorabile, dar ex Domnul umblă hai-hui prin Europa, se alege cu o gravă rană la cap și

scrisorile vizirului nu-l găsesc. Dezinteresul manifestat pe moment pentru tron, cum ar părea la prima vedere, nu e deloc real, Ureche informându-ne că „*bolnăvind de ochi... nu gândiia de domnie, ci de nevoia sa*". Cu permisiunea și escorta de onoare a regelui Danemarcei, Bogdan ajunge la Narva, pe urmă o ia spre Novgorod și se prezintă la țarul Rusiei, la Moscova. Ivan cel Groaznic, care era vărul Doamnei Ruxandra, mama lui Bogdan, îl primește bine și-i promite ajutor pentru recuperarea tronului. Bogdan însă se resimte în urma rănilor primite în lupta cu Sborowski și a bolii de ochi și moare la Moscova în 1577, aproape orb și nebun. În testamentul său i-a lăsat lui Ivan cel Groaznic drept moștenire... Moldova. A fost desigur nebun și nimeni nu l-a luat în seamă, așa că gestul lui de om bolnav nu poate fi catalogat ca o trădare a țării.

Cu Alexandru Lăpușneanu și cu fiul său Bogdan, afirmă Ștefan S. Gorovei, s-a încheiat șirul marilor domnii mușatine, „*legitimate doar prin apartenența la neamul domnesc. De acum încolo, tronul Moldovei va fi acordat de Poartă celor care vor da bacșișuri mai mari înalților dregători otomani, celor care doar vor făgădui mai mult celor pe care creditorii nerăbdători și influenți îi vor cere cu mai multă insistență ca domni pentru a le umple mai curând pungile golite*". Rareș a dat tonul, iar Lăpușneanu, în 1563, continuă tradiția ăi plătește 200000 de galbeni. Tot 200000 dă și Mihai Viteazul. Câte 200000 făgăduiau pentru domnia Moldovei, Alexandru cel Rău în mai 1592 și Petru Cazacul în iunie 1592, la care se adaugă și 80000 pentru marele vizir, dar creditorii lui Aron Tiranul au fost atunci mai puternici. În atari condiții, suzeranitatea otomană se va transforma în jaf sistematic. Sultanul a trădat interesele Țărilor Române, pentru că și-a arogat drepturi pe care nu i le conferise nici tratatele internaționale, nici cele bilaterale româno-turce. Așa se face că între 1572 și 1600, pe tronul Moldovei s-au succedat 9 domni, în 12 domnii. „*În asemenea condiții,* preciza Șt. S. Gorovei, *viața vlăstarelor princiare - consumată, uneori aproape în întregime, în nesfârșite intrigi și lupte pentru dobândirea domniei - se confundă din ce în ce mai puțin cu însăși istoria țării și e, din ce în ce mai mult, expresia unui zbucium personal, tot mai îndepărtat de cel al poporului.*" Xenopol sublinia că „*Trădarea și*

omorul, iată cele două hâde puteri cere își vor disputa de acum înainte leșul aproape descompus al țărilor române".

Între februarie 1572 și iunie 1574, pe tronul Moldovei stă Ioan vodă cel Cumplit, fiul nelegitim al lui Ștefăniță, făcut cu o armeancă. În 1551 (sau 1552), sub domnia lui Ștefan Rareș, el are o tentativă de a cuceri tronul, dar e respins. Îmbogățit de pe urma comerțului cu pietre prețioase, va cumpăra cu 220000 de galbeni domnia Moldovei. Ureche declară că „*Era de minte ascuțit, de cuvânt gata și se vedea că-i harnic nu numai de domnie, ci și altor țări să fie cap mai mare*". Știa polona și turca și era în bune relații cu Ivan al IV-lea al Rusiei, cu Mehmed Calga, moștenitorul tronului tătar și cu Sigismund al Poloniei. În Moldova îl atrage de partea lui pe Eremia Golia Cernăuțeanul, care se va hicleni față de Bogdan Lăpușneanu. Intrând în țară cu trupe turcești și cu un contingent muntean, Ioan vodă e bine primit de marii boieri Gavriil Logofătul, Dinga postelnicul, Crăciun vornicul, Ieremia Golia, vistierul Razu, Lupu Stroici, Ionasco Sbierea. Ei sperau mari dregătorii și avantaje, dar sperau degeaba, pentru că în noul sfat nu va apare nici Ionașco Sbierea, nici Gavriil, nici Dinga, nici Crăciun. Ioan vodă numește în dregătorii pe Lupe Huru, pârcălab de Hotin, Maxim, pârcălab de Neamț, Bucium Condrea, mare paharnic, Ion Danciu și Crisrea, pârcălabi de Orhei, Toader, pârcălab de Cetatea Nouă, Dumbravă, mare vornic al Țării de sus, etc. Cei frustrați își amintesc cu nostalgie vremurile de altă dată, dar într-o lună le trece nostalgia și se aștern conștiincioși la plămădirea unui complot contra noului Domn, pentru a-l reînscăuna pe Bogdan Lăpușneanu. Trădătorii iau legătura cu Bogdan, ex Domnul aflat în Polonia, care căuta sprijin la rege pentru a-l alunga pe uzurpatorul și hicleanul Ioan vodă. B. P. Hașdeu, în monografia dedicată lui Ioan vodă cel Cumplit, spune că: „*Magnații, cuscri lui Bogdan, isprăvirā ceva mai mult decât regele. Cu vai, cu chiu - cum se zice - ei reușiră a aduna ca la 3000 de luptători... Bogdan, ca toți principii detronați, mai număra vro câțiva partizani între boieri*". Bogdan Lăpușneanu pornește de la Hotin, având în fruntea armatei pe Nicolae Mielecki, voievod al Podoliei și pe Nicolae Seniawski de Strii. Expediția era coordonată de acțiunea din țară a boierilor, care doreau să-l trădeze pe Ioan vodă, în frunte

cu Ioan Sbierea sau Zbierea. „*El urma*, spune Hașdeu, *să unească oastea moldoveană din Țara de Jos cu cea polonă, și apoi să meargă cu toții asupra lui Ioan vodă*". Domnul însă a descoperit acțiunea complotiștilor și capul lui Zbierea „*se rostogoli la picioarele gâdelui tocmai în ziua de Paști*" (Hașdeu). „*Letopisețul*" lui Ureche spune că „*Iară Ioan vodă... arătându-se groaznic, ca să-i ia spaima pe toți , nu de alta se apucă, ci de cazne groaznice și de vărsări de sânge, și tăe pre Ioașco Zbierea în ziua de Paști și multe cazne făciia.*" După descoperirea conjurației care trebuia să-l detroneze, Domnul a poruncit executarea hicleanului, dar momentul era neobișnuit: ziua de Paști. Xenopol comentează: „*Această pedeapsă făcută într-o zi mare, în contra canoanelor, ce învoiau tăierea capului în acea sfântă zi numai pentru acei ce ar fi violat morminte sau ar fi răpit fecioare, contribuie a arunca și pe Ioan vodă hula că ar fi eretic*". Miron Costin a afirmat că „*Nu cred să fi fost creștin pravoslavnic (Ioan vodă) că de ar fi fost creștin, nu s-ar fi însurat în Postul Mare*". Într-adevăr s-a căsătorit în grabă, cu Marica, fiica lui Lupe Huru, pentru a-și consolida legăturile cu o parte a boierimii recent numită în dregătorii.

Alături de hicleanul Zbierea, au mai fost uciși încă 30 de boieri, acuzați de trădare, care „*nu toți,* scrie Hașdeu, *avuseră plăcerea de a muri înfruptați de ouă roșie*".

Bogdan Lăpușneanu va fi însă învins de vornicul Dumbravă și aventura se va sfârși, cu alungarea trupelor de intervenție și executarea unui numeros grup de boieri hicleni. Dar și după reprimarea complotului din 1572, execuțiile vor continua, și vor cădea capetele lui Ioan Veveriță, fost pârcălab, Cozma, Molodet, egumenul mânăstirii Slatina. Episcopul de Roman, Gheorghe, va fi ars pe rug. Explicația domniei a fost hiclenia boierilor și depravarea clerului, Gheorghe fiind acuzat de sodomie. Explicația lui Ureche e alta: „*pe toți i-au covârșit cu vrăjmășia lui (Ioan vodă) și cu morți groaznice ce făcea, că vrând să ia agoniseala tuturora, nu cu alt meșteșug, ci cu vărsare de sânge.*" În acest caz Domnul a trădat „*binele supușilor*" pe care a jurat să îi ocrotească și, din protector, a devenit jecmănitor și criminal, trădând și învățătura creștină. Hașdeu spune că „*Ucizând pe boieri și pe călugări, până*

atunci atât de puternici, Ioan vodă, pentru o deplină siguranță, luă măsuri ca să-i împedece de a-și uni forțele contra tronului..." Prin urmare vodă învinuia și Biserica de complot contra lui, de hiclenie. Mitropolitul țării îngrozit va fugi în munți. Domnul va confisca moșiile mănăstirilor Sf. Ilie, Moldovița, Humor și va acuza clerul de trădare și participare la conjurații, și poate că în parte așa și era, dar urmărea prin aceste acte și sporirea venitului și a domeniului domnesc. Restituirea moșiilor mănăstirești o va face Petru Șchiopul, chiar de la începutul domniei. Teama de trădare, întemeiată sau nu, l-a făcut pe Ioan vodă să aplice pedepse nepracticate până atunci, ca arderea pe rug, îngroparea de viu (Veveriță, popa Cozma), „*toate feliurile de morți*", ca să-i îngrozească pe potențialii asasini și hicleni. Dacă vodă nu a fost un caz patologic sau un renegat al credinței ortodoxe, atunci explicația că „*temnițele erau pline de călugări*", nu poate fi decât dorința lui de a jefui Biserica sau hiclenia unor fețe bisericești.

În vremea când în diplomația și politica europeană se practica viclenia și trădarea, Ioan vodă s-a arătat a fi și el la nivelul epocii, și nu s-a sfiit să le promită turcilor Polonia pe tavă, dacă ei îl vor ajuta „*doar*" cu 6000 de oameni. Sultanul îl refuză, dar îi mulțumește pentru credință. Polonezilor le trimite o scrisoare compusă de el, pe care o dă drept scrisă de marele vizir și provoacă un mare scandal.

În 1574 sultanul îi cere lui Ioan vodă dublarea tributului. În caz de refuz el urma să fie înlocuit la tron de Petru Șchiopul, fratele lui Alexandru Mircea, Domnul Țării Românești. Ioan vodă convoacă „*adunarea țării*" și spune că „*lăcomia turcilor cere un haraci îndoit*" și că „*de-l vom da, ea nu va zăbovi a ne stoarce și mai mult*", iar de „ *nu vom da, ne așteaptă război, stricarea țării, foc și sabie*". Cere adunării: „*Cugetați și alegeți*", pentru că „*haraciul nu-l plătesc eu; ci voi și ai voștri. Puțin dară mi-ar păsa, de nu m-ar durea inima pentru țară !*" Spune că e gata să se bată, „*numai voi să nu mă părăsiți*". Ioan vodă cere să se aducă Evanghelia și grăiește: „*Nu cer să-mi jurați mie, ci jurați unul altuia*". Hașdeu spune că acest jurământ înseamnă legarea frăției de cruce, „*una din cele mai nobile instituțiuni cavalerești d-ale strămbunilor noștri, care se însoțea de simbolica formalitate a gustării dintr-o pâine făcută*

în forma crucifixului: cei legați prin un asemenea jurământ deveneau nedespărțiți la viață și la moarte. Toți jurară". Prin aceasta Ioan vodă voia ca posibilitățile vreunei trădări să scadă cât mai mult. Finalul jurământului era că „*dacă vreunul din ei își va vicleni credința, atunci să-l bată pământul, focul, apa, văzduhul, pâinea, vinul, sabia, Dumnezeu și Maica Domnului*". Era cumplit jurământul și teoretic cel care îl depunea nu va mai fi ispitit de trădare. Practic însă...

Lângă satul Jilișteе armatele turcești și muntene care îl aduceau pe tronul Moldovei pe Petru Șchiopul vor fi atacate prin surprindere de Ioan vodă, care îi pune pe invadatori pe fugă. Petru scapă la Brăila, iar Alexandru Mircea în Cetatea de Floci. La București, pe care îl ocupă, Ioan vodă îl înscăunează pe un om a lui, Vintilă, care însă va fi omorât prin trădarea vornicului Dragomir, a comisului Mitrea, a pârcălabului Ion și a paharnicului Bratu. Ioan vodă va ataca și Brăila, cerând extrădarea lui Petru Șchiopul. Hașdeu povestește: „*Capul cetății trimise patru turci cu zece ghiulele, zece gloanțe și două săgeți, pentru ca să spună domnului moldovenesc că-l va ospăta cu acest fel de mâncări, dacă nu se va grăbi a se retrage cu pace denaintea Brăilei. Ioan vodă dede pe cei trimiși pe mâinile călăilor; le taie nările, buzele și urechile; îi răstâgni cu cuie de fer pe o prăjină, cu capetele în jos; și-i expuse astfel în fața înspăimântaților orășeni...*" Să ucizi un ambasador, o solie, e o trădare a dreptului internațional, pentru că solul este considerat inviolabil, orice mesaj ar aduce.

Contraofensiva otomană nu se va lăsa mult așteptată și cu acest prilej vor avea loc câteva grave acte de trădare. Ioan vodă nu dorea ca turcii să treacă Dunărea până nu-i va bate pe tătari, care se pregăteau și ei să atace Moldova. Cheia întregului plan stătea în apărarea Isaccei, a „*Vadului de la Oblucița*". Pentru această misiune delicată vodă îl desemnează pe bunul său prieten, Ieremia Golia, căruia îi și salvase viața într-o luptă, omul său cel mai de încredere. Totuși, înainte de a pleca să-i împiedice pe turci să treacă Dunărea, Domnul îl pune să mai jure o dată pe Evanghelie și pe cruce, că nu va trăda, ceea ce Ieremia și face. Îl va trăda însă pe Domn, pentru 30000 de galbeni și-i va lăsa pe turci să treacă Dunărea. Este primul act al trădării sale. Xenopol spune că Ieremia era „*fire de vulpe*

șireată și trădătoare îmbrăcată în chip de om, și lucru încă și mai mișel, trădarea lui nu fu măcar răsplătită cu o ambițioasă mărire, ci cu bani, cu josnici bani, cumpărată și vândută ca o marfă de tarabă !" Hașdeu adaugă: „*Ei bine ! pentru treizeci pungi cu aur, al doilea Iuda, pârcălabul Ieremia Golia vându o suvenire, un amic, o patrie, o relegiune !*" Camerarius îl pune pe Ieremia printre trădătorii celebri, în opusul său, „*Operae horarum subcisivarum sive meditationes historicae*", apărută la Francofurt în 1658. Al doilea act al trădării lui Ieremia se consumă când îi relatează lui Ioan vodă că, neajungând la vreme, turcii au trecut Dunărea, dar nu-i nici o primejdie, pentru că sunt puțini, vreo 30.000 și în plus dezorganizați. Trădarea pârcălabului dă peste cap întreg planul de luptă al Domnului și în loc să se îndrepte contra tătarilor, pleacă spre turci. La îndoielile unor oșteni în privința numărului turcilor, vodă spune „*îi vom socoti în luptă*". Acțiunea lui Ieremia, trădarea Domnului, nu a fost rezultatul doar al opțiunii lui personale, ci făcea parte dintr-un complot mai vast, în care intrau Cozma Murgu, Bilăi, Stănilă, care vizau înlocuirea lui Ioan vodă cu Petru Șchiopul. Înainte de bătălia de la Jijia, acesta a și dat o proclamație către boierii moldoveni, invitându-i să treacă de partea lui, cu promisiunea unor mari avantaje.

În noaptea de 9 spre 10 iunie 1574 avangarda trădătorilor Cozma Mugur, Bilăi și Stănilă a trecut la turci. În 10 iunie se va da bătălia hotărâtoare la sud-est de iezerul Cahul. Ieremia cere și primește conducerea cavaleriei și va îndeplini cel mai grav act de trădare. Vreo 13.000 de cavaleriști, la un semn al trădătorului, își pun cușmele în vârful săbiilor și sulițelor, pleacă steagurile și trec de partea turcilor. „*În curând însă*, scrie Xenopol, *o strașnică răzbunare puse iarăși la loc inimile zdruncinate ale moldovenilor. Turcii neavând nici ei încredere în trădători, îi întoarseră înapoi în contra fraților lor, împingându-i dindărăpt și făcându-și un scut din piepturile lor. Oștenii lui vodă puseră tunurile pe trădători, care în mare parte primiseră moarte, nu onoruri și recompense așteptate pentru infama faptă.*"

Trădarea lui Ieremia a pecetluit soarta bătăliei și, retrasă la Roșcani, armata Domnului se pregătește pentru actul final. Ioan

vodă putea încă să fugă, să-și scape viața, dar, afirmă Xenopol, „*nu era trădător*" și își ținea cuvântul dat, acela că „*va cădea capul său unde vor cădea capetele ostașilor*". Orice rezistență dovedindu-se inutilă, Ioan vodă va hotărî să se predea, cerând drept condiții ca oștenilor să nu li se întâmple nimic, iar el să fie dus în fața sultanului. La cererea lui vodă, turcii au jurat de șapte ori pe Coran, că așa va fi. Foarte repede însă, osmanlâii își vor călca jurământul, îl vor trăda și Ioan vodă va fi ucis de Cighaleg-Zade-Iusuf, iar trupul legat de patru cămile îi va fi sfârtecat. Peste ostașii care s-au predat vor năvăli turcii care îi vor măcelări în mare parte.

Războiul antiotoman din 1574 a fost pierdut în primul rând datorită trădării dregătorilor domnești, marea boierime preferându-l pe Petru Șchiopul, un Domn blajin, viforosului Ioan vodă cel Cumplit. Boierii care s-au hiclenit erau de aceeași părere cu Ioan Golăi, care în sfat a afirmat că: „*Ci din două alege pe cea bună: sau pleacă-ți capul înaintea împăratului (turcesc) sau întoarce spatele și părăsește țara. Dar cu turcii nu te apuca la luptă*". Era sfatul dat lui Ioan vodă de către marea boierime și considerat ca soluția optimă. Boierii doreau pace cu turcii și o domnie maleabilă, supusă controlului și capriciilor lor, nu o domnie autoritară, abuzivă, supusă arbitrarului și toanelor de moment ale voievodului. O trădare de asemenea proporții în pragul unei bătălii decisive arată că marea masă aristocrată luase aceeași hotărâre. Boierii moldoveni nu au vrut să se bată cu turcii nici în 1538 sub Rareș, nici în 1574 sub Ioan vodă. Când au fost siliți să o facă, au complotat și au trădat. Opțiunea lor politică față de Imperiul Otoman era cea a capului plecat. Realizându-se liniștea mult visată, chiar cu riscul înăspririi dominației otomane, boierimea care a reușit totuși să păstreze instituția statală prin diplomație sau război putea beneficia în tihnă de proprietățile ei, ca și de rangurile obținute. Putea în continuare să-și sporească averile și să-și întărească poziția politică în sfatul domnesc. Domnul urma să devină o unealtă în mâna boierilor, și nu invers. În caz contrar trebuia răsturnat, chiar dacă aceasta presupunea un regicid. Oricât de coruptă și de decăzută era această boierime, ea a demonstrat că, atunci când interesele Domnului și ale ei converg, e în stare să lupte cu sabia în mână și să biruiască.

Turcii nu le subapreciază victoriile, dar nici Domnii, și tacit se caută o menajare a acestui turbulent, viteaz, corupt și trădător element, fără de care, totuși, nu poate exista nici statul nici domnia.

După moartea lui Ioan vodă cel Cumplit, va urca pe tronul Moldovei Petru Șchiopul, care, potrivit lui Gr. Ureche, a fost domnitorul ideal: „*blând, ca o matcă fără ac, la giudeț direpț, nebețiv, necurvar, nelacom*". Potrivit lui Azarie, noul Domn era „*bărbat de neam bun și iubitor de bine, frumos, cu suflet luminat, milostiv din fire, darnic foarte, urând nedreptatea, blând cu cei săraci, drept judecător...*" Ce contrast izbitor între acest portret și cel făcut lui Ioan vodă cel Cumplit, care „*Încă de la început răcnea ca un leu, să lingă sângele nevinovaților boieri... și unora le tăia capetele și le lua averile... altora le jupuia pielea ca la niște berbeci, pe alții îi sfârteca în patru...*" Și „*Letopisețul*" lui Ureche are mai multe cuvinte de laudă pentru Petru Șchiopul, care „*boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare îi ținea, și din sfatul lor nu ieșia; țării era apărătoriu... pre călugări și mânăstiri întăria și-i miluia...*" Prin urmare nu se asemăna de loc cu Ioan vodă, cel ce era „*nepot al minciunii, fiu al diavolului*", care prin minciună, viclenie și deșertăciune a dat „*țara pieirii*". Cu Petru Șchiopul, pentru prima oară în istoria Moldovei, ajunge la tron un Domn din familia domnitoare a Țării Românești. Cu Despot a avut Moldova pe primul străin și de neam și de ortodoxism, fiind grec și luteran. La început o parte din boieri l-au privit suspicioși, în afară de cei care trecuseră de partea lui și imediat fuseseră gratificați, pentru trădarea lor față de Ioan vodă, respectiv pentru credința față de Petru, cu mari dregătorii. În sfat intră Cozma Murgu și Bilăi, ambii vornici, Stănilă, trădătorii lui Ioan vodă dinaintea bătăliei de lângă iezerul Cahul, Cârstea pârcălab de Hotin, Iani vistier, Bucium pârcălab de Orhei, Ion Golăi. Sunt ridicați în dregătorii și oameni noi, ca Zbierea, fiul hicleanului lui Ioan vodă din 1572, Berheci, Brânză, Burtea, Cocorea, etc, „*oameni cu caracter neted, popular*", cum scrie Iorga. În pribegie se găseau mulți boieri, cum ar fi Dumbravă, Păcurar fostul vornic, Danciu și Eremia, pârcălabi de Orhei, Mălai Petru postelnic, Bucium paharnic și alții. Petru Șchiopul va acorda iertare pribegilor și-i va rechema în țară, dar

reticența lor, firească în chip natural, era încă mare. Revenirea putea însemna reintrarea în posesia averilor, dar și o posibilă pierdere a capului, în caz că Domnul își trăda jurământul de iertare. Faptul că văduva lui Ioan vodă se întoarse și fusese bine primită i-a convins că noul vodă era demn de crezare și majoritatea boierilor s-au întors, în afară de logofătul Petre Albotă și pârcălabul de Roman Țopa sau Ceapă, strânși legați de soarta lui Bogdan Lăpușneanu.

Dintre cei fugiți peste hotare ca să-și salveze viața, vornicul Dumbravă va cunoaște o soartă tragică. El este unul din artizanii victoriei de la Jijia a lui Ioan vodă împotriva lui Alexandru Mircea, a lui Petru Șchiopul și a turcilor. Radu Popescu va scrie că : *„Ioan vodă cu boierii lui, voind să fac un vicleșug ascuns și să nu lase pă Pătru vodă să intre în țară, au trimis pă o samă de boiari cu toată oastea, ca cum ar vrea să să închine lui Pătru vodă, iar într-ascuns le-au fost sfatul să lovească pe Pătru vodă și să-l gonească; și așa au făcut. Pătru vodă îi aștepta cu bucurie ca să să închine, după cum auzise, iar ei, îndată ce s-au apropiiat au început război.*" Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că moldovenii veniți cu ceea ce presupunem gânduri de hiclenie au prilejuit înfrângerea de la Jijia și nu greșelile tactice și strategice săvârșite de cei doi frați, Petru și Alexandru Mircea. Vornicul Dumbravă se afla în fruntea cetelor care, *„prin vicleșug"*, prin trădare, i-au biruit pe munteni și pe turci. Este răspunsul dat în manieră proprie, de Ioan vodă la proclamația adresată de Petru boierilor moldoveni, prin care îi invită să i se închine la marginea țării, cu alte cuvinte îi îndeamnă deschis la trădare. Vornicul Dumbravă va fi implicat și în urcarea pe tronul Țării Românești a lui Vintilă, care a domnit numai patru zile. La intervenția marilor boieri munteni, Vintilă e răsturnat și ucis, iar vornicul fuge în Ardeal. Se pare că el, pe lângă hiclenia de care a fost acuzat la Jiliște, se mai făcea vinovat și de o alta. Originar din Țara Românească, era un boier fugar în Moldova, deci implicit hiclean. Pentru toate aceste păcate, Alexandru Mircea vrea să-l pedepsească pe trădătorul Măriei Sale și cere extrădarea lui din Ardeal. Marele logofăt Ivașco, care avea și motive personale să-l urască pe Dumbravă, pentru că la Jilișteа a murit fratele său, Albu, iar el însuși a fost rănit, e trimis să trateze extrădarea și o obține.

Alexandru Mircea îl va răsplăti pe Ivașco cu moșia Grindurile și în actul de împroprietărire citim: „*Iar când a fost acum, în zilele domniei mele, s-a întâmplat domniei mele război cu moldovenii la strajă. Astfel, întru aceia, Dumbravă mare vornic a venit cu înșelăciune și hiclenie asupra capului domniei mele, iar după aceia, a fugit în Țara Ungurească, la Batăr Ișfan, la voevodul Ardealului. Iar cinstitul dregător al domniei mele, jupan Ivașco mare vornic s-a dus Batăr Ișfan, de a scos pe Dumbravă vornic cu multă nevoie și cheltuială multă și l-au adus la domnia mea, legat ca pe un hiclean*". Dumbravă va fi executat.

Situația din Moldova la urcarea pe tron a lui Petru Șchiopul era dramatică. Tătarii, conform obiceiului, după victorie au prădat țara. Turcii cer imediat tributul, iar noul Domn se împrumută și pune bani și din averea proprie, ca să-l achite, pentru a nu stoarce țara de tot. Mulți moldoveni ajunseseră să mănânce... ciori. În timp ce țara și Domnul se zbăteau în nevoi, Mihul Averescul, ca să-și rotunjească averile, era în judecată cu sătenii din Otniceni. Cererile lui erau mincinoase, pentru că se bazau pe „*dresuri viclene*" ticluite de el. Petru Șchiopul îl va întemnița și boierul hulpav își va recunoaște vina falsificării de documente, o trădare a adevărului, la urma urmei.

Petru Șchiopul se va arăta supus turcilor, care deși sub Selim al II-lea cel Bețiv (1566–1574) și sub Murad al III-lea (1574–1595), nu mai fac cuceriri spectaculoase, rămân totuși o mare forță. Serenissima republică a Veneției, plătește pacea din 1573 cu păgânii, cu 300000 de ducați de aur, iar marele vizir Sokolli are pe statele sale personale de plată, pe împăratul Austriei, care îi dă 9000 de galbeni pe an, Dubrovnicul, care cotizează cu 5000, mită cvasioficială, pentru că sistemul peșcheșurilor și rușfeturilor, al cadourilor și mitei, devenise politică de stat. Murad al III-lea era mistuit de patima aurului și se spune despre el că îl topea în bare pe care le ascundea prin grădina Seraiului, cum ascunde câinele osul. Mita, oficializată sub acest împătimit al banului, va dezlănțui o adevărată cursă de licitație și supralicitare a unor sume din ce în ce mai mari pentru obținerea de favoruri, păstrarea unor poziții și avantaje, cumpărarea de tronuri.

Noul rege al Poloniei, Ștefan Bathory, era considerat „sclav" al sultanului și, nota Iorga, de acum nici Domnul Moldovei nu mai *„oferă omagiul său unei Polonii de la care ar putea să aștepte ceva, nici din Polonia nu i se cere ceia ce până atunci se considera ca o neapărată datorie. Părea că, odată cu stingerea în ambele țeri vecine a vechilor dinastii, care ar fi avut ca un contract particular, legătura medievală ea însăși, care se prelungise așa de mult, dispărea"*. Împăratul Maximilian *„nu mai urma politica de continuă urmărire a dominației ardelene care fusese a tatălui său Ferdinand, și acuma dispăruse rolul mare, de adăpostire, finanțare, înarmare și întețire a pretendenților pe care-l jucaseră căpitanii din Ungaria Superioară, un Francisc Zay, un Lascăr Schwendi, un Hans Rueber. Cum se va vedea «domnișorii», «lotrii» de modă veche dispăruseră în această parte, și posesorii de genealogii false sau pe jumătate mincinoase trebuiau să colinde mai departe o Europă din care nu dispăruse simțul aventurilor, capabil, peste puțin, să ridice o altă, și încă mai mare, flacără prin cruciata împăratului Rudolf al II-lea și Papei Clement al VIII-lea"*.

În acțiunea lui aventuroasă din 1574, Ioan vodă cel Cumplit va avea alături un corp de cazaci condus de Sviercevski. Faptul că le dă o importanță exagerată și face un chef de pomină în mijlocul lor, a deranjat boierimea și oastea moldoveană înainte de confruntarea pe viață și pe moarte cu turcii. Ioan vodă a făcut o greșeală de ordin psihologic, marginalizându-și proprii oameni, fapt perceput ca o jignire, ceea ce a facilitat drumul multora spre trădare. G. David, în monografia *„Petru Șchiopul"*, sublinia că: *„Diferențierea, mai precis preferința arătată străinilor, fără urmări imediate, avea să-și arate efectele peste câteva luni, la Roșcani, când majoritatea cavaleriei moldovene, în frunte cu Ieremia hatmanul va trece în tabăra viitorului voievod"*. Acești cazaci, formau o masă eterogenă, care cuprindea ucrainieni, polonezi și alte nații, de la oameni liberi, la foști șerbi sau robi. Erau buni luptători, mari bețivi, viteji și aventurieri, gata de bătaie oricând și cu oricine. În secolul al XVI-lea *„se găseau în plină efervescență, într-o necontenită căutare și mișcare"* (G. David). Formal, teritoriile cazacilor erau dependente de regatul polon, dar practic, aceste

teritorii ca și cazacii înșiși, erau greu de controlat. Din mijlocul acestui corp militar, al acestei instituții, care va deveni căzăcimea, se vor ridica o serie de pretendenți la tronul Moldovei, amărând domnia lui Petru Șchiopul.

Domnul se va plânge lui Ștefan Bathory că polonezii dau adăpost unui hiclean, Constantin „*palateniensis Moldaviae*", care ar urmări uzurparea tronului, dar lovitura o va primi de la un anume Crețul, în 1577, care s-a ridicat din mijlocul cazacilor, susținând că e frate cu Ioan vodă cel Cumplit. El era un „*lotru*" și un hiclean pentru Domnul legitim al Moldovei. Uzurpatorul, trădătorul Crețul, a găsit totuși și câțiva boieri din țară dispuși să-l susțină, ca logofătul Vasile Bălțatul sau Filipovschi. Lovitura de stat preconizată eșuează. Un hrisov spune că satul Adicăuți, aparținând lui Filipovschi, a fost confiscat de domnie pentru că „*Filipovschi ne-a fost hiclean nouă, când s-a închinat acelui lotru Crețul. De aceea, am luat domnia mea acest sat... pentru hiclenie, ca să fie domnesc*". Bălțatul a fugit peste Nistru, la cazaci, la Ivan sau Nicoară Potcoavă, care se pretindea fratele lui Crețul. Nicolae Costin afirmă că: „*Auzind o samă de boieri de țară de acest căzac (Ivan-Nicoară Potcoavă) că să scrie și să numește frate lui Ion vodă și strânge cazaci lângă sine, au trimis pre taină la dânsul, den țară, poftindu-l să vie la moșie și, că, pre urma frățâne-său, lui Ion vodă, lui să cuvine domniia țării... Să jeluia și pre Pătru vodă, pentru mari strâmbătăți și nevoi cu dările peste putință ce le face lor, și numai asuprele de turci*". Opoziția boierească moldoveană împotriva lui Petru Șchiopul, „*matca fără ac*", dacă nu se datorează faptului că era „*venetic*", atunci se vrea urmarea unei psihoze complotiste, o paranoia a trădării. Este drept că deasa schimbare a Domnilor uzează instituția domniei, o videază de conținut, de prerogative, o compromite în ultimă instanță și o face dependentă de puterea și bunul plac al boierilor, o subordonează intereselor lor de grup, dar frenezia cu care se complota și se trăda dă de gândit.

În 1576 la Stanbul a apărut o delegație de 70-80 de boieri, care a cerut schimbarea Domnilor titulari, cu alții. Mica boierimea dorea și ea să participe la viața politică, să aibă un rost la curtea domnească, să intre în posesia marilor dregătorii. Pentru aceasta va

face dese comploturi, ca să-l alunge pe Domnul legitim și o dată cu el și pe deținătorii dregătoriilor. Dar dregătoriile erau totuși puține și sfatul țării era redus numeric, așa că inevitabil în el nu puteau ajunge toți. Mofluzii vor complota în continuare contra foștilor aliați, deveniți acum adversari. Trădările dintre părțile grupurilor de boieri complotiști, sau ale boierilor față de domnie se țin lanț și acest fapt denotă o gravă stare de spirit, o decădere morală, o psihoză a trădării pentru satisfacerea poftelor și ambițiilor nelegitimate prin absolut nimic. Suntem în Renaștere, când omul e în centrul universului, când Picco de la Mirandolla spune că știe tot ce e în lume și ceva în plus, când omul se consideră egalul lui Dumnezeu și vrea totul și cât mai repede pentru el, indiferent dacă prețul cerut e trădarea sau crima. Că moralitatea decăzuse și trădarea intereselor țării pentru satisfacerea orgoliilor personale și a cupidității deveniseră niște realități crude, deducem și din faptul că la Stanbul 7 boieri s-au înfățișat să jure, evident strâmb, că medicul Bernardo Rosso este... „*os de Domn*". Astfel, acest impostor putea ridica pretenții la tron.

Ceea ce nu a reușit Potcoavă hicleanul în prima tentativă, când a atacat Moldova pentru răsturnarea lui Petru Șchiopul, va reuși în a doua, în noiembrie 1577. Vodă fuge în Muntenia și uzurpatorul se proclamă Domn. Este evident că tentativele sale și reușita, se datorează și sprijinului din țară al boierilor hicleni. Cu greu Petru își va redobândi tronul, iar trădătorul, nerecunoscut ca Domn de turci, va fi silit să fugă, dar nu oricum, ci încărcat de averile pe care le jefuise. Jaful făcea parte, ca și beția și violul, din codul manierelor elegante căzăcești ! Important de remarcat este că în bătălia de la Docolina dintre armata lui Petru și cea a lui Potcoavă, alături de acesta din urmă se afla, scrie cronica, „*și oaste de țară*". De partea cazacului trecuseră mulți boieri moldoveni, care l-au trădat pe Domnul legitim, dar nu se bucurau de încrederea cazacilor, hatmanul lor, Șah, „*temându-să să nu-i vicleneascâ moldovenii*". Dacă și cazacii, care erau o adunătură de elemente dubioase, îi suspectau pe boieri de trădare, înseamnă că această clasă socială era extrem de compromisă. Boierul Țopa îi devenise lotrului... postelnic.

Arestat de Ștefan Bathory, Nicoară Potcoavă va fi decapitat la Liov. Aventurierul, care era meșter în vorbe și prezentabil, a reușit

să impresioneze mulțimea, care căsca gura la execuție, printr-un discurs și prin instrucțiunile ce le dădea călăului în legătură cu decapitarea lui, explicându-i cum e mai bine s-o facă, ca unul care, la rândul lui, a tăiat destule căpățâni.

În 1578, Alexandru, un frate a lui Nicoară Potcoavă, va intra cu pretenții de domnie în Moldova și va reuși să-l alunge, iar pe vodă care, prin fuga lui în grabă, își trădează soția, pe care o lasă prizonieră cazacilor. Până la urmă, lotrul e prins și va muri în drum spre Stanbul. Un fiu al lui Nicoară Potcoavă, Constantin, râvnește și el la coroana Mușatinilor, și devine hicleanul domniei, apoi sultanul, exasperat de scandalul căzecesc, cere polonezilor să ia măsuri, să-i aresteze și să-i extrădeze pe toți lotri de la „*banditii*" de cazaci. Alți hicleni contra lui Petru Șchiopul au fost un Petru, zis fiu al lui Lăpușneanu și un Constantin, fiu al lui Ștefan Lăcustă. Și ei mizau pe un complot boieresc intern, pe trădarea unor boieri, dar vodă le-a spulberat iluziile, „*risipindu-i*".

La 24 noiembrie 1579 Petru Șchiopul va fi mazilit de sultan și Domn va ajunge Iancu Sasu, fiul nelegitim al lui Petru Rareș, făcut cu o săsoaică, pe când se bătea în Ardeal, contra imperialilor. A domnit între 1579 și 1582. Era, ca și Despot, protestant și considerat eretic. A cumpărat tronul cu 120000 de galbeni, s-a îndatorat și unul dintre creditori, Bartolomeu Brutti, a venit chiar în țară ca să fie sigur că Domnul nu-i va trăda interesele și-și va recupera împrumutul și dobânda aferentă. Vodă îi va oferi chiar dregătoria de mare postelnic. Iancu Sasu va menține în sfat o parte din dregătorii lui Petru Șchiopul: Iani, Nicola, Bucium, Gheorghe, Balica. Cronica spune „*că lăcomia de avuțită nespusă avea, pentru care pre mulți au omorât*". Dar mai avea și gusturi ciudate, pentru că vara umbla „*cu sanie de os*". Ureche ne spune că vodă „*Multe lucruri spurcate și nedumnezeiești făcea... că legea creștinească nu o iubiia, la avuție lacom și prădătoriu, țara cu dările o îngreuia și era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupânesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea di le făciia silă*". Trăda prin urmare Biserica ortodoxă, mila și morala creștină și începu, pentru a face rost de bani - creditorii îl presau - să pună boierii la cazne. Ureche declară că pe Ioan Golia

„l-au muncit fără de vină Iancul voievod și în sfârșit i-au tăiat capul și i-au luat toate averile".

Prin impunerea dării *„zeciuiala din boi"*, Iancu va provoca răscoala lăpușnenilor care vor ridica Domn pe unul dintre dânșii, *„pre Lungul"* căruia i-au zis Ioan vodă. Hiclenirea răzeșilor lăpușneni față de domnie e urmarea directă a birului. Vodă îi trimite pe Brutti și pe Bucim contra rebelilor și *„pierdură lăpușneni războiul și domnișorul încă să înnică în Prut"*. Puternica și bogata familie a Movileștilor se plasează în fruntea opoziției boierești și devine trădătoare față de Iancu. Vlădica Gheorghe, episcopul de Rădăuți, Ieremia, vornicul Țării de Sus și Simion paharnicul, sub pretextul că merg la târnosirea mănăstirii Sucevița, fug în Polonia. De aici hiclenii domniei trimit scrisori sultanului cu grave acuzații contra lui Iancu. Alți boieri pribegesc în Țara Românească sau la turci. Toți complotează contra Domnului și-l vor destituit. Această domnie a lui Iancu Sasu, în mod paradoxal, i-a consolidat lui Petru Șchiopul poziția, pentru că boierii încep să-l regrete.

Iancu se va apropia de tabăra imperialilor și-și va înrăutăți relațiile cu Polonia. Unor soli leși le confiscă și le violează corespondența, fapt ce-i va face pe aceștia să-l declare trădător. Jalbele boierilor hicleni contra lui, pârile lui Mihnea și acuzele lui Christofor Dzierdzec către Poartă îi determină pe turci să-și pună problema înlocuirii Domnului. Sultanul îi redă domnia lui Petru Șchiopul, care o va plăti cu 200000 de galbeni. Încă 50000 i-au fost dați marelui vizir, pentru bunăvoința arătată.

În imposibilitatea de a-și apăra tronul, Iancu și familia lui vor lua drumul pribegiei, cu gândul să ajungă în Ungaria Superioară, la Kesmark, unde-și cumpărase un castel. Drumul trecea prin Polonia și averile duse de ex Domnul stârnesc lăcomia leșilor, care trădează dreptul de azil politic, îl arestează și-l decapitează la Liov, la 28 septembrie 1582. Averile care totalizau un milion de ducați, fără a pune la socoteală bijuteriile, îi vor fi confiscate în Polonia. Acuzația adusă de polonezi a fost cea de trădare.

A doua domnie a lui Petru Șchiopul (1582–1591) a dus la repatrierea foștilor hicleni față de Iancu, care *„cu dragoste s-au întors la domnu..."* Dar, ca un făcut, imediat cazacii năvălesc din

nou în Moldova. Nici luarea în slujba domniei a unora dintre ei nu-i potolește și mereu tulbură liniștea. La un moment dat vin și cu un lotru, un hiclean, Ivan, pe care vor să-l înscăuneze.

Sfârșitul domniei sale, e legat de pretențiile turcilor de a mări tributul, ceea ce vodă nu mai acceptă. În 1589, când vizir ajunsese Sinan, i s-a cerut să se reprezinte la Poartă, dar, contra a 200000 de galbeni dați sultanului și a 60000 de galbeni dați vizirului, nu mai trebui să facă drumul, la capătul căruia putea aștepta fie firmanul de domnie, fie gâdele. În 1591 refuză să mai plătească vreun ban și, strângându-și boierii, le comunică că va pleca din țară. Fuga lui era o trădare față de padișah, dar Domnului nu-i păsa de el. O viață întreagă s-a tot umilit în fața lui, iar acum a hotărât să-l trădeze. Va pleca în exil, murind în 1594 în castelul Zimmerlehen. Pe tronul Moldovei va urca Aron Tiranul.

Autoexilul lui Petru Șchiopul a fost un act de curaj și a făcut pasul de dragul fiului său, Ștefan, temându-se că turcul îi va periclita viața și pentru a nu lua asupră-i „*blestemul țării*". S-ar fi putut împotrivi cu forța ? Experiența lui Rareș și a lui Ioan vodă cel Cumplit a demonstrat că marea boierime nu va fi cooperantă în caz de război cu turcii și că va prefera trădarea. În fond, domnul se supunea programului politic afișat de boieri atât sub Rareș cât și sub Ioan vodă. Orientarea boierilor pornea de la faptul că țara e prea mică și slabă ca să se bată cu Împărăția și că nu există decât două posibilități în relațiile domnului cu turcii: „*pleacă-ți capul sau întoarce spatele și părăsește țara*".

Bibliografie selectivă

1. Alexianu, Al., *Acest ev mediu românesc - însemnări de iconografie și artă veche pământeană*, vol. I-II, București, 1973.
2. Andreescu, Șt., *Vlad Țepeș (Dracula), între legendă și adevăr istoric*, București, 1976.
3. Andreescu, Șt., *Restitutio Daciae*, București, 1980.
4. Bălan, M., *Trecute vieți de domni și de domnițe*, în „*Orizont Magazin*", Timișoara, iunie 1984.
5. Bălan, M., *Ortodoxismul bizantin în susținerea ideii de supremație voievodală în Principatele Române*, în „*Speranța*", Timișoara, an I, nr. 2, aprilie 1990.
6. Bogdan, I., *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui. Studiu critic*, București, 1896.
7. Bogdan, I., *Opere alese*, București,1968.
8. Brătianu, I. Gh., *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în principatele române*, București, 1995.
9. Brehier, L., *Le monde bizantin*, tom.II, Paris, 1949.
10. Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, editura Miron Niculescu, București, 1909.
11. Cartojan, Al., *Petru Cercel, viața, domnia și aventurile sale*, Craiova, f.a.
12. *Călători străini despre Țările Române*, vol. I-VI, București, 1968–1976.
13. Cernavodeanu, P., *Societate feudală românească văzută de călători străini (sec. XV–XVIII)*, București, 1973.
14. Costin, M., *Opere*, București, 1958.
15. Costin, M., *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, București, 1969.
16. *Ceasornicul Domnilor*, editura G. Strempel, București,1876.
17. Crișan, H. I., *Burebista și epoca sa*, București, 1975.
18. *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI*, București, 1959.
19. *Cultura românească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964.
20. Ciorănescu, Al., *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940.
21. Constantiniu, Fl., *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997.

22. Daicoviciu, H., *Dacii*, București, 1972.
23. David, Gh., *Petru Șchiopul*, București, 1984.
24. Decei, A., *Istoria Imperiului Otoman (până la 1656)*, București, 1978.
25. Diaconovich, C., *Enciclopedia română*, tom. I–III, Sibiu, 1900.
26. Dimitriu, C., *Doi dregători moldoveni, portarul de Suceava, hatmanul și pârcălabul de Suceava*, București, f.a.
27. Diehl, Ch., *Bizanț, mărire și decădere*, fl., f.a.
28. Drăghicescu, D., *Din psihologia poporului român*, București, 1995.
29. Drăghicescu, B. A., *O domnie umanistă în Moldova. Despot vodă*, București, 1980.
30. Drăguț, V., *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976.
31. Duby, G., *Evul mediu masculin*, București, 1992.
32. Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341–1462)*, București, 1958.
33. Elian, Al., *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, București, 1964.
34. Filitti, C. I., *Proprietatea solului în principatele române până la 1864*, București, 1935.
35. Gane, C., *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, București, 1943.
36. Georgescu, V., *Istoria ideilor politice românești (1369–1878)*, München, 1987.
37. Giurescu, C., *Despre boieri*, București, 1920.
38. Giurescu, C., *Studii de istorie*, București, 1993.
39. Giurescu, C. C., *Contribuții la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, Vălenii de Munte, 1926.
40. Giurescu, C. C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Ferdinand I*, București, f. a.
41. Giurescu, C. C., *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977.
42. Giurescu, C. C., Giurescu, C. D., *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976.
43. Giurescu, C. D., *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973.
44. Gilson, E., *La philosophie au moyen age*, Paris, 1952.
45. Goff, J., *Civilizația occidentului medieval*, București, 1970.

46. Gorovei, S. Șt., *Mușatinii*, București, 1976.
47. Grigoraș, M., *Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare (1359–1457)*, Iași, 1978.
48. Guboglu, M., Mehmed, A. M., *Cronici turcești privind Țările române. Extrase*. Vol. I, București, 1966.
49. Hașdeu, B. P., *Ioan Vodă cel Cumplit*, București,1969.
50. Iorga, N., *Acte și fragmente*, vol. I, București, 1895.
51. Iorga, N., *Contribuții la istoria Munteniei*, în „*A.A.R.*", S. II, tom XVIII, București, 1896.
52. Iorga, N., *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921.
53. Iorga, N., *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, București, 1922.
54. Iorga, N., *Istoria bisericii românești și vieții religioase a românilor*, vol. I, București, 1929.
55. Iorga, N., *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1932.
56. Iorga, N., *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor*, Vălenii de Munte, 1935.
57. Iorga, N., *Istoria comerțului românesc. Epoca veche*, vol. I, București, 1937.
58. Iorga, N., *Bizanț după Bizanț*, București, 1972.
59. Iorga, N., *Istoria românilor prin călători*, București, 1981.
60. Iorga, N., *Studii asupra evului mediu românesc*, București, 1984.
61. Iorga, N., *Istoria poporului românesc*, București, 1985.
62. Iorga, N., *Istoria românilor, vol. III, Ctitorii*, București, 1993, vol. IV, „*Cavalerii*", București, 1996, vol. V, „*Vitejii*", București, 1937
63. *Istoria României*, vol. II, București, 1962.
64. *Istoria Țării Românești 1290–1690, „Letopisețul Cantacuzinesc"*, București, 1960.
65. *Istoria medie a României, secolele X-XVI*, București, 1966.
66. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, București, 1970.
67. Mehmed, A., *Istoria turcilor*, București, 1976.
68. Mihail, G.; Zamfirescu, D., *Literatura română veche (1402–1647)*, București, 1969.

69. Minea, I., *Începuturile domniei lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași, 1925.
70. Minea, I., *Informațiile românești ale cronicii lui Ioan Dlugosz*, Iași 1926.
71. Neagoe, M., *Neagoe Basarab*, București, 1971.
72. Neagoe, M., *Problema centralizării statului feudal românesc Moldova și Țara Românească*, București, 1977.
73. Neculce, I., *O samă de cuvinte și Cronica*, editura Alcalay, București, f.a.
74. Onciul, D., *Scrieri istorice*, vol. I-II, București, 1968.
75. Panaitescu, P. P., *Mircea cel Bătrân*, București, 1944.
76. Panaitescu, P. P., *Călători poloni în Țările române*, București, 1930.
77. Panaitescu, P. P., *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, 1947.
78. Papacostea, Ș., *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988.
79. Papacostea, Ș., *Ștefan cel Mare domn al Moldovei (1457–1504)*, București, 1990.
80. Popescu, P. D., *Basarab I*, București, 1975.
81. Popescu, R., *Istoria domnilor Țării Românești, în Cronicari Munteni*, vol. I, București, 1961.
82. Sachelarie, O.; Stoicescu, N. (coordonatori), *Instituțiile feudale din Țările Române*. Dicționar, București, 1988.
83. Stahl, H.H., *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I-III, București, 1958-1960.
84. Stăvăruș, I., *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș*, București, 1976.
85. Stoicescu, N., *Vlad Țepeș*, București, 1976.
86. Ștefănescu, Șt., *Țara românească de la Basarab I „Întemeietorul" până la Mihai Viteazul*, București, 1970.
87. Turdeanu, E., *Manuscrisele slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1943.
88. Ureche, Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1958.
89. Ursu, H. I., *Moldova în contextul politic european, 1517–1527*, București, 1972.
90. Vătămanu, N., *Voievozi și medici de curte*, București, 1972.
91. Xenopol, D. A., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I-X, Iași, 1896.

BIBLIOTE... V.A. * URECHIA GALAȚI

Cuprins

INTRODUCERE 5
Arheologia trădării 5

I. ANTICHITATEA 13
Trădarea la geto-daci 13
De la Burebista la Decebal 14
Decebal și diplomația trădării 16

II. LA ÎNCEPUT DE EV MEDIU 19
Profilul moral al poporului român
în zorii formării lui 19
Obsedantul mileniu 21
Între latinitate si slavonism 22
Bizanțul sau școala trădării mondiale 23
Trădarea în zorii feudalismului 25
Cucerirea Transilvaniei și trădarea nobilimii române 26
Trădare în stil balcanic 28
Litovoi și trădarea spiritului medieval occidental 29
Basarab I și trădarea 30
Trădarea la începuturile statului moldovean 32

III. TRĂDAREA ÎN SECOLELE XIV – XV 35
Domnia, boierii și trădarea 35
Lecția de trădare 56
Afurisenia Moldovei 57
O culme a trădării 58
Autocratul trădat și trădător 60
Caruselul violenței și trădării 61

Universul trădării în timpul lui Mircea cel Bătrân 67
Trădarea sub impactul otoman 72
De la Mircea cel Bătrân la Vlad Țepeș 79
Dracula și trădarea 107
Trădarea în Muntenia până la Radu cel Mare 118
Ștefan cel Mare și capcanele trădării 123
Vânătoarea de trădători 141
Și călăul ridică paloșul... 146
Fațetele trădării 154
Politică și trădare 162
Sfârșitul domniei lui Ștefan și ultimele trădări 174

IV. TRĂDAREA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA 182
Bogdan cel Orb și trădarea 182
„Viforul" și trădarea 190
Universul trădării în Țara Românească
de la Radu cel Mare la Alexandru cel Rău 201
Trădarea în Moldova,
de la Petru Rareș la Aron Tiranul 255

Bibliografie selectivă 323